

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖÇ AĞLARI VE DAYANIŞMA

Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması:

İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy Yerleşim Birimleri Örneği

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Emir Fatih AKBULAT

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. **Hüdayi SAYIN**

İstanbul – 2017

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖÇ AĞLARI VE DAYANIŞMA

**Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması:
İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy Yerleşim Birimleri Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Emir Fatih AKBULAT

131302112

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. **Hüdayi SAYIN**

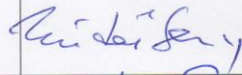
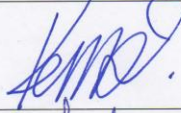

İstanbul - 2017

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi EMİR FATİH AKBULAT “ULUSLARARASI GÖÇ AĞLARI VE DAYANIŞMA – TÜRKİYE VE SURİYE ÇERKESLERİ BULUŞMASI: İSTANBUL VE BALIKESİR ORHANLI VE ATKÖY YERLEŞİM BİRİMLERİ ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 02/05/2017 tarih ve 2017/14 - 3 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 22/05/2017

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
1.	Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
2.	Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Kemal ER	
3.	Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Emrah KONURALP	

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışmada alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

22/05/2017.

Adı-Soyadı
Emir Fatih AKBULAT

İmzası

ÖZ

ULUSLARARASI GÖÇ AĞLARI VE DAYANIŞMA

Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması: İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy Yerleşim Birimleri Örneği

Mayıs, 2017

Emir Fatih AKBULAT

19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Kafkasya'nın Çarlık Rusya'sınca işgali sonrası sürgün edilen Çerkes muhacirlerin bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu tarafından Ortadoğu coğrafyasına iskân edilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'da kurulan ulus devletlerin sınırları içerisinde kalan Çerkes azınlığın uyum problemleri 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ile bir kez daha gün yüzüne çıkmıştır. Bu çalışmada; Suriye Coğrafyasına yapılan Çerkes göçleri, göçler sırasında karşılaşılan sorunlar, iskân sonrası yaşanan uyum problemleri, 2011 "Suriye Krizi" sonrasında Çerkeslerin Suriye'yi terk ediş nedenleri ve Suriye Çerkeslerinin Türkiye'deki yeni hayatları analiz edilmiştir.

Araştırmada, Kafkasya, Osmanlı-Rus Savaşları, Kafkas-Rus Savaşları, Büyük Çerkes Sürgünü, Çerkeslerin Osmanlı eyaletlerine iskânları, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Suriye Devleti sınırları içerisinde kalan Çerkeslerin geçirdiği sosyoekonomik ve siyasi süreçler tartışıldı. 2011 Suriye Krizi sonrası bölgede yaşayan Çerkesleri ilgilendiren gelişmeler Rusya ve Türkiye bağlamında araştırıldı. Araştırmanın teorik çerçevesinin oluşturulması sonrası, İstanbul ve Balıkesir illerinde ikamet eden Suriye Çerkesleri ve Türkiye'de faaliyet gösteren Kafkas-Çerkes sivil toplum örgütleri yetkilileri ve gönüllüleri ile derinlemesine mülakatlar yapıldı. Suriye Çerkesleri ile yapılan mülakatlardan ve anket çalışmasından elde edilen veriler, istatistikî değerlendirmeye tabi tutulup, göçmenlerin öyküleri eşliğinde analiz edildi.

Anahtar kelimeler: Çerkes, İskân, Göç, Suriye Krizi

ABSTRACT

INTERNATIONAL MIGRATION NETWORKS AND SOLIDARITY

Meeting of the Circassians of Turkey and Syria: Istanbul and Balıkesir Orhanlı and Atk y Settlement Examples

May, 2017

Emir Fatih AKBULAT

After the second half of the XIX. century, part of the Circassian refugees, expelled after the occupation of the Caucasus by tsarist Russia, was placed by the Ottoman Empire in the territories of the Middle East. The problems of the integration of the Circassian minority within the borders of the national states created in the Middle East after the First World War newly emerged in the Syrian Civil War, which began in 2011. In this study were analyzed: Circassian migration to the Syrian region, the issues that arose during migration, the problems of adaptation after settlement, the reasons for the Syrians' rejection of the Circassians after the Syrian crisis of 2011 and the new life of the Syrian Circassians in Turkey.

In the research were discussed socio-economic and political processes in the Caucasus, the Ottoman-Russian wars, the Caucasian-Russian war, the Great Circassian exile, the Circassian settlements in the Ottoman provinces and within the borders of the Syrian state after the Second World War. The events concerning the Circassians living in the region after the Syrian crisis of 2011 were studied in the context of Russia and Turkey. After the creation of the theoretical base of the study, in-depth interviews were conducted with Syrian Circassians living in the provinces of Istanbul and Balıkesir, as well as with officials and volunteers of non-governmental organizations of the Caucasus and Circassia operating in Turkey. The data obtained from the interviews with the Syrian Circassians and the questionnaire were subjected to statistical evaluation and analyzed in the context of the stories of migrants.⁹

Key words: Circassian, Settlement, Migration, Syrian Crisis

ÖNSÖZ

Araştırma, ülkemizde uluslararası güvenlik sorunlarından biri olan göç konusunu Suriye Çerkeslerini merkeze alarak incelemeyi hedefledi. Anavatanlarından sürgün edilen tüm mazlumların seslerinin duyulmasına katkı sağlayabildiyse, kendimi mutlu sayacağım.

Araştırma esnasında Suriye İç Savaşı'nın mağduru Suriye Çerkesleri ile mülakatlar yaptım. Gönül burkan onca acıya rağmen, sorularımı yanıtlayan, araştırmaya içtenlikle katkı sağlayan göçmenlere minnet doluyum.

Tavsiyeleri ile araştırmayı başlatan, çalışmanın tüm safhalarında önerileri ile çalışmanın yönetici, yönlendiricisi olan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
GÖRÜŞMELER DİZİNİ.....	xv
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	xviii
KISALTMALAR.....	xix
BÖLÜM 1 GENEL BİLGİLER.....	1
1.1.Araştırma Hakkında Genel Bilgiler.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Konusu.....	1
1.3. Araştırmada Kullanılan Bazı Kelime ve Kavramlar.....	1
1.4. Araştırmanın Denenceleri.....	5
1.5. Araştırma Soruları.....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.7. Araştırmada Kullanılan Yöntem.....	7
1.8. Araştırmanın Evreni.....	11
1.9. Araştırmanın Örneklemi.....	11
1.10. Araştırmada Toplanan Verileri Çözümleme Yöntemi.....	11
1.11. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	12

1.12. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	13
BÖLÜM 2 TARİHİ ARKAPLAN VE ÇERKESLER.....	20
2.1. Kafkasya'nın Tarifi.....	20
2.2. Kafkas Halkları ve Çerkesler.....	20
2.3. Kafkasya'da Din.....	22
2.4. Kafkasya Üzerinde Osmanlı ve Rus Siyasi Mücadelesinin Başlaması.....	23
2.5. 1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı ve Belgrad Antlaşması.....	25
2.6. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması ve Gürcistan'ın Ruslar Tarafından İşgal Edilmesi.....	25
2.7. 1787-1792 Osmanlı-Rusya-Almanya Savaşı, Zıştovi Antlaşması ve Yaş Antlaşması.....	27
2.8. 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı ve Bükreş Antlaşması.....	27
2.9. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması.....	29
2.10. Rus İşgaline Kafkas Halklarının Direniş Bileşeni Tarikat Teşkilatı ve Müridizm.....	30
BÖLÜM 3 1864 BÜYÜK ÇERKES SÜRGÜNÜ.....	39
3.1. Rus Emperyalizmi (Panslavizm).....	39
3.2. Kafkas Göçleri ve Osmanlı'nın Göçmenleri Kabul Etme Sebepleri.....	45
3.2.1. Göçlerin Hukuki Dayanağı.....	47
3.2.2. Göçleri Teşvik Eden Nedenler.....	47

3.2.3. 1859-1863 Göçlerinin Başlaması.....	48
3.2.4. Göç Güzergahları ve Merkez Limanlar.....	49
3.3. Orta ve Kuzey Doğu Kafkasya'dan Osmanlı'ya Gerçekleşen Göçler.....	51
3.4. Büyük Kafkas Sürgünü'nde Osmanlı'ya Göç Eden Kafkasyalı'ların İstatistikî Verileri ve Ölen Kafkasyalı Muhacirlerin Sayıları.....	52
3.5. Göçmenlerin Etnik ve Dini Aidiyetleri.....	57
3.6. Osmanlı Makamlarının Göçleri Sevki, İdaresi ve Mali Konular.....	58
3.7. Osmanlı'nın İskân Siyaseti ve Yabancı Devletlerin İskâna Müdahaleleri.....	59
3.8. Muhacirin Komisyonu'nun Kurulması.....	60
3.9. Göçlerle İlgili Yaşanan Aksaklıklar ve Amasya Mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in 18 Şubat 1864 Tarihinde Muhacirin Komisyonu'na Yazdığı Rapor.....	62
3.10. İskân Bölgeleri.....	65
3.11. Balkanlar'a İskânlar.....	66
3.12. Muhacirlere Dağıtılan Araziler, Yardımlar, Kültürel Uyuşmazlıklar ve Askerlikle İlgili Hususlar.....	70
3.13. II. Abdulhamit'in Tahta Çıkması.....	72
3.14. Rumeli'ye İskân Edilen Çerkesler, Jöntürkler ve Bulgar Ayaklanması.....	73

3.15. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos Antlaşması ve Çerkeslerin Balkanlardan İkinci Sürgünü.....	75
3.16. Sultan II. Abdulhamit ve Pan-İslamist Politikalar.....	78
3.17. Osmanlı Suriyesi, Bilad El-Şam Eyaletleri ve İngiltere, Fransa, Osmanlı'nın Ortadoğu'da Nüfuz Mücadelesi.....	80
3.18. Balkanlardan Sürgün Edilen Çerkeslerin Ortadoğu Topraklarına İskânı.....	81
3.19. İskân Yerlerinin Temininde Dikkate Alınan Esaslar ve İskân Bölgeleri.....	87
3.20. Osmanlı Makamlarının Çerkeslerin Feodel Düzenlerini Bozmak İçin Kullandığı Yöntemler.....	88
3.21. Çerkeslerin İskânından Umulan Güvenlik Politikaları.....	88
3.22. Çerkes Muhacirlerin İskân Edildiği Bölgeler, Yeni Yerleşim Alanlarının Kurulması, Yerel Kabilelerle Anlaşmazlıklar ve Kültürel Varoluş Mücadelesi.....	90
3.23. Çerkesler, Osmanlı'nın Kolluk Kuvvetleri.....	92
3.24. Çerkeslere Tahsis Edilen Miri Araziler ve Yaşanan Anlaşmazlıklar.....	93
3.25. Dürzi Kabileler ve Ulusal Bağımsızlık Ayaklanmaları.....	94
3.26. Suriye Askeri Tarihi ve Çerkesler.....	95
3.27. 1935 Yılında Fransız Manda Yönetiminin Yaptığı Nüfus Sayımı.....	95
3.28. Sultan II. Abdulhamit'in Tahttan İndirilmesi ve Osmanlılık Politikalarının Başlaması.....	102
3.29. Sykes-Picot Antlaşması, I. Dünya Savaşı, Sevr Antlaşması ve	

Lozan Antlaşması.....	103
3.30. Osmanlı Sonrası Kurulan Ulus Devletler.....	109
3.31. Fransız Manda Yönetimi Dönemi.....	106
3.32. Osmanlı Sonrası Kurulan Ulus Devletlerde Çerkes Cemaatinin Konumu ve Anavatana Dönüşün Engellenmesi.....	109
3.33. Bağımsız Suriye Devleti, Darbeler Dönemi, 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Baas İktidarı.....	113
BÖLÜM 4 GÜNÜMÜZ SURİYE’İNDE ÇERKESLER.....	117
4.1. Arap Baharı ve Suriye Krizi.....	117
4.2. Suriye İç Savaşı ve Suriye Çerkes Diasporası.....	119
4.3. Suriye Krizinin Başladığı 2011 Yılından İtibaren Suriye Çerkesleri için Yaşanan Önemli Olaylar.....	137
4.4. Arap Baharı, Çerkes Sonbaharı.....	137
4.5. Suriye Krizinin Başladığı 2011 Yılından İtibaren Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerine Giriş Yapan Suriyeli Çerkes Sığınmacıların İstatistik Verileri.....	160

BÖLÜM 5 SURIYE ÇERKESLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI İSTANBUL VE BALIKESİR ORHANLI VE ATKÖY ÖRNEĞİ.....	168
5.1. Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması.....	169
5.2. Türkiye'ye Sığınan Suriye Çerkeslerinin Kişisel Özellikleri.....	169
5.3. 2011 Sonrası Türkiye'de Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriye Çerkeslerini Tanıtıcı Bulgular.....	170
5.3.1. Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özelliklere İlişkin Bulgular.....	170
5.3.2. Göç Sürecine İlişkin Bulgular.....	182
5.3.3. Suriyeli Çerkeslerin Gelecek Perspektifi.....	190
SONUÇ.....	200
KAYNAKÇA.....	205
EKLER.....	225

TABLolar DİZİNİ

Tablo No.....	Tablo Adı.....	Sayfa No
Tablo 1:	Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Dağılımı.....	171
Tablo 2:	Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımı.....	172
Tablo 3:	Araştırmaya Katılanların Medeni Halleri.....	173
Tablo 4:	Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları.....	174
Tablo 5:	Araştırmaya Katılanların Ülkelerinde Meslekleri.....	175
Tablo 6:	Araştırmaya Katılanların Ücretli Çalışma Durumları.....	176
Tablo 7:	Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Aylık Gelir Durumları.....	178
Tablo 8:	Araştırmaya Katılanların Türkiye’de İkamet Ettikleri Şehirler.....	178
Tablo 9:	Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Oturduğu Konutların Statüsü.....	179
Tablo 10:	Araştırmaya Katılanların Türkçe Bilme Düzeyleri.....	180
Tablo 11:	Araştırmaya Katılanların Çerkes Dilini Bilme Düzeyleri....	182
Tablo 12:	Araştırmaya Katılanların Türkiye’ye Göç Ettikleri Tarih....	183
Tablo 13:	Araştırmaya Katılanların Suriye’de Yaşamsal Tehdit Alıp Almadıkları.....	184

Tablo 14:	Araştırmaya Katılanların Yaşanan Savaşta Yakınlarını Kaybetme Oranı.....	185
Tablo 15:	Araştırmaya Katılanların Türkiye'yi Seçme Nedenleri.....	187
Tablo 16:	Araştırmaya Katılanların Türkiye'ye Getiren Ağlar.....	188
Tablo 17:	Araştırmaya Katılanların Türkiye'de İçinde Hareket Ettikleri Ağlar.....	190
Tablo 18:	Araştırmaya Katılanların Suriye'nin Geleceğine Yönelik Düşünceleri.....	191
Tablo 19:	Araştırmaya Katılanların Suriye İç Savaşı Sonrasına İlişkin Öngörülleri.....	192
Tablo 20:	Araştırmaya Katılanların Suriye Yönetimine İlişkin Düşünceleri.....	193
Tablo 21:	Araştırmaya Katılanların İhtiyaç Öncelikleri.....	195
Tablo 22:	Araştırmaya Katılanların Türkiye'de Dışlanmışlık Algıları.....	197
Tablo 23:	Araştırmaya Katılanların Suriye ve Türkiye'deki Yaşam Standartları	198
Tablo 24:	Araştırmaya Katılanların Türkiye'de Kalıcı Olma İstekleri	199

SEKİLLER DİZİNİ

Şekil No No.....Şekil Adı.....Sayfa No

Şekil 1:	1878 Yılıının Şubat ve Eylül Ayları Arasındaki Dönemde Bilad El-Şam'ın Çeşitli Limanlarına Ulaşan Çerkes Muhacirlerle İlgili Tespit Edilebilen Rakamlar.....	82
Şekil 2:	Fransız Manda Yönetimi'nin Yaptığı Sayım.....	96

GÖRÜŞMELER DİZİNİ

Görüşme No/Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Görüşme 01: Beykoz/İstanbul.....	23.01.2017
Görüşme 02: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 03: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 04: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 05: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 06: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 07: Beykoz/İstanbul.....	24.01.2017
Görüşme 08: Beykoz/İstanbul.....	26.01.2017
Görüşme 09: Beykoz/İstanbul.....	27.01.2017
Görüşme 10: Beykoz/İstanbul.....	27.01.2017
Görüşme 11: Beykoz/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 12: Beykoz/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 13: Beykoz/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 14: Beykoz/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 15: Bahçelievler/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 16: Bahçelievler/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 17: Bahçelievler/İstanbul.....	30.01.2017
Görüşme 18: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2017
Görüşme 19: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2017
Görüşme 20: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2017
Görüşme 21: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2011
Görüşme 22: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2017
Görüşme 23: Bahçelievler/İstanbul.....	31.01.2017
Görüşme 24: Üsküdar/İstanbul.....	01.02.2017
Görüşme 25: Üsküdar/İstanbul.....	01.02.2017
Görüşme 26: Üsküdar/İstanbul.....	01.02.2017
Görüşme 27: Üsküdar/İstanbul.....	02.02.2017
Görüşme 28: Üsküdar/İstanbul.....	03.02.2017
Görüşme 29: Üsküdar/İstanbul.....	06.02.2017

Görüşme 30: Üsküdar/İstanbul.....	10.02.2017
Görüşme 31: Üsküdar/İstanbul.....	10.02.2017
Görüşme 32: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 33: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 34: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 35: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 36: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 37: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 38: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 39: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 40: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 41: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 42: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 43: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 44: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 45: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 46: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 47: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 48: Atköy/Balıkesir.....	11.02.2017
Görüşme 49: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 50: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 51: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 52: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 53: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 54: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 55: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 56: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 57: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 58: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 59: Orhanlı /Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 60: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 61: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017

Görüşme 62: Orhanlı/Balıkesir.....	12.02.2017
Görüşme 63: Beykoz/İstanbul.....	30.01.2017

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf No.....	Fotoğraf Adı.....	Sayfa No
Fotoğraf-1:	Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği.....	255
Fotoğraf-2:	Balıkesir Orhanlı Köyü Tarihi Çerkes Evi (Adiğe Wune)	255
Fotoğraf-3:	Balıkesir Orhanlı Köyü: Onarılarak Suriye Çerkeslerine Tahsis edilmiş Eski Bir Köy Evi.....	256
Fotoğraf-4:	Balıkesir Orhanlı Köyü Köy Odası: Köy Sakinleri ve Suriyeli Çerkesler.....	256

KISALTMALAR

AFAD: Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BM: Birleşmiş Milletler

BBC: Britanya Yayın Kuruluğu ya da British Broadcasting Corporation

Çev.: Çeviren

ÇERKESFED: Çerkes Dernekleri Federasyonu

DÇDK: Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi

Haz.: Hazırlayan

İst.: İstanbul

KAFFED: Kafkas Dernekleri Federasyonu

Kriz Masası: Kafkas Dernekleri Federasyonu Bünyesinde Oluşturulan Birlik

Mat.: Matbaacılık

s.: Sayfa

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

Vb.: Ve Benzeri

BÖLÜM 1

GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Bu başlık altında, araştırmanın amacı, konusu, araştırmada kullanılan bazı kavram ve kelimelerin anlamları, araştırmacının ortaya koyduğu varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmada kullanılan yöntem, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırma sırasında toplanan verilerin çözümleme yöntemi, araştırma sırasında araştırmacının yaşadığı sorunlar, karşılaşılan güçlükler ve araştırmanın sunuş sıralaması açıklanacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Araştırma, 2011 Suriye Krizi sonrası Türkiye'ye yönelik göçmen hareketlerini Suriye Çerkesleri örneğinde analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu çözümlemeden hedef ülke konumuna gelen Türkiye ve uluslararası toplumun yararlanması hedeflenmiştir.

1.3. Araştırmada Kullanılan Bazı Kelime ve Kavramlar

Araştırmada sıkça geçen ve konuyu betimleyen anahtar sözcük ve kavramlar Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Terimleri Sözlüğünden aynen aktarılmış olup, bunların araştırma çerçevesinde işlevsel tanımları aşağıda sunulmuştur:

Buluşma: Yeni göçmenler ve eski göçmenler ve onların uyum sürecini kolaylaştırmasına odaklanan bir yeni tanımlama.¹

Ayrımcılık (discrimination): Lehine olunan ve aleyhine olunan arasında hiçbir makul ayrımın yapılamadığı bir durumda, herkese eşit davranmama. Ayrımcılık, “ırk, cinsiyet, dil ya da din” açılarından ya da “ayrımcılığın her türü, örneğin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da diğer statüler” açısından yasaklanmıştır.²

¹ Hüdayi SAYIN, Kişisel İletişim, 20.04.2017

² “Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Terimleri Sözlüğü”, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf, 02.19.2017.

Azınlık (minority): Devletler hukukunda azınlıkla ilgili olarak genel kabul gören bir tanım bulunmamakla beraber, azınlıklar, bir devletteki genel nüfusa göre sayıca daha az olan, hakim konumda bulunmayan, genel nüfustan farklı etnik, dinsel veya dilsel özellikler taşıyan ve, zımnın, kendi kültür, gelenek, din veya dilini muhafaza etmek için dayanışma içindeki gruplar olarak nitelenebilir.³

Azınlık mensubu (member of minority): Kökenleri başka bir ülkeye dayanmakla beraber, doğum veya vatandaşlığa kabul edilme yoluyla ev sahibi ülkenin vatandaşı haline gelen kişi. Beyin gücü kazanımı (brain gain): Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin çatışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden menşee ülkeden üçüncü bir ülkeye göçü.⁴

Bireysel göç (individual migration): Kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlar. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir veya bireyler, örgütler veya Devletlerin desteğiyle gerçekleşir.⁵

Soykırım (genocide): Ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri soykırım suçunu oluşturmaktadır: gruba mensup olanları öldürmek; grubun mensuplarına ciddi derecede bedensel veya zihinsel zarar vermek; grubun fiziksel varlığını tamamen veya kısmen ortadan kaldırmayı hesaplayarak grubun yaşam koşullarını kasten değiştirmek; grup içindeki doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; gruba mensup olan çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.⁶

Bakmakla yükümlü olunan kişiler (dependants): Genel kullanımında, destek için bir başkasına bağlı olan kişi. Göç bağlamında, eş ve reşit olmamış küçükler, eş ekonomik olarak bağımlı olmasa da, genellikle “bakmakla yükümlü olunan kişiler” olarak sayılır.⁷

Daimi ikamet (permanent residence): Ev sahibi devlet tarafından vatandaş olmayan kişilere verilen daimi (sınırsız) yaşama ve çalışma izni.⁸

Daimi yerleşimciler (permanent settlers): Kabul eden ülkeye yerleşmeleri kabul edilen, yasal olarak ülkeye girişine izin verilen göçmenler. Buna, ailenin birleştirilmesi amacıyla ülkeye girişine izin verilen kişiler de dahildir.⁹

Diaspora (diaspora): Kendi geleneksel etnik yurtlarını bırakıp dünyanın diğer taraflarına dağılan halklar ya da etnik nüfuslar.¹⁰

Dönüş (return): Geniş anlamıyla, geri dönme fiilini ifade etmektedir. Bu dönüş, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin durumunda

---

³ A.e.

⁴ A.e.

⁵ A.e.

⁶ A.e.

⁷ A.e.

⁸ A.e.

⁹ A.e.

¹⁰ A.e.

olduğu gibi bir ülkenin sınırları içinde olabileceği gibi, mülteci, sığınmacı ve kalifiye vatandaşların durumunda olduğu gibi ev sahibi ülkeden (transit veya hedef ülke) menşei ülkeye dönüşü ifade edebilir. Dönüşün ne şekilde gerçekleştiğini tanımlayan alt kategoriler bulunmaktadır: örneğin, gönüllü, zorla, destekli veya kendiliğinden dönüş). Ayrıca, dönüşte kimlerin yer aldığını açıklayan alt kategoriler bulunmaktadır: örneğin, mülteciler için geri dönüş.¹¹

Entegrasyon (integration): Göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç. Kabul eden toplumların göçmenleri kabul etmeleri için gerekenler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Entegrasyon, sadece tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi, hem de ev sahibi Devlet, kurumlar ve toplumlar entegrasyondan sorumludur.¹²

Ev sahibi ülke (host country): Kabul eden ülke.¹³

Geçiş devleti (State of transit): İstihdam devletine giderken ya da istihdam devletinden menşei devlete ya da mutad ikamet devletine gelirken herhangi bir yolculukta ilgili kişinin içinden geçtiği devlet.¹⁴

Geçici koruma (temporary protection): Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür.¹⁵

Geçiş/transit (transit): İki ya da daha fazla ülke arasında seyahat ederken geçiş esnasında, ya bir sonraki ulaşım sebebiyle ya da uçak değiştirmek veya bir sonraki uçağa ya da başka bir ulaşım aracına geçmek için farklı uzunluklarda gerçekleşen durma.¹⁶

Geri dönüş (repatriation): Çeşitli uluslararası hukuki belgelerde öngörülen koşullar çerçevesinde, mülteci veya savaş esirlerinin vatandaşı oldukları ülkeye geri dönme hakkı (1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, 1907 Dördüncü Lahey Sözleşmesi'ne Ek Kara Savaşlarında Kanun ve Teamüllere Saygı Gösterilmesine İlişkin Yönetmelik, insan haklarına ilişkin hukuki belgeler ve uluslararası teamül hukuku). Geri dönüş seçeneği, kişileri alıkoyan güçlerin değil bireyin kişisel bir hakkıdır. Ayrıca, geri dönüş, kişileri alıkoyan güçlerin bu haktan yararlanmaya uygun kişileri (asker ve siviller) serbest bırakma, menşei ülkelerin ise vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğünü içermektedir. Terim olarak geri dönüş, uluslararası kriz zamanlarında diplomatik elçiler ve uluslararası yetkililer için de kullanılmaktadır.¹⁷

---

¹¹ A.e.

¹² A.e.

¹³ A.e.

¹⁴ A.e.

¹⁵ A.e.

¹⁶ A.e.

¹⁷ A.e.

Göç (migration): Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.¹⁸

Göçmen (migrant): Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.¹⁹

Gönderen ülke (sending country): İnsanların yurtdışına daimi veya geçici olarak yerleşmek üzere ayrıldıkları ülke.²⁰

Hedef ülke (country of destination): Göç akınları (yasal ya da yasadışı) için varılacak hedef konumundaki ülke.²¹

İrk ayrımcılığı (racial discrimination): Başka bir ırka mensup kişilere karşı ayrımcı veya taciz edici davranışlar. İrk ayrımcılığı, ırk, renk, nesep veya ulusal veya etnik kökene dayanarak, kamu hayatının siyasi, ekonomik, kültürel veya diğer alanlarında temel hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmayı ortadan kaldırmak, sınırlamak veya böyle bir etki yaratmak amacıyla kişilere karşı ayırım yapılması, dışlanmaları, kısıtlanmaları veya tercih edilmeleridir.²²

İkametgâh (domicile): Bir kişinin fiziksel olarak bulunduğu ve vatani olarak gördüğü yer; o an için başka bir yerde ikamet ediyor olsa bile, bir kişinin dönmeyi ve kalmayı düşündüğü gerçek, sabit, asıl ve daimi vatani.²³

Sığınmacılar (asylum seekers): İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.²⁴

Uluslararası koruma (international protection): 1951 Mülteci Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin (ICRC) inisiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) Sözleşmeleri ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara Devletlerin saygı göstermesini sağlamak

---

¹⁸ A.e.

¹⁹ A.e.

²⁰ A.e.

²¹ A.e.

²² A.e.

²³ A.e.

²⁴ A.e.

için anlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki koruma.²⁵

1.4. Araştırmanın Denenceleri

Araştırmanın denenceleri şu şekilde sıralanmıştır:

D1) Uluslararası göç ağlarının oluşumunda, etnik kimlik temelli dayanışma uyum sürecini kolaylaştırıcı bir işlev sahibidir. Türkiye'ye 1864 tarihinde yerleşmeye başlamış ve ülkeyi anavatan olarak benimsemiş Çerkesler, -öncü göçmenler olarak- sonrasında gelen aynı etnik grup mensuplarına uyum süreçlerini kolaylaştırmışlar ve yeni grubun benimsenmesinde diğer yerli toplumsal gruplardan yoğun şekilde sahip çıkma ve ötekileştirmeme yönünde davranış göstermişlerdir.

D2) Suriye İç Savaşı ile başlayan süreçte Suriyeli Çerkesler için Türkiye göç açısından hedef ülke konumuna gelmiştir. Çerkeslerin Suriye'den ayrılma ve Türkiye'ye yerleşme kararı vermelerindeki nedenlerin başında öncü göçmenlerin Suriye Çerkeslerinin Türkiye yaşam şartlarına adaptasyonları konusunda yapmış oldukları katkılar gelmektedir.

D3) Çalışmanın alt denencesi olarak, Türkiye'ye sığınan Suriyeli Çerkes göçmenlerde, Türkiye'de kalmak ve bundan sonraki hayatını Türkiye'de devam ettirmek eğilimi hâkimdir. Suriye Çerkesleri açısından Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmak savaşın getirdiği bir zorunluluk olarak gerçekleşmiş olsa da gelen Suriye Çerkesleri Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamaktan dolayı büyük oranda memnun oldukları sınıanmıştır.

D4) Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi istikrasızlıklar dolayısı ile Türkiye Cumhuriyeti'ne sayıları milyonlarla ifade edilen sayıda farklı ülkelerin vatandaşı insan göçmen olarak sığınmıştır. Bu insanların sosyo-ekonomik yaşantıları araştırılması, detaylı analiz yapılması gereken boyutlara erişmiştir.

---

²⁵ A.e.

1.5. Araştırma Soruları

Araştırma çerçevesinde;

- a) Göçmenlerin kişisel özellikleri nelerdir?
- b) Göçmenler hangi şartlarda hayatlarını devam ettirmektedirler?
- c) Göçmenlerin savaşın yıkıcılığından ne düzeyde etkilenmişlerdir?
- d) Göçmenleri Türkiye'ye getiren nedenler nelerdir?
- e) Göç Sürecinde Göç'ü kolaylaştıran kişi ya da kurumlar olmuş mudur?
- f) Göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını kolaylaştıran yardımcı kişi/kurumlar olmuş mudur?
- g) Suriye'nin geleceği ile ilgili düşünceleri nelerdir?
- h) Türkiye'de yaşadıkları esnada gereksinimleri nelerdir?
- j) Türk sosyal hayatına adaptasyonları ne düzeydedir?
- k) Göç sonrası hayat standartları değişime uğramış mıdır?
- l) Göçmenlerin Suriye'ye dönme konusunda gelecek perspektifleri nedir?
- m) Suriye Rejimi'ne ve Suriye Krizine bakış açıları nasıldır?
- n) Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelecek perspektifleri nedir?, sorularına yanıtlar aranmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkmış bir sorun olarak, göçmenlik ve Suriye Çerkesleri ile sınırlıdır. Bu olguları ve Türkiye'de yaşama koşullarını analiz etmeye çalışır, kendini Suriyeli Çerkes göçmenler ile sınırlar. Araştırma, Türkiye'deki Suriye'den kaynaklı Çerkes göçü

olgusuna İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinin örnek olarak yaklaşmaktadır. İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerindeki Suriyeli Çerkes göçmenlerle kendisini sınırlamıştır.

1.7. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Bu araştırma literatür taraması, mülakat, anket ve istatistikî analizlerin kullanılması yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, öncelikle kuramsal ve alan araştırmalarını kapsayan literatür taranmıştır. Daha sonra, araştırmaya konu olan Suriye Çerkesleri ile derinlemesine mülakatlar ve mülakatlar esnasında ayrıca anket çalışması yapılmıştır. Görüşülen kişiler, İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinde yaşayan Suriyeli Çerkesler arasından seçilmiştir. Bu kişilerle görüşme öncesi, kendilerine yöneltilecek sorular belirlenmiştir. Anket çalışması çerçevesinde Etik Kurul izni alınmıştır. Elde edilen veriler, istatistikî yöntemlerle değerlendirilerek, görüşmelerde elde edilen bilgiler, istatistikî verilerin değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

Görüşme soruları, kişisel özellikleri, Suriye'deki ekonomik, sosyal, kültürel özelliklerini analiz etmeye yarayacak şekilde seçilmiştir. Mağdurların, hedef ülke olarak Türkiye'yi seçme nedenleri ve onları taşıyan sosyal ağlar araştırılmıştır. Mülakatlarda, göçmenlere kişisel özellikleri, ülkelerindeki ekonomik, toplumsal yapıları, göç yolları, yöntemleri, Türkiye'de yaşamları ve geçimlik olanakları ve değişiklikleri, boyutları ve yöntemlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Böylece, göçmenlerin göç öyküleri elde edilmiştir.

Mülakatlarda elde edilen yanıtlar, deneklerin söylediği gibi, olduğu şekliyle aktarılmış, sonra yorumlara gidilerek, bulgular tartışılmıştır. Deneklerin verdiği yanıtlar içerisinde sınıflandırılabilir olanlar, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 20.0 programı ile değerlendirilmiştir. Tasnif edilebilen bu bilgilerden elde edilen değişkenlerin istatistikî değerleri ortaya çıkarılacak ve bu değerler analiz

edilmiştir. İstatistikî değerlendirme yapılırken, değişkenlerin çapraz sorgulamaları da yapılarak, değişkenlerin birbirleriyle ilişkileri analiz edilmiştir. Bu analizlerden elde edilen bulgular, görüşmelerle birleştirilerek metne dökülmüştür.

Kuşkusuz her göçmen kendisi ile ilgili bir sosyal tarihe sahiptir ve bu tarih sadece kendisine özgü etapların birleşmesinden oluşur. Bu nedenle, öykülerin kişiye özgü niteliklerine dokunulmamaya, fakat birleştirildiğinde ortaya çıkardığı gerçeklik yorumlanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerin tamamı kişisel göç dramlarını barındırmaktadır. Bu dramların istatistik analizler içinde fark edilme olanağı ise bulunmamaktadır. Sadece istatistik analizler araştırma konusunun anlaşılmasında yetersiz kalacaktır. Bu nedenle, istatistikî veriler, görüşme öyküleri ve anket çalışması ile birlikte değerlendirilerek, analiz edilmiştir. Göç öykülerinden elde edilen sınıflandırılabilir veriler istatistikî analize tabii tutulurken, istatistikî veriler de göç öyküleri eşliğinde değerlendirilmiştir. Bu öykülerin göç olgusunun nedenleri, boyutları ile ilgili açıklayıcı referanslar olduğu ve olacağı düşünülerek, mümkün olduğu kadar göçmenlerin ağızlarından çıktığı şekliyle metnin içinde kullanılmasına gayret gösterilmiştir.

Mülakatlarda, göçmenlerin verdikleri yanıtları doğru kabul edilerek, verilen bilgilerin doğruluğu için yeni bir araştırma yapılmamıştır. Mülakatlar esnasında, görüşülen kişilere araştırmacının Çerkes kökenli olduğu, fakat yapılacak mülakatın yasal bir değerlendirmeye tabii tutulmayacağı, bu tarz bir değerlendirmeye yarayacak bilgileri almaya yönelik sorular sorulmayacağı belirtilmiştir. Mülakat başladığında, görüşmeyi sonlandırmak isteyen kişilere müdahale edilmeyerek, tutarsız yanıtlar verenlerle görüşme sonlandırılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen araştırmanın sınırlarını aşan bilgilerden araştırma konuları ile ilişkili olanlar dipnotlarda işlenerek, kayıt altına alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın alan araştırması bölümü, mülakat yönteminin tüm dezavantajlarını taşımaktadır. Görüşme sırasında verilen yanıtların

tartışmasız doğru bilgileri içerdiği söylenemez. Elde edilen verileri içeren göç öykülerinin, göçmenlerin gerçek nedenleri, göç içerisinde karşılaştıklarının tamamını kapsadığı da iddia edilemez. Bu nedenle elde edilen veriler yorumsuz aktarılmış, bir araya getirildiğinde ortaya çıkan gerçeklik yorumlanmaya çalışılmıştır.

Görüşme yapılan denekler, Suriye İç Savaşından kaçarak, Suriye rejimi ve Suriye rejimi ile savaşan muhalif guruplara biat etmeyen, her iki cepheyi de desteklemeyen kişilerdir. Bu nedenle, açıklamalarda bulunurken vermiş oldukları yanıtların gizli tutulacağı ve kimliklerinin ifşa edilmeyeceği ön plana çıkartıp, kendilerine zarar getirecekleri saklamaya çalışılmıştır. Bu tutumları karşısında söylediklerinin tamamını önyargısız doğru kabul ettiğimiz, soruları araştırma kapsamında sorduğumuza ikna, kişisel iletişim teknikleri kullanarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden ikna olanlarla görüşme sürdürülmüştür. Özellikle Esad rejimi ile ilgili sorulara verilen yanıtlarda, güvenlik ile ilgili kaygıların denekler üzerindeki baskının hâkim olacağı kabul edilmiştir. Katılımcıların siyasi konularla ilgili sorulara yanıtlar verirken psikolojik rahatsızlıkları görüldüğünde, konunun detaylandırılması yapılmayıp, daha önce verilen bilgilerle iktifa edilmiştir. İnsanların doğup, büyüdükleri ülkeyi terk etmeleri ve rejim veya muhalif guruplarla yorumlarının aktarılmasından rahatsızlık hissetmeleri doğal karşılanmalıdır. Sorularımıza çekinmeden yanıt veren denekler de olmuştur. Bu kişilerden elde edilen veriler, diğer bilgileri ile bütünleştirildiğinde analiz yapılmasını sağlayıcı bulgulara dönüşmüştür.

Gönüllü bir Göç'ün ötesinde, ücret ödeyerek, yaşamsal riskleri göze alarak, araştırma konusu eylemlerin mağduru olmanın, sorulara verilen yanıtlarda etkisinin olacağı muhakkaktır. Araştırmacı bu etkiyi sürekli göz önünde tutmuştur. Bunun yanında, bu gönüllülük, mağdurları gizliliğe sürükleyen bir psikolojiyi de kendiliğinden oluşturmaktadır. Rejim konusunda, görüşülen kişilerin gizliliğe, psikolojik bir korunak olarak sığınacakları kabul edilmiştir. Bunun yanında, araştırmacıya güvenip,

oldukça samimi açıklamalar yapan kişilere de rastlanmıştır. Araştırmacı, samimi olarak sunulan verileri yeterli görerek, isteksizlik anında ikna yöntemine, oluşması muhtemel farklı hassasiyetleri dikkate alarak başvurmamıştır.

Mağdur ve muhtaç duruma düşmüş olmanın doğası olan gizlilik, tüm suç araştırmaları gibi bu araştırmanın da kısıtlılıklarından birisidir. Araştırma konuları, kişilerin saklamak istedikleri eylemlerinin analizini yapmaya yöneliktir. Bireyleri ülkelerinden başka topraklarda yaşamaya sürükleyen mutlaka haklı sebepler vardır. Göçmenler, bir yandan bu haklı sebepler ve bu sebeplerin oluşturduğu ortam, diğer yandan “haklılıkları” içinde kendilerine göç risklerini üstlendiren kişilikleri arasında sıkışmışlardır. Araştırma bu kültürel çelişkiler üzerinde gelişen göç eylemini deşifre etmeyi, sebepleri ile yaşanan süreci analiz etmeyi amaçladığı boyutta kültürel güçlüklerle karşılaşmıştır.

Ülkelerinin kontrolünü elinde bulunduran rejim güçlerinin ve muhalif gurupların onaylamadığı bir şekilde ülke dışına çıkan göçmenlerle ilgili verilerin toplanması çeşitli güçlükler içermektedir. Bu nedenle, görüşmelerin başlangıcında, araştırmacının da Çerkes asıllı olduğu kendilerine söylenmiştir. Sorulan soruların, Yeni Yüzyıl Üniversitesi’nde yapılan bir yüksek lisans çalışması çerçevesinde olacağı ve bu çerçevede işlenen kişisel verilerden çok, Göç olgusunu analiz etmeye, nedenlerini ve boyutlarını açıklamaya yönelik olacağı açıklanmıştır. Göçmenlerin araştırmacının da Çerkes olmasına yönelik yaklaşımları da araştırmayı etkileyen olumlu kültürel avantajlardan biridir. Aynı etnik kökenden gelmenin getirdiği avantajlar, araştırmacının deneklerle çabuk ve kolay diyaloga geçmesini sağlamıştır.

1.8. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini İstanbul ve Balıkesir’de sonlanan göçmen ağları oluşturmaktadır. Suriye’nin muhtelif noktalarından başlayıp, transit

noktalardan geçerek İstanbul ve Balıkesir’de sonlanan yolculukları içinde araştırma konusu süreçlere muhatap olmuş sayıları yaklaşık 6.000-6.500 kişi olarak tahmin edilen Suriyeli Çerkes göçmenler ve onların içlerinde yer aldıkları ağlar araştırmanın evreninin kapsamı içindedir. Araştırma konuları ile ilişkili göçmenler dışındaki Kafkas-Çerkes sivil toplum örgütleri yetkilileri ve diğer kişilerle de görüşülmeye çalışılmış fakat araştırmanın niteliksel olmasından dolayı çok fazla sayıda insana ulaşmak mümkün olmamıştır.

1.9. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Zaman sınırı dolayısı ile mümkün olan en fazla sayıda kişiye ulaşılmaya çalışılmış ve araştırmaya katılmayı kabul eden tüm Suriyeli Çerkesler araştırmaya dahil edilmiştir.

1.10. Araştırmada Toplanan Verileri Çözümleme Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu ve birebir yapılan mülakatlar kullanılmıştır. Uygulanan ankete sığınmacıların verdiği yanıtlar tablolar oluşturularak sayısal karşılıkları sunulmuştur. Araştırmanın alan kısmında uygulanan anket formunda sorulan sorular üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm: sığınmacıların sosyo-demografik ve ekonomik özelliklere ilişkin bilgilerinin alındığı bölümdür. İkinci bölüm: sığınmacıların Göç sürecine ilişkin bilgilerinin alındığı bölümdür. Üçüncü bölüm ise sığınmacıların gelecek perspektifinin irdelendiği sorulardan oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde kullanılmıştır. Anket çalışması, ön anket uygulaması ile başlatılmış, ön anket çalışmasında yapılan tespitler ile ankete son hali

verilmiş, anket çalışmasının olası olumsuzlukları derinlemesine mülakatlarla giderilmiştir.

1.11. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmanın konusunu İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinde geçici koruma altında yaşayan Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. İstanbul ilinde ikamet eden sığınmacılarla yapılan görüşmelerde, görüşme yapılan kadın ve erkek katılımcıların görüşmelere katılma konusunda göstermiş oldukları isteklilik dolayısı ile görüşmeler araştırmacı için herhangi bir zorluk ihtiva etmemiştir. İstanbul ilinde yapılan mülakatlarda kadın katılımcılar araştırmacının erkek olmasından dolayı herhangi bir çekince göstermemiş, sorulan sosyo-ekonomik ve siyasi nitelikteki soruları çekinmeden cevaplamışlardır. Fakat Balıkesir Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinde yapılan çalışmalar esnasında, erkek katılımcıların sorulan sorulardan dolayı çekimserlik göstermeleri, bazı görüşmelerin yarıda kalmasına neden olmuştur. Balıkesir ilinde karşılaşılan bir diğer zorluk ise; kadın katılımcılarla yapılan mülakatlarda, Arap-İslam kültürünün getirmiş olduğu, karşı cinsle iletişim kurmanın yadırganması durumu araştırmacının karşılaştığı zorluklardan ikincisi olmuştur. Araştırma sürecinde ortaya çıkan bazı olumsuzluklara rağmen araştırmacının etnik olarak Çerkes olması ve görüşmeler esnasında kendisine eşlik ederek yardımcı olan referans kişilerin yardımları araştırmada karşılaşılan birtakım zorlukların aşılmasını sağlamış ve araştırmacıya bir alan araştırması esnasında karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilme anlamında büyük bir tecrübe kazandırmıştır.

1.12. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmanın birinci bölümünde araştırma hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Bu bölümde araştırmanın konusu ve amacı, varsayımları, sınırlılıkları, kullanılan yöntem, evreni, örnekleme, toplanan bilgilerin

çözümleme yöntemi, karşılaşılan güçlükler, yanıt aranacak sorular ve toplanan bilgiler sunulmuştur.

Araştırmanın giriş bölümünde, araştırmanın kuramsal çerçevesi ve araştırma hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Giriş bölümünde araştırmanın sınavacağı iddialar ve toplanan bilgilerin çözümleme yöntemi verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü Kafkasya'nın tanımı, Kafkas halkları, Kafkasya'da din, Kafkasya üzerinde Osmanlı ve Rus siyasi mücadelesi, 1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı ve Belgrad Antlaşması, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması ve Gürcistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi, 1787-1792 Osmanlı-Rusya-Almanya Savaşı, Zıstovi ve Yaş Antlaşması, 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı ve Bükreş Antlaşması, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması, Tarikat Teşkilatı ve Müridizm başlıkları altında Kafkasya ve Kafkas halkları açısından önem arz eden tarihsel arka plan açıklanmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümü, 1864 Büyük Çerkes Sürgünü, Rus Emperyalizmi ve Panslavizm, Kafkas göçleri ve Osmanlı'nın göçmenleri kabul etme sebepleri, göçlerin hukuki dayanağı, göçün başlaması, göç güzergahı ve merkezi limanlar, göçleri teşvik eden nedenler, orta ve kuzey doğu Kafkasya'dan Osmanlıya gerçekleşen göçler, büyük Kafkas sürgününde Osmanlı'ya göç eden Kafkasyalıların istatistikî verileri ve ölen Kafkasyalı muhacirlerin sayıları, göçmenlerin etnik ve dini aidiyetleri, Osmanlı makamlarının göçleri sevki, idaresi ve mali konular, Osmanlı'nın iskân siyaseti ve yabancı devletlerin iskâna müdahaleleri, Muhacirin Komisyonu, göçlerle ilgili yaşanan aksaklıklar ve Amasya mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in 18 şubat 1864 tarihinde Muhacirin Komisyonu'na yazdığı rapor, iskân bölgeleri, muhacirlere dağıtılan araziler, yardımlar, kültürel uyumsuzluklar ve askerlikle ilgili hususlar, II. Abdulhamit'in tahta çıkması, Rumeli'ye iskân edilen Çerkesler, Jöntürkler ve Bulgar ayaklanması, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos Antlaşması ve

Çerkeslerin Balkanlardan ikinci sürgünü, sultan II. Abdulhamit ve Pan-İslamist politikaları, Osmanlı Suriye'si, Bilad-Şam eyaletleri ve İngiltere-Fransa-Osmanlı'nın Ortadoğu'da nüfuz mücadelesi, Balkanlardan sürgün edilen Çerkeslerin Ortadoğu topraklarına iskânı iskân yerlerinin temininde dikkate alınan esaslar ve iskân bölgeleri, Osmanlı makamlarının Çerkeslerin feodal düzenlerini bozmak için kullandığı yöntemler, Çerkeslerin iskânından umulan güvenlik politikaları, Çerkes muhacirlerin iskân edildiği bölgeler, yeni yerleşim alanlarının kurulması, yerel kabilelerle anlaşmazlıklar ve kültürel varoluş mücadelesi, Çerkeslerin Osmanlı'nın kolluk kuvvetleri olarak görev yapmaları, Çerkeslere tahsis edilen miri arazi anlaşmazlığı, Dürzi kabileler ve ulusal bağımsızlık ayaklanmaları, Suriye askeri tarihi ve Çerkesler, 1935 yılında Fransız Manda Yönetimi'nin yaptığı nüfus sayımı, sultan II. Abdulhamit'in tahtan indirilmesi ve Osmanlılık politikalarının başlaması, Sykes-Picot Antlaşması, I. Dünya Savaşı, Sevr Antlaşması ve Lozan, Osmanlı sonrası kurulan ulus devletler, Fransız manda yönetimi dönemi, Osmanlı sonrası kurulan ulus devletlerde Çerkes cemaatinin konumu ve anavatana dönüşün engellenmesi, bağımsız Suriye Devleti, darbeler dönemi, 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Baas iktidarı başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde, yirmi ve yirmibirinci yüzyıl Suriyesinde Çerkesler, Arap Baharı ve Suriye Krizi, Suriye İç Savaşı ve Çerkes diaporası, Suriye krizinin başladığı 2011 yılından itibaren Suriye Çerkeslerini birinci derece ilgilendiren olaylar, Suriye krizinin başladığı 2011 yılından itibaren Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerine giriş yapan Suriyeli Çerkes sığınmacıların istatistiki verileri, başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın beşinci bölümünde araştırmanın evreni olan İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve AtkÖy yerleşim birimlerine göç etmiş ve örnekleminde incelenen Türkiye'de yaşamlarını devam ettiren göçmenlerle yapılan derinlemesine mülakatlar değerlendirilmiştir. Göçmenlerin kişisel

özellikleri, Türkiye'nin bu göçmenler açısından transit ya da hedef ülke olarak konumu, göçmenleri Türkiye'ye gelmeye teşvik eden nedenler, ülkemize geldikten sonra çalışma şartları, yaşamları ve gelecek perspektifleri sunulmuştur.

Son olarak, araştırmanın genel değerlendirilmesi yapılmış ve öneriler getirilerek araştırma bitirilmiştir.

GİRİŞ

24 Ağustos 1516'da Yavuz Sultan Selim'in, çıktığı Mısır seferinin nihai sonucunu aldığı Mercidabık Muharebesiyle Suriye, Lübnan ve Filistin Osmanlı topraklarına katıldı.²⁶ Osmanlı imparatorluğu I. Dünya savaşına kadar Suriye'nin yönetimini dört asır elinde bulundurdu.²⁷ 20. yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğunun dört asır yönettiği Arap coğrafyasında, yükselen Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle Osmanlı idaresine karşı isyan hareketleri başladı. Emir Hüseyin'in isyan hareketine katılan bir kısım Arap savaşçı, dönemin sömürge gücü İngiltere ile müşterek eylemlerle Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını kazanmaya çalıştı.²⁸

1916 yılında, İngiltere ile Fransa arasında yapılan Sykes Picot Antlaşmasıyla, sınırları yeniden çizilen Suriye, Fransa mandasına bırakıldı.²⁹ İngilizlerin büyük bir Arap Devletine hükmedeceği sözünü verdiği Emir Hüseyin, emri altındaki Arap savaşçıları Osmanlı'ya karşı savaştırmıştı.³⁰ Fakat Sykes Picot Antlaşmasıyla ne kendi umduğu Arap imparatorluğunu yönetebilecek ne de oğlu Faysal Suriye'nin yeni kralı olabilecekti.³¹

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yeni siyasi Konjonktür ve yükselen Arap milliyetçiliği neticesinde Fransa Suriye'den çekilmek zorunda kalmış ve 17 Nisan 1946'da bağımsız Suriye ilan edilmişti. İki yıllık bir dönemin ardından darbeler dönemi olarak adlandırılan yıllar, 1949 Mart'ında Hüsnü

---

²⁶ Ferudun Emecen, "Mercidabık Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), c. XXIX, s. 174-176.

²⁷ Global Britannica: "Sykes Picot Agreement", <https://global.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>, 02.18.2017.

²⁸ Global Britannica: "Pan Arabism", <https://global.britannica.com/topic/Pan-Arabism>, 02.18.2017.

²⁹ Global Britannica: "Sykes Picot Agreement", <https://global.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>, 02.18.2017.

³⁰ Global Britannica: "Husayn İbn-Ali", <https://global.britannica.com/biography/Husayn-ibn-Ali>, 02.18.2017.

³¹ Global Britannica: "Faysal I", <https://global.britannica.com/biography/Faysal-I>, 02.18.2017.

Zaim'in yaptığı darbeye başladı.³² 1958 Şubat ayında Mısır'la kurulan Birleşik Arap Cumhuriyet'i de sadece üç yıl ayakta kalabildi.³³

Suriye'nin siyasi çalkantıları devam ediyordu ki 8 Mart 1963'te Baas Partisi bir darbeye iktidarı ele geçirdi. 1967 yılında İsrail'in Golan Tepeleri'ni işgal etmesiyle yeni bir siyasi krizin içine giren Suriye, 1970 yılında artık Hafız Esad'ın tek adam rejimiyle yönetiliyordu. Hafız Esad, iktidara geldiği andan itibaren ülkeyi demir yumrukla yönetmiş ve tüm özgürlükleri kısıtlamıştır. İktidarına karşı özgürlük mücadelesine dönüşen İhvan-ı Müslimin hareketine karşı aldığı sert tedbirlere rağmen olayların büyümesi Hafız Esad'ı paniğe sevk etmiş ve 1982 yılında kontrolü sağlayabilmek için yaklaşık 50.000 kişinin öldürüldüğü, 20.000 kişinin kayıp olarak raporlara geçtiği Hama Katliamını gerçekleştirmiştir. Hafız Esad'ın kurduğu tek adam rejimi, ölümü 10 Haziran 2000 yılına kadar devam etti.³⁴ Hafız Esad'ın ölümüyle boşalan Devlet başkanlığı koltuğuna vekaleten Abdülhalim Haddam oturdu.³⁵ Toplanan Suriye Meclisi, Cumhurbaşkanı seçilebilme yaşını 40'tan 34'e indirerek Beşar Esad'ın Devlet başkanı olmasını sağladı. ³⁶ Hafız Esad'ın ölümüyle ülkede Şam Baharı olarak adlandırılan dönem başladı fakat özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılacağı yönünde ki beklentiler, politik özgürlük talep eden pek çok aktivistin tutuklanması ile Ağustos 2001 tarihinde sona erdi. Beşar Esad'ın iktidarında babasından farklı bir politik duruş sergileyeceği beklentileri boşa çıkmıştı.³⁷

---

³² Global Britannica: "Syria", <https://global.britannica.com/place/Syria>, 02.18.2017.

³³ Global Britannica: "United Arab Republic", <https://global.britannica.com/place/United-Arab-Republic>, 02.18.2017.

³⁴ Global Britannica: "Hafız Essad", <https://global.britannica.com/biography/Hafiz-al-Assad>, 02.18.2017.

³⁵ BBC News: "Middle East", 31.09.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4572362.stm, 03.27.2017.

³⁶ Global Britannica: "Bashar Assad", <https://global.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad>, 02.18.2017.

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı: "Suriye'nin Siyasi Görünümü", <http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

2010 yılında, başta Arap dünyası olmak üzere, tüm Dünya’da beklenmedik bir siyasi gelişme yaşandı. 17 Aralık 2010’da kendisini yakarak intihar girişiminde bulunan Tunuslu seyyar satıcı Tarık el Tayyib Muhammed Buazizi isimli genç, farkında olmadan Arap baharı ismiyle anılacak süreci de başlatmış oldu.³⁸ Arap Bahar’ı Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden ortaya çıkmıştı. Başlattığı eylem, bölgesel, toplumsal bir siyasi-silahlı harekete dönüştü.³⁹

Yarattığı domino etkisi, Tunus, Mısır Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Yemen, Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas olmak üzere Arap dünyasına yayıldı.⁴⁰

Arap Baharının oluşturduğu yeni Statükodan etkilenen ülkelerden biri de Suriye’dir. Mart 2011’de Suriye’nin Deraa şehrinde yaşları 9 ile 15 arasında 15 çocuğun bir okul duvarına yazdıkları slogan sonrası tutuklanmasıyla başlayan protesto gösterileri, kitlesel bir boyut almış ve ülke çapında Esad Rejimi aleyhine bir başkaldırıya dönüşmüştür.⁴¹ Şiddet olaylarının artması ve Esad yönetiminin değişeceğine dair umutların tükenmesi sonucunda, barışçıl gösterilerin yerini rejimin devrilmesi yönünde hareketler almıştır. Büyüyen olaylar Suriye’yi bir iç savaşın içine sürüklemiştir. Esad güçlerinin gerçekleştirdiği saldırılar sonucu bu güne kadar 400 bin Kişinin hayatını kaybettiği, 7 milyon kişinin ülke içinde yer değiştirdiği, 5 milyona yakın Kişinin de ülke dışına kaçmak zorunda kaldığı tahmin edilmektedir.⁴²

---

³⁸ Global Britannica:”Mohamed Bouazizi”, <https://global.britannica.com/biography/Mohamed-Bouazizi>, 02.18.2017.

³⁹ Global Britannica:”Arab Spring”, <https://global.britannica.com/event/Arab-Spring>, 02.18.2017.

⁴⁰ A.e.

⁴¹ BBC.com:”Middle East”, 11.03.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 03.29.2017.

⁴² Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı:”Suriye’nin Siyasi Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

Suriye krizinde uluslararası toplum beklenen müdahaleleri gerçekleştirememiştir. Arap Birliği, Birleşmiş Milletler, Suriye Halkının Dostları Grubu ve diğer birçok uluslararası örgüt sorunun çözümünde etkili olamamıştır.⁴³

Suriye iç savaşının bir diğer önemli boyutu ise taraflar arasındaki etnik ve mezhepsel ayrılıklardır. Ortaya çıkan Kaos ortamında kendisini güvensiz hissedenlerin başında Suriye'nin azınlık halkları gelmektedir.⁴⁴

Suriye krizinden etkilenen azınlık gruplardan biri de Suriye Çerkes'leridir.⁴⁵ Kafkasya savaşları sonrası Çarlık Rusya'sı tarafından anavatanları Kafkasya'dan zorunlu sürgüne tabi tutulan bu kadim halk, Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikaları neticesinde 1860'lı yılların ortalarından itibaren bugün ki Suriye topraklarına yerleştirilmiştir. Savaşın başladığı günlerde çoğunluğu Şam, Halep ve Humus şehirlerinde olmak üzere 50.000-100.000 Çerkes'in yaşadığı tahmin edilmektedir. Kafkasya Göçünün başladığı 1800'lü yılların ortalarından itibaren 1920'li yıllara değin Suriye topraklarına iskân edilen Çerkesler bugünkü Suriye toplumunun önemli bir parçası olagelmışlerdir. Fakat Suriye'de yaşanan çatışma ortamından kaynaklanan kaygılarla birçok Çerkes Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple başta Türkiye olmak üzere: Rusya Federasyonu, Lübnan, Ürdün, ABD, AB Ülkeleri, Birleşik Arap Emirlikleri ve Dubai gibi ülkelere sığınmacı olarak göç etmişlerdir.⁴⁶

---

⁴³ BBC.com: "Middle East", 11.03.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 03.29.2017.

⁴⁴ Newyork Times: "Syrias Threatened Minorities", 04.05.2012, <http://www.nytimes.com/2012/05/05/opinion/syrias-threatened-minorities.html>, 03.03.2017.

⁴⁵ Milliyet Gazetesi: "Suriye Çerkeslerinin Ateşle İmtihani", 29.03.2013, <http://www.milliyet.com.tr/Suriye-cherkezlerinin-atesle-imtihani-gundem-1686593/>, 20.04.2017.

⁴⁶ ORSAM: Suriye Çerkesleri, Orsam Rapor No:130, Kasım 2012, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Report/141?s=orsam%7Cturkish>, 01.22.2017.

BÖLÜM 2

TARİHİ ARKAPLAN VE ÇERKESLER

2.1. Kafkasya'nın Tarifi

Kafkasya ismini ilk kez Yunan Tregedyya Şairi Aiskhylos'un M.Ö. 490'da yazdığı Zincire Vurulmuş Prometheus oyununda geçen Kavkasos Dağı'ndan almıştır. Ortaçağ İslam müellifleri Kafkasya'yı Kabk olarak adlandırır. Latince Kafkasya için kullanılan ve Grekçeden alınan Caucasus kelimesi, Avrupa dillerinde; Fransızca; Caucase, İngilizce; Caucasus ve Rusca'da bölgeye Kavkas olarak adlandırılmıştır.⁴⁷

Kafkasya; Karadeniz ile Azak denizinin doğu kesimini ayıran Anapa yarımadasından başlayarak, Hazar Denizi kıyısındaki Apşeron yarımadasına ulaşan Büyük Kafkas Dağları'nı ve iki yanında uzanan toprakları kapsayan coğrafyaya verilen isimdir.⁴⁸

Ahmet Cevdet Paşa, Kafkasya'yı; "Kafkas dağının doğu bölümü Dağıstan, batı bölümü ise Çerkesistan'dır. Ortada bulunan Elbrus Tepeleri bu iki bölümü birbirinden ayırır. Çerkesistan, batıda Karadeniz sahili, güneyde Gürcistan, kuzeyde Kuban, doğuda Elbrus Dağları arasında kalan bölgedir. Çerkesistan olarak tanımlanan coğrafi bölgede iki etnik grup yaşamaktadır. Kıtanın kuzeyinde yaşayan halk Çerkesler, Güneyde yaşayan halk ise Abazalardır" sözleriyle tarif etmiştir.⁴⁹

2.2. Kafkas Halkları ve Çerkesler

Kafkasya'nın otokton halklarının farklı dilleri ve kendilerini tanımladıkları isimleri vardır; **Adigeler**; Abzah, Şapsığ, Bjeduğ, Hatukuay, Çemguy, Kabardey, Besleney, Nathuac, Mamhiğ, Mahoş. **Abhaz-**

⁴⁷ Sadık Müfit Bilge, Osmanlı Çağında Kafkasya, İstanbul: İstanbul Kitabevi, 2015, s. 1

⁴⁸ Davut Dursun, "Kafkasya" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), c. XXIV, s. 157,158.

⁴⁹ Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 1. Cilt, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016, s.221

Abazinler; Apsuva, Aşuva, Aşharuva. **Çeçen, İnguş, Bats'lar;** Vaynah, Nohçi. **Peh'ler;** Vıbih. **Osetler;** İron, Digor. **Dağıstan Halkları;** Dargi, Lezgi, Lak, Dido, Avar vd. dir.⁵⁰

Kafkas halkları, dil farklılıklarına rağmen hemen hemen aynı kültürün parçalarıdır. Osetçe dışında Kafkas dilleri, Kafkas Dil Grubu'nun Kuzey Kafkas Dil Ailesi'ni oluşturur.⁵¹

Etnik bir tanımlama olarak Çerkes sözcüğü Kuzey Kafkasya'lı halkları tanımlamak için kullanılmaktadır. Fakat Kafkas dillerinden hiçbirinde Çerkes kelimesinin anlamı yoktur. Çerkes, tüm Kafkas halklarını tanımlamak için yabancılarca kullanılan bir isimdir. Kökenleri itibariyle binlerce yıldır birlikte yaşamış bu halkların, ortak ismi olarak Çerkes tanımlaması, genel bir kabul görmüştür.⁵²

Çerkesler, Karadeniz kıyıları boyunca uzanan coğrafyada ve Hazar Denizin'in batı kıyılarını kapsayan Apsheron Yarımadası'nda yaşayan en eski Türki olmayan halklardan biriydi. Aşiretler halinde örgütlenmişlerdi ve toplumsal yapıları prensler, soylular, hür köylüler ve serfler olarak ayrılmış sınıflardan, seçtikleri önderlerin idaresi altındaki gerçek anlamda demokratik örgütlenmelere dek çeşitlilik göstermekteydi. Çerkesler 19. yüzyıla değin ulusal-siyasal kimlik geliştirmemişlerdi.⁵³

Büyük Sovyet Ansiklopedisi ise Çerkesleri (Adigeleri) ; "Adigeler eski çağlarda kalabalık nüfusa sahip olan, kendilerini Adige olarak isimlendiren, Avrupa ve Doğu Literatür'ünde ortaçağdan itibaren Çerkesler

---

⁵⁰ Nihat Berzeg, Çerkesler Kafkas Sürgünü: Vatansız Bırakılan Bir Halk, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2006, s.29,30

⁵¹ A.e.

⁵² A.e.

⁵³ Kemal Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 164

adıyla bilinen Kuzey Kafkasyalı akraba aşiretlerin genel adı” şeklinde tanımlamıştır.⁵⁴

2.3. Kafkasya’da Din

Kafkasya da Hıristiyanlığın yayılması 6. Yüzyılda Bizans İmparatoru I. Jüstinyen (527-565) döneminde gerçekleşti. Hıristiyan din adamları Kafkasya’da kiliseler kurarak 10 ve 11. Yüzyılda faaliyetlerini yaygınlaştırdılar.⁵⁵

Siyasî ve askerî kuvvetlere dayanan bütün gayretlerine rağmen Hıristiyanlık Kafkasya’da yayılamadı. Yerleştiği yerlerde kökleşemedi. Hıristiyan dininin hükümleri, Kafkaslıların toplum düzenlerine ve millî karakterlerine nüfuz edemedi. Aynı zamanda VII. asırdan itibaren şarktan Kafkasya’ya girmiş olan İslâm dininin mukavemeti ile karşılaşmıştı.⁵⁶

Araplar sekizinci asırda İslamiyet’i Kafkasya’ya getirdi. Fakat Kafkasya coğrafyasının zorlu yapısı ve bölgede yaşayan savaşçı kabileler Arapların Kafkas Dağları’nı aşıp kuzeye yönelmelerini engelledi.⁵⁷

16.Yüzyılın başlarında Kafkasya’nın batı kesiminde Kırım Hanlığı üzerinden Osmanlı egemenliğinin sağlanmasından sonra Çerkeslerin bir kısmı Müslüman oldu. Fakat Çerkeslerin İslam’ı büyük oranda kabul etmeleri, Kuzey-Batı’dan gelen Noğay din adamlarının ve Dağıstan’daki Müridizm hareketinin faaliyetleri sonucunda 18. ve 19. Yüzyıllarda gerçekleşmiştir.⁵⁸

---

⁵⁴ İgor Kutsenko, Çerkesler: 19.yüzyıl Soykırımı ve Çağdaş Sorunlar, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s. 54

⁵⁵ Bilge, a.g.e., s.19,20

⁵⁶ İsmail Berkok, Tarihte Kafkasya, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958, s. 273-275

⁵⁷ N. Luxembourg, Rusların Kafkasya’yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1998, s. 21

⁵⁸ Kemal Karpat, Avrupalı Egemenliğinde Müslümanların Konumu Çerkeslerin Sürgünü ve Suriye’deki İskanı, Ankara: Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001, s.82

Her ne kadar Hıristiyanlık ve özellikle İslam Kafkasya’da kabul görmüş olsa da, çok tanrılı inançlarını sürdüren Kafkas kabileleri de vardı.⁵⁹ Hatta Büyük Sürgün’de Osmanlı topraklarına gelen bazı kabilelerin henüz İslam’ı ve Hıristiyanlığı benimsemedikleri kayıtlara geçilmiştir.⁶⁰

Günümüz Kafkasya kimliğinin oluşumunda İslam’ın özel bir yeri vardır. Birçok farklı kabileden oluşan bölge halklarının ortak kimliği Müslüman oluşlarıdır. Bu ortak paydada birleşerek Çarlık Rusya’sına karşı birlikte savaşmışlardır.⁶¹

2.4. Kafkasya Üzerinde Osmanlı ve Rus Siyasi

Mücadelesinin Başlaması

Osmanlıların Kafkasya ile münasebetleri Kırım Hanlığı’nın Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nun hakimiyetine girmesiyle başlamıştır.⁶² Kırım hanları Osmanlılar için Kafkasya bölgesindeki dolaylı yönetimini sağlayan bir işlev görmüştür.⁶³

Ruslar 14. Yüzyılda artık yerel yönetimlerini Altınordu Hanlığının tahakkümünden kurtarmışlardı. 15. Yüzyılın sonunda Çar III. İvan Müslümanlardan tamamen arındırılmış bir ülkeyi yönetmeye başladı.⁶⁴

16. Yüzyılda Korkunç İvan, (IV. İvan) Kazan ve Astrhan Hanlıkları’nı ortadan kaldırdı ve (1552-1556), Karadeniz’in kuzeyinden Terek hattına kadar uzanarak, Kuzey Kafkasya’da Rus yayılcılığını da

---

⁵⁹ Berzeg, a.g.e., s.44

⁶⁰ Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, s. 92

⁶¹ Hayati Bice, Kafkasyadan Anadoluya Göçler, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 4,5

⁶² Halil İnalçık, ”Kırım”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), c. XXV, s. 450-458.

⁶³ Paşa, a.g.e., s. 61,62

⁶⁴ Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 15,16

başlatmış oldu.⁶⁵ Fakat Kafkasya'nın Rus emperyalizmi için bir ideale dönüşmesi Çar Büyük Petro ile tarihlenir.⁶⁶

I. Petro'nun İran ve Orta Asya'da Rus hâkimiyetinin kurulmasını ve Hindistan'a uzanan yollara ulaşmayı hedefleyen yayılmacı Doğu/Asya Siyasetinde ilk adımı Kafkasya teşkil etti. Fakat 1701-1721 yılları arasında İsveç ile yaptığı Kuzey savaşı dolayısı ile Rusya Kafkasya'ya müdahalesini ertlemek zorunda kaldı.⁶⁷

I.Petro Rusya'nın doğu siyasetini şöyle ifade ediyordu:

Mümkün olduğu kadar İstanbul'a ve Hindistana yaklaşmak, buralara hükmeden dünyanın hakimi olur. Bu sebeple kah Türklere kah İrana karşı mütemadi harpler yapmak, Karadeniz'de deniz inşaat tezgahları vücüda getirmek, yavaş yavaş bu denizle Baltık Denizini ele geçirmek, bunlar projenin tahakkukunu temin edecek iki noktadır. İran'ın intihadını tezleştirmek, Basra Körfezi'ne kadar nüfuz etmek, mümkün olduğu takdirde Suriye üzerinde şarkın eski ticaretini yeniden tesis etmek ve entrika merkezlerinden olan Hindistan'a kadar ilerlemek.⁶⁸

Çar I. Petro'nun ölümü sonrası değişen Rus dış politikası ve Nadir Han'ın Kafkasya seferleriyle bölgedeki gücünü tekrardan arttırması, Rusların Hazar ve Kafkasya'da yayılmalarını yarım asır geciktirmişti. Çariçe II. Yekaterina'nın tahta çıkışına kadar ki dönemde Rusların dış politikası, var olan statüko'nun muhafaza edilmesiyle sınırlıydı.⁶⁹

Küçük bir Alman Prensi'nin, Avrupa tarzı eğitimiyle yetişen kızı Katerina, kocası III. Petro'nun askeri bir darbeye öldürülmesi sonucunda, 1762 yılında Çariçe ünvanıyla Rus tahtına geçti. Çariçe, zekası ve Devlet idaresindeki kabiliyetlerini kısa zamanda kanıtlayacak ve I. Petro'dan devraldığı Rus yayılmacılığı misyonunu devam ettirecekti.⁷⁰

15-19. Yüzyıllarda bölgenin büyük güçleri Osmanlı Devleti, İran ve Rusya idi. Bu Devletlerin arasındaki çekişmelerden etkilenen Kafkasya, 16.-

⁶⁵ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 5

⁶⁶ Bilge, a.g.e., s. 167

⁶⁷ A.e., s. 174

⁶⁸ Saydam, a.g.e., 2010, s. 31

⁶⁹ Bilge, a.g.e., s. 223

⁷⁰ Kurat, a.g.e., s. 23,24

18. Yüzyıllarda Osmanlı-İran, 18.-19. yüzyıllarda Osmanlı-Rus ve İran-Rus mücadelelerine sahne oldu.⁷¹

Osmanlı Devleti ve Rusya Çarlığı arasında Kafkaslar ve Balkanlarda hakimiyet kurmak için 16. yüzyıldan itibaren onlarca savaş yapıldı. Bu savaşlar 18. yüzyıla değin Osmanlı imparatorluğu'nun üstünlüğüyle sonuçlanırken, gerileyen Osmanlı karşısından gücünü artıran Rusya'nın, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nı kazanması ve Kırım'ı işgal etmesi sonucunda tersi yönde bir seyir izlemeye başladı. Osmanlı-Rus Savaşları, 16-20. yüzyıl arasında Osmanlı Devleti ile Rusya Çarlığı ve I.Petro sonrası Rusya İmparatorluğu olarak anılan Devlet arasında yapılmış savaşlardır.⁷²

2.5. 1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı ve Belgrad Antlaşması

1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun zaferi ile sonuçlanmasına rağmen savaş sonrası imzalana Belgrad Antlaşmasıyla, artık Osmanlı-Rus münasebetlerine Avrupalı büyük güçler de müdahil olmaya başlamışlardı.⁷³

2.6. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması ve Gürcistan'ın Ruslar Tarafından İşgal Edilmesi

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonuçları itibariyle Osmanlı imparatorluğu ve Kafkasya için bir başka dönüm noktası olmuştur. Savaşın sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sonucunda Ruslar tarihte ilk kez Karadeniz'e iniyor ve Fatih Sultan Mehmet'ten bu yana Osmanlı'nın Karadeniz'i bir 'Türk Gölü' olarak görme siyaseti son buluyordu. Bir diğer önemli sonucu da Kırım Hanlığı'nın artık Osmanlı'dan bağımsız olduğunun tanınmasıydı. Zira Kırım Osmanlının

⁷¹ Davut Dursun, "Kafkasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), c. XXIV, s. 157-158.

⁷² Kemal Beydilli, "Rusya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), c. XXXV, s. 253-265.

⁷³ Bilge, a.g.e., s. 229

yüzyıllar boyunca Kafkasya ile irtibatını tesis eden ileri karakoluydu.⁷⁴ Küçük Kaynarca Antlaşması'nın II. Maddesi uyarınca bağımsız olan Kırım,⁷⁵ 1783 yılında baş gösteren taht kavgalarını mazeret gösteren II. Katerina tarafından 1784 yılı başında resmen ilhak edilecekti.⁷⁶

Kırım'ın Ruslarca işgal edilmesi sonucunda Osmanlının Kafkasya siyasetinde yeni bir dönem açılmış oldu. Aslen Gürcü olan Ferruh Ali Paşa 1779 yılında Anapa'ya gönderildi ve bölgede yaşayan Çerkes kabilelerinin Osmanlıya bağlanmasına çalışıldı.⁷⁷

Kırım'ın ilhakından sonra Rusya için önemli bir aşama da Gürcistan'ın Ruslarca ilhakıdır. Kendisini adeta çevreleyen Müslüman devletler ve kabilelerce tehdit edilen Gürcistan, Hıristiyan kökleri ile uyuşan Rusya'ya kaçınılmaz bir şekilde yaklaşmak zorunda kalmıştı.⁷⁸ Gelişen olayların neticesinde Çariçe II. Katerina tarafından Rus himayesine alınan Gürcistan,⁷⁹ Çar I. Pavel'in 28 Ocak 1801 tarihinde yayınladığı fermanla tamamen ilhak edilerek bir Rus vilayeti yapılacak ve Edirne Antlaşması'na göre (1829), Rusya'nın Gürcistan'daki hâkimiyeti Osmanlılar tarafından tasdik edilmiş olacaktı.⁸⁰

Gürcistan'ın Ruslarca ilhakı Kafkasya için bir dönüm noktası olmuştur. Bu sayede Rusya tüm Kafkasya'yı güneyden kuşatıyordu. Kırım'ı Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybeden Osmanlı, Gürcistan'ın da Ruslarca ilhakı sonucu Kafkasya ile olan tüm kara bağlantısını kaybetmiş oluyordu.⁸¹

---

⁷⁴ Paşa, a.g.e., s. 61-70

⁷⁵ Kurat, a.g.e., s. 28

⁷⁶ A.e., s. 33

⁷⁷ Paşa, a.g.e., s. 228-232

⁷⁸ Berkok, a.g.e., s. 401,402

⁷⁹ Kurat, a.g.e., s. 36

⁸⁰ Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan'ın Rusya Tarafından İlhakı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), c. XIV, s. 315.

⁸¹ Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), c. XIV, s. 311-313.

2.7. 1787-1792 Osmanlı-Rusya-Almanya Savaşı, Zıstovi Antlaşması ve Yaş Antlaşması

1787-1792 savaşında Osmanlı imparatorluğu, Rusya ve Almanya ile aynı anda savaştı. Rus-Alman ittifakına dönüşen savaşta Osmanlı'nın hedefi, Kırım'ı geri almak, Rus'ları Kafkasya'dan çıkartmak ve yeniden Altınordu Devleti'ni kurmaktı. Fakat Osmanlı'nın büyük umutlarla girdiği bu savaş, büyük kayıplar verilerek kaybedildi. Almanya ile savaş 4 Ağustos 1791'de imzalanan Zıstovi Antlaşmasıyla son bulurken, Rusya ile 9 Ocak 1792'de Yaş Antlaşması'yla sona erdi. Yaş Antlaşması'na göre, Kırım ile Taman'ın Rusya'ya ait olduğu, Kuban Nehri'nin sınır teşkil ettiği bir kez daha Osmanlı Devleti tarafından resmen tasdik edildi. Anlaşmanın bir diğer büyük yükümlüğü ise, Kafkas kabilelerinin Rusya'ya saldırılarının önüne geçmek için Osmanlıların kefalet altına girmeleriydi. Ancak bu oldukça ağır bir yükümlülüktü. Zira Kafkas kabileleri kendilerini antlaşmaya taraf saymıyorlar, akınlarını sürdürüyorlar ve buna karşılık saldırıları önleyemeyen Osmanlı Devleti meydana gelebilecek zararları tazmin etmek zorunda kalıyordu.⁸²

Rusya ile yapılan savaşta mağlup olan Osmanlı Devleti ne Rusya'yı ne de İran'ı karşısına almak istemediğinden Kafkasya'ya müdahalede bulunamadı. Yaş Antlaşmasından sonra Kafkasya'daki siyasî gelişmeler karşısında pasif bir politika izlemek zorunda kaldı ve Rumeli'de cereyan eden olaylar sebebiyle 1806'da Rusya ile yeniden uzun bir savaşa girdi.⁸³

2.8. 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı ve Bükreş Antlaşması

Osmanlı Devleti'ne karşı 1806'da ayaklanan Sırlara destek sağlayan Rusya, Fransa'ya karşı, müttefikleri olan İngiltere'nin de kendilerine destek vermesi ile Eflak, Boğdan ve Besarabya'yı ele geçirmek için Osmanlı topraklarına saldırdı. 16 Ekim 1806'da harekete geçen 60.000 kişilik Rus

⁸² Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), c. XLIII, s. 341-347.

⁸³ Bilge, a.g.e., s. 328,329

ordusu 8 Aralık 1806'da Bender'i, 16 Aralık'ta Hotin'i, Akkerman ve Kili'yi işgâl etti.⁸⁴

Fransa İmparatoru I. Napoleon'un Rusya'ya savaş açması Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu ile barış imzalamaya mecbur etti. 5 yıl devam eden Osmanlı-Rus savaşı 28 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşması ile sona erdi. Bükreş Antlaşması'yla Ruslar, Rumeli yakasında Besarabya'yı topraklarına katarken, anlaşmanın 6. Maddesine binaen Kafkasya'da işgal ettikleri kaleleri Osmanlı İmparatorluğu'na iade etti. Kuban nehri, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında sınır kabul edildi. Ruslar, Faş Kalesini 19 Aralık 1812'de, Anapa ve Soğucak kalelerini ise 1813'te iade ettiler. Bâb-ı Ali'nin iadesini istediği Anakara, Kemhal ve Sohum kaleleri ise Rusların elinde kaldı. Bükreş Antlaşması sonucu Ruslar, Kafkas Dağları'nın kuzeyindeki nehir kıyıları boyunca yerleşerek Kabardey ve Osetya'da, Kafkas Dağları'nın Güneyinde ise Kartli-Kahet, Gürel, Megrel ve İmeret'de nüfûzlarını artırdılar.⁸⁵

1809 da Osmanlılarla Rus'lar arasında Bükreş Antlaşması yapılmış ve Kafkasya bu antlaşmada pazarlık konusu olmuştu. Fakat Kafkas halkları bu antlaşmadan haberdar olmadığı gibi tarafı da değildi. Ruslar antlaşma sonrası 1813 yılına yani Napolyon ordularının Moskova'dan çekilmesine kadar Kafkasya ile alakadar olamadı. Rusya bu dönemde Kafkasya siyasetini iç karışıklıklar çıkartmak ve Kafkas kabilelerini birbiriyle savaştırmak üzerine kurdu.⁸⁶

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı ile Ruslar Kafkasya'daki etki alanını artırdı. 1812 Bükreş Antlaşması ile işgal ettikleri birçok yeri terk etmelerine rağmen, Karaçay Türkleri Rus kontrol alanında bırakıldı. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti Kafkasya'yı elde tutabilmek için Kafkasya halklarını

---

⁸⁴ Bilge, a.g.e., s. 347

⁸⁵ A.e. s. 354,355

⁸⁶ Berkok, a.g.e., s. 409,410

manevi yönden halife'ye bağlı tutmaya çalışırken Ruslar da aksi yönde faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî durumu; saltanat değişiklikleri, azınlık isyanları ve 1806-1812 arasındaki savaşlardaki başarısızlıklar dolayısı ile kötü bir durumdaydı. Bu nedenle Osmanlı'yı kurtarıcı ve Ruslara karşı verdikleri mücadelenin tek destekçi olarak gören Dağıstan, Çeçenistan ve Azerbaycan halklarına siyasî, askerî ve malî yardımda bulunamadı. Bölgeye ancak manevî destek verebildi ve Cihada devam etmelerini bildiren fermanlar göndermekten ileri gidemedi.⁸⁸

2.9. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması

Edirne Antlaşması ile sonuçlanan Osmanlı-Rus savaşının başlangıcı, 1821 Mora ayaklanması sonrası meydana gelen olaylarla yakından ilgilidir. Rumların ilân ettikleri bağımsızlığı destekleyen İngiltere, Fransa ve Rusya Bâb-ı Ali'ye bir nota vererek Yunanistan'ın Osmanlılar'a tâbi fakat iç işlerinde bağımsız bir Devlet olmasını istemişler, teklifleri reddedilince ortak donanmalarıyla Navarin'deki Osmanlı gemilerini batırmışlardı (20 Ekim 1827). Kendilerinden tazminat istenince de İstanbul'daki elçilerini geri çekmişler, Rusya ise Bâbiâli'nin yayımladığı bildiriye bahane ederek savaş açmıştı (26 Nisan 1828). Balkanlar'da ve Kafkaslar'da saldırıya geçen Ruslar Boğdan'a girdikleri gibi Anapa Kalesi'ni de kuşattılar. Bu sırada Edirne önündeki Rus kuvvetleri herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan şehre girdi. (22 Ağustos 1829). Osmanlı delegeleri 28 Ağustos'ta Edirne'ye gittiler. Barışa esas olacak Rus teklifleri 31 Ağustos'ta kendilerine verildi. Anlaşmanın asıl görüşmelerine 3 Eylül'de Orta Saray'daki Bostancı dairesinde başlandı. Anlaşma son şeklini 14 Eylül 1829 Pazartesi günü aldı ve imza edildi.⁸⁹

---

⁸⁷ Bice, a.g.e., s. 37

⁸⁸ Bilge, a.g.e., s. 359

⁸⁹ Şerafettin Turan, "Edirne Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), c. X, s. 442,443.

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki toprakları, Edirne Antlaşması'nın 4. Maddesi uyarınca Rusya'ya bırakıldı. Anlaşmanın 13. maddesi, her iki Devletin topraklarında kalan halkın diğer tarafa göç etme hakkını öngörmekteydi ve çok sayıda "Çerkes ve Kabardey" 1830'lu yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na göç etti.⁹⁰

Rusya, İran ile imzaladığı Türkmençayı (1828) ve Gülistan (1803) Anlaşmalarıyla Aras'ın kuzeyindeki bütün toprakları, Rusya ya terk etti. İran'ın Güney Kafkasya siyaseti üzerindeki gücü sona erdiği gibi Dağıstan kabilelerinin İslam dünyası ile olan bütün direkt temasları da kesildi. Bundan sonra Kafkasya'daki Müslümanlar, yardım için yalnız İstanbul'a başvurmak zorundaydılar.⁹¹

2.10. Rus İşgaline Kafkas Halklarının Direniş Bileşeni:

Tarikat Teşkilatı ve Müridizm

Kafkasya, jeopolitik konumu itibariyle tarihi boyunca birçok farklı Devletin hakimiyet kurmak istediği bir alan olmuştur. Devletler bu bölgede hakimiyet kurmak için başka Devletlerle mücadele ettiği gibi Kafkasya'nın yerli halklarıyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır.⁹²

Rusya, Kafkasya üzerinde kurduğunu iddia ettiği hakimiyet'in hukuki dayanağını, Osmanlı Devletiyle yaptığı Edirne Antlaşması'na dayandırmaktaydı. Lakin Kafkasya'nın otokton halklarını hesaba katmadan varılan bu anlaşma, Kafkas halklarınca kabul edilmemiştir. Kafkas-Rus savaşları ismiyle bilinen, bir diğer ismiyle Gazavat Savaşları, aslında Rusya'nın Kafkaslara yayılmaya başladığı ilk dönemden itibaren devam eden ve dış devletlerce pek de ilgi görmeyen bir savaşlar dizisidir.⁹³

---

⁹⁰ Bilge, a.g.e., s. 382

⁹¹ Saydam, a.g.e., 2010, s. 44

⁹² Paşa, a.g.e., s. 222-224

⁹³ Cahit Aslan, 1864 Trajedisi, Sürgün/Exile, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011, s. 92,93

Rus yayılması-emperyalizmi her daim Hıristiyan-Ortodoks idealleri de içerisinde barındırmıştır. Rusya Kafkasya ya müdahil olmaya başladığı andan itibaren Ortodoks-Hıristiyan argümanları kullanarak bölgeyi dini-kültürel açıdan kendisine bağlamak niyetindeydi. Fakat bölge halklarının ve özellikle Çeçenistan ve Dağıstan'ı içine alan Güneydoğu Kafkasya'da Kafkasya Müridizm'i ismiyle anılan tarikat teşkilatının mukavemeti ile karşılaştı. Bu hareketten haberdar olmasına rağmen Rusya, Müridizm'e karşı acil ve etkili önlemler alacak bir kontrolü henüz sağlayamamıştı. Zira Avrupa devletleri, Osmanlı imparatorluğu ve İran ile aynı anda farklı cephelerde yapmak zorunda olduğu savaşlar, Rusya için Kafkasya'nın ele geçirilmesini zorlaştırıyordu.⁹⁴

Tarikat teşkilatının önderleri olan İmam Mansur, İmam Gazi Muhammed, İmam Hamzat Bek, İmam Şamil ve İmam Muhammed Emin aynı zamanda şeyh konumunda olan liderlerdir.⁹⁵ Bu liderlerden ilki ve Kafkasya direnişinin fitilini ateşleyen lider İmam Mansur Uçerma'dır. 1732'de Kafkasya'da Alda Avul adlı bir Çeçen obasında doğan İmam Mansur'un ünü giderek bütün Kafkasya'ya yayıldı ve 1783'te yayınladığı bir beyanname Ruslara karşı bütün Kafkasyalıları cihada davet etti. Çok kısa zamanda davetine Kafkasyalıların tamamının katılmasını sağlayan Mansur, 1791 yılında Anapa Savaşları'nda Ruslara tutsak düştü, 13 Nisan 1794'de hapsedildiği Şlisselburg kalesinde öldü. İmam Mansur'un ölümünden sonra Kafkasya Müridizmi, mahalli şeyhler vasıtasıyla yaşamağa devam etmişse de yeniden aksiyoner bir şekilde Ruslara karşı cihadı ön planda tutarak ortaya çıkması, 40 yıl kadar sonra İmam Gazi Muhammedi'nin çabaları sonucu olabilmıştır.⁹⁶

Mansur sonrası, Müridizm hareketinin başında İmam Gazi Muhammed geçti. Hareketin öncüleri yine Nakşibendi Tarikatı'na mensup olan müridler idi. Kafkasya da sosyal ahlakı geliştiren, kabileler arasındaki anlaşmazlıkları kaldırıp birlik ve beraberlik duygularını yerleştiren,

---

⁹⁴ Bice, a.g.e., s. 15-19

⁹⁵ A.e.

⁹⁶ A.e.

hırsızlık, kan davası, cinayet gibi suçların ortadan kaldırılmasını sağlayan müridizm'in hedefi din uğruna cihad yapıp hür ve müstakil yaşamak idi. İslamiyet başka dinden bir Devletin hakimiyetine girmeyi hoş görmediğinden bu hareket hem dini hem de siyasi bir nitelik taşıyordu.⁹⁷

Avar asıllı olan ve 1793'te Dağıstan'ın Gimri Avul'unda doğan Molla Muhammed Rusya'nın Kafkasya'daki hâkimiyetini tanımayacaklarını ilân etti. 1829 yılından 17 Ekim 1832 gününe kadar cihadı sürdüren İmam Gazi Muhammed, doğum yeri Gimri Avulu'ndaki bir Çarpışmada hayatını kaybetti ve yerine üçüncü İmam olarak İmam Hamzat Bek seçildi.⁹⁸

Hamzat'ın ilk ve mühim icraatı Rus'lara alet ve Rus nüfuzuna kanal olan Hunzah'daki Avar Hanlığını ortadan kaldırmak oldu. Rus nüfuzunu, Dağıstan'ın siyasî ve stratejik bakımdan çok mühim olan Hunzah mıntikasında yaşatan, bu hanlıktı. Avar Hanlığı ortadan kaldırılmadıkça, Dağıstan'da millî birliğin temin edilmesi çok güçtü.⁹⁹

İmam Gazi Muhammed'in önde gelen müridlerinden olan Hamzat Bek Hunzah kalesini ele geçirmesi ve Avar Han ailesinin önde gelen iki üyesini öldürmesi sonucu, Rusların da kışkırtıcılığı ile fethettiği Hunzah'ın mescidinde kan davası güdülerek 1834'te öldürüldü. İmamlık makamına Şeyh Şamil seçildi.¹⁰⁰

Şeyh Şamil, Kafkasya Müridizm hareketine farklı bir boyut kazandırdı. Şamil, sadece bir savaşçı ve tarikat lideri değil, adeta bir devlet başkanı gibi hareket ediyordu. Şamil, bir hükümet tahsis etmişti ve posta teşkilatı, mahkeme teşkilatı, vergi mükellefiyeti gibi uygar devletlerin usullerini hükmettiği bölgelerde uygulamaya başladı. Şamil'in kurduğu 60.000 kişilik ordu, Kafkas kabilelerinin üyelerinden ve Doğu Avrupa ile Asya'nın her yanından gelen yabancılardan oluşuyordu. Otokratik ve

---

⁹⁷ Saydam, a.g.e., 2010, s. 46-48

⁹⁸ Bice, a.g.e., s. 15-19

⁹⁹ Berkok, a.g.e., s. 449-452

¹⁰⁰ Bice, a.g.e., s. 15-19

tavizsiz yönetim şekliyle ülkesindeki kan davalarını sona erdiriyor, henüz İslam'ı kabul etmeyen kabileleri İslam'ı kabul etmeğe zorluyor ve kendisine muhalefet eden herkesi kat-i bir acımasızlıkla cezalandırıyordu. Şamil yetenekleri belagatı ve tartışmasız liderliği, kendisini kıskânan birçok beyin varlığına rağmen hükmettiği bölgede tartışmasız bir boyut almıştı.¹⁰¹

Dağıstan'ın zorlu coğrafyasına ve yaşam koşullarına adapte olmuş gerilla taktikleriyle savaşma kabiliyetine sahip dağlıların karşısında, istihkamdan yoksun Rus askerlerinin bir hayli dezavantajlı oldukları bir savaş ortamı vardı. Şamil'in ordusunun istihkam kaynakları yerli kabilelerdi. Her bir kabilenin erzak, asker ve lojistikle ilgili sorumlulukları Şamil tarafından organize edilmiş bir sistemle icra ediliyordu.¹⁰²

Edirne Antlaşması, Rusların Kafkasya'ya yayılmasına yasal bir zemin oluşturmuştu. Osmanlı ve Rusya arasında yapılan bu anlaşma Kafkasya'lılarca asla kabul görmemişti. Esasen Çarlık rejimi de Kafkasya'nın savaşılmadan elde edilemeyeceğinin farkındaydı.¹⁰³

Kuzeybatı Kafkasya'da 1839 yılında toplanan Milli Misak Meclisi Şapsığ bölgesinde bir araya geldi. Meclis tek vatan ve tek millet idealiyle vatani işgal etmiş milli düşman Rusya ya karşı mücadeleyi kabul etti. 1840 Şubat'ından itibaren birçok muharebede Ruslara karşı başarılar elde edildi. Şamil, sırasıyla 1844 yılında hacı Süleyman ve 1846 yılında Muhammed Emin'i naibi sıfatıyla kuzeybatı Kafkasya'ya göndermişti.¹⁰⁴

Rusların 1748'den bu yana Kaberdey ve Oset bölgelerini işgal altından tutması, Doğu ve Batı Kafkasya'yı birbirinden ayırmasını sağlıyordu. Bu yüzden doğuda Dağıstanlılar, batıda ise Çerkesler birbirlerinden bağımsızca Ruslara karşı mücadele vermek zorunda kalıyorlardı. 1836 yılına gelindiğinde Şamil'in tüm Kafkasya'da bir birlik

---

¹⁰¹ Edmund Spencer, Türkiye, Rusya Karadeniz ve Çerkezistan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2014, s. 316-330

¹⁰² A.e.

¹⁰³ Aslan, a.g.e., s.92

¹⁰⁴ Bice, a.g.e., s. 19-27

oluşturarak Ruslara karşı mücadele verme ideali Çarlık tarafından fark edilmişti. Ruslar Şamil ve müridlerine karşı politikalarını sertleştirdikçe Şamil'in gücü de artıyordu. Hükmettiği bölgede birlik ve bütünlüğü tahsis eden Şamil, kendisine biat etmeyen kabileleri bizzat sürgün ediyordu. Şamil'in yeniden alevlendirdiği Müridizm hareketi geçmişte Hıristiyanlığı benimsemiş Kafkas kabilelerinin bile İslam'ı kabul etmesini sağlamakla kalmayıp Rusya'ya karşı derhal savaşmaya ikna ediyordu. Bu dini-siyasi hareket 1837-38'lere gelindiğinde 160 bin kişilik bir Rus ordusuna karşı mücadele verebilecek bir potansiyele erişmişti.¹⁰⁵

Kuzeybatı Kafkasya'da 1848 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren Muhammed Emin için ise durum o kadar da parlak değildi. İslamiyet Kuzeybatı Kafkasya'da henüz tam anlamıyla taban bulamamıştı. Dini algılayış, yaşayış biçimi ve Müridizm'in argümanları Kafkasya'nın doğusunda olduğu gibi kitleleri hareketlendiremiyordu.¹⁰⁶

Şamil ise 1837 yılına gelindiğinde Rus General Faze'ye karşı başarılar elde etmişti. 1838 yılında başarılarını devam ettirerek özgüveni daha arttı. 1839'da Ruslar hala Şamil'e karşı bir varlık gösteremiyorlardı. 1837 ile 1849 yılları arasında Şamil, birçok muharebe ve çatışmada Ruslara büyük zaiyatlar verdimemi başarmıştı. Fakat 1849 yılında Ruslar Tiflis ile Dağıstan'ın başkenti Şura arasını 150 mil azaltan askeri yolu tamamladılar.¹⁰⁷

Şamil gitgide otokratikleşen bir yönetim sergiliyordu. Onun bu yapısı naipleriyle arasında bazı güvensizlikler oluşturmaya başlamıştı. 1852 yılına gelinmişti ve Baryatinski Kafkasya Genel Valiliğine atandı. Baryatinski tüm enerjisini yolların tamamlanması ve Müridleri gizleyen ormanların yok edilmesine harcadı. Şamil'in oğlu Cemalettin Rusların elinde esirdi. İkinci oğlu Gazi Muhammed onun sağ koluydu ve onu halefi olarak bırakmak niyetindeydi. Şamil Hacı Murat'ın onun bu fikrine

¹⁰⁵ Luxembourg, a.g.e., s. 201-209

¹⁰⁶ Aslan, a.g.e., s.93-95

¹⁰⁷ Luxembourg, a.g.e., s. 209-235

muhalefet edeceğini tahmin etmişti ve ondan kurtulmak istedi. Şamil'in hışmından korkan Hacı Murat Ruslara sığındı.¹⁰⁸

Şamil'in Batı Kafkasya'ya Naibi sıfatıyla gönderdiği Mehmet Emin esasen 1848'den beri çalışmalarını sürdürüyordu. Fakat Kuban'da tahsis edilen Misak-ı Milli Meclis'i ile Mehmet Emin'in uygulamak istediği politikalar farklı idi. Mehmed Emin'in Doğu Kafkasya'da tahsis edilen İmamet Rejimi'ni burada da uygulamak istemesi, Batı Kafkas halklarının mukavemeti ile karşılaştı. Her ne kadar arada siyasi fikir ayrılıkları olsa da mevzu vatan savunması olduğunda, Mehmet Emin arkasında savaştacak bir orduyu her daim bulabiliyordu. Mehmet Emin'de tıpkı Şamil gibi Kafkasya'nın Batısında bir kalkınma hamlesi ve merkezi-otokratik bir yönetim biçimi tahsis etme gayretindeydi. Bu gayelerle hareket ediyordu. Hatta Polonyalı bir yüzbaşıyla top düküm hanesi kurmayı başarmıştı.¹⁰⁹

Mehmet Emin'in çalışmalarına başladığı yıllarda Osmanlı'da Mısır meselesi dolayısı ile Rusya ile ittifak kurmak zorunda kalmıştı.¹¹⁰ Bu vaziyette Kafkasya direnişine yardım edebilme durumundan çok uzaktı. Hatta Şamil bizzat dönemin şeyhülislamına ve Mekke şerifine yazdığı mektupta gerekli yardımı alamadığı için sitem ediyordu. Fakat Şamil dönemin şartları gereği ne İngilizlerden ne de Osmanlılardan umduğu yardımları alabilmişti.¹¹¹

3 Temmuz 1853'te, Ruslar Prut Nehri'ni geçerek Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. 9 Ekim 1853'te Şeyh Şamil'e ulaştırılan bir fermanla Sultan tarafından cihada davet edilen Şamil, Osmanlı'nın Gürcistan üzerine bir ordu göndermesini gerektiğini ısrarla dile getirdi. Fakat Osmanlı bölgeye askeri birlik göndermek yerine bölgedeki han ve emirlere rütbeler vermek suretiyle siyasetini sınırlı tuttu. Kırım Harbi olarak bilinen savaşın Osmanlı

---

¹⁰⁸ A.e.

¹⁰⁹ Berkok, a.g.e., s. 480-486

¹¹⁰ Kemal Beydilli, "Hünkar İskelesi Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), c. XVIII, s. 488-490.

¹¹¹ Saydam, a.g.e., 2010, s. 51-53

leyhine bitmesine karşın Kafkaslarda Rus hakimiyeti devam etmiş, beklenen işbirliği gerçekleşmemiştir.¹¹²

Kırım Harbi'nde Rusların boğazlara ilerlemesinden rahatsız olan İngiltere, Fransa ve Avusturya Osmanlı'yı desteklemiş, bunun neticesi olarak da 1856 Paris Antlaşması ile birçok faydalar elde etmişlerdi. Fakat Kırım Harbi esnasında müttefiklerle birlikte hareket eden Çerkeslerden Paris Antlaşması'nda hiçbir surette bahsedilmemiş ve savaş sonrası Ruslara terk edilmişlerdi.¹¹³

Kırım Harbi'nin son safhalarına doğru I. Nikola ölmüş ve yerine daha aktif politikalar uygulama istidadındaki II. Aleksandr Çar olmuştu. Ruslar 24.000 kişilik orduyla Şamil'e hücum ederken Şamil sadece 14 Naibinin komutasında 7.000 kişilik birliğiyle karşılık vermek gayretindeydi. Ruslar, Mart 1859'da Vedona'ya yaklaştılar ve 13 Nisan'da taarruza başlayarak Vedona'yı ele geçirdiler. Bu surette Çeçen mıntıkası Rusların eline geçmiş oldu.¹¹⁴

Gücü tükenen ve etrafında kendisine biat eden birkaç kabile dışında kimsesi kalmayan Şamil, Rus General Baryatinsky tarafından Gumb'da kısıpaca alındı. Yanındaki Müridleri tarafından teslim olmaya ikna edilen Şamil, 1859 yılından St. Petersburg'a götürüldü. Kendisine çok iyi davranıldı. Çar tarafından özel izinle çıktığı Hac yolculuğunda 1871 yılında Medine'de vefat etti.¹¹⁵

Şamil'in teslim olmasıyla korkuya kapılan Mehmed Emin, Ruslarla anlaşma niyetini beyan etti. Toplanan meclis Mehmed Emin'in teslim olma fikrini kat-i surette reddederek savaşa devam etme kararı aldı.¹¹⁶

---

¹¹² Bice, a.g.e., s. 40-42

¹¹³ Aslan, a.g.e., s.95-98

¹¹⁴ Berkok, a.g.e., s. 510-512

¹¹⁵ Luxembourg, a.g.e., s. 258-260

¹¹⁶ Berkok, a.g.e., s. 514-518

1861 yılına gelindiğinde artık mücadele edecek güçleri kalmadığı halde Abzehler tekrar ayaklandılar. Temmuz 1861 de Ruslar Pşiku'ya ilerlemeleri üzerine binlerce Çerkes savaşçı Ruslara hücum ederek Rus birliklerini darmadağın etti. Bu esnada Ruslar Wubih'ları kendi taraflarına çekmek istedilerse de bunu başaramadılar. Wubihlar Abzehler ile birlikte sonuna kadar savaşa devam edeceklerini beyan ettiler. 1863 yılında artık iyice yorulan ve sayıca azalan savaşçılarıyla Çerkesler Rus akınlarına karşı gelemeymiş olmuşlardı. 17 Şubat 1864'te Trabzon'daki konsolosluk raporlarından 3 bin Çerkesin Osmanlı'ya sığındığını, 40 bin kadarının da Osmanlı topraklarına gelmek için yola çıktığı bildiriliyordu.¹¹⁷

20 Mayıs 1864'te Kbaa vadisinde bulunan dört farklı Çarlık Ordusu, 21 Mayıs 1864'te kendilerine direnen son Çerkesleri de katlederek Kafkasya savaşlarını sona erdirmiş ve Kafkasya'yı resmen işgal etmiş oluyordu.¹¹⁸ Çar'ın kardeşi ve Kafkasya genel valisi, Grandük Mişel Ağustos 1864'te bir ay içerisinde Kafkasya'yı terk etmeyen tüm yerli halkın Rusya'nın muhtelif mntıklarına sürüleceğini tebliğ etti.¹¹⁹

Kafkas-Rus savaşları boyunca Rusya İmparatorluğu tahtına 5 farklı Çar oturdu. Aynı zamanda Rus Çarları, Avrupa'da Napolyon'la savaşmış, Polonya'yı ve Kırım Hanlığı'nı istila etti. Kuzeyde Baltık ülkeleriyle mücadeleler verdi. İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nu birçok savaşta yenmeyi başardı. Dağıstan'ın Büyük savaşçısı Şamil'i teslim aldı. Rus Çarlığı, İmparatorluğun gelirinin 1/6'sını harcadığı ve yüz binlerce kişilik ordu istihdam etmek zorunda kaldığı Kafkasya'yı tam manasıyla kontrol edemedi. Rusya'nın Kafkasya'nın savaşarak dize getirilemeyen halklarını sürgün ederek bölgede kontrol etme politikası, günümüzde halen büyük bir insanlık suçu olarak kabul edilmektedir. Kafkas-Rus Savaşı olarak adlandırılan bu savaşlarda, hiçbir dünya devletinden gerçek manada yardım ve destek görmeden Rus işgaline karşı savaşan Kafkaslılar, aynı zamanda

---

¹¹⁷ Luxembourg, a.g.e., s. 269,270

¹¹⁸ Aslan, a.g.e., s.105,106

¹¹⁹ Berkok, a.g.e., s. 526-530

bölge üzerinde emelleri olan İran, Osmanlı, İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin de politik çıkarlarının hedefi olmuşlardır.

BÖLÜM 3

1864 BÜYÜK ÇERKES SÜRGÜNÜ

3.1. Rus Emperyalizmi (Panslavizm)

Fransız İhtilali sonrası değişen Avrupa siyaseti, tüm Avrupa ülkeleriyle beraber Rusya'yı da etkilemiştir. Avrupa'da yaşanan siyasal ve ekonomik devrim hareketleri sonrası yükselen kolonyal siyaset ve yeni pazar arayışları Rusya'nın Kafkasya'ya yayılmasını beraberinde getirmiştir.¹²⁰

Kakasya üzerinde Rus hakimiyetinin sağlanmasında dönüm noktası sayılabilecek nitelikte 2 savaş gösterilebilir. Bunlar; 1804-1813 İran-Rus Savaşı ve Gülistan Barış antlaşması, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı ve Bükreş antlaşmasıdır. Esasında İngiltere Rusya'nın Kafkasya'yı istila etmesine kendi çıkarları gereği karşıydı. Bu dönemde İran Şahı Feth Ali Şah Kaçar İngiltere'nin desteğiyle Güney Kafkasya'da Rusya'ya karşı bir savaş durumundaydı. Ancak Napolyon'un Ordusuna karşı Rusya ile ittifak etmek zorunda kalan İngiltere, Kafkasya halklarını ve İran Şahı'nı Kafkasya siyasetinde yalnız bırakmıştı.¹²¹

Rus emperyalizminin (Panslavizm) kuramcısı Nikolay İlminski'dir. Rusya'nın tüm Kafkasya'yı işgali sonrası üç aşamalı olarak uygulanacak olan Panslavist fikirler Çarlık rejimince derhal yürürlüğe konuldu. birinci aşamada Rusya'ya karşı savaştan ve savaştanları destekleyenler ülkeden sürgün edildi, ikinci aşamada yürürlüğe koyulan yeni toprak reformu

¹²⁰ Longworth, Batılı Gözlemcilerin Savaşan Çerkesya İle İlgili Gözlemleri, Ankara: Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001, s.146

¹²¹ Fasih Baderhan, Kuzey Kafkasya Diasporası, Türkiye, Suriye, ve Ürdün, (XIX. Yüzyılın İkinci yarısı-XX. Yüzyılın ilk Yarısı), Moskova: Ortadoğu Enstitüsü, Rusya Bilimler Akademisi, 2001, s.9

yasalarıyla Rus olmayanların toprakları ellerinden alındı, üçüncü aşamada ise Rus olmayan milletlerin Ruslaştırılması planı devreye sokuldu.¹²²

Kafkasya savaşı, Rus tarihinin en uzun süreli savaşıdır. Rusya Kafkasya'ya hakim olmak için yalnızca Kafkasyalı halklarla değil, Osmanlı ve İran Devletleriyle de savaşmak zorunda kalmış ve bu savaşlarda ağır kayıplar vermiştir. Rusya'nın Kafkasya'da kaybettiği asker sayıları, Toplam 143.018 kişi olmak üzere; 36.634 astsubay ölmüş, 97.717 astsubay yaralanmış ve 8.663 astsubay esir düşmüş veya kaybolmuştur. Toplam zaiyat'ın 149.159 kişi olduğu tahmin edilmektedir.¹²³

Kafkas Savaşları'nın bu denli uzun ve kanlı olmasının Rusya açısından nedenleri ise; Kafkasya coğrafyasının zorlu yapısı, bölgeyi yerli halk kadar tanımayan Rus askeri erkanı, teknik bilgiden yoksun ve moralsiz Rus askeri, hantal ordunun istihkamını sağlayacak yolların-geçitlerin eksikliği ve Rus Ordusu'nun karşısında, bölgeyi çok iyi bilen, motivasyonu yüksek ve yerli halkın yardımını kısmen sağlamış Kafkasyalı savaşçıların varlığıdır.¹²⁴

Çarlık Rusya'sının Kafkasya'yı işgal etmesindeki amacı; Karadeniz sahiline ve Kafkasya'nın Batı-Kuzeybatı topraklarına sahip olmak ve bölgede askeri, stratejik bir güvenli bölge oluşturmaktır.¹²⁵ Fakat işgalin ideolojik bir arka planı da vardı. Rusya kendisini Ortodoks inancının hamisi ve hükmettiği bölgenin kurtarıcısı olarak görüyor ve ilkel olarak tanımladığı Kafkas halklarını Ortodoks Hıristiyan inancının bir parçası olmayı reddetmeleri dolayısıyla sürgün ediyordu.¹²⁶ Rusya daima kendisini kültürel anlamda İslam'ın üzerinde görerek bölgedeki halkları Hıristiyan inancına davet etmiştir. Bu davet Kafkas halklarınca rağbet görmediği gibi karşı bir

---

¹²² Süleyman Erkan, Dramatik Bir Sürgün Hikayesi, Ankara: Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001, s.160,161

¹²³ Kutsenko, a.g.e., s. 51,52

¹²⁴ Longworth, a.g.e., s.151,152

¹²⁵ Aslan, a.g.e., s.99,100

¹²⁶ Karpat, a.g.e., 2013, s. 165

mukavemet oluşturmuştur. Çarlık rejiminin Ruslaştırma operasyonları bölgenin daha da İslami bir yapıya bürünmesiyle sonuçlanmıştır.¹²⁷

1857 başlarında General Milyutin Çerkesleri Kafkasya dışına göç ettirmek ve topraklarına Kazakları iskân etme planını Çar II. Aleksandr'a sundu. Proje henüz onaylanmamasına rağmen, 1856 yılından itibaren kısmen uygulanmaya başlamıştı.¹²⁸ Fakat boşalan bu mıntıkların tekrar iskân edilmesi gerekiyordu ve Çerkeslerden boşalan bölgelere mümkün olduğu kadar Hıristiyan tebaanın iskân edilmesi kararlaştırılmıştı.¹²⁹ Bölge'ye Kazakların iskânının yanı sıra,¹³⁰ Osmanlı ve İran'dan getirilen Ermeniler de iskân edilmiştir.¹³¹

Kafkasya'nın Ruslaştırılmasında kullanılan bir diğer yöntem de Müslüman ahalinin din değiştirmeye zorlanmasıydı. Tasvir-i Efkar'da yer alan bir haberde, Rusların Abazalardan, Kabile ahalsinin dinlerini terk etmelerini, bütün silahların bırakılmasını ve İmparator tarafından bunlardan başka teklif edilecek hususların tamamının kabul edilmesini istemişlerdi.¹³²

Rusya'da 1829 ve 1852 yıllarında İslam ülkelerindeki kutsal yerlerin ziyaretini engellemek için birtakım kanunlar yürürlüğe konulmuştu. 1857 yılında Çerkeslerin Hac bahanesiyle Osmanlı topraklarına sürgün edilmesi düşünüldüğü için bu kanun maddelerinin kaldırılması tekrar gündeme alındı. Zorunlu göç, Rus İmparatorluğu kanunlar külliyatının pasaportlar hakkında tüzüğünün 447. Maddenin 7. fıkrası'na göre gerçekleşiyordu. Hacılara verilen ve çıkış tezkeresi adı verilen belgelerin süresi yarım yıla indirilmişti. Resmi olarak bu süre içinde Rus tebaası sayılıyorlardı ve istedikleri zaman vatana dönebilirlerdi. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'na giden hacılardan

---

¹²⁷ Saydam, a.g.e., 2010, s. 74

¹²⁸ Fatima Ozova, 1856-1864 Yıllarında Çerkeslerin Sürülmesi: Plan ve Uygulama, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s.84-90

¹²⁹ Kutsenko, a.g.e., s. 75

¹³⁰ A.e., s. 49,50

¹³¹ Saydam, a.g.e., 2010, s. 79

¹³² A.e., s. 76

hiçbir zaman vatana dönemeyeceklerine dair imza alınıyordu.¹³³ Bu nedendir ki, Kafkasya Müslümanları, Mekke ve Medine’de İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in türbesini ziyaret etmek bahanesiyle Osmanlı imparatorluğuna göç etmeye başlamışlardı.¹³⁴

3 Ekim 1860 yılında, Vladikavkas’da Çarlık kurmaylarının düzenlediği toplantıda, Kafkasya’nın Batısında yaşayan Çerkeslerle ilgili yeni bir plan kabul edildi. Plana göre; dağlarda yaşayan Çerkesler düz arazilere indirilecek ve oradan da Osmanlıya göç etmeğe zorlanacaktı. Çerkeslerden boşalan yerleşim bölgelerine Kazaklar iskân edilecekti. General N. I. Evdokimov’un 2-3 yıl içinde uygulamak istediği plana itaat eden Çerkeslere Kuban civarında yerleşim hakkı tanınacaktı.¹³⁵

1861’in Eylül ayında Çerkeslerin ileri gelenlerinden oluşan bir temsilci heyeti, Çar II. Alexander ile bir görüşme gerçekleştirdi. Çerkesler Çar’dan askeri hareketlerin durdurulması, köylerin daha fazla harap edilmemesi ve Çerkes yerleşim alanlarına Kazakların iskân edilmesine son verilmesini talep ettiler. Fakat Çar Çerkeslere; iki seçenekleri olduğunu söyledi. Çerkesler, kendilerine gösterilen bölgelere göç etmedikleri takdirde, Osmanlı topraklarına sürgün edileceklerdi.¹³⁶

Rusya 1862 yılında Çerkeslerin tamamının göç ettirilmesine karar verdi. Direniş gösteren kabilelere karşı sert tedbirler alındı. İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Buliver, Hariciye Nazırı Russell’e gönderdiği 12 Nisan 1864 tarihli yazısında, Rusların Çerkes köylerini zorla göç ettirdiğini, halka türlü eziyetler yaptıklarını belirtip, yazının ekinde Çerkeslerin yardım istediğini ihtiva eden 9 Nisan 1864 tarihli bir dilekçe sunmuştur. Aynı

---

¹³³ Ozova, a.g.e., s.91

¹³⁴ Zareta Raşitovna, Kuzey Kafkasya Dağlılarının Türkiye’ye Göçü, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s.31-33

¹³⁵ Anzor Victoroviç Kuşhabiyev, Çerkeslerin Anavatana Dönüş Problemi: Tarih, Politika, Sosyal Uygulama, Nalchik: Kabardino-Balkaria Bilim Merkezi, Rusya Bilimler Akademisi, 2013, s.10, 11

¹³⁶ A.e.

konuda Sohum-Kale Konsolosu Dickson'un 17 Mart 1864 tarihli yazısında da, "yerlilerin hiç bir şartta kalmalarına izin verilmiyor" denilmektedir.¹³⁷

Osmanlı kaynaklarında da zorunlu göç ve Çerkeslere uygulanan şiddetle alakalı belgelere ulaşmak mümkündür. Örneğin Trabzon Valiliğinden Bab-Ali'ye gönderilen 3 Aralık 1863 tarihli yazıda, Rusların ele geçirdikleri halktan kendisine tabiiyet edenlere vatanlarını terk ile iç memleketlere naklolunmalarını teklif ettiği ve Osmanlı Devletine göç etmeyi tercih edenlerin evlerini yakmak suretiyle ayrılmalarını hızlandırmak ve iskelelere yığılmalarını sağlamak amacıyla tazyik ve icbarda buldukları anlatılmaktadır.¹³⁸

Rus arşivlerinde ise göç'ün Çerkeslerin kendi istekleri sonucu gerçekleştiği, gidenlere pasaportlarının verildiği ve Çerkeslerin dini bütün Müslümanlar oldukları söylenmektedir. Pasaport ve diğer belgelerin kayıtlarında göçten de söz edilmemekte, Çerkeslerin Mekke ve Medine'ye hacca gittikleri ve geri dönecekleri belirtilmektedir.¹³⁹

Göçlerin en önemli sebebinin Rusların tazyikiyle olduğuna dair İngiliz resmi belgelerinde de hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin bilgiler yer almaktadır. İngiliz milletvekili Lord Stanford de Redcliff'in belirttiği gibi; "Tâife-i mezbûre (Çerkesler) Rusya askerinin mağlûbu olmamak emrinde vuku bulan harekât-ı dilîrâneleriyle cümlenin takdir ve istihsânını davet etmişler ise de nihayetü'l-emr mağlûbu olmamak istedikleri bir Devletin zîr-i hükümetinde bulunmamak üzre hicreti ihtiyâra mecbûr olmuşlardır" yorumundan Çerkeslerin bir kısmının da Hıritiyan Rusya'nın boyunduruğu altında yaşamaktansa halifenin ülkesine göç etmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

---

¹³⁷ Saydam, a.g.e., 2010, s. 77

¹³⁸ Abdullah Saydam, Kafkas Muhacirleri (1860-1870), Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011, s.12,13

¹³⁹ Setenay Shami, Tarihte Kafkasya: Anavatan, İmparatorluk ve Diaspora, Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014, s.75

¹⁴⁰ Saydam, a.g.e., 2010, s. 77

Kafkaslıların vatanlarından sürgün edilmesi politikalarını, Rus toplumunun ilerici temsilcileri arasından şiddetle eleştirenlerde vardı. Çarlık ordusunun en üst kademelerinden bazı kurmaylar arasında bile, Çar'ın Kuzey Kafkas halklarına karşı uyguladığı cezalandırma yöntemlerini benimsemeyenler oldu. Örneğin; Çarlık Kafkasya ordularının başındaki isim General N. F. Rtishchev görev süresi boyunca Kaberdeylerle iyi ilişkiler kurulması yönünde bir duruş sergiledi.¹⁴¹

Karadeniz kıyı şeridi komutanı General N.N. Raevsky Çar'ın Kafkasyalılara uyguladığı ekonomik ambargoyu şiddetli bir şekilde eleştirdi. General N.N. Raevsky yazdığı bir mektubunda; "Kafkasya'daki eylemlerimiz, Amerika'nın ilk kez İspanyollar tarafından işgalinde uygulanmış olan tüm kötülükleri hatırlatıyor: burada, hiçbir kahramanlık ya da başarı görmüyorum ..." diye öfkeyle yazmıştı.¹⁴²

N.N. Raevsky, Çarlık makamlarına Çerkeslerle karşılıklı olarak dostane ilişkilerin kurulmasının çok daha faydalı olacağını önerdi. Bu nedenle, Çarlık onu istifaya zorladı. N. N. Raevsky İstifasının nedenini şu sözlerle açıkladı; "... Kafkasya'daki yıkıcı askeri operasyonlara karşı çıktığım için bölgeyi terk etmek zorunda kaldım." Ayrıca N. N. Raevsky, Çerkeslere uygulanan politikalarından rahatsız olan tek kişi olmadığını, Kraliyet Ordusu içerisinde Çerkeslerin tarafında olan birçok Kazak ve Rus askerinin var olduğunu da iddia etmişti.¹⁴³

Çerkes göçü baskı ve şiddet sonucu gerçekleşmiştir. Fakat Çerkeslerin de Osmanlı'ya göç etmeği kültürlerini ve inançların korumak için bir zorunluluk olarak gördükleri de açıktır.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Kalmikov Zhilyabi Adalbievich, Çerkes Trajedisi, Çerkeslerin Güç Kullanılarak Osmanlı İmparatorluğuna Sürgün Edilmesi, Nalchik: 2012, s.54-64

¹⁴² A.e.

¹⁴³ A.e.

¹⁴⁴ Karpat, a.g.e., 2001, s.79,80

3.2. Kafkas Göçleri ve Osmanlı'nın Göçmenleri Kabul Etme Sebepleri

XIX. Yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Çerkeslerin sayısı yaklaşık 50 bindi. Osmanlı İmparatorluğu'nda Çerkes Diasporasının oluşması, Çerkeslerin Kafkasya'dan (1858-1865) kitlesel tahliyesi sonucu gerçekleşti.¹⁴⁵

Kafkasya'dan ilk göç dalgası, Şeyh Şamil'in liderliğindeki Müridizm mensuplarının Ruslara karşı direnişinin 1859 yılında bastırılmasından sonra başladı ve göç 1862 yılından sonra doruk noktasına çıktı. Kafkasya'dan gerçekleşen göçler çoğu zaman Çerkes göçü olarak tabir edilse de aslında göç edenler arasında etnik ve dilsel açıdan birbiriyle ilgisiz çok çeşitli topluluklar mevcuttu.¹⁴⁶

1862-1865 yılları arasındaki dönem Çerkes göçünün en yoğun ve en fazla sayıda ölümlerin gerçekleştiği yıllardı.¹⁴⁷ Gerçekleşen göçlerde Osmanlı Devletinin tutumu her daim tartışma unsuru olmuştur. Örneğin; Lord Naiper, Rusların Çerkes'leri iç bölgelere göç ettirmesi halinde yüklü bir miktar para harcamak zorunda kalacağını bildiğinden, Osmanlıya göç ettirdiğini ve Osmanlı'nın aceleci davranarak gelen göçmenleri derhal kabul ettiğini yazmaktadır. Fakat Osmanlı Devletinin 12 Aralık 1863 tarihli arz tezkeresinde de belirtildiği gibi; hükümet "hâzinenin müsait olmayışı sebebiyle bu gelenlerin kabul olunmaması taraftan iken, bu nüfusu reddederek onları Rusya'nın kahr ve şiddet eline bırakıp telef etmeğe razı olamadığından Çaresiz ülkeye giriş yapanlara ruhsat verilmiştir" denilmektedir.¹⁴⁸

Osmanlı'nın göçmenleri kabul etmesinin birçok nedeni vardır. Osmanlı Sultanı'nın tüm Dünya Müslümanlarının hamisi olması,¹⁴⁹ İslam inancında Muhacirlerin kabul edilmesinin bir zorunluluk olarak

¹⁴⁵ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.9

¹⁴⁶ Karpat, a.g.e., 2013, s.331

¹⁴⁷ Ozova, a.g.e., s.99,100

¹⁴⁸ Saydam, a.g.e., 2011, s.14-17

¹⁴⁹ Karpat, a.g.e., 2001, s.84

görülmesi,¹⁵⁰ göç etmeyi reddedenlerin Ruslarca katledileceğinin bilinmesi¹⁵¹, Osmanlı'nın gelen göçmenler sayesinde Hıristiyanların leyhine bozulmuş olan demografisini Müslümanlar leyhine arttıracak olması, Kafkasya'da Ruslarla uzun yıllardır savaşıyan Çerkeslerin iyi birer savaşçı olarak Osmanlı Ordusu'na katılmalarından umulan faydalar ve henüz tarıma açılmamış toprakların gelen Çerkesler sayesinde işlenmesi gibi birçok neden gösterilebilir.¹⁵²

Göçlerin gerçekleştiği yıllarda Osmanlı İmparatorluğu derin bir sosyoekonomik buhran içerisindeydi. Birçok etnik gruptan meydana gelen imparatorluğu bir arada tutabilmekte zorlanıyor ve güvenlik zafiyetleri yaşıyordu. Osmanlı gelen göçmenlerden yararlanarak birçok noktaya güvenlik koridorları kurmayı hedeflemişti. Bu yüzden gelen Çerkeslerin bir kısmını adeta jandarma vazifesi göreceğ şekilde iskân etmiştir.¹⁵³

Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerde Osmanlı Devleti'nin hedefi, Kafkas halklarının olduğu yerde korunmasıydı. Viyana Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil eden Ali Paşa'ya verilen talimatta; "Kırım, Çerkesistan ve Dağıstan'ın Rusyalunun pençe-i kahrından kurtarılmasının" Osmanlı'nın izlemesi gereken politika olduğu belirtilmekteydi. Ancak Osmanlı sınırlarına kara ve deniz yoluyla yığılan göçmenlerin kabulü de Osmanlı Devletince reddedilemeyecek bir insani olgu olmuştur.¹⁵⁴

Ayrıca Kırım Harbi'nde İngiltere ve Fransa ile aynı safta Ruslara karşı savaşıyan Osmanlı Devlet'i leyhine Avrupa'da oluşan ılımlı havayı da

---

¹⁵⁰ Ayşe Pul, Trabzon ve Samsun Limanları Üzerinden Kafkasya Muhacirlerinin İskanı, Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011, s.192,193

¹⁵¹ İlhan Satış, 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Kafkasya'dan Anadolu'ya Çerkes Göçü ve İskanları, Ankara: Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014, s.210

¹⁵² Raşitovna, a.g.e., s.34,35

¹⁵³ Svetlana G. Kudayeva, 19. Yüzyıl Adige (Çerkes) Muhacereti: Tarihsel Anlamlandırma Deneyimi, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s.75

¹⁵⁴ Satış, a.g.e., s.212

devam ettirmek istiyor, adeta göç hadisesini bir prestij meselesi olarak görüyordu. Osmanlı'nın göçmenleri bir an evvel iskân ederek muhtemel zaiyatların önüne geçmek istemesine rağmen Rusların kış aylarında insanları limanlara yığıp hiçbir fiziki yardıma yanaşmaması durumu çok daha zor hale getiriyordu.¹⁵⁵

3.2.1. Göçlerin Hukuki Dayanağı

Osmanlı imparatorluğu, Çerkeslerin yaşadığı toprakları Edirne Antlaşması'yla hukuken Rusya'ya bıraktığı için, gelen Kafkasyalı Muhacirler de Rus uyruğuna tabi kabul ediliyordu. Gelecekte hukuki anlamda oluşabilecek bir problemden çekinen Bâb-ı Âli, 11 Ocak 1860 tarihinde Hariciye Nezâreti ile Rus Büyükelçiliği arasında bu hususu yeniden ele aldı. Rus Büyükelçiliği; "Bu adamlar rızalarıyla terk-i tabiiyet ettiklerine ve yerlerinden senet alınarak pasaportlarını dahi terk eylemiş olduklarına binâen kendileri tarafından bir güne hakk-ı himayeleri kalmamış olduğunu" resmen beyan etti. Yine de Kafkasyalıların kendilerini hiçbir zaman Rus tabiiyetinde saymadıkları unutulmamalıdır.¹⁵⁶

3.2.2. Göçleri Teşvik Eden Nedenler

Kafkasyalı muhacirlerin Osmanlı topraklarına iltica etmesini teşvik eden bir diğer gelişme de Mart 1857'de Osmanlıya göç etmek isteyen muhacirlerle ilgili birçok cezbedici özellik taşıyan yasanın ilan edilmesiydi. Yasaya göre Osmanlı'ya iltica eden göçmenler; Sultan'ın şahsi himayesine girmiş kabul edilecek ve bizzat sultan tarafından himaye edilecek, göçmenlere karşılıksız arazi temin edilecek ve vergi muafiyeti sağlanacaktı. Rumeli'ye iskân olunan erkekler 6 yıl, Anadolu'ya iskân olunan erkekler ise 12 yıl askerlikten muaf sayılacaktı.¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Saydam, a.g.e., 2011, s.17,18

¹⁵⁶ A.e., s.20,21

¹⁵⁷ Baderhan, a.g.e., s.25

Göçler ilk etapta Adige elitleri tarafından yapıldı. Yüzyıllardır feodel toplum düzenleri içerisinde serfler-efendiler olarak yaşayan Adigeler, Rusya'nın 1862 serfliği kaldırması ve soyluların topraklarının tamamına el koyması, Adige toplum düzenini temelden sarsan bir karardı. Toprakları elinden alınarak, toplumsal bir eşitliğe indirgenme tehtidiyle karşı karşıya kalan soylu feodeller, Çareyi kendilerine umut vadeden Osmanlı topraklarına göç etmekte aradı. Göçleri tetikleyen başka nedenlerde vardı, örneğin; Kafkasyalı Müslüman din adamları tarafından, Ortodoks Çar'ın tahakkümü altında yaşamaktansa İslam Halifesi'nin ülkesinde göç etmenin teşvik edilmesi ve Kafkasyalıların Rus Ordusunda zorunlu askerlik yapmaya mecbur edileceği söylentileri de göçleri hızlandıran faktörler arasındadır.¹⁵⁸

19.yüzyıl Osmanlısında ardı kesilmeyen savaşlar ve hastalıklar neticesinde imparatorluğun Müslüman nüfusu, Gayrimüslim nüfusuna oranla gerilemeye başlamıştı. O yılların istatistiki verilerine göre her yıl 100 bin erkek savaşlarda hayatını kaybediyordu. İmparatorluğun ihtiyacı olan, savaşma kabiliyeti yüksek Kafkasyalı muhacirlerin Osmanlıya ilticası, Osmanlı yönetimince bir bakıma teşvik edilen bir durum olarak değerlendirilebilir.¹⁵⁹

3.2.3. 1859-1863 Göçlerinin Başlaması

1859-1863 göçleri başladığında Osmanlı'nın henüz bir sevk ve idare planı bulunmuyordu. Göçler plansızca yapılıyordu. Limanlarda hastalık ve açlık yüzünden binlerce insan hayatını kaybediyordu. Bu dönemde 200.000 bin insanın Osmanlı'ya göç ettiği tahmin edilmektedir. Hayatını kaybedenlerle ilgili kayıt tutulamamıştır. 1963 yılında göçler kitlesel bir boyuta ulaşmış ve kontrolü imkansızlaşmıştı. Rus makamları Bâb-ı Âliye 40.000-50.000 kişilik tahmini göçmen rakamları iletmişti. Fakat 1864

¹⁵⁸ Valeriy Aleksandrovich Tishkov, Kafkas Savaşlarının Sonucu ve Dağlıların Yeniden İskan Edilmesi, <http://russiaforall.ru/materials/1432253859>, 01.28.2017.

¹⁵⁹ Baderhan, a.g.e., s.25,26

baharında göç, 400.000'den fazla insanın Osmanlıya sığınmasıyla devasa bir sayıya ulaşmıştı.¹⁶⁰

3.2.4. Göç Güzergahları ve Merkez Limanlar

1865'ten sonra kitle göçlerinin kısmen durmasına rağmen, Osmanlı belgelerinde binlerce göçmenin, Samsun, Trabzon ve Sinop limanlarına gelmeye devam ettiği belirtilmektedir.¹⁶¹ Göçmenler karayolu ile geldiklerinde beraberlerinde hayvanlarını ve değerli eşyalarını taşıyabilmekteydiler. Fakat deniz yoluyla gelmeye zorlananlar yanlarında sadece hafif eşyalarını alabiliyorlardı. Bu sebeple Rus makamları göçlerin deniz yoluyla yapılması için baskı kurmuştur. Kafkasya'dan gerçekleşen sürgün, Karadeniz kıyı şehirleri olan Batum, Poti, Sohum, Adler, Soçi, Tuapse, Taman, İşemez, Novorossi, Anapa yerleşimlerinden başlayarak, Osmanlı'nın Karadeniz kıyısı olan Trabzon, Samsun, Sinop, İstanbul ve Köstence, Varna, Burgaz kıyı yerleşimlerine doğru gerçekleşti.¹⁶²

Genel olarak Trabzon, Samsun ve Sinop şehirleri göçmenler için adeta bir toplama merkezi olarak işlev gördü. Bu liman şehirlerine gelen göçmenler iskân edilecekleri yerlerin belirlenmesine kadar buralarda barınıyorlardı.¹⁶³ Limanlarda 1864 bahar ve yaz aylarında günde 200'den fazla insanın öldüğü tahmin edilmektedir. Yalnızca Trabzon'da, hayatını kaybedenlerin sayısı 53.000'e ulaşmaktadır.¹⁶⁴

---

¹⁶⁰ Erkan, a.g.e., s.162-164

¹⁶¹ Saydam, a.g.e., 2011, s.30

¹⁶² Sezgin Zabun-Mehmet Eser, Çerkes Sürgünü ve Osmanlı İskan Politikası: Sivas İli Örneği, Ankara: Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014, s.222

¹⁶³ Pul, a.g.e., s.189-191

¹⁶⁴ Marc Prinson, Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlılar Tarafından Çerkeslerin Rumeli'ne İskanı, Ankara: Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001, s.54

1864-66 yılları arasında kıyılara yığılan göçmenlerin gemilerle nakledilmesi için Rus, Osmanlı ve İngiliz gemileri kullanıldı.¹⁶⁵ Kullanılan uygunsuz gemi ve sandallarda yüz binlerce göçmen açlık, susuzluk ve hastalık gibi nedenlerle hayatını kaybetti. Birçoğu da batan gemilerle boğularak öldü.¹⁶⁶

Trabzon'daki Rus Konsolosu Moshnin yazdığı bir mektupta şunları söylüyordu: "Trabzon ve çevresindeki tahliyenin başlangıcından bu yana yaklaşık 247 000 kişi vardı. Bunlardan 19.000'i öldü ve yalnızca 63 290 kişi hayatta kaldı". Ortalama ölüm hızı günde 180-250 kişi olarak bildiriliyordu. Mektupta ayrıca tifo salgını da ölümlerin en önemli nedeni olarak anlatılmış. Kasım-Aralık 1863'te Trabzon'a gelen 100 tekneyle Konstantinopolis'e ve Varna'ya 4650 kişinin gönderildiği belirtilmiş. Kamplarda ortalama olarak, her gün 40-60 kişi öldüğü ve Trabzon'da 2050 kişinin sevk edilmek üzere beklediği kaydedilmiş.¹⁶⁷

Osmanlı hükümeti bu yoğunlukta bir göçmen akınına kontrol edebilecek hazırlıktan yoksundu. Kafkasyalı göçmenler sorunu, Osmanlı hükümet yetkililerinin baş edemeyeceği bir boyut almış, ülkenin toplumsal barışını tehdit edecek seviyeye ulaşmıştı.¹⁶⁸

Göçmenler indirildikleri limanlar ve toplama merkezlerinde (Akçakale, Sarydere, Sinop, Samsun) karantinaya alınıyorlardı. Bazen bu kamplarda 1 yıl kadar beklemek zorunda kalan göçmenler için bu merkezler adeta ölüm kamplarına dönüşmüştü.¹⁶⁹

Temel insani ihtiyaçlardan yoksun bir şekilde göçe zorlanan Kafkasyalıların indirildiği limanların yanı sıra iskân bölgelerinde de benzer koşullardan dolayı hayatlarını kaybettikleri kayıtlara girmiştir. Örneğin Kıbrıs'a iskân edilen 2.600 kişiden bir yıl sonra sadece 218 kişi sağ

---

¹⁶⁵ A.e., s.54

¹⁶⁶ Pul, a.g.e., s.193-196

¹⁶⁷ Baderhan, a.g.e., s.40-44

¹⁶⁸ A.e.

¹⁶⁹ A.e.

kalabilmişti. Genel olarak gelen her 3 göçmendenden birinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.¹⁷⁰

Bâb-ı Âli hem gelen göçmenlerin hem de yerleşik ahalinin sağlığını korumak için bölgeye Doktor, Eczacı ve diğer sağlık personellerini tayin ediyordu. Eldeki imkanlar ölçüsünde iâşe ve teçhizat gönderiyordu. Fakat gönderilen personellerden bir kısmının görevlerini layıkıyla yerine getiremedikleri gibi bir kısmının da görevi kötüye kullandıkları birçok rapordan anlaşılmaktadır.¹⁷¹

1856-76 yılları arasında göçmenlerin Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı Devletine iltica ettikleri bu zaman zarfında, göçün yoğunluğu, hep aynı ölçülerde olmadı. Özellikle 1856-1857-1860-1862, 1864-1865 yılları arasında büyük yoğunlukta seyreden göç hareketi, diğer zamanlarda kısmi bir azalma yaşadı.¹⁷²

3.3. Orta ve Kuzey Doğu Kafkasya'dan Osmanlı'ya Gerçekleşen Göçler

Kuzeybatı Kafkasya'nın aksine, orta ve Kuzey Doğu Kafkasya'dan Osmanlıya gerçekleşen göçler kitlesel nitelik taşımamakla beraber kısmi bir gönüllü göç sınıfına girmektedir. General Musa Kunduhovym'in önderliğinde yaklaşık 5,000 Osetya'lı ve Çeçen ailesi, 1865 yılında Osmanlı topraklarına göç etti. Bu göç esnasında Rus hazinesinden 130 bin gümüş ruble tahsis edildiği Rus makamlarınca iddia edilmektedir. Vladikavkaz'dan Gürcistan Askeri Karayolu boyunca Güney'e göç eden her göçmen topluluğuna, konaklama ve yemek için 150 ruble verildiği de Rus makamlarınca iddia edilmektedir. Kafkasya'nın doğusundan yapılan göçlerde muhacirlerin Sığır ve eşyalarını almalarına da izin verildi. Kuzey-Batı Kafkasya'dan göç ettirilen Adigeler için ise Çarlık makamları herhangi bir maddi destek sağlamadı ve göçleri düzenleyen hiçbir tedbir almadı.¹⁷³

¹⁷⁰ Saydam, a.g.e., 2010, s. 178-184

¹⁷¹ Pul, a.g.e., s.198-202

¹⁷² Saydam, a.g.e., 2010, s. 81

3.4. Büyük Kafkas Sürgünü'nde Osmanlı'ya Göç Eden Kafasyalı'ların İstatistikî Verileri ve Ölen Kafkasyalı Muhacirlerin Sayıları

Çarlık Rusya'sının ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Çerkes Sürgünü ile ilgili istatistikî verileri büyük farklılıklar göstermektedir. Resmi Rus istatistiklerine göre, 1858-1864 yılları arasında Karadeniz'in doğu kıyılarında, Rus limanları üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edilen Kafkasyalı sayısı şöyleydi: Kuzeybatı Kafkasya'dan - 411 000'den fazla insan, Abhazya'dan - 30 000'den fazla insan, Kuban Nogayları - 30 000'den fazla insan, Sadzlar- 19.500'den fazla insan, Toplamda 470.000'den fazla insan Resmi Rus istatistiklerine göre Kafkasya dışına sürgün edilmişti.¹⁷⁴

Resmi Rus istatistiklerine göre, 1871'den 1895'e kadar da Kuban bölgesinden Osmanlı İmparatorluğuna 20 binden fazla Çerkes'in sürgün edilmesine devam edildi. Nalçık'den 1900-1902 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'na 2.601, 1905'te ise 115 Kabardey aile göç etti. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'na götürülen Çerkeslerin (Batı Adigeleri ve Kabardeyler) sayısı yaklaşık 850.000 kişiydi. Osmanlı İmparatorluğuna göç eden diğer Kafkas halklarının yaklaşık sayısı ise şöyledir: Abhazlar ve Abazalar-135.000, Nogaylar: 39.000, Vaynahlar: 23.000, Dağıstanlılar: 20.000, Osetler: 3.000, Balkarlar: 900.¹⁷⁵

Kuzey Kafkasya'nın farklı bölgelerinden gelen farklı yıllarda göç etmiş kişilerin sayısı hakkında kesin veriler yoktur. Kafkasya'da 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Rusya'ya karşı savaşan Dağıstanlı ve Çeçenistanlı savaşçılar, savaş sonrası aileleriyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na ve Sibiryaya sürgün edildiler. Çarlık Rusya'sının resmi verilerine göre 1858'den 1865'e kadar Karadeniz limanları üzerinden 440.053 insan Kuzeybatı Kafkasya'dan sürgün edildi; 1871'den 1883'e

¹⁷³ Tishkov, a.g.e, <http://russiaforall.ru/materials/1432253859>, 01.28.2017.

¹⁷⁴ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.15

¹⁷⁵ Baderhan, a.g.e., s.46-50

kadar Kuban bölgesinden 13.586 Çerkes ve 11.417 Abaza sürgün edildi. XIX yüzyılın 60 ve 70'li yıllarında toplamda 135 bin Abaza ve Abhaz Osmanlı topraklarına sürgün edildi. Resmi Rus istatistikleri, 1900-1902 yılları arasında Osmanlıya 2601 Kabardey ve 781 Balkar'ın daha geldiğini gösteriyor.¹⁷⁶

1872-1873'te Dağıstan'dan 299 aile sürgün edildi. 1865 yılında yine Çeçenler ve İnguşlar (22.491 kişi olmak üzere) Osmanlı topraklarına göç etti. Göç sürecinin tamamında, 10 binden fazla Oset, 16 binin üzerinde Kabardey (kuzeybatı Kafkasyalı Çerkes göçmenler hariç); 1887-1899'da ve 1905-1906'da 756 Karacay Osmanlı topraklarına göç etti. Rus resmi verilerine göre, 1863-1865'te toplu göç sırasında 620 bin kişi Kafkasyayı terk etti. Ubichini A. ve P. de Courteille, XIX yüzyılın 60'lı yıllarında Kuzey Kafkasya'dan 1 milyon kişinin sürgün edildiğini tahmin etmektedir. Bu görüş, modern Rus tarihçi T. Kokiev tarafından da kabul edilmektedir. Abhaz bilimadamı S.Basaria'ya göre, "Çerkes göçmenleri" sayısı 2 milyona ulaşmıştı.¹⁷⁷

Araştırmacı V.G.Gardanov'a göre XIX. Yüzyılın ortalarında Kafkas sürgünü sonrası Kafkasya'da yaşayan birçok etnik gruptan: Kabardians, Şapsığlar, Natuhaylar, Abzehler, Çemguylar, Hatukaylar, Mamhegovtsy, Yecerukaylar, Bjeduğlar, Besleneyley ve Mahoşlar olmak üzere sadece 11 tanesi varlığını devam ettirebilmişti.¹⁷⁸

1927'de Rainko-Turansky Y. N. "Çerkeslerin toplam nüfusunun 2.000.000'dan fazla olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁹

Kushabiyev, XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edilmiş ve XX. yüzyılın başlarında sürgün edilen ve yeniden yerleşim

---

¹⁷⁶ A.e.

¹⁷⁷ A.e.

¹⁷⁸ A.e, s.33,34

¹⁷⁹ A.e.

sürecinde hayatını kaybeden Kuzey ve Batı Kafkasya'daki toplam kişi sayısını yaklaşık 1,1 milyon olarak tahmin etmektedir.¹⁸⁰

Rus makamlarının tuttuğu istatistiklerin düşük rakamlar ifade etmesinin sebebi, yalnızca Limanlardan çıkış yapan Kafkasyalı göçmenlerin kayıtlara geçirilmesiydi. Çar Hükümeti Kafkasya'nın tamamında henüz bir hakimiyet sağlayamadığı için, kontrol edilemeyen noktalardan kaçarak Osmanlı'ya sığınan Kafkasyalıları kayıt altına almamıştı. Aynı zamanda sürgün esnasında hayatını kaybedenlerde bu kayıtlara dahil edilmemişlerdi. Osmanlı Hükümeti adına, gelen Kafkasyalı muhacirlerin sayılarının belirlenmesi için Selahattin Bey görevlendirilmişti. Selahattin Bey 1867 yılına kadar gelen Kafkasyalıların 595.000 kişi olduğunu tespit etti. Bu rakama 1863-1864 yıllarında hayatını kaybeden 100.000 Kafkasyalı dahil edilmemişti. Tahliye sırasında ölenlerin sayısını da dikkate alınırsa 1858-1865 yıllarında sürgün edilen Çerkeslerin toplam sayısı yaklaşık 800.000 kişi olarak hesaplanabilir. (O dönem Kafkasya nüfusunun % 90'ından fazlası). 1866'da Kuzeybatı Kafkasyalıları yaklaşık 50.000 kişiydi.¹⁸¹

Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bir haberde, Padişah'ın Bâb-ı Âli'yi ziyareti dolayısı ile ülkenin genel durumundan söz edilmiş ve Muhacirler de bahis konusu edilmişti. Bu sırada okunan mazbataya göre; 1272 senesinden 1280 senesine değin kabileler halinde gelmiş olan muhacirlerden “ iskân edilenlerin sayısı” 311.333'tür. 1280 yılında gelen muhacirlerin sayısı ise 283 bin kişiden fazladır. Haziran 1864 yılına kadar gelen muhacirlerin miktarı 595.000'i aşmaktadır ki, bunlar daha ziyade iskân edilebilenlerdir. 1281 yılında ise, Padişah'a takdim edilen mazbataya göre 87 binden fazla göçmen gelmiştir. Böylece 700.000'e ulaşan muhacirlere %25-30 civarındaki ölü sayısı da eklenince 1865'ten sonra gelenler de eklendiğinde,

---

¹⁸⁰ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.15

¹⁸¹ A.e., s.13

Osmanlı Devletine göç etmek amacıyla anavatanlarından ayrılan Kırım ve Kafkasyalı sayısını 1.000.000 ile 1.200.000 kişi olduğu tahmin edilebilir.¹⁸²

Kafkasya'dan sürgün edilen Kafkas halklarının rakamları ile ilgili çok farklı tahminler mevcuttur. Rus resmi rakamları bu sayının 500 bin ile 1 milyon olduğunu iddia etmektedir. Türkiye kaynaklı verilerde ise bu rakam 1 ila 2 milyon kişi aralığındadır.¹⁸³

1860 yılında, henüz kitle halinde göçler başlamadan, Osmanlı topraklarında hali hazırda birkaç Çerkes yerleşim bölgesi mevcuttu, gelen göçmenlerin uyrukları tam olarak tespit edilemiyordu. Karayolu ile gelip kayıt altına alınamayan göçmenler de vardı. Gemilerle gelirken yolda hayatını kaybedenler, kayıt dışı limanlara indirilenler ve son olarak

---

¹⁸² Saydam, a.g.e., 2010, s. 91

¹⁸³ Kafkasya'dan sürgün edilen Kafkas halklarının nüfusları hakkında çok farklı rakamlar iddia edilmektedir. Rus resmi rakamları bu sayının 500 bin ile 1 milyon olduğunu iddia etmektedir. Türkiye kaynaklı veriler ise bu rakamın 1 ila 2 milyon kişi olduğunu ileri sürmektedir. Farklı bilim insanlarının tahminleri belirtilecek olursa: Habiçoğlu ve Polatkan için bu rakam 1,5 milyon civarındadır ayrıca Polatkan'a göre, Büyük sürgün sürecinde yerlerinden edilen Çerkeslerin 200 ile 400 bini Balkanlara, 1 milyonu Anadolu'ya, 25 bini Suriye ve Ürdün'e ve 10 bin kadarı ise Kıbrıs'a yerleştirilmişlerdir. Rus kaynaklarını referans gösteren Avagyan'a göre ise sürgün edilen Kafkas halklarının sayısı sadece 398 bin kişi idi. C. Havale.dis (8 R 1278/Ağustos 1861) 1855'ten 1861'e kadar 350 bin göçmenin Osmanlı topraklarına geldiğini iddia etmektedir. Sadrazam Ali Paşa 1864'te padişaha verdiği raporda 1855-1864 arası dönemde 311.333 kişinin Kafkasya'dan Osmanlıya göç ettiğini belirtiyordu. McCarthy'e göre 1856-1864 arası Kafkasya'dan sürgün edilenlerin sayısı takriben 1.200.000 kişidir ve bunlardan 400 bin kişi yollarda yaşamını yitirmiş ve sadece 800 bin kişi de yerleşim yerlerine ulaşabilmiştir. Avagyan'a göre 1857-1866 arasında 1 ile 1,5 milyon arasında nüfus Osmanlı İmparatorluğuna yerleştirilmiştir. Berzeg'e göre, 1857-1876 yılları arasında 1.400.000; Akarlı'ya göre, 1860-1878 arası 400.000; Karpat'a göre, 1859-1879 arası 2 milyon; Kafkasya Genel Valisi'ne göre 1858-1864 arası 398.000; Ali Meram Kemal'e göre, 1 milyon (ve bu nüfusun 300 bini Balkanlara gerçekleştirilmiştir); Dündar'a göre 1859-1979 arası 2 milyon; Erkan'a göre 1860-1876 arası 700.000; Bice'e göre, 1859-1879 arası 2 milyon; Journal de Costantinople'nın 11 Ocak 1865 tarihli haberine göre, 520.000; Bianconi'e göre, 1876 tarihi itibarıyla 600.000; Fadeyev'in 1864 tarihi itibarıyla 1 milyon; D. E. Eremeev 1875 tarihi itibarıyla 1.800.000; genel olarak Aydemire göre, 1,5 milyon (300 bini Balkanlara); jpek'e göre, 1.508.000 (yine 300 bini Balkanlara); Tuna'ya göre, 800 bin; R. G. Landa'a göre, 1-3 milyon arası; Kaflı'ya göre, 1.616.000; İstanbul'da ilk defa Çerkesce basılan Guaze dergisine göre, 1.760.000 kişi Kafkasya'dan sürülmüştür. 1864 tarihi itibarıyla yine bu sürgünlerden F. Ph. Kanitz'a göre 250.000'i ve Pinson'a göre, 420.000'i Balkanlara doğru gerçekleşmiştir. Aslan, a.g.e., s.108-110

göçmenlerin çoğu, (muhtemelen toplam sayılarının % 20 si) kötü beslenme ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmişti.¹⁸⁴

Hastalıklar ve açlıkla mücadele eden Çerkesler, Rus limanlarından kalkan gemilere istif edilmişlerdi. Yardım ve ihtiyaç malzemeleri yoktu. Ulaştıkları Osmanlı limanlarında birçoğu tifüs ve iskorbütten öldü. 1863'ün kış aylarında, Trabzon'da günde 20 ila 50 Çerkes ölüyordu. Bir sonraki baharın en kötü döneminde ise, ölenlerin sayısı günde 500'e yükseldi. Trabzon'da ölen Çerkeslerin sayısının 30.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Samsun ve Sinop limanlarında da benzer şekilde yüksek ölüm oranları görüldü. Göçün yoğun olduğu günlerde Samsun limanına ulaşan mültecilerin ölüm sayısı günde 50 civarındaydı.¹⁸⁵

Sürgün edilen toplam nüfus hakkında iddia edilen farklı rakamlara rağmen, gerçekler belgelenen rakamların çok üzerindedir: Kuzey Kafkasya'da kalan Çerkeslerin sayısı 150 ile 200 bin kişi kadardır. 19. Yüzyılın ilk yarısında yalnızca Kuzeybatı Adıgelerin bir milyona yakın nüfusa sahip olduğu göz önünde bulundurulursa Kafkasya'da etnik temizleme harekâtının ne kadar bir nüfusu yok ettiği anlaşılacaktır. Özellikle Miladi 1864 ve daha sonraki tarihlerde Kafkas-Rus Savaşları neticesinde Kafkasya'dan 2 milyon 200 bin kişi sürgün edilmiştir; bu insanların 1 milyonu savaş ve göç esnasında hayatını kaybetmiştir.¹⁸⁶

Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edilmelerine daha küçük ölçekte de olsa, Rus iç savaşının sonuna kadar (1918-1920) ve Kuzey Kafkasya'da Sovyet iktidarının kurulmasına kadar devam edildi.¹⁸⁷

XIX yüzyılın ilk yarısındaki Çerkeslerin gerçek sayısını günümüzde tahmin etmek çok zordur. Bir Devlet otoritesine sahip olmayan Çerkes

---

¹⁸⁴ Karpat, a.g.e., 2013, s. 170

¹⁸⁵ McCarthy, a.g.e., s. 41.

¹⁸⁶ Aslan, a.g.e., s.108-110

¹⁸⁷ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.14

halklarının da kendilerine ait nüfus istatistikleri hiçbir zaman tutulmamıştır.¹⁸⁸

3.5. Göçmenlerin Etnik ve Dini Aidiyetleri

Muhacirlerin dini ve etnik yapıları tam anlamıyla tespit edilememiş olsa da gelenlerin büyük bir çoğunluğu Müslüman'dı. Bazı belgelerde Gürcü, Yahudi, Slav, Kozak göçmenlerinin de bulunduğu görülmektedir. Bâb-ı Âli'nin Kırım'dan gelecek ilk göçmenlerin kabulü münasebetiyle aldığı karara göre "hicret edecek ahali her ne milletten olur ise olsun asâr-ı merhâmet ve inâyet-i seniyye-i cenâb-ı şehinşâhîden hisseyâb olmak ve sâye-i mekârimvâye-i miilnkdarîde esbâb-ı ziraat ve taayyüşleri tanzim kılınmak" için gerekli yardımın yapılacağıın ilan edilmesi, Rus idaresinden memnun olmayan tüm ahalinin kabul edildiğini göstermektedir. Takvim-i Vekâyi'de yer alan bir haberde Niş'te bulunan Çerkes Muhacirlerden, yaşları on ile altmış arasında olan 80 kişinin "ümerâyı askeriye ve memûrî ve erkân-ı mahalliye"nin de katıldığı bir törenle sünnet edildikleri ifade olunmaktadır. Bu hadiseden de gelen Çerkes Muhacirlerin henüz tamamının İslam'ı benimsemedikleri sonucu çıkartılabilir.¹⁸⁹

Ubıh'ların da bir kısmının Osmanlı'ya göç ettiği dönemde dahi eski Paganist inançlarını devam ettirdiği bilinmektedir. İslam'ın tüm Kafkasya'da tam anlamıyla kabul edilmesi, Kafkasya üzerinde Rus yayılmacılığının şiddetinin artmasına paralel bir şekilde yükseliş göstermiştir.¹⁹⁰

Osmanlı belgelerinde Kafkasya'dan gelen tüm muhacirlerin "Çerkes Muhacirler" olarak isimlendirildikleri görülmektedir. Etnik bakımdan gelenler Kırım Türkleri, Nogaylar, Kumuklar, Dağıstanlılar, Çerkesler ve Abazalar, kısmen Azeriler, Kazanlılar olduğu, Çerkeslerden ise muhtelif kabilelerden, yani Ubıh, Nethac, Bjedug, Şapsıg, Kabartay vd. grupların

¹⁸⁸ Baderhan, a.g.e., s.33, 34

¹⁸⁹ Saydam, a.g.e., 2010, s.91,92

¹⁹⁰ Baderhan, a.g.e., s.28

geldiğini tahmin edilmektedir. Aynı Muhacir grubundan bahseden belgelerde de farklı etnik kavramın kullanılması Osmanlı memurlarının gelen muhacirlerin etnik kökenleri hakkında bilgi sahibi olmadığı veya işin bu yönüyle pek ilgilenmedikleri anlamı çıkartılabilir.¹⁹¹

3.6. Osmanlı Makamlarının Göçleri Sevki, İdaresi ve Mali Konular

Osmanlının göçleri ne kadar iyi organize edebildiği gibi konular tartışmaya açıktır. Fakat Osmanlı Devletinin göçmenlere karşı ilgisiz olduğu söylenemez. Devletin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik krize rağmen imkanların en iyi surette kullanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹²

Osmanlının göçler ile ilişkin beklentisi küçük grupların geleceği yönündeydi. Fakat göçlerin öngörülemez boyutlara ulaşmasıyla büyük aksaklıklar yaşanmıştır. Esasen Bâb-ı Âli'nin eyalet ve yerel düzeylerde aldığı anlık kararlarla göç vetiresini organize ettiği anlaşılmaktadır. Plansız gerçekleşen zorunlu iskânlarla yerleşim yerlerindeki halkın da üzerine göçmenlerin maddi-manevi sorumlulukları yüklenmiş oluyordu.¹⁹³

Göçmenlerin sayıca çokluğu ve Osmanlı maliyesinin zayıflığı dolayısı ile gelen göçmenlere maaş yerine miri arazilerin tahsisi kararlaştırılmıştı. Bu sayede göçmenlerin iskânı kolaylaşacak, boş araziler imara ve tarıma açılacaktı.¹⁹⁴ Fakat her geçen gün hükümet göçmenler için iskâna uygun arazi temininde zorlanmaya başladı.¹⁹⁵ Göçmen meselesi Osmanlı maliyesine aşırı bir yük getiriyordu.¹⁹⁶

---

¹⁹¹ Saydam, a.g.e., 2010, s. 91-95

¹⁹² A.e.

¹⁹³ Prinson, a.g.e., s. 65-67

¹⁹⁴ Saydam, a.g.e., 2010, s. 96

¹⁹⁵ Saydam, a.g.e., 2011, s. 35

¹⁹⁶ Saydam, a.g.e., 2010, s. 99,100

3.7. Osmanlı'nın İskân Siyaseti ve Yabancı Devletlerin İskâna Müdahaleleri

Osmanlı: Batı Trakya, Batı Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Şark Vilayetleri olmak üzere temel olarak beş ana bölgede iskânları gerçekleştirdi¹⁹⁷ ve Bab-I Ali, Çerkes muhacirleri iskân ederken jeopolitik planlar yaptı. Hıristiyan tebaanın yoğun yaşadığı bölgeler, Rus sınır bölgeleri, liman kentlerinin yakınları ve ana ulaşım yolları üzerine askeri hatlar oluşturacak bir plan doğrultusunda iskânlar düzenlendi. İskânlar Osmanlının Rumeli topraklarından başlayarak Güney eyaletlerine uzanan bir hat üzerinde gerçekleştirildi. Çerkes muhacirlerin büyük bir kısmı (300.000'den fazla insan) imparatorluğun Avrupa bölgelerine iskân edildi. Günümüzde Bulgaristan, Sırbistan, Bosna Hersek, Romanya, Yunanistan ve Kosova olarak adlandırılan ülkelerin olduğu topraklara Çerkes muhacirler iskân edilmişti. Çerkeslerin iskân edildikleri bölgelerdeki yerel halkla yaşadığı çatışmaların ana nedeni toprak anlaşmazlıklarıydı. Kendilerine sultan tarafından tahsis edilen toprakların yerel halk tarafından sahiplenilmiş olması Çerkesleri istenmeyen bir zümre durumuna düşürdü. Çerkeslerin yerel halkla olan çatışmaları iskân edildikleri bölgelerde onlarca yıl devam etti.¹⁹⁸

Göçmenlerin iskânında Bâb-ı Âliyi en çok zorlayan etmenlerden biri de yabancı Devletlerin müdahaleleriydi. İskân bölgeleri olarak düşünülen her bir bölge de bir yabancı Devletin çıkar sahasına nüfuz ediliyordu. Makedonya ve Kıbrıs Adasına göçmen yerleştirilmesine Rumları ve İngilizleri, Ortadoğu topraklarına, göçmen yerleştirilmesine Fransa ve İtalyan'ları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine göçmen yerleştirilmesine ise, Bağımsız Ermenistan'a engel olabilir düşüncesiyle karşı engel olunmuştur.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Karpat, a.g.e., 2013, s.171

¹⁹⁸ Kuşhabiyev, a.g.e, s. 56-73, 82-96

¹⁹⁹ Erkan, a.g.e., s.172,173

Bâb-ı Âli, iskân politikasını tespit ederken hem göçmenler hem de ülke için en faydalı yolu bulmaya çalışıyordu. Fakat İngiltere İstanbul Büyükelçisi Bulwer, İngiliz hariciye nazırı Earl Russell'e gönderdiği 3 Mayıs 1864 tarihli yazısında, Çerkeslerin Karadeniz'den Erzuruma'a kadar uzanan topraklarda iskân edilmesinin Osmanlı ve Avrupa için faydalı olacağını belirtiyordu. Her ne kadar bu teklif savaşı Çerkes kavimlerinin Rusya'ya karşı bir tampon bölge vazifesi göreceği gibi görünse de, İngiltere'nin amacı kendisi için önem arz eden Trabzon-Erzurum hattının güvenliğini sağlamaktı. Osmanlı gelen göçmenleri yerel halkla kaynaştırmak ve onları topluma entegre etmek amacıyla bu tarz fikirleri benimsemedi.²⁰⁰

Gelen göçmenlerin Anadolu'daki Ermeni nüfusun yaşadığı bölgelere iskânı da birtakım tartışmalara yol açıyordu. Avrupa'da yükselen Osmanlı karşıtlığını kullanan Rusya, Çerkeslerin bu bölgelere iskânını engellemek için Bâb-ı Âli'ye siyasi baskı kuruyordu.²⁰¹

1861 yılında Muhacirin Komisyonu Şanlıurfa'ya bağlı Atik-i Rakka'da 6-7 yüz hanenin yerleştirilebileceği elverişli arazi olduğunu tespit etmiştir. Bu dönemde Diyarbakır'a bağlı Siverek'te 87.704 dönümlük iskâna elverişli arazi tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin muhacirleri bu bölgelere iskân ederken iki hedefi vardı. Birinci hedefi; Muhacirleri boş arazilere ve terk edilmiş topraklara iskân ederek bu bölgeleri bayındır hale getirmek, ikinci hedefi ise; Aneza, Şhamalar gibi Güneyden gelen isyancı aşiretlere karşı bir set oluşturmak ve göçebe aşiretleri yerleşik düzene geçirerek bütün Bağdat Vilayeti'nin güvenliğini sağlamaktı.²⁰²

3.8. Muhacirin Komisyonu'nun Kurulması

1860 yılına kadar göç işleri İstanbul Şehremaneti (İstanbul Belediyesi) tarafından yürütülüyordu. Fakat gelen büyük göç dalgasıyla

²⁰⁰ Saydam, a.g.e., 2010, s. 100,101

²⁰¹ Saydam, a.g.e., 2011, s. 31-34

²⁰² Satış, a.g.e., s. 214

şehremanetinin baş edemeyeceğinin anlaşılmasıyla heyet, göçmenlerin iskân ve işleriyle ilgili genel kararlar almak ve göçmenlerin iskân mahallerine sevki gibi konularda faaliyet gösteren ‘‘Muhacirin Komisyonu’’ nu 5 Ocak 1860 tarihinde kurdu. Genel anlamda çok büyük işler başarmasına rağmen, özellikle memurların suistimalleri ve rüşvet komisyonunun en büyük problemi oldu. 1865 yılına gelindiğinde gelen göçmen sayılarındaki azalma ve komisyonun maliyeye getirdiği ek yükler hesaplanarak 27 Kasım 1865 tarihinde lağ edilen Muhacirin Komisyonu’nun tüm görevleri Zaptiye Teşkilatı’na devredildi. 1870 yılında, Anadolu’daki iskân bölgelerinde şikâyetlerin başgöstermesi dolayısı ile yeni bir teftiş heyeti görevlendirildi.²⁰³

Muhacirin komisyonu kurulduğu 1860 yılı başlarından itibaren önce ticaret nezaretine bağlı olarak çalışıp 1861-1865 yılları arasında bağımsız bir kurum haline getirilmiştir. 1865 yılında göçmen akınının hafiflediği düşünülerek komisyon Meclis-i Vala’ya bağlanarak memur sayısı azaltılmıştır. Fakat bu dönemde Çeçenler ile 1867 yılında gelen Abaza Muhacirlerinin sevk ve iskânı işleri, ayrıca daha önce gelmiş olup da iskân olunan veya henüz geçici yerleşim mahallerinde iskân edilememiş durumda bulunan Muhacirlerin problemlerinin çokluğu ister istemez komisyon kadrosunun aralıklarla genişletilmesine neden olmuştur. 1867 yılında şurayı Devlet’e bağlı olarak çalışan Muhacirin Komisyonu 1875’te zaptiye nezareti ne bağlanmış ve 1878 yılında artan göçlerden dolayı bağımsız bir kurum yapılmıştır.²⁰⁴

---

²⁰³ David Cameron Cuthell Jr. (2005). The Muhacirin Komisyonu: An Agent In The Transformation of Ottoman Anatolia (1860-1866), Ph.D. Thesis, Columbia University, New York

²⁰⁴ Saydam, a.g.e., 2010, s. 118,119

3.9. Göçlerle İlgili Yaşanan Aksaklıklar ve Amasya

Mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in 18 Şubat

1864 Tarihinde Muhacirin Komisyonu'na Yazdığı Rapor

Müslümanların ve Hıristiyan'ların, dindaşlarının çoğunlukta olduğu bölgelere göç etmesiyle birlikte Kafkas Göçü, küçük çaplı bir Rus-Osmanlı nüfus mübadelesi niteliği kazanmaya başlamıştı.²⁰⁵ Osmanlı Devleti göçmen meselesini bir anlamda uluslar arası kamuoyu nezdinde bir prestij meselesi olarak görüyor ve göçmenlerin iskânıyla ilgili her konuda asgari ihtimamı gösteriyordu.²⁰⁶

Bazı eleştirilere rağmen Muhacirlerin iskânında Bâb-ı Âli'nin çokça toleranslı olduğu söylenebilir. Birçok belge de gelen Muhacirlere iskân edilmek istedikleri yer ile ilgili fikir alış verişinde bulunulduğu da görülmektedir. Fakat iskânlar bir türlü istenilen düzeyde gerçekleştirilemiyor, bazı bölgelere çok sayıda ailenin aynı anda sevk edilmesi birçok sorunu da beraberinde getiriyordu. Örneğin 1859 baharından itibaren Konya bölgesine gönderilen bazı kabileler, verilen yevmiye'yi ve iskân edilmek istenilen bölgeyi beğenmeyerek iskân çıkartmış, istekleri yerine getirilmez ise de anavatanlarına geri dönmek için yola çıkacaklarını bildirmişlerdi. Sayıları iki bin hâne ve on bin nüfusu bulan Nogay Muhâcirleri'nin bu katı tutumu Bâb-ı Âli de rahatsızlık doğurdu. Konu, Meclis-i Vâlâ'da görüşülerek meydana gelen itaatsizliğin daha da ileri boyutlara varmaması için iki yoldan birinin tercih edilmesinin Sadarete arzına karar verildi. Buna göre; ya Nogay muhâcirleri kuvvet kullanılarak köylere dağıtılacaklar, ya da Adana da yerleştirilenler gibi uygun fiyatla birer ev ve bir miktar tohum verilmesi ve mümkün mertebe vaat edilen yardımların unutturulması sağlanacaktır. Bununla birlikte Nogaylardan olan bu grubun henüz insanlıktan nasibini almadıkları, bir

²⁰⁵ Karpat, a.g.e., 2013, s. 167

²⁰⁶ Saydam, a.g.e., 2011, s.34,35

vahşi kavim oldukları, beylerine esir gibi bağlı buldukları ifade edilen Meclis-i Vâlâ mazbatasında yer alıyordu.²⁰⁷

Kafkasyalı göçmenler, anavatanlarındayken aşiret başlarının ve feodal beylerin egemenliği altında yaşamışlardı ve aşiret liderlerine Osmanlı makamlarından daha fazla itaat etme istidadındaydılar. Sadece Dağıstan'da, Gazi Molla ve Şeyh Şamil'in liderliğindeki Müridizm ismiyle tanınan fundamentalist, eşitlikçi, Rus karşıtı hareketi, aşiret bağı ve kimliğinden önde gelen belirli bir birlik ve Müslüman kimliği duygusunun oluşmasını sağlamıştı. Bu sebeple farklı topluluklar dini olarak önemli ölçüde ve siyasal anlamda da özdeşlik kurabiliyorlardı.²⁰⁸

1864'te Karadeniz sahillerine toplanan Muhacirler öncelikle geçici iskân bölgelerine daha sonra da kararlaştırılan mahallere gönderilmekteydi. Örneğin Ağustos 1864 başlarında Trabzon'da 116.100 göçmen vardı ve bu göçmenlerin geçici olarak iskân edildikleri bölgeler şunlardı: Sarıdere (Değirmendere) - 23.000, Akçakale - 17.000, Giresun - 1.300, Samsun - 70.000, Sinop - 4.800.63 Muhacirlerin kış aylarından önce uygun bölgelere iskân edilmek üzere iki ay gibi kısa süre zarfında sevk edildiği görülüyor. Bu çalışmalar neticesinde Ruzname-i Ceride-i Havadis'te yer alan bir habere göre Eylül 1864 sonları itibariyle Trabzon'da hiçbir Muhacir'in kalmadığı anlaşılmaktadır.²⁰⁹

Karadeniz limanlarına inen göçmenlerin acil olarak iskân edilmezse süratle salgın hastalıklar yayılıyordu ve toplu ölümlerin önüne geçilemiyordu. Bu nedenle Bâb-ı Âli göçmenleri süratle iskân etme gayretiyle acele ediyor ve aceleyle gerçekleşen iskânlar göçmenlerin huzursuzluğuna yol açıyordu.²¹⁰

---

²⁰⁷ Saydam, a.g.e., 2010, s. 124-132

²⁰⁸ Karpat, a.g.e., 2013, s. 333

²⁰⁹ Saydam, a.g.e., 2011, s.35,36

²¹⁰ Saydam, a.g.e., 2010, s. 137-146

Amasya mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in 18 Şubat 1864 tarihinde Muhacirin Komisyonu'na yazdığı rapor, iskânlarla ilgili usulsüzlüklere, başarısızlıklara ve bunların sebeplerine dair birçok bilgi sunmaktadır. Raporda; Muhacirlere tahsis edilen ev, araç gereç ve verilen paranın yetersizliği, gelen Muhacirlerin Osmanlı memurlarına değil, eski adetleri gereği beraber geldikleri beylerine itaat ettikleri, bu beylerin Muhacirleri köle gibi kullandığı ve verilen iaşelere, arazilere ve hayvanlara el koyduğu, Muhacirlere bazı yerel halkın çok kötü davrandığı, ve iskânla sorumlu memurların görevlerini layıkıyla yapmadıkları yönünde bilgiler vardı.²¹¹

Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in çözüm önerileri ise şöyleydi; İskân memurları, bölgelerindeki göçmenleri ayrıntılı bir şekilde sayacak, aksaklıkları ve göçmenlerin iskânına sorun arz eden sorunlarını dikkatlice inceleyip, ortadan kaldırmak için çaba sarf edecek. Göçmenlere arazi tahsisinde gerekli çalışmalar yapılacak, türlü sebeplerle boşalan ve başkaları tarafından zapt edilen arazi geri alınıp arazisi olmayan Muhacirlere verilecek. Kabileler halinde iskân olunmak isteyen gruplara izin verilmeyecek ve bunlar bölgelere dağıtılmak suretiyle iskân edilecek (Zira kabileler halinde iskân edilmeleri asayışı bozmaktaydı) Muhacirlere yardımlarda, zengin olanlara iaşe verilmeyecek beyleri; esir ve kabilelerini acımasızca kullanmaya alışmış olduklarından, bu usul ise Osmanlı kanunlarına aykırı görüldüğünden mümkün mertebe, gürültü koparmayacak şekilde beyler ile köleleri, oymak ve kabileleri ayrı ayrı yerlere iskâna çalışılacaktır. Bu güne kadar esir ailelerin mallarını zapt edenlerden geri alınarak esir statüsündeki ailelere geri iade edilecek. İskân memurları yukarıda belirtilen hususları en iyi şekilde ve adalete uygun olarak yerine getirecekler, bu hususta valiler ve müfettişlerle haberleşmek suretiyle mevkiinin gerektirdiği diğer tedbirleri de alacaklardır.²¹²

---

²¹¹ A.e.

²¹² A.e.

3.10. İskân Bölgeleri

Kafkasyalı Muhacirler, büyük oranda Trabzon, Samsun, Sinop, Adapazarı, Kayseri, Sivas, Erzurum, Çorum, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Tokat şehirlerinde iskân edilmiştir. Muhacirlerin bir kısmı da Diyarbakır, Mardin, Muş, Halep, Şam vilayetlerine yani İmparatorluğun Güney bölgelerine yerleştirilmiştir. Yine bir grup Kafkasyalı Muhacir de Dobruca, Varna, Köstence, Burgaz, Sofya gibi günümüzde Bulgaristan ve Romanya sınırları içerisinde kalan bölgelerde iskân edilmiştir. Hattâ dinî eğilimleri güçlü olan bir grup Kafkasyalının Filistin'e göç ederek Kudüs'e gittikleri bilinmektedir. Filistin'deki Rus Konsolosluğu, 1883'te Yafa'ya ulaşan bir Osmanlı gemisi ile 365 Kafkasyalı Muhacirin geldiğini ve gelenlerin sadece kutsal yerleri ziyaret etmekle kalmayıp Ürdün nehri istikametinde iskân edildiklerini Moskova'ya rapor etmiştir.²¹³

Osmanlı makamları göçmenleri mümkün olan en yakın bölgelere iskân etmek istiyordu ve bu nedenle uzak vilayetlere iskânlar konusunda pek sıcak davranmadılar. Fakat Kıbrıs, Trablusgarb, Suriye, Yunan sınırında bulunan Tırhala Sancağı ve Ege Adaları'na bir miktar Muhacir gönderilmiştir.²¹⁴

Suriye'nin Belka ve Nelbus bölgelerinde 1.500 hane, Tırhala Sancağı'nda 4.000 hane, Yanya vilayetindeki Kardiçe, Çatalca, İrmiye kazalarında 2.000 hane. Trablusgarb vilayeti Bingazi sancağı'na bağlı Beraasa kazası'nda 1.000 hane'nin yerleşmesine uygun arazi bulunduğu rapor edildiği halde bu bölgelere sadece 200-400 aile gönderilmiştir. Bu kararın alınmasında söz konusu bölgelerin Muhacirlerin alışık olmadıkları iklim özelliklerine sahip olmaları da etkili olduğu belirtilmelidir.²¹⁵

Resulayn ve çöl bölgelerine iskânına karar verilen muhacirlerin ileri gelenleri bu bölgelere giderek yerlerini görüp beğenerek, Habur Irmağı'nın

---

²¹³ Bice, a.g.e., s. 54,55

²¹⁴ Saydam, a.g.e., 2010, s. 149-151

²¹⁵ A.e.

iki yakasında yerleşmek istemişlerdir. Özellikle toplu iskân arzusunda olanların isteklerinin karşılanabilmesi için Habur ile Abdülaziz Dağı arasındaki bölgede iskân edilmeleri gerekmekteydi. Diğer yandan Devlet, Muhacirlerin bölgedeki aşiretlerin medenî hayata intibakına etkisi olacağını da umarak, bölgedeki göçebe aşiretlerin kontrol altına alınabilmesi için yeni yerleşim merkezlerinin kurulması gerektiğini düşünmekteydi. Habur'a sevk edilen Muhacirlerin iskânında dikkat edilmesi gereken husus; diğer yerleşim alanlarına toplu iskânı benimsemeyen Osmanlı makamlarının bu bölgede münferit iskâna izin vermemesidir. Bu durumun sebebi, bölgede geniş ve sahipsiz arazilerin olması ve münferit iskân halinde Muhacirlerle Arap ve Kürt aşiretleri arasında çatışmaların yaşanması ihtimaliydi.²¹⁶

1870 yılından sonra gelen Muhacirler, genellikle akrabaları daha önce Osmanlı'ya iskân olunanlardı ve gelenler akrabalarına yakın yerleşim alanlarına yerleştiler. Muhacirler Rumeli ve Anadolu'nu vilâyetlerinde ve öncelikle Karadeniz sahillerine yakın olan Anadolu ve Rumeli sancaklarıyla Ege, Akdeniz limanlarına ve Konya, Sivas gibi geniş arazilere sahip bölgelere yerleştirilmişlerdir.²¹⁷

Balkan vilayetlerine iskânlar edilenler, 1864 Temmuz sonuna kadar Varna ve Köstence limanlarına gelenlerin, Burgos iskelesine çıkan Muhacirlerden 5-6 bin kadarı Edirne ve İslimiye bölgesine, aynı sayıda Muhacir de Varna iskelesinden Şumnu ve Silistre bölgesine, Vidin taraflarına; Köstence'ye gönderilen 12 bin aile de Kosova, Vasvik, İştib bölgelerinden başlanarak Niş, Sofya, Berkofça sancaklarına yerleştirilmişlerdir.²¹⁸

3.11. Balkanlar'a İskânlar

1844 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayımına göre Rumeli'deki Müslümanların oranı % 29.4'du ve sayıları 4.5 milyon civarındaydı. Bu

---

²¹⁶ A.e.

²¹⁷ Saydam, a.g.e., 2011, s. 44,45

²¹⁸ A.e., s.36,37

nüfusun yalnızca 1.6 milyonu etnik olarak Türk, geri kalanının ise Arnavut ve Slav olduğu tahmin edilmekteydi. 1864 yılından 1877 yılına kadar yayımlanan nüfus sayıları, 6 milyon insanın bulunduğu Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Karadağ hariç olmak üzere Rumeli'deki nüfusun 8.4 milyon ile 10.5 milyon arasında değiştiğini göstermektedir.²¹⁹

Rumeli'deki Müslüman nüfusun oranı 1860 yılından sonra gerçekleşen Tatar ve Çerkes göçleri sayesinde önemli ölçüde arttı. 1812 yılından sonraki savaşların neden olduğu büyük insan kayıplarının yol açtığı nüfus eksikliği, bu göç sayesinde giderilerek, bölgedeki Müslümanların oranında artmasını sağlamıştır. Fakat, 1878 yılındaki San Stefano ve Berlin Anlaşmaları sonrasında Avrupa'nın büyük bölümünde Osmanlı hakimiyetinin sonunu getirmiş olan siyasal değişimler ve toprak kayıpları nedeniyle Müslüman nüfus oranında büyük bir düşüş gerçekleşmiştir.²²⁰

Çerkeslerin Hıristiyan tebaa'nın yoğun olduğu bölgelere yerleştirilerek, Osmanlı Devletinin nüfusu dengeleyici bir siyaset izlediği günümüzde halen tartışılmaktadır. 1860 yılına ait, Rumeli'deki iskân işlerine dair hazırlanan ve iskân memuruna verilen bir talimatname sayesinde Osmanlının iskân siyasetini anlamak mümkündür. Talimatnamede Hıristiyan bölgelerindeki iskân ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Bunların (Muhacirlerin) mizaç ve mişvârları ve vakt u hâlin meydanda olan nezaketi cihetiyle sırf Hıristiyan'dan ibaret olan kuraya pek yakın olarak tavnî ve iskân olundukları halde hüsn-ü imtizaç edemeyerek ileride hud'ayı mûcib olacağı misüllü tebaa-ı gayr-ı müslimenin tevahhuşlarını dahi istilzam edeceğinden bu dakikaya sarf-ı enzâr-ı dikkat olunarak mahzur-u mezbûrdan varest e olacak suretle tavnî ve iskânlarına itina kılınacaktır". Talimatnamede Osmanlı'nın göçmenlerin iskânını konusundaki tavrının son derece net olmasına rağmen, bu dönemde Balkanlarda meydana gelen bağımsızlık hareketlerini destekleyen Avrupalı Devletler, göçmen iskânını Osmanlı Devletinin suçlanması için kullanmak istediler. Hâlbuki pek çok

²¹⁹ Karpat, a.g.e., 2013, s.172,173

²²⁰ A.e.

resmî evrakta görüleceği üzere hükümetin bu konudaki temel politikası; "Muhacirlerin beğenecekleri boş alanlara süratle yerleştirmek ve kendi kendilerine yetebilmelerini sağlayarak perişanlıklarına son vermek" idi. Muhacir kafilesi olan Kırım Tatarlarının 1856 yılında Dobruca' ya sevklerine bazı İngiliz ve Fransız nakliye gemileri de kullanılmıştı ve o sırada böyle bir eleştiri olmamıştı. 1860'lı yılların ortalarından itibaren yapılan bu tür suçlamalar, Avrupalılarca Balkanlardaki komitacılara sağlanmak istenen destekten kaynaklanmaktadır.²²¹

Çerkes olarak adlandırılan Kafkas Müslümanları, 1862-1878 yılları arasında Balkanların etnik-dini çeşitliliği içerisinde yerlerini almışlardı.²²² Balkanların siyasi iklimi Bâb-ı Âli'nin Çerkeslerden bazı beklentiler içerisine girmesine sebep oldu. İngilizlerin de telkiniyle Osmanlı, Tuna ve Balkan Dağları boyunca bir hat oluşturacak şekilde Hıristiyan yerleşimlerinin arasına Çerkesleri iskân etti. Bu dönemde yalnızca Tuna Eyaleti'ne 40.000 Çerkes ailenin iskân edildiği tahmin edilmektedir.²²³ Köstence, Balkanlara nakledilecek Çerkesler için merkez liman olarak belirlendi. 1864 Haziran'ında Köstence Limanına 35.000'den fazla Çerkes çiçek hastalığının pençesinde bekliyordu. Bulgaristan'a gönderilecek Çerkesler önce Köstence veya Varna limanlarına indiriliyor ve oradan naklediliyordu. Gelen 80.000 göçmen için Varna'da koşullar hiç de elverişli değildi. Göçmenleri sempatiyle karşılayan yerel halk, zamanla asayişin bozulması, hastalık ve göçmenlerin yerel halka getirdiği mali yükten dolayı karşı tavır almaya başlamıştı. Bâb-ı Âli göçmenleri Vidin, Silistre ve Sivistov gibi iç bölgelere göndererek köylere iskân ediyordu.²²⁴

Temmuz 1864'e kadar tüm Rumeli 40.000 aile, 1864 tüm Rumeli 70.000 aile iskân edilmiş olup, Sırbistan ve Bulgaristan arasına ve Tuna

---

²²¹ Saydam, a.g.e., 2011, s.30,31

²²² Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s.154,155

²²³ Aslan, a.g.e., s.102,103

²²⁴ Prinson, a.g.e., s.55-57

boyunca yerleştirilenlerin 150.000-200.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir.²²⁵

Osmanlı kaynaklarında, göçmenlerin Rumeli vilayetlerine dağılımları şu şekildeydi: Edirne,6.000 aile, Silis tre ve Vidin 13.000 aile, Niş ve Sofya 12.000 aile, Svistov, Nikopol Ruse ve Dobruca (Kosova Bölgesi ve Priştina) 42.000 aile.²²⁶

Bulgar vilayetlerine 1860'lı yılların ilk yarısında 40.000'den fazla aile (250,000'e yakın insan) göç etmiştir. Vidin ve Niş paşalıklarına Temmuz 1864'e kadar 50.000 Çerkes ve Tatar aile göç etmiştir. Dobruca'nın 1867'de 179.000 olan nüfusunun 124.000'i Tatar ve Çerkes göçmenlerinden oluşmaktaydı. (58.000i bozkırlarda, 44.000i Tulcea, Köstence, Macin ve Sulina kasabalarında,22.000'i de Mecidiyemde) 250.000'den fazla insanın göçünün etkisine kanıt olarak bu insanların 3.000.000-4.000.000'luk bir nüfusun arasına iskân edilmesi gösterilebilir. Osmanlı İmparatorluğu göçmenleri önceki nüfusun arasına eşit dağıtmayıp, belirli bir plana uygun olarak bazı bölgelerde yoğunlaştırması, göçmenlerin çok kısa bir zaman içinde gelmesi ve göçün 150.000-200.000 Tatar göçlerinin hemen ardından gerçekteşmesi, iskânın yol açtığı toplumsal huzursuzluğu arttırdı.²²⁷

400.000'den fazla Çerkes'in Rumeli'ne geldiği bilinmektedir. Gelen Çerkesler, Sırp-Osmanlı sınır hattına ve Dobruca' ya kadar Tuna Nehri boyunca stratejik bölgelerde, bir savunma hattı oluşturma amacıyla iskân edildiler.²²⁸

---

²²⁵ A.e., s.57,58

²²⁶ A.e.

²²⁷ A.e.

²²⁸ Karpat, a.g.e., 2001, s.85

3.12. Muhacirlere Dağıtılan Araziler, Yardımlar, Kültürel Uyuşmazlıklar ve Askerlikle İlgili Hususlar

İskân faaliyetlerinde son safha, Muhacirlere arazi dağıtılması olmuştur. İlk yıllarda gelen göçmenlere daha verimli ve geniş araziler verilmişti, 1889 yılından sonra gelenler daha küçük araziler dağıtılmıştır. 1878 öncesi yayınlanan talimatnamelerde, aile başına verilecek arazi miktarı hakkında bir kayıt bulunmamakla beraber, veren arazilerin verimli olması hükme bağlanmıştır.²²⁹

Osmanlıya gelen Muhacirlerin askerlikle ilgili değişik dönemlerde farklı uygulamalar mevcuttu.²³⁰ Fakat genel olarak Osmanlı topraklarına yerleşen göçmenler 6 yıl süreyle askerden muaf tutuldukları gibi mali durumları düzelene kadar 10 yıl süreyle de vergi muafiyetinden yararlanıyorlardı.²³¹

Osmanlının Çerkes göçünden beklentilerinden biri de, gelen savaşçı karakterli Muhacirlerden asker ve jandarma gücü olarak faydalanabilmektir. Her ne kadar askerlikten muafiyetleri olsa da yoksulluk içerisinde ki bu göçmenler için orduya kaydolmak iyi bir geçim kaynağı olmuştu. Tarım bilmeyen bu savaşçı Çerkesler için ordu iyi bir seçenektir.²³² Fakat kural tanımaz bu dağılımların orduya teşviki için ilk başlarda oluşturulan gönüllü Çerkes birlikleri, başlarındaki Osmanlı subaylarının bazılarının öldürülmesi yüzünden derhal dağıtıldı. Çerkeslerin orduya adapte olmaları da kolay olmamıştı.²³³

Muhacirlerin iskânları ile ilgili sorunların, sadece toprak tahsis edilmesiyle son bulması beklenemezdi. Göçmenler, önceki hayatlarından çok daha farklı kültürel, siyasi ve sosyal kodlara sahip yeni bir çevrede hayatlarını devam ettireceklerdi ve büyük bir kısmı Osmanlıca'yı

---

²²⁹ Satış, a.g.e., s.217

²³⁰ Saydam, a.g.e., 2010, s.17,168

²³¹ Bice, a.g.e., s. 53

²³² Saydam, a.g.e., 2010, s.174

²³³ Prinson, a.g.e., s.63

bilmiyordu. Sahip oldukları gelenek ve kanunlar geçersiz sayılıyor, hatta yadırganıyordu.²³⁴

Bâb-1 Âli gelen göçmenlerin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışıyor fakat her geçen gün artan Muhacir sayısı bütçeyi daha da zorluyordu. Buna bağlı olarak 1856'dan sonra gelen Muhacirler öncekilere nazaran daha az yardım alabiliyorlardı. Muhacirlere sağlanan imkânlar ve yardımlar ana hatlarıyla şöyledir : a) Kırım ve Kafkasya'dan gelenlerin geçici iskân alanlarından kesin yerleşim bölgelerine sevk edilenlerin nakliye masrafları, b) Muhacirlerin fakirlerine, kendi geçimlerini sağlayacakları zamana kadar yapılan yiyecek yardımı, c) Muhacirlerin geçici ve sürekli yerleşim bölgelerinde barındırılmaları, yakacak ve ev eşyası temin edilmesi, ç-vergi ve askerlikten muafiyet, d) arazi, tohumluk zahire, öküz ve zirai araç-gereç yardımı, e) tarım ile uğraşan Muhacirlerin dışında kalanlara muhtelif alanlarda iş imkanlarının temin edilmesi, f) eğitim, kültür, sağlık ve sosyal amaçlı yardımlar.²³⁵

İmparatorluk, oldukça zorlu koşullarına rağmen, Muhacirlere her türlü desteği vermeye gayret etmiştir. Bunun yanında, tebaa'da ellerinden gelen yardımı yapmaktan geri durmamıştır. Anadolu'daki iskân memurlarının yetersizliklerinden ve disiplinsizliklerinden kaynaklı, uzun bir süre iskân edilemeyen Muhacirler, bu süre zarfında halkın yardımları sayesinde yaşayabilmişlerdir. Fakat Zaman içerisinde iskân meselesinin uzaması ve yaşanan birçok olay neticesinde muhacirlerle yereal halk arasında çok sayıda problem yaşanmıştır.²³⁶

1860'larda Çerkeslerin kitlesel olarak kabul edilmesi kararını Osmanlıların oldukça kısa bir zaman zarfında almış olduğu anlaşılmaktadır. Kitlesel olarak göç 1863'de başlamadan önce 100.000'den az, 1863-1866 yılları arasında da 150.000'den fazla Kafkasyalı muhacir Osmanlı İmparatorluğu'na göç etti. İlk dönemde gerçekleşen göçler Rumeli için

---

²³⁴ Saydam, a.g.e., 2010, s.184

²³⁵ A.e., s.153-184

²³⁶ Pul, a.g.e., s.187,188

herhangi bir sorun oluşturmadi. Çünkü sayı azdı ve göç edenlerin çoğu Anadolu'ya gitmişti ve göç beş yıldan fazla bir zaman dilimine yayılmıştı. 1860'lardaki göçler ise, muhacirlerin gemilere binmesinden itibaren bütün sürecin kötü yönetilmesiyle, son derece yıkıcı sonuçlara neden oldu.²³⁷

3.13. Sultan II. Abdulhamit'in Tahta Çıkması

Kafkas-Rus savaşlarının devam ettiği dönemde Osmanlı tahtında sultan I. Abdulmecid vardı. 1 Temmuz 1839'da babası II. Mahmud'dan tahtı devralmıştı. Haziran 1861'e kadar görev yaptı.²³⁸ Sultan Abdulmecid'in ölümü üzerine 25 Haziran 1861'de Sultan Abdulaziz Osmanlı tahtına geçti. Abdulaziz döneminde büyük Çerkes sürgünü yaşandı. Sultan, Haziran 1876'ya kadar Osmanlı tahtında oturdu.²³⁹ Sultan Abdulaziz sonrasında Mayıs 1876 da Osmanlı tahtına V. Murad geçtiysede 4 y gibi kısa bir sürede görevi bıraktı.²⁴⁰ II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876'da tahta çıktı. Bu sırada Devlet en buhranlı günlerini yaşıyordu. Abdülaziz devrinde başlamış olan Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına V. Murad devrinde Sırbistan ve Karadağ muharebeleri de eklenmişti. Bu isyanları kışkırtan ve destekleyen Rusya "Şark Meselesi"ni halletmek üzere fırsat kollamakta idi. Malî imkânsızlıklar yüzünden isyanlar bastırılmıyordu. Balkanlara iskân edilen Çerkes'ler Sultan Abdulhamit döneminde yeni bir sürgünü daha yaşayacaklardı.²⁴¹

---

²³⁷ Prinson, a.g.e., s.53,54

²³⁸ Cevdet Küçük, "Sultan Abdulmecid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), c. I, s. 259-263.

²³⁹ Cevdet Küçük, "Sultan Abdulaziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1986), c. I, s. 179-185.

²⁴⁰ Cevdet Küçük, "Sultan Murad V", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), c. XXXI, s. 183-185.

²⁴¹ Cevdet Küçük, "Sultan Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), c. I, s. 216-224.

3.14. Rumeli'ye İskân Edilen Çerkesler, Jöntürkler ve Bulgar Ayaklanması

19.yüzyıl da Osmanlı'nın Rumeli toprakları ayrılıkçı azınlık isyanlarının yaşandığı ve Sultan'a muhalefet eden Jöntürk hareketinin merkezi konumundaydı. Bu kaotik atmosferde Rumeli'ne iskân edilen Çerkesler için Balkanlar'da yaşam savaşı vermek hiç de kolay olmadı. Birçok Kafkasyalı muhacir yeni yurtlarına uyum sağlamak için çabalasa da, Çerkesler Slav ve Ortodoks olan yeni komşularını Rus yanlısı olarak nitelendiriyordu. Rusya Balkanlarda uygulama imkanı bulduğu Panslavist politikalarıyla, Rusya güdümünde bağımsız Sırbistan ve Özerk Bulgaristan'ı tahsis etmek istiyor ve bu halkları Osmanlı yönetimine karşı kışkırtıyordu. Rusların balkanlara nüfuzu sonrası, 1806, 1811 ve 1829 yılları ve Sırp ve Yunan İhtilal'leri esnasında Bulgarlar, bağımsız Bulgaristan idealiyle Osmanlıya karşı ayaklanmışlar fakat bağımsızlıklarını kazanamamışlardı. 2 Mayıs 1876'da bağımsızlıklarını kazanmak niyetiyle Büyük Bulgar Ayaklanmasını başlatan Bulgarlar, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının da başlamasına neden olmuşlardır.²⁴²

Bölgeye 1860'lardan sonra iskân edilen Çerkesler, hali hazırda Rusların güdümündeki Bulgar tebaa'dan haz etmiyorlardı. İsyanın bir an evvel bastırılması gerektiğini bilen Bâb-ı Âli Çerkes'lerden de faydalanarak Bulgar ayaklanmasını bastırmak istedi. Fakat Rus'larla husumetleri henüz çok taze olan ve kendi Feodel adetlerine sıkı sıkıya bağlı Çerkes birliklerinin zaptı hiç de kolay olmuyordu. Zira Çerkesler kendi beyleri haricinde hiçbir güçten emir almaya yanaşmıyorlardı. Bulgar isyancılar, Çerkeslerin üzerlerine salınmasından ileride siyasi bir avantaj elde edeceklerini tahmin ederek her saldırılarında en az bir Çerkes köyünü ateşe veriyorlardı. İsyançı Bulgarlar, olayları büyütebilmek, Müslüman tebaayı ve Osmanlı askeri birliklerini kışkırtabilmek için kasten Müslüman kadınları hedef alan eylemler yapıyorlardı. Başbozuk olarak isimlendirilen gruplar

---

²⁴² Karpat, a.g.e., 2001, s.85,86

ise, isyanın meydana geldiği bölgelerde yaşayan Müslüman tebaa idi. Başbozuklarda isyanın başladığı andan itibaren Bulgarlara karşı tavizsiz ve gaddarane davrandılar. İsyancılarla karşı tavizsiz olan bir diğer unsurda Osmanlı askeri erkanıydı. İsyancılara ders vermek ve sindirmek amacıyla birçok defa acımasız uygulamalara başvurdukları oluyordu. İsyancı grupların amacı, Müslümanların kendilerine hücum etmeleri sağlayarak, Avrupalı Devletleri Osmanlı'ya müdahale etmeye teşvik etmektir. Bulgar isyancıların bu planından Bâb-ı Âli'nin de haberi vardı. Osmanlı yetkilileri suç işleyen Müslüman tebaayı cezalandırdılar. Örneğin Derviş Paşa, bir Hıristiyan köyünü yağmalayan bir grubu hapse attırdı; köy meydanında suçluların beşini astırdı. Bâb-ı Âli Çerkeslerin Bulgar köylerini yağmalamasına mani oldu ve Osmanlı askeri erkanı, kendilerini savunabilmeleri için, Bulgar köylülerine silahlar dahi dağıttı. Bâb-ı Âli'nin tüm çabalarına rağmen, birçok farklı cephede aynı andan savaşan Osmanlı askeri, olayları durdurmakta aciz kalıyor, Avrupa kamuoyu ise olayların tek sorumlusu olarak Bâb-ı Âli'yi görüyordu. Nihayet'inde bastırılan Bulgar ayaklanmasında 3.000 ila 12.000 bin arasında değişen sayıda Hıristiyan tebaanın hayatını kaybettiği iddia edildi. Müslüman tebaadan ise 1.000 den fazla insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Ayaklanma Bağımsız bir Bulgaristan'ın kurulmasını sağlayamamasına rağmen, gelecekte kurulacak bir Bulgar Devleti için gerekli zemini oluşturmuştu.²⁴³

Avrupa basınının "Bulgar Katliamı" olarak isimlendirdiği olaylar neticesinde, isyanın bastırılmasında önemli rolü olan Çerkes milislerin Balkanlardaki varlığı da tartışma konusu haline gelmişti. İstanbul'da toplanan (23 Aralık 1876) Tersane Konferansı'nda Ruslar Çerkes'lerin derhal balkan topraklarından çıkartılarak, Osmanlı'nın Asya topraklarına gönderilmesini talep ettiler. Osmanlı yetkilileri bu telebi kabul edilemez bulmuşlardı. Fakat bir yıl sonra Osmanlı ile Rusya arasında yapılan 1877-78

---

²⁴³ McCarthy, a.g.e., s.62-69

harbin neticesinde Çerkeslerin tamamı Bulgaristan ve Doğu Rumeli topraklarından sürgün edileceklerdi.²⁴⁴

3.15. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos Antlaşması ve Çerkeslerin Balkanlardan İkinci Sürgünü

Balkanlardaki Sırp ayaklanmalarına karşı, Sırplarla yapılan savaşlarda Osmanlı ordusu önemli başarılar elde etmişti. Fakat Rusya'nın derhal savaşa son verilmesi konusundaki ultimatom'u üzerine Sırbistan ile üç aylık ateşkes imzalandı. İngiltere "Şark Meselesi"nin İstanbul'da toplanacak bir konferansta ele alınmasını istedi. İngiltere'nin teklifini kabul eden devletler İstanbul'da toplandı. Aynı gün yüz bir pâre top atışıyla Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanûn-ı Esâsî ilân edildi (23 Aralık 1876). Alelacele hazırlanarak İstanbul Konferansı'nın toplandığı gün ilân edilen anayasa ile Batılı devletlerin aşırı isteklerde bulunmaları önlenmek istenmişti. Fakat Batılı devletler bunu ciddiye almadılar. Daha önce Rus elçiliğinde hazırladıkları teklifleri, kabul edilmesi için Bâb-ı Ali'ye sundular. Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını tehlikeye sokacak kadar ağır hükümler taşıyan teklifler, Padişah'ın emriyle 18 Ocak 1877 günü toplanan ve askerî, mülkî ve adlî üyelerle hükümetin ve gayri müslim ruhanî reislerin katılımıyla oluşan 180 kişilik Meclis-i Umûmî'de görüşülerek oy birliğiyle reddedildi. İngiltere Londra'da bir konferans toplanması için tekrar faaliyete başladı. İngiltere'nin teşebbüsüyle toplanan Londra Konferansı, Ruslar'ın tekliflerini kapsayan Londra Protokolü'nü 31 Mart 1877'de imzalayarak, kabul edilmesi için 3 Nisan 1877'de Bâb-ı Ali'ye sundu. Ağır hükümler taşıyan bu protokol, padişahın isteğiyle mecliste görüşülerek reddedildi. Durum 12 Nisan 1877'de hükümet tarafından Batılı Devletlere bildirildi. Böylece isteğine kavuşan Rusya, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilân etti. Romenler, Sırp, Karadağlılar ve Bulgarlar Rusya'nın yanında yer aldılar. Malî ve askerî vaziyeti son derece kötü

---

²⁴⁴ Dawn Chatty, Sürgünde Direniş: Modern Orta Doğu'da Çerkes Kimliği Ve Aidiyet, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s.210,211

durumda bulunan Osmanlı Devleti dışarıdan da yardım alamadı. Plevne'de Gazi Osman Paşa, doğuda Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın fevkalâde başarıları savaşın genel gidişini durduramadı; Türk orduları cephelerden çekilmeye başladı ve savaşı kaybeden Osmanlı 3 Mart 1878'de Rusya ile Ayastefanos Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Savaşın ardından on binlerce Müslüman muhacir de İstanbul'a akın etti. Muhacirler bir plan içinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmeye çalışıldı. İngiltere, Paris Antlaşması'nı ihlâl ettiği iddiasıyla Ayastefanos Antlaşması'nın milletlerarası bir konferansta gözden geçirilmesini istedi ve Berlin'de bir Konferans düzenlendi. 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile pek çok toprak kaybedildiği gibi, Rusya'ya karşı da ağır bir harp tazminatı ödenmesi kabul edildi. Ayrıca Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılmış olması, diğer Devletlerin de bu konudaki faaliyetlerini arttırdı. İngiltere'nin teşvikiyle Bosna-Hersek'in yönetimi Avusturya'ya bırakıldı. 1881'de Fransa Tunus'a, ertesi yıl İngiltere Mısır'a, bir oldubitti ile el koydular; Bulgarlar da 1885'te Doğu Rumeli eyaletini işgal ettiler.²⁴⁵

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı neticesinde imzalanan Yeşilköy Antlaşması (Ayastefanos Antlaşması)²⁴⁶ ve sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması neticesinde Trans Kafkasyanın tamamı Ruslara bırakılmıştı.²⁴⁷ Ruslar savaş esnasında doğu cephesinde Kafkasya'nın özgürlüğü için Osmanlı saflarında savaşan son Çerkesleri de sürgün ettiler.²⁴⁸

Rus ordusu ve Bulgar silahlı çeteleri, bir milyon balkan Müslüman'ını, günümüzde Bulgaristan ve Romanya olarak bilinen bölgeden

---

²⁴⁵ Cevdet Küçük, "Sultan Abdulhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), c. I, s. 216-224.

²⁴⁶ Ali İhsan Gencer, "Ayestefanos, Yeşilköy Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1978), c. IV, s. 225.

²⁴⁷ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), c. V, s. 516,517.

02.10.2017.

²⁴⁸ Karpat, a.g.e., 2013, s.168,169

sürgün ettiler. İngiliz elçilik raporlarına göre 300.000 Müslüman'ı katlettiler.²⁴⁹

Ruslara duydukları öfkeyle 93 Harbi boyunca Osmanlı güçleri yanında Rus ve Bulgarlara karşı savaşan Çerkesler, savaşın kaybedilmesiyle Balkanlardan göç ettirilen gruplardan ilki oldular. Savaşın bitimi takip eden birkaç ay içinde Çerkesler büyük oranda balkanlardan sürüldü.²⁵⁰ Böylece Rumeli'ye 1859-1876 yılları arasında iskân edilen Çerkesler, ikinci defa, Anadolu ve Ortadoğu'ya sürgün ediliyordu.²⁵¹

İngiltere muhafazakar parti başbakanı Disraeli (Lord Beaconsfield), Osmanlıyı Rusya'ya karşı 1877-1878 Rus-Türk Savaşı'na götüren proaktif politikayı teşvik etmişti. Savaşta Osmanlı ve İngiltere, Kafkasya'nın tamamının Rusların elinden alınmasıyla ilgili bir plan geliştirmişti. Plana göre Kafkasyalı savaşçılar da Rusya'ya karşı kullanılacaktı. 12 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında, Rus hükümeti Kafkasya cephesinde Kafkasyalıların ve Osmanlı topraklarına göçmüş savaşçıların kendisine karşı kullanılacağından duyduğu endişeye Rus General Fadia'yı, İmam Şamil'in oğlu Gazi Magomed ve General Musa Kondukov'la görüşmek üzere İstanbul'a gönderdi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan "tüm Çerkesler" için Afganistan sınırında bir Devlet kurmayı önerdi, ancak bu Devletin tam olarak nerede olacağına dair kesin bir teklifte bulunmadı. Rusya, Çerkes Devleti'nin kendi himayesine girmesi koşuluyla tüm masrafları üstlenmeye hazırды. Ancak Gazi Muhammed ve Musa Kondukov teklifi reddetti.²⁵²

Harp öncesi 80.000 kişilik Kafkasyalı savaşçılar Kafkasya'ya gönderildi ve Osmanlı Sultanı'na bağlı savaşçılar olarak büyük başarılar elde edileceği umuluyordu. Fakat Osmanlının savaştan mağlup olarak ayrılması, Kafkasya'dan yeni bir göç dalgasına neden oldu. Çarlık Rusya'sı

---

²⁴⁹ A.e, s. 339

²⁵⁰ Karpat, a.g.e., 2001, s.88

²⁵¹ Berzeg, a.g.e., s.244

²⁵² Baderhan, a.g.e., s.51-54

resmi istatistiklerine göre, 1876 yılında sadece Bulgaristan'da 53.120, Balkanlar'ın tamamında ise 150 binden fazla Kafkasyalı yaşıyordu. Selanik vilayetinde yaklaşık 10 bin göçmen yaşıyordu. Avrupalı güçler Balkanlar'da Kafkas göçmenlerin varlığı hakkında endişe duydular. 1877-1878 savaşıdan önce, İngiltere, düzensiz birliklerin kaldırılması ve Kafkaslar'dan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Asya eyaletine taşınmasıyla ilgili bir kanun tasarısı hazırlamıştı. Ağustos 1878'de Rus askeri komutası, Kafkasyalıları Bulgaristan Prensiği'nden çıkarma kararı aldı. Bir sonraki Avrupa güçleri konferansı, Kasım 1878'de Philippopolis'te (Plovdiv), Kafkas mültecilerini Balkan ülkelerinin topraklarında geri döndürmeyi yasaklayan kararı onayladı. Böylece, Osmanlı yetkilileri Kafkasyalıları ikinci kez iskân etmek zorunda kaldılar. Ve Kafkasya da Rusya'ya karşı savaşan Çerkesler, Batum ve Kars şehirlerinin Rusya'nın eline geçmesiyle yeni sürgün dalgasına dahil edildiler.²⁵³

1879 yılında, Osmanlı bakanlar kurulunun kararıyla, 150 bin Kafkasyalı Balkanlardan tahliye edildi. Bakanlar kurulunda alınan kararın yer aldığı belgede Balkanlar'dan İmparatorluğun diğer şehirlerine gönderilen ailelerin sayısı belirtilmişti. Plana göre; Halep'e 10.000 ailenin yerleşmesi gerekiyordu, Şam ve Adana'ya 5000, Konya, Sivas ve Kıbrıs'a 2000, Ankara ve İskenderun'a 1000, Cezayir'e 100, Samsun ve Amasya'ya ise 900 aile gönderilmesi planlanmıştı.²⁵⁴

3.16. Sultan II. Abdulhamit ve Pan-İslamist Politikalar

93 harbi sonrası tekrar ortaya çıkan göçmen meselesinin çözümünde dönemin padişahı II. Abdulhamit bizzat alakadar olmuştur. Sultanın annesinin Kafkas asıllı olması, Çerkes muhacirlere alakasını bir kat daha artırmış olabilir. Bu yıllarda Osmanlı ekonomik açıdan son derece kötü durumdaydı. Göçmenlerin iskânı için harcanan para, bazı yönetim katlarında

---

²⁵³ A.e.

²⁵⁴ A.e.

huzursuzluğa yol açmıştı. Fakat II. Abdülhamid ‘‘Han u Halife-i Müminûn vel Mü'minât’’ sıfatıyla insiyatifi ele almıştır.²⁵⁵

II.Abdulhamit Muhacirin Komisyonu olarak bilinen kurumu, Muhacirin-i İslamiye Komisyon-u Alisi (Yüksek İslami Göç Komisyonu) ismiyle yeniden tahsis etti. Komisyon bizzat Sultan’ın başkanlığında faaliyet gösterdi ve yetkileri diğer bütün resmi kuruluşların üzerindeydi. Komisyonun kuruluş amacı, Balkanlar ve Rusya'daki Müslümanların, Anadolu, Sureyi ve Iraktaki iskân bölgelerine kadar bütün hareketlerini yöneten bir politika oluşturmaktı. Ayrıca muhacirlerin masraflarının karşılanması için, bazı askeri kurumlar hariç bütün resmi kurumların, bütçelerinin yüzde iki'sini komisyon bünyesine aktarılmasına karar verildi.²⁵⁶

1877'den önce Osmanlı hükümeti gelen Müslüman göçmenleri bir idari sorun olarak görmekteydi. Fakat Abdulhamit sonrası Osmanlı Devleti göçmen meselesini İslami politikalar ekseninde yönetmeye başladı. Abdulhamit döneminde uygulanan Pan-İslamist politikalar, Devletin yeni demografi politikalarını da yansıtmaktaydı.²⁵⁷

Suriye iskânlar için il etapta uygun görülmedi. Toprak yetersizdi ve yönetimden bağımsız Bedevi, Türkmen ve Kürt aşiretlerinden dolayı kırsal kesimlerde yaşam tehlikeliydi. Buna rağmen 1878'den önce Kuneytra'da iki Çerkes yerleşim birimi kurulmuştu. 93 harbi sonrası gelen yeni göç dalgası Suriye vilayetlerinin de iskân bölgesi olarak değerlendirilmesine yol açtı. Suriyeye iskânların iki önemli amacı vardı; Suriye bölgesinde Müslüman nüfusu artırmak, güçlü bir yapıya kavuşturmak ve etnik ve dilsel farklılıkları minimize etmek.²⁵⁸

---

²⁵⁵ Bice, a.g.e., s.52,53

²⁵⁶ Karpat, a.g.e., 2001, s.92-97

²⁵⁷ A.e.

²⁵⁸ A.e.

İskânlar imparatorluğun değişen politikaları ölçüsünde Pan-İslamist bir zihniyette gerçekleşiyordu. Amaç bölgede Sultan'ın otoritesini kuvvetlendirmektir. İskânlarda dikkat edilen bir diğer husus, bir etnik grubun, yaşadığı bölgede, kontrolü tamamen sağlamasının önüne geçmektir. Bu sebeple birçok Çerkes aşireti farklı bölgelere dağıtılıyordu. Aşiret liderleri klanlarından ayrı ve özellikle şehir merkezlerine iskân ediliyor ve bir kısım ileri gelenlerde orduya kabul edilip üst rütbelere tayin ediliyordu. Bâb-ı Âli'nin göçmenleri iskân ederken bir diğer beklentisi de Çerkesleri yerel milisler olarak kullanarak asayiş tesis etmek ve hicaz demiryolu üzerindeki sabotajları engellemektir. Bir çok aile bu güzergahta silahlı koloniler şeklinde iskân edildi.²⁵⁹

3.17. Osmanlı Suriyesi, Bilad El-Şam Eyaletleri ve İngiltere, Fransa, Osmanlı'nın Ortadoğu'da Nüfuz Mücadelesi

Suriye olarak anılan topraklar o dönemde Osmanlı Devleti'nin Suriye (Şam), Halep ve Beyrut vilayetlerinden, Musul vilayetinin bir kısmından, Kudüs ve Lübnan sancaklarından oluşuyordu. Suriye (Şam) vilayetine bugünkü Suriye ve Lübnan'ın bir kısmı ile Ürdün dahil idi. Halep vilayeti bugünkü Suriye'nin kuzeyi ile günümüz Türkiye sınırları içinde bulunan Urfa Sancağı, Antep ve İskenderun kazalarından oluşuyordu. Musul vilayetine bağlı Deyrez-Zor mutasarrıflığına bugünkü Suriye'nin doğusu dahildi. Kudüs Sancağı Filistin'in güneyini, Lübnan Sancağı da bugünkü Lübnan'ın iç dağlık bölgelerini kapsıyordu.²⁶⁰

Osmanlı Suriyesi şu idari bölümlerden oluşmaktaydı: Suriye (Şam) Vilayet (il) günümüzün Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün önemli bir bölümünü içeriyordu; Halep Vilayet-modern Suriye'nin kuzey kesiminde, Türkiye'nin şimdiki kompozisyonuna dahil olan bölge Urfa, Gaziantep ve İskenderun,

---

²⁵⁹ A.e.

²⁶⁰ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

Mutasarrıflık (İlçe), Deyrizor, Musul Vilayeti parçası olarak - Modern Suriye'nin doğu kesiminde; Kudüs'ün sancağı - Filistin'in büyük bir kısmı.²⁶¹

XIX Yüzyılın ikinci yarısında, Suriye-Filistin bölgesi Osmanlı İmparatorluğu'nun en sorunlu sınır bölgelerinden biriydi. Ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesine ayaklanma ve çeşitli hükümet karşıtı gösteriler eşlik etti. Dini ve etnik topluluklar arasındaki çatışmalar, siyasi durumu ağırlaştırdı.²⁶²

19. yüzyılda İngiltere ve Fransa, Suriye, Lübnan ve Filistin'e sömürge nüfuz politikalarını başlatmışlardı. Batılı politikacılar özellikle farklı yerel grupların arasındaki düşmanlığı teşvik ettiler ve bu durumu Osmanlı hükümetinin topraklarını kontrol edemediği yönünde suçlamak için bir sebep olarak kullandılar. İngiltere, Dürzileri, Fransa ise Maruni'leri Osmanlı hükümetine karşı kullandı. Osmanlı makamları ise daha önce Balkanlar'da Osmanlı otoritesini, azınlık ayaklanmalarına karşı koruyarak sadakatini kanıtlayan Çerkeslerden bir askeri bariyer oluşturmayı düşündü ve Çerkes savaşçılar Bedevi, Dürzi, Maruni ve Kürt aşiretlerinin çıkarttığı isyanların bastırılmasında aktif olarak kullanıldı.²⁶³

Kafkasyalı muhacirler Osmanlı hükümetince Miri arazilere iskân edildiler. Fakat yüzyıllardır bu araziler bölgenin Dürzi ve Arap kabilelerince kullanılmaktaydı. İskânlar Çerkesleri kaçınılmaz bir düşmanlığında içerisine atmış oluyordu.²⁶⁴

3.18. Balkanlardan Sürgün Edilen Çerkeslerin Ortadoğu Topraklarına İskânı

Mart 1878'de çoğunluğu Çerkes, 180.000 Müslüman muhacir, iskân bölgelerine gönderilmek üzere İstanbul'a getirilmiş ve 50.000 göçmen İstanbul'dan yeni iskân bölgelerine sevk edilmişti. 16 Nisan 1878'e kadar

---

²⁶¹ Baderhan, a.g.e., s.61,62

²⁶² A.e.

²⁶³ A.e.

²⁶⁴ A.e.

Rumeli topraklarından Bilad El-Şam'a sevk edilen muhacirlerin çoğu Çerkes olmak üzere 25 bin kişiden fazlaydı. 1878 yılının Şubat ve Eylül ayları arasındaki dönemde Bilad El-Şam'ın çeşitli limanlarına ulaşan Çerkes muhacirlerle ilgili tespit edilebilen rakamlar şöyledir:

Şekil 1: 1878 Yılı'nın Şubat ve Eylül Ayları Arasındaki Dönemde Bilad El-Şam'ın Çeşitli Limanlarına Ulaşan Çerkes Muhacirlerle İlgili Tespit Edilebilen Rakamlar.²⁶⁵

28 Şubat 1878	Beyrut	1.000	Şam'a gönderildiler
28 Şubat 1878	Akka	1.500	Nablus'a gönderildiler
28 Şubat 1878	Trablusşam	2.000	
3 Mart 1878	Lazkiye	2.500	
4 Mart 1878	Hama/Humus	10.000	
8 Mart 1878	Lazkiye	2.500	
31 Mart 1878	Trablus	5.000	Bir kısmı Antakya'ya sevk edildi
11 Temmuz 1878	Hayfa	482	Yanan Sfinsk gemisinden kurtulanlar
17 Temmuz 1878	Akka	1.200	
31 Ağustos 1878	Beyrut	1.200	Hama ve Humus'a gönderildiler
Toplam:		26.182	

²⁶⁵ Berzeg, a.g.e., s.245,246

Eylül 1878'de Suriye kıyılarında farklı limanlara inen Kuzey Kafkasyalı sayısı 45 000 kişiye ulaştı. 1878 sonbaharında Rumeli'den göç eden Kafkasyalılar Adana'ya taşınmışlardı, ancak yerel halk bu bölgede yeni muhacir iskânını istemedi ve Çoğu Suriye vilayetine gönderildi. İngiliz gezgin Laurence Oliphant, 1880'de Golan Tepelerinde, yaklaşık 3.000 nüfusa sahip yedi Kafkas köyü oluşturulduğu bilgisini vermektedir. 1967 yılına kadar, burada yani Quneitra yakınlarında, 1967 Arap-İsrail savaşından sonra sakinleri Şam'a yerleşen 22 Çerkes köyü vardı.²⁶⁶

Suriye ve diğer Arap ülkelerindeki Kuzey Kafkasyalı muhacirlerin sayılarının nüfus kayıtlarının bulunmaması dolayısıyla tam olarak tahmin edilmesi çok zordur. Buna ek olarak, mülteciler arasında her zaman yüksek bir ölüm oranı olmuştur. Rusya Konsolosluk raporlarında, Suriye'de incelenen dönemde 45 binden fazla kişinin göç ettiğine dair yazışmalar mevcuttur. İzzet Aydemir "Suriye'de bu dönemde yaklaşık 70.000 Çerkes olduğunu" tahmin etmektedir.²⁶⁷

Ocak 1879'da, Göçmen Komisyonu İstanbul hariç 14 vilayete toplam 478.958 göçmenin geldiğini tespit etti. Muhacirlerin 10.545'i Halep ve 28.825'i Bilad al-Şam'a iskân edildi. Bâb-ı Âli'den gönderilen başka bir yazıya göre 1877 ortalarında savaş halinin başlamasından 25 Eylül 1879'a kadar sadece, İstanbul'a gelen göçmenlerin sayısı 387.804'dü. Bunların 26.713'ü Suriye'ye, 15.709'u Halep'e gönderildi. Sayılardaki farklılık, pek çok göçmenin hükümete bilgi vermeden hareket etmesi veya gönderildikleri bölgeye gitmeyi kabul etmemeleriyle açıklanabilir. Fakat Göçmen Komisyonu ve Bâb-ı Âli verilerinin her ikisi de, 1878-79'da gelen göçmenlerin yaklaşık %10'unun Şam ve Halep'e geldiğini açıkça göstermektedir.²⁶⁸

Günümüz Suriye'sinde yaşayan Çerkeslerin çoğu 1878 sonrası balkanlardan yapılan ikinci zorunlu göçle gelen muhacir Çerkeslerdir. 1878

---

²⁶⁶ Baderhan, a.g.e., s.64

²⁶⁷ A.e.

²⁶⁸ Karpat, a.g.e., 2001, s.90-98

ve daha sonraki yıllarda Suriye'ye iskân edilen Çerkeslerin çoğu Bulgaristan sınırlarından göçe zorlanan Çerkeslerdir. Suriye'ye 1888 sonrası da iskân edilmeler devam etmiştir. Humus yakınlarında ve Kuneytra'da, 300-400 kişiden oluşan iki Çerkes kolonisi 1872'de kurulmuştu. Fakat; iklim değişikliği, yerel nüfusla uyumsuzluklar ve özellikle Dürzi, Türkmen ve Bedevi aşiretlerle çatışmalar Humus ve Kuneytra'daki Çerkes nüfusunu büyük ölçüde azalttı. Şubat 1878'de 1.000 Çerkes, Şam'ın kuzeydoğusunda Dumair (Duma) bölgesine gitmek için Beyrut'a ve Nablus bölgesine yerleşmek amacıyla 1.500 kişi Akko'ya deniz yoluyla geldi. Aynı ay 2.000 kişi de Tripoli'ye (Trablusşam'a) geldi. Mart ayında (hepsinin Çerkes olup/olmadığı belirtilmeyen): Tripoli'ye 5.000 ve Ceble'ye (Gebele'ye) gönderilmek üzere Latakiya'ya (Latakia) 1.500 kişi geldi. Fakat bunlar Cebleye gönderilmeyi kabul etmediler ve Latakiya'ya yerleştiler; bu durum yetkililere büyük zorluklar çıkardı. Bir grup Çerkes Belka (Moab) Mutasarrıflığına, Beni Şaka, Sirhan, Beni-Halid, Adnan, Ben-Hassan ve diğer aşirederin yaşadığı ovalara gönderildi. Kısa bir süre sonra bu aşiretlerle Çerkesler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başladı.²⁶⁹

1878 yaz aylarında Çerkesler Suriye'ye gelmeye devam etti. İngiliz konsolosluk raporlarına göre 1878 Temmuzunda Akko'ya 484 Çerkes bir Osmanlı gemisiyle, 1.200 Çerkes de Avusturya-Macar buharlı gemisi SS Tırnavo ile geldi. 1878 Ağustos'unda 1.200 Çerkes Selanik ve İstanbul'dan Beyrut'a geldi; bunların Hama ve Humus bölgeleri iskân edilmeleri planlanmış olması ihtimaller dahilindeydi. Çerkes muhacirlerin Bilad al-Şam'a gelişi 19.yy'ın sonuna kadar devam etti. 1905-1906'da, Bâb-ı Âli'nin Müslüman göçlerini teşvik etmesi göçlerde artış yaşanmasını sağladı. Bu dönemde Kuzey Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına gelen yüzlerce Çerkes aile Suriye ve Halep vilayetlerine iskân edildi; 1906 yılında 1.450 kişilik Çerkes kabileleri Halep'e ulaşmıştı. Ayrıca, daha önce Sivas ve Trabzon vilayetlerine yerleşen Çerkeslerden bir kısmı gruplar halinde akraba ve yakınlarıyla beraber yaşayabilmek için Bilad al-Şam'a geldi. 'İmmigradon

---

²⁶⁹ A.e., s.99-104

of Russian Moşlem Refugees’’ isimli bir İngiliz raporuna göre ’’1873 den 1906'ya kadar 30 yıllık dönemde binlerce göçmenin Şam vilayetine geldiği ve yalnızca şam'da 1873'den sonra 30.500 Kafkasya'lı muhacir'in iskân edildiği yazmaktadır.²⁷⁰

Bâb-ı Âli Çerkesleri, Suriye topraklarındaki egemenliğini artırmak ve gayrimüslim tebanın muhtemel toprak taleplerini engellemek amacıyla Suriye'ye iskân etti. Müslümanların arap topraklarında sayısal üstünlüğü sağlaması Osmanlı Hükümetinin demografi politikaları arasındaydı. Bu politikaların bir sonucu olarak, Kafkasyalıların iskânı sonrası, Beyrut, Şam ve Halep vilayetleri ile Lübnan Dağı Mutasarrıflığında Müslüman etkisi hissedilir seviyede arttı. 1911 yılına ait bir İngiliz konsolosluk raporuna göre (Kudüs hariç) bu bölgelerin nüfusu, 1.864.800'ü Müslüman, 1.028.200'ü değişik gayri-Müslim gruplardan oluşan 2.893.000 kişiydi. Osmanlı ve İngiliz kayıtlarında belirtilen göç verilerine göre, 1878-1906'da Suriye'ye göç eden Müslümanlar yaklaşık 100.000 kişi kadardır. Bunların en az 36.000 veya 38.000'inin Çerkes olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bölgenin coğrafi şartlarına ayak uyduramayan Çerkeslerin, iskân edildikten kısa bir süre sonra nüfusları büyük oranda azalmıştır. 1878 sonrası bölgeye gelen Çerkesler genel olarak Amman çevresindeki alanlara ve Hicaz Demiryolu ekseninde kuzeye uzanan bölgeye iskân edildiler. Bu yolun doğu ve batısında yer alan dağlık-ovalık bölgelere de önemli sayıda iskânlar gerçekleştirildi. Çerkeslerin iskân edildiği bir diğer önemli bölge de Filistindir. 1967 Arap-İsrail savaşı sonrası İsrail sınırları içinde kalan Reyhaniye ve Kfar Kama köyleri o dönem iskân edilen Çerkeslerin halen yaşadıkları bir bölgedir. Arap coğrafyasına iskân edilen Çerkesler için bir diğer önemli sorunda bölgenin yerel Hıristiyan tebaa'sı olmuştur. Çerkeslerin Önce Kafkasya ve ardından balkanlarda Hıristiyan ahaliyle

---

²⁷⁰ A.e.

yaşadıkları büyük problemler ve Çerkesler hakkında anlatılagelen fazlaca abartılı bir çok hikaye, Hıristiyan tebaayı tedirgin etmişti.²⁷¹

Kuzey Kafkasya'lı göçmenler XX. yüzyılın başlarına kadar Suriye'ye ulaşmaya devam ettiler. Örneğin Şam'a 24 ve 25 Aralık 1902'de 163 Kabardey ailesi daha geldi. Kabarda - Sevastopol - İstanbul - Beyrut güzergahını kullanmışlardı.²⁷²

1905'te, Kabardey asilzade Anzor Tolostanom liderliğinde 1454 kişilik Kuzey Kafkasyalı grubu, "Paul Spolnas" buharlı gemisiyle İskenderun'a geldi. Oradan Halep'e ulaştılar. Aynı tarihte Halep'e Dağıstan'dan 600 Lezgi gelmişti.²⁷³

Hükümet gelen grupları Suriye Vilayeti'ne göndermeyi amaçladı. Rus Konsoloslugu raporlarına göre, 1905 sonbaharında Halep'te Kuzey Kafkasya'dan gelen 3000 göçmen iskân edilecekleri yeri bekliyorlardı.²⁷⁴

Çerkeslerin Suriye'ye yerleşmesi Kuzeybatı Kafkasya'dan karayoluyla doğrudan ve Balkanlar'dan denizyoluyla olmak üzere iki aşamada gerçekleşti. 1864 sonrasında Kuzey Kafkasya'dan gelen ilk gruplardan biri Suriye'nin kuzeyine, Maraş sancağına yerleştirildi ve bunlara Ermenilerin yaşadığı Zeytun bölgesini 'gözetme' görevi verildi. Daha sonra 1872'de bine yakın Çerkes, Hama ve Humus şehirleri civarına ve Havran Sancağı sınırları İçinde ki Golan Tepeleri'ne yerleştirildi. 1881'de Maraş sancağında 6 köyde 800 Çerkes aile yaşıyordu.²⁷⁵

1935 tarihli Fransız arşivlerine göre Suriye'de yaşayan "Çerkeslerin" [Abhazlar ve Kafkasya'dan göç eden diğer etnik gruplarla birlikte] sayısı, 25.000 (1904 kayıtlarına dayanan Baderhan'a (2001) göre 36.390) ve Trans-Ürdün bölgesinde yaşayanların sayısı ise 9.000 kişidir. Aynı arşiv

---

²⁷¹ A.e.

²⁷² Baderhan, a.g.e., s.65

²⁷³ A.e.

²⁷⁴ A.e., s.23

²⁷⁵ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

belgelerinde 1930'lu yılların başında Filistin'de bulunan iki "Çerkes" köyünün toplam nüfusu 900 kişidir.²⁷⁶

3.19. İskân Yerlerinin Temininde Dikkate Alınan Esaslar ve İskân Bölgeleri

Çerkes muhacirlerin iskânı Yüksek İslami Göç Komisyonu, yerel yöneticiler ve askeri erkan içerisinde üst rütbelere gelmiş Çerkes asıllı subayların etkisiyle gerçekleşiyordu ve iskân edilecek yerlerin tahsisinde şu esaslar dikkate alınmıyordu: Miri arazilerin bulunması, yerleşik ya da göçebe halklarla sorun yaratacak durumlardan uzak olunması, Devletin ve ordunun elinde göçmenlere verilebilecek yardım malzemelerinin bulunması (yemek, çadır, kağıt arabası, öküz, beygir gibi), Göçmenlere verilebilecek koruma ve denetim, göçmenlerin yaşamlarını sürdürmek için gerekli ekilebilir toprak, su ve orman gibi kaynakların yerleşmenin yakınında bulunması ve ihtilafsız olması.²⁷⁷

Bu hususları göz önünde bulundurarak şu bölgeler, Çerkeslerin yerleştirilmesi için seçilmiş ve göçmenlerin oralarda yerleşmesine yardımcı olunmuştur: Humus bölgesine 14 köy, Halep bölgesine 3 köy bir Abzax bir Qaberdey ve Halebin bir mahallesine Asetin köy, Colan bölgesine 13 köy, Amman bölgesine 9 köy, Deirizzur bölgesine bir köy (Firat nehri kenarındaki Rıqqqa harabeleri), Filistinde 3 köy. Bir tanesi daha sonra göç ettirilip başka köylere yerleştirilmiştir. Rasul-Ain bölgesine 4 köy (Çeçen).²⁷⁸

²⁷⁶ Jade Cemre Erciyes, 21.Yüzyılda Kafkasya'ya Geri Göç: Adıge-Abhaz Diasporası ve Dönüş, Ankara: Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014, s.435,436

²⁷⁷ Kamal Jalouqa, Büyük Suriye'de Çerkeslerin Durumu 1870'den Günümüze, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015, s.157-159

²⁷⁸ A.e.

3.20. Osmanlı Makamlarının Çerkeslerin Feodel Düzenlerini Bozmak İçin Kullandığı Yöntemler

Bâb-1 Âli için iskânlarda karşılaşılan sorunlardan biri de Çerkeslerin kabile liderlerine Osmanlı hükümetinden daha fazla itaat etmeleri idi. Osmanlı bu sorunu çözmek için Çerkes kabilelerinin her birini farklı bölgelere iskân ederek, kabile liderlerinden koparttı. Diğer pek çok kabile şefini orduda yüksek rütbelere tayin etti. Varlıklı ve saygın aileleri ise şehir merkezlerine iskân etti. Böylece Çerkeslerin silahlı gruplar kurmaları engellenmiş oldu.²⁷⁹

3.21. Çerkeslerin İskânından Umulan Güvenlik Politikaları

Kafkasyalı Muhacirlerin bu şekilde sınırlara yerleştirilmelerini, Osmanlı yetkililerinin, topraklarında yeniden hak iddia etmeyle ilgili özel politikalarının bir parçası olarak görmektedir. Güney vilayetlerinin yüzyıllarca süren terk edilmişliğinden sonra Osmanlılar yavaş yavaş yeniden buralar üzerinde hak iddia ediyor ve yerel yönetimlerde daha merkezileşmiş bir yönetim tarzı uyguluyordu.²⁸⁰

Lewis 1905 ve 1906 yıllarındaki İngiliz büyükelçiliğinin görev emirleri ve raporlarından, Suriye vilayetinde özet olarak Golan Tepe'lerinde, kuneytra ya 1.949 aile, mavera-i Ürdün de bir başka 2.250 aile ve humus yakınlarında 670 ailenin yerleşik olduğunu ifade etmektedir.(1987:101-102). Beyrut vilayetindeki yaklaşık 550 aile bulunurken, Beyrut ve Şam vilayetlerindeki toplam rakam 25.000 olarak tahmin edilmektedir. Ne var ki, bir başka büyükelçilik raporu rakamları 30.500 e kadar çıkartmaktadır. Burada dikkat çeken şey 1860'larda ve civarında bölgeye giren birinci büyük sürgün dalgası ve 1890'lar ve bu

---

²⁷⁹ Chatty, a.g.e., s.211-214

²⁸⁰ A.e.

raporların yazıldığı 1906 arasındaki nüfus sayılarındaki değişimlerin küçük olmasıdır.²⁸¹

Çerkeslerin ve diğer Kafkasya'luların Osmanlı Devletine göçü ve Bilad-al-Şam dahil değişik vilayetlere iskânı Girit adasının Yunanistan tarafından 1897'de işgalinden sonra da devam etti.²⁸²

Günümüzde, Suriye, Ürdün ve İsrail Devletlerinin bulunduğu topraklar 20. Yüzyılın başına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney eyaletlerini oluşturuyordu. Osmanlı yetkilileri Çerkes göçmenleri imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Güney eyaletlerine de iskân etti. Göçebe Bedevi ve Kürt kabilelerinin baskınlarına karşı tarım alanlarını korumak için Çerkes yerleşim bölgeleriyle askeri bir çizgi oluşturdu. Suriye, Ürdün ve İsrail topraklarında Çerkeslerin yeniden yerleşimi birkaç aşamada gerçekleştirildi. XIX yüzyılın ortasından başlayarak, Çerkes ve diğer Kuzey Kafkasyalı göçmenlerden oluşan küçük gruplar 1865-1866 ve 1871-1872 yılları arasında Osmanlı'nın Güney eyaletlerine iskân edilmiştir. Fakat Güney eyaletlerine Kafkasyalı muhacirlerin büyük oranda iskânı 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının sonunda gerçekleşmiştir. Balkanlardan tahliye edilen 50.000'den fazla Kafkasyalı muhacir, İmparatorluğun Asya bölgelerine yerleştirdi. Çerkeslerin 93 harbi sonrası ortaoğuya alelade iskân edilmesi, yeni iklim koşullarına adapte olamayan Çerkeslerin büyük bir kısmının bulaşıcı hastalıklardan ölmesine yol açtı. Bazı küçük gruplar 1930'lu yıllara kadar Arap topraklarına gelmeye devam etti. II. Dünya Savaşı sonrası Çerkeslerin Arap topraklarındaki yerleşim yerleri: Golan Tepeleri, Transjordan, Celile, Şam, Halep, Hama, Homs, Alexandretta şehirleri olarak bilinmektedir. Suriye topraklarında 1930 yılının ortalarında 25 000'den fazla Kuzey Kafkasyalı göçmen yaşıyordu; bunların çoğunluğu Çerkeslerdi (Adyghs). O dönemde Transjordan (Ürdün) topraklarında 9 bin Çerkes ve 850 Çeçen'in yaşadığı tahmin edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Arap bölgelerindeki Çerkesler Osmanlı hükümetine sadakat

---

²⁸¹ A.e.

²⁸² Karpat, a.g.e., 2001, s.90

gösterdi. Arap Bölgelerindeki Çerkes köylerinde kitlesel seferberlik yapıldı. Çerkesler Fransız ve İngiliz ordularına karşı Osmanlı Devleti yanında savaşın sonuna değin savaştılar.²⁸³

3.22. Çerkes Muhacirlerin İskân Edildiği Bölgeler, Yeni Yerleşim Alanlarının Kurulması, Yerel Kabilelerle Anlaşmazlıklar ve Kültürel Varoluş Mücadelesi

Beyrut limanından gelen Çerkes Muhacirlerin iskânıyla, Kuzeyde Humus civarında ve Şam yakınlarında Çerkes yerleşim birimleri kuruldu. 93 harbi sonrası balkanlardan sürgün edilen Şapsığ ve Abzah kabilelerine mensup 25 Çerkes ailesi Marj El-Sultan'a ulaştı. Şam valisi Mithat Paşa Marj El-Sultan ve Golan'a gidenlere Şam'a daha yakın konumdaki, Mezzeh'de yerleşmeleri tavsiyesinde bulundu. Fakat Çerkesler şehre yakın yaşarlarsa asimile olacaklarından korkarak teklifi reddettiler. Bir kısmı coğrafi olarak kendi anavatanlarına benzer bir yapıya sahip Golan'a gitmeyi tercih etti. Diğerleri El-Marj'a yerleşti. Marj El Sultan bir köy olarak gelişti ve hızla Çerkesler için Güneyde, Golan ve Mavera-i Ürdün'deki yerleşimlere giden yolculuklarında Şam, Humus ya da Halep'e gidenler için bir merkez haline geldi. Bir sonraki nesil için Şam'da yüksek öğrenim arayışı önem arz etti fakat Marj El-Sultan'da kalma arzusu da kuvvetliydi. İkinci nesil Çerkesler, resmi makamlara hitap ederken Türkçenin yerine Arapçayı konuşabiliyordu. Fakat yine de Çerkes dili, evlerinde konuşulan dil olmaya devam etti.²⁸⁴

1872 yılında Hama ve Humus şehirleri yakınına ve Havran sancağında bulunan Golan Tepeleri'ne yaklaşık 1000 Çerkes iskân edildi.²⁸⁵ Çerkesler, Suriye'de en yoğun olarak, askeri hat şeklinde Golan Tepeleri'ne yerleştirildiler. Hat, Dürzi bölgelerinin karşısında uzanıyor ve Bedevi kabileleriyle sınır oluşturuyordu. 13 köy 4 ila 17 kilometre arayla idare merkezi Kuneytra çevresine iskân edilmişti. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı

²⁸³ Kuşhabiyev, a.g.e, s.111,112

²⁸⁴ Chatty, a.g.e., s.215

²⁸⁵ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

sonrası, Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilen Batum ve Kars şehirlerinden de Suriye'ye bazı Çerkes kabileleri sürgün edildi. Çerkes sürgünü 1880'lerin başında azalmaya başladı.²⁸⁶

18. ve 19. yüzyıllar boyunca Kunteyre ıssız bir bölgeydi. İlk Çerkes muhacirler buraya 1873 yılında geldiler. Daha sonra, 1878 de, Bulgaristan'dan 2000'in üzerinde Çerkes daha geldi ve Kunteyre 100 hanelik bir köy-kasaba'ya dönüştü. Civarda 7 köy daha vardı ve on yıl içerisinde Kunteyre, 260 hanenin bulunduğu yaklaşık 1300 Çerkes nüfusun ve birkaç Arap hükümet binasının ve askerinin olduğu bir kasaba haline geldi. Çerkesler civardaki hayvancılıkla uğraşan Bedevi kabileleriyle ve özellikle de otlaklarının bir kısmı Sultan tarafından Çerkeslere verilen, El-Fadl Kabilesiyle ilişkileri başlangıçta gergindi. Suriye'nin kölü aşiretlerinden biri olan El Fadl kabilesi ile Çerkesler kanlı çatışmalar yaşadılar. Emir Şeyh Şedadi El Fadl, Çerkeslerle girdiği bir çatışma da öldü. Nihayetinde, bu ilk çarpışmalar ve kontrol çabaları bir modus vivendi (geçici anlaşma-ç.n.) sağladı. Sonraki 50 yılda bölgeye kurulan Çerkes köyleri çokca kalkındı. Çiftçiler, subaylar ve memurlar olarak zenginleştiler. İkinci ve üçüncü nesil Çerkesler ülkenin hem Arapça hem de kendi yerel Çerkes dilinde iyi eğitim almış sadık vatandaşları haline geldiler. Pek çokları için burası onların, Kafkasya'dan Balkanlara gittikten sonra kök saldıkları üçüncü yurtlarıydı. Daha sonra, Haziran 1967 Arap-İsrail savaşı sonrasında, Çerkesler yine topraklarından sürgün edildi. Birçok Çerkes Marj El-Sultan'a ve Şam'a sığındı. 19.yüzyılın büyük bölümünde Maverai Ürdün Avrupalılar ve Osmanlılar için terra incognita (bilinmeyen topraklar) olmuştur.²⁸⁷

Osmanlı hükümeti, Çerkesleri, iskân politikası gereği birbirlerinden uzak ve dağınık bir şekilde iskân etmesine rağmen sindirici ve milli benlikleri değiştirici bir tutum sergilememişti. Osmanlı İslam eğitim sistemi mektep, yani yarı resmi okul geleneği devam ettirilmiş ve köylerde

---

²⁸⁶ Chatty, a.g.e., s.215-220

²⁸⁷ A.e.

Kafkasya’da süregelen Xabze’ye dayalı aile ve toplum düzenlemesine devam edilmiştir. Fakat Osmanlı sonrası Orta Doğu’da oluşan milli Devletlerde Çerkesler, dil ve adetlerini yaşatmaları konusunda baskılara maruz kalmışlardır.²⁸⁸

3.23. Çerkesler, Osmanlı’nın Kolluk Kuvvetleri

1878-1880 yıllarında Suriye’ye iskân olunan Çerkeslerin tam sayısını tespit etmek zordur. Osmanlı makamları tarafından nüfus kayıtları tutulamamıştır ve nüfusun büyük bir kısmı da sürgün sırasında ve yerleştikten sonra hayatını kaybetmiştir. Rusya konsolosluk raporları verilerine göre, bu dönemde 45 binden fazla Çerkes muhacir Suriye’ye iskân edilmiştir. 1878 öncesi dönemde gelenlerle birlikte Suriye’deki Çerkeslerin sayısı 70 bine kadar çıkmıştır. Yönetim Çerkeslere miri arazi, yani Devlet hazinesinden toprak vermiştir. Miri araziler; Üç kişiden oluşan bir aile’ye 70 dönüm, dört-beş kişilik aile’ye ise 130 dönüm toprak tahsis edilmek suretiyle dağıtılıyordu. Çerkes aileleri toprakları, daha önce ait oldukları toplumsal sınıftan bağımsız olarak (askerlik hizmeti yapmaları karşılığı) feodal Askeri-Tımar sistemine göre paylaşıyordu.²⁸⁹

1880’li yıllarda Suriye’ye göçler kısmen azalmıştı. Çerkesler geldikleri bu yeni coğrafyada, komşuları tarafından hiç de hoşnut karşılanmadılar. Osmanlı hükümetinin askeri gücünün parçası olan Çerkesler, Bedevi ve Dürzi isyanlarının bastırılmasında aktif bir rol üstlenmiştir. 1893 ve 1910 Kareke şehrinde çıkan isyanların bastırılmasında Çerkes atlı birlikleri bizzat görev almıştı.²⁹⁰

Suriye iskânlarının ilk aşamasından itibaren Osmanlı hükümeti, Çerkesleri bölgede Jandarma gücü olarak kullandı. Amman’da sadece Çerkeslerden oluşan 300 kişilik bir süvari birliği kuruldu. Çerkes Süvari Bölükleri Kuneytra’da, Halep’te, Ceraş ve Kerak’da konuşlandırılmıştı.

---

²⁸⁸ Jalouqa, a.g.e., s.159,160

²⁸⁹ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

²⁹⁰ A.e.

Osmanlı hükümeti jandarma birliklerinde görev yapan Çerkesleri askerlikten muaf tutuyordu. Bu birlikler Dürzi ve Bedevi kabilelerin çıkarttığı isyanlarının bastırılması ve hükümet adına vergi toplanması gibi görevleri üstlenmişti.²⁹¹

3.24. Çerkeslere Tahsis Edilen Miri Araziler ve Yaşanan Anlaşmazlıklar

Çerkeslere tahsis edilen miri araziler iskânlarla ilgili önemli bir sorun teşkil ediyordu. Zira Çerkeslere verilen arazileri, Bedeviler, Dürziler, Kürtler ve Fellah Araplar kendi otlakları addediyor, sorunun çözümü bir türlü bulunamıyor ve çoğu zaman silahlı çatışmalara varan olaylar yaşanıyor.²⁹²

Golan bölgesine iskân edilen Çerkesler, Bedevi Fadl Kabilesi'nin saldırılarıyla karşılaşmışlardı. Taraflar arasında birçok kanlı Çarpışma yaşandı. Bedevilerin Çerkes Köyü Mansura'ya saldırıları sonucu birçok Çerkes hayatını kaybetti.²⁹³

Taraflar arasında gerçekleşen çatışmalarda silah kullanma becerisi ve savaş kabiliyeti açısından her ne kadar Çerkesler üstün gelse de, kendilerine saldırıyan kabilelerin sayıca fazla oluşu ve aynı anda birçok kabile ile mücadele etme zorunluluğu, Çerkeslerin ağır kayıplar vermesine neden oldu.²⁹⁴

Dürzi ve Bedevi kabilelerinin eski dönemlerden buyana hak iddia ettikleri Golan Tepeleri bölgesine iskân edilen Çerkesler, özellikle Dürzi Kabilelerinin saldırılarına uğradı. 1881 yılına kadar Dürzi Kabileleri Çerkeslere birkaç başarısız saldırı düzenlemişlerdi. Fakat 1881 yılında 600 kişilik bir Dürzi birliği Çerkes Mansura Köyüne saldırdı ve Çerkesler

---

²⁹¹ A.e.

²⁹² A.e.

²⁹³ A.e.

²⁹⁴ A.e.

tarafından bozguna uğratıldı. Çatışmalar tarafların barış ilan ettiği 1889 yılına kadar devam etti.²⁹⁵

1894'de yeni bir çatışma patlak verdi. Dürzi'ler Havran'dan Lübnan'ın bütün Dürzî bölgelerine acil yardım çağrısında bulundu. Hasbeyi, Raşeyi ve Vadi Acama'dan Dürzîlerin merkezi Mecel-Şems'e doğru Dürzi savaşıçılar yola çıktı. Lübnan'dan para ve silah temin ettiler. 24 Mayıs 1894 günü sabah saat 10'a doğru, yaklaşık 10.000 kişilik Dürzî birlikleri Mansur'a yaklaşarak saldırıya geçti. Çatışma 14 saat kadar sürdü. Başlangıçta Dürzîler köyün yanına kadar yaklaştılar, fakat sayıca üstün olmalarına rağmen Çerkesler tarafından geri püskürtüldüler. Rus konsolosu Balyayev'in bildirdiğine göre, bu çatışmada 88 Dürzî öldü. Çerkeslerden ise 44 erkek, 4 kadın, 7 çocuk hayatını kaybetti. Vali Osman Nuri Paşa meselenin çabucak halledilmesi hakkında İstanbul'dan gelen emri yerine getirerek kendi başkanlığında Dürzî-Çerkes anlaşmazlığını sonlandıracak bir komisyon kurdu. Çerkeslere teklif edilen şartlara göre Dürzîler Mansurlulara 1000 lira ödeyecekler ve özür dileyeceklerdi. Mütakere 9 Ağustos 1894'de yapıldı. Hasbeyi, Raşeyi, Beka-Atı ve Mecel Şems'ten 35 Dürzî şeyhi Mansura'ya geldiler ve özür dilediler. Varılan uzlaşmaya rağmen, iki taraf da birbirlerine güvensizlik içerisindeydi.²⁹⁶

3.25. Dürzi Kabileler ve Ulusal Bağımsızlık Ayaklanmaları

1895 sonbaharında yeni bir Dürzî ayaklanması çıktı. Dürzî ayaklanmalarının asıl hedefi ulusal bağımsızlıklarını kazanmaktı. Kasım ayına kadar yaklaşık 10.000 kişiyi bulan Dürzi isyancılar, 9 köyü yaktılar ve 100 sivili öldürdüler. 19 Kasım 1895 sabahı 3 bin kişilik Dürzî ordusu ikiye ayrıldı ve bir grup Dürzi Çerkes Mansura köyüne saldırıya geçti. Diğer grup ise El-Fadl Kabilesine saldırdı. Çerkes ve Bedevi birlikleri ise yaklaşık 2 bin kişiydi ve başlarında Çerkes ileri gelenlerinden Ahmet Bey vardı. Ahmet Bey'in çatışma esnasında ölmesiyle geri çekilmeğe başlayan Çerkes-Bedevi

---

²⁹⁵ A.e.

²⁹⁶ A.e.

birlikleri, Mirza Bey'in başında bulunduğu Çerkes Süvari birliğinin yetişmesiyle tekrar toparlandı ve arkasında 400 ölü bırakan Dürzi savaşçılar savaş meydanından kaçtılar. Çerkes ve Bedevi birlikleri Dürzileri kovalayarak Dürzî bölgelerinin içlerine kadar ilerlediler, merkezleri Mecel-Şems'i yakıp yıktılar. Dürzilere karşı oluşturulan orduya, başında Said Paşa'nın bulunduğu Kürt birlikleri de dahil oldu. Birleşen ordu hücumu devam etti ve Halos, Harar, Ayne Koniye, Zehitu ve Beka Atu köylerini ateşe verdi. 20 Kasım 1895'de Şam'dan 5'inci Süvari Tümeni komutanı Nuri Paşa komutasında 400 piyade, 200 süvari ve iki dağ topundan oluşan özel görevli bir Osmanlı birliği Havran'a geldi. Onun ardından üç piyade taburuyla, 4'üncü Ordu Komutanı General Memduh Paşa hareket etti. Çerkes Bedevi-Kürt süvarileri de bu birliğe katıldılar. 4 ve 7 Aralık 1895'de Osmanlı kuvvetleriyle Dürzîler arasında isyancıların yenilgiye uğradığı Çarpışmalar meydana geldi. Ceza olarak hükümet Dürzî bölgelerinin özerkliğini kaldırdı.²⁹⁷

3.26. Suriye Askeri Tarihi ve Çerkesler

Suriye'nin askeri tarihinde Osmanlı hizmetinde bulunan birçok Çerkes subay vardır. 20. Yüzyılın başında Suriye'de görev yapan Mareşal Osman Fevzi Paşa, Suriye Vilayeti polis teşkilatının başında uzun süre bulunan Çerkes Hüsrev Paşa, 20.yüzyıl başında Halep şehri askeri komutanlığı görevini yapan Abaza Muhammed Bek Marşan ve Amman da konuşlandırılmış Çerkes Süvari Birliğinin komutanı General Mirza Paşa Vasfî gibi birçok Çerkes kökenli subay görev yapmıştır.²⁹⁸

3.27. 1935 Yılında Fransız Manda Yönetiminin Yaptığı Nüfus Sayımı

Şam, Rusya konsolos danışmanı Zuyev'in verdiği bilgilere göre, Şubat 1904'de Suriye vilayetinde 36.690 kişiden oluşan 6.065 Çerkes aile yaşıyordu. 30 ve 40 bin sayılarını veren kaynaklar da vardır. Ancak, en doğru veriler Suriye'de 1920'de Fransız manda rejiminin kurulmasından

²⁹⁷ A.e.

²⁹⁸ A.e.

sonra elde edilenlerdir. Fransız araştırmacı De Proux, 1930'ların ortasında Suriye topraklarında 25 bin civarında Çerkesin yaşadığını tahmin etmektedir. 1935 yılında Fransız manda yönetiminin yaptığı nüfus sayımının sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bir ailede 5-8 kişi üzerinden yapılan hesaplama, o dönemde Suriye'de yaklaşık 25 bin erkes olduğu sonucuna varılabilir.²⁹⁹

şekil 2: Fransız Manda Yönetimi'nin Yaptığı Sayım³⁰⁰

Sancak	Kaza	Yerleşim Yeri	Hane Sayısı	Etnik Yapı
Halep	-	Halep şehri	100	Adige (Kabardey ve Abzeh)
	Cebel-Sman	Hanasir köyü	100	Adige (Kabardey)
	Mumbuc	Mumbuc köyü	400	Adige (Abzeh)
	Azaz	Ayn Dahan köyü	15	Adige (Abzeh)
İskenderun	Antakya	Bedirge köyü	35	Adige (Abzeh)
	Kırıkhan	Reyhaniye köyü	120	Adige (Abzeh)
		Yenişehir köyü	95	Adige (Abzeh)
		Harran köyü	60	Adige (Abzeh)
		Salahiya mahallesi	20	een

²⁹⁹ A.e.

³⁰⁰ A.e.

Deyr-ez-Zor		Rakka köyü	100	Adige (Kabardey), Çeçen
		Ras el Ayn köyü	70	Çeçen
		Kara köyü	50	Çeçen
		Safih köyü	80	Çeçen
		Tel Ruman köyü	10	Çeçen
Hama		Mireic Eddar köyü	50	Adige (Bjeduğ)
		Tel Snan köyü	120	Adige (Bjeduğ), Abaza
		Tel Adda köyü	60	Adige (Bjeduğ)
		Deyl el Acel köyü	50	Adige (Kabardey)
		Cessin köyü	30	Dağıstanlı (Avar)
Humus	Humus	Humus şehri	50	Dağıstanlı (Avar, Lezgi, Kumuk)
		Ayn Zat köyü	180	Adige (Bjeduğ)
		Tel Amri köyü	150	Adige (Bjeduğ)
		Abu Hamama köyü	30	Adige (Bjeduğ)
		Asil köyü	60	Adige (Bjeduğ)

		Deyr Fur köyü	160	Dağıstanlı
		Tlil köyü	50	Adige (Bjeduğ)
Şam	Şam	Muhacirin mahallesi	60	Adige (Bjeduğ, Kabardey ve Abzeh)
		Marj Sultan köyü	70	Adige (Abzeh)
		Boydan köyü	30	Karaçay ve Balkar
		Bley köyü	150	Karaçay ve Balkar
Kuneytra		Kuneytra şehri	400	Adige (Abzeh ve Kabardey)
		Mansura köyü	120	Adige (Bjeduğ ve Abzeh)
		Ayn Zivan	150	Adige (Abzeh)
		Mumsiya köyü	50	Abaza
		Cuveyza köyü	100	Adige (Abzeh ve Kabardey)
		Breyka köyü	150	Adige (Abzeh)
		Bir Acam köyü	70	Adige (Bjeduğ, Kabardey ve

Havran		Surman köyü	120	Adige (Bjeduğ)
		Koçniya köyü	150	Adige (Kabardey ve Abzeh), Abaza
		Faham köyü	20	Adige (Abzeh)
		Fazara köyü	10	Oset
		Hamidiya köyü	30	Adige (Kabardey)
		Ayn Surman köyü	30	Adige (Kabardey)
		Ruhina köyü	25	Adige (Abzeh)
		Sandaniya köyü	10	Çeçen
		Farac köyü	14	Oset
Alaviti		Ceblya köyü	50	Adige (Bjeduğ)
		Arab el Mülk köyü	20	Adige (Bjeduğ)
		Sukass köyü	15	Adige (Bjeduğ)
Toplam	-	-	4039	

Suriye'ye iskân edilen Çerkeslerin 878-1880 yıllarındaki nüfus hareketleri, Çerkeslerin kendi kayıtlarını tutabilecek güçten mahrum olmaları ve Balkanlardan ikinci kez sürgün edilmeleri gibi nedenler dolayısıyla tam olarak bilinmemektedir. Şam ve Beyrut'taki Rus konsolosluklarının verilerine göre, 1878-1880 yıllarında Suriye'ye yerleştirilen Çerkeslerin sayısı 40-50 bin olarak belirtilmektedir. İzzet Aydemir, Suriye'ye 70 bin kadar Çerkesin yerleştiğini iddia etmektedir. Suriye'deki Çerkes muhacirlerin iskânıyla alakalı en güvenilir veriler Maverai Ürdün'de 1920'de kurulan İngiltere-Fransa sömürge yönetimi verileridir. 1935'teki sayıma göre Suriye'de 25 bin kişilik nüfusu oluşturan 4.039 Çerkes aile yaşıyordu. Buna göre bir ailenin 5-8 kişiden oluştuğu görülmektedir. Maverai Ürdün'deki sekiz Çerkes köyünde aynı dönemde 9 bin kişi yaşıyordu; bunlardan 850'si Çeçendi. Filistin topraklarında (bugünkü İsrail) kurulan iki Çerkes köyünde (Reyhaniye ve Kfar-Kama) 1930'lu yılların başında 900 nüfus sayılmıştı.³⁰¹

1904 Şubat ayı itibariyle Suriye vilayetlerinde 6065 (36.390) Kafkasyalı muhacir aile iskân edilmişti. Al-Cu-Neutro ve diğer büyük şehirlerin yakınında bulunan Golan Tepeleri'nde ve ana yollarda Kuzey Kafkasya'lılardan oluşan 13 köy vardı. Gerektiğinde, Türk ordusunun düzenli birimleri ile hareket ediyorlardı ve askeri anlamda donatılmışlardı. Bunun dışında bazı göçmenler de Beyrut, Halep, Homs, Şam ve diğer şehirlerde iskân edildiler.³⁰²

1905-1906 yılları arasında, çoğunluğu Çerkes yüzlerce aile Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına geldi. Hükümet gelenleri Suriye'ye iskân etti ve 1906 yılında 1450 kişilik Çerkes kfilesi Halep'e ulaştı. 700 Çeçen ailesi de Tarikat şeyhi Muhammed Amir'in otoritesi altında Ürdün'e gelerek, Azrak, Zarka, Suveylıh ve Suhne köylerine iskân edildiler.³⁰³

---

³⁰¹ A.e.

³⁰² Baderhan, a.g.e., s.66

³⁰³ Berzeg, a.g.e., s.253

Bölgeye Çerkes yerleşimi 1910 yılına kadar devam etti. Bilad-El Şam'a 1872-1910 yılları arasında 50-60 bin Çerkes muhacirin iskân edildiği tahmin edilmektedir. Suriye'de Çerkes Muhacirlerin kurduğu ve bu güne değin varlığını sürdürebilen köyler şöyledir:

Golan Bölgesi: Kuneytra, Mansura, Aynzivan, Mudarev, Selmeney, Mumsiye, Biracem, Bereyka, Cuveyze, Hışniye, Faham, Ferc.

Houran: Boydan, Bley.

Humus: Aynzat, Arseyle, Tel-Amri, Tlil, Derful, Telsnan, Der Acil, Mireç.

Halep ve çevresi: Munbuc, Hanasır, Ayn Dakna, Rakka.

Cezire: Rasılayn, Safah, Al Mucebre, Tel Diyab ve Merc El-Sultan.³⁰⁴

Suriyenin doğusundaki Der Zor ve Güneyindeki Suveyda bölgelerine de iskânlar yapıldı. Fakat bir arada kalamayan ve yerleşik hayata geçemeyen Çerkesler bu bölgeleri terk ettiler.³⁰⁵

Ürdün'e ulaşabilen Kafkas halkları birbirlerine yakın yerleşim alanları kurmaya gayret ettiler. Çeçenlerin kurduğu; Azrak, Suhne, Zarka ve Suvehlıh o dönem kurulan yerleşim merkezleridir. Adigeler ise; Amman, Zarka, Rıseyfa, Ceraş, Sıveylıh, Vadisir ve Naur'da yerleşim kurdular.³⁰⁶

Filistin'e gelen Çerkeslerin birçoğu bugünkü Amman ve Suriye'ye sevk edilmiştir. Nablus bölgesinde kurdukları köy salgın hastalıklar nedeniyle terk edilmiş ve iç bölgelere göç edilmek zorunda kalınmıştır. Günümüz Filistin topraklarında Kfar-Kama ve Reyhaniye olmak üzere sadece iki Çerkes yerleşimi varlığını devam ettirebilmiştir.³⁰⁷

---

³⁰⁴ Berzeg, a.g.e., s.247,248

³⁰⁵ A.e.

³⁰⁶ A.e.

³⁰⁷ A.e.

3.28. Sultan II. Abdulhamit'in Tahttan İndirilmesi ve Osmanlılık Politikalarının Başlaması

19. Yüzyılın başlarında II. Abdulhamit, karşıtlarının yaptığı darbeyle Sultan iktidardan uzaklaştırıldı ve Osmanlı imparatorluğunda yeni bir döneme girildi. Jön Türkler olarak adlandırılan grup, Sultan II. Abdulhamit'in Pan-İslamist argümanlarının tamamını reddeden Burjuvazi Devrimiyle Osmanlılık politikalarını uygulamaya koydu.³⁰⁸

Artık Osmanlı imparatorluğu Osmanlılık olarak ilan edilen doktrinin esaslarına göre yönetiliyordu. Resmi anlamda tüm vatandaşların kanun önünde eşitliği anlamına gelen Osmanlılık doktrini, ulusal azınlıkların tamamen reddedilmesi, azınlıkların temel haklarından yoksun bırakılması ve nihai olarak şiddetli asimilasyon politikalarını beraberinde getirdi.³⁰⁹

Sultan II. Abdulhamit'in yarattığı "Çerkes" askeri-bürokratik ayrıcalıklı sınıfı, Jötürk iktidarıyla rejimin zayıflaması sonucunda özel konumunu kaybetti. 1920'de İzmir'de Yunan askeri komutanlarının himayesinde Türkiye "Çerkesleri" kongresi toplandı. Kongrede, İtilaf Devletlerinin himayesinde Batı Anadolu'da bir "Çerkes Devleti" yaratma fikrini ileri sürüldü. Fakat Kongre delegelerinin çoğu sunulan projeyi onaylamadı.³¹⁰

Abdulhamit sonrası, Kuzey Kafkasyalılar Osmanlı içerisinde iktidar için mücadele eden siyasi güçlere karşı birleşik bir tavır alamadılar. Bölünmüşlerdi; bir kısmı Türk Ulusal Hareketi'ne katılırken diğerleri ise padişahın birliklerinin yanında yer aldı.³¹¹

---

³⁰⁸ Baderhan, a.g.e., s.58,59

³⁰⁹ A.e.

³¹⁰ A.e.

³¹¹ A.e.

3.29. Sykes-Picot Antlaşması, I. Dünya Savaşı, Sevr Antlaşması ve Lozan Antlaşması

Müzakerelerine I. Dünya savaşının devam ettiği, Kasım 1915'te başlanan ve Osmanlı'nın Ortadoğu'daki topraklarını Fransa-İngiltere arasında paylaştıran Sykes-Picot Antlaşması, Mayıs 1916'da imzalandı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı'nın Ortadoğu toprakları Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin olarak bölünüyordu. Günümüz Suriye'si bu anlaşma uyarınca sınırları yeniden çizilerek Fransa egemenliğine bırakıldı.³¹²

28 Temmuz 1914 te başlayan I. Dünya savaşı,³¹³ Osmanlı İmparatorluğu için 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona erdi.³¹⁴ Savaş boyunca Osmanlı, Güney vilayetlerini korumak için Hicaz-Yemen cephesi, Sina-Filistin cephesi ve Irak Cephesinde, İngiliz orduları³¹⁵ ve Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e bağlı Arap isyancılarıyla savaştı.³¹⁶ I.Dünya savaşı esnasında Osmanlı askeri birliklerinin içerisinde görev yapan Çerkesler, Suriyedeki ulaşım yollarının ve üslerin güvenliğini sağladılar. 1916 yılında Şerif Hüseyin ve Oğlu Faysal'ın İngilterenin desteğiyle başlattığı Arap İsyanı, Çerkesleri siyasi anlamda zora soktu. Zira Çerkesler Osmanlı'nın tabii askerleri olarak görülüyordu ve bu durum Çerkesleri, Arapların düşmanca tavırlarının hedefi haline getirdi. Şerif Hüseyin'in birlikleri Suriye'nin kuzey bölgesine ulaştığında Çerkes Mumbuc Köyü'nün saldırıya uğraması tehdit'ine karşı Çerkesler Arap isyanında Arapları desteklemek zorunda kalmışlardı. Böylelikle Çerkesler Araplarla ilk kez bir anlaşma yapmış oldu. 1920'lerde de Fransa'nın Suriye'yi işgali sırasında Arapların

³¹² Global Britannica: "Sykes Picot Agreement", <https://global.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>, 02.18.2017.

³¹³ Global Britannica: "World War I", <https://global.britannica.com/event/World-War-I>, 02.18.2017.

³¹⁴ Cemil Öztürk, "Mondros Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005), c. XXX, s. 271-273.

³¹⁵ Ercüment Kuran "I.Dünya Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), c. VI, s. 196-200.

³¹⁶ Global Britannica: "Husayn İbn-Ali", <https://global.britannica.com/biography/Husayn-ibn-Ali>, 02.18.2017.

yanında Fransız birliklerine karşı savaşan Çerkesler, Arapların güvenini kazanmışlardı.³¹⁷

General Allenby'nin komuta ettiği 6. İngiliz ordusu Mart 1918'de Osmanlı birliklerini püskürterek Maver-i Ürdün'ü işgal etti.³¹⁸ İngiliz işgaline karşı Çerkesler İngiliz ordusuna karşı Araplarla birlikte direniş gösterdi.³¹⁹

18-26 Nisan 1920'de, I.Dünya savaşından yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması ve Osmanlı Hükümetiyle yapılacak Sevr Antlaşması'nın şartlarının hazırlanması için İtalya'nın San Remo kentinde Milletlerarası bir konferans düzenlendi. Konferans sonunda Osmanlının Arap toprakları üzerindeki tüm haklarından vazgeçmesi kararlaştırıldı ve Suriye-Lübnan topraklarının Fransa'ya, Filistin-İrak topraklarının ise İngiltere'ye verilmesine karar verildi.³²⁰

San Remo'da belirlenen esaslar uyarınca 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr antlaşması,³²¹ devam eden Türk Kurtuluş Savaşı'nın Türklerce kazanılması dolayısı ile ancak 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'yla resmîyet kazanmıştır.³²²

Anlaşmaların hukuki boyutu her ne kadar sonuçlanmamış olsa da, Fransız Askeri güçleri 25 Temmuz 1920 de kendilerine direnen son Arap isyancıları da Maysolun Savaşı'nda mağlup ederek resmen Suriye'yi işgal etti.³²³

³¹⁷ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³¹⁸ Global Britannica: "Edmund Henry Hynman Allenby", <https://global.britannica.com/biography/Edmund-Henry-Hynman-Allenby-1st-Viscount-Allenby>, 02.18.2017.

³¹⁹ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³²⁰ Global Britannica: "Conferance Of San Remo", <https://global.britannica.com/event/Conference-of-San-Remo>, 02.18.2017.

³²¹ Global Britannica: "Treaty Of Sevres", <https://global.britannica.com/event/Treaty-of-Sevres>, 02.18.2017.

³²² Global Britannica: "Treaty Of Lausanne", <https://global.britannica.com/event/Treaty-of-Lausanne-1923>, 02.18.2017.

³²³ Global Britannica: "Syria French Mandatare", <https://global.britannica.com/place/Syria/The-French-mandate>, 02.18.2017.

Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'dan Suriye'ye gelişi 1920'lerin başına kadar devam etti. Çerkesler yoğun olarak Golan Tepeleri'ne Maverai-Ürdün'e, Hama, Humus ve Halep kentleri civarında iskân oldular. Kurdukları Amman, Ceraş, Kuneytra ve Mumbuc köyleri süreç içerisinde gelişerek kentlere dönüştü. Son Çerkes grupları, İkinci Dünya Savaşı sonrası Suriye'ye geldi. Bunlar çoğunlukla Almanlara esir düşen ve savaştan sonra Kuzey Kafkasya'ya dönmeyen Kızıl Ordu'nun eski askerleri ve 1942'de Kuzey Kafkasya'nın Nazi Almanya'sı tarafından işgalinde Alman ordusuna alınan gençlerdi.³²⁴

3.30. Osmanlı Sonrası Kurulan Ulus Devletler

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi sonrası, topraklarında milli değerlere dayalı yeni Devletler kuruldu. Eski Osmanlı toprakları, batılı Devletlerin işgali altında, milli yönetimler olarak bölündü. Birbirine düşman gözüyle bakan Suriye, daha sonra Lübnan, Filistin, İsrail, Ürdün ve Irak Devletleri kuruldu. Şam vilayetine bağlı Maraş, Adana, Hatay, Antep Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kaldı. Ortadoğu devletleri arasındaki uyumsuzluklar Fransız ve İngiliz sömürge yönetimleri ve daha sonra soğuk savaş kutuplaşmalarına dayanmaktadır. Bu durum ortadoğu coğrafyasında yaşayan halklara da yansımıştır. Çerkes cemaatinin ortak özellik ve kurumsal yapısı, yerini içinde buldukları ayrışımara bırakmıştır.³²⁵

Çerkes tarihi, Orta Çağ'ın ve modern çağların en güçlü siyasi oluşumu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi ile yakından ilişkilidir. Çerkesler hiçbir zaman imparatorluğun vatandaşları olmamalarına rağmen, Osmanlı bürokrasisi içerisinde ve Osmanlı ordusunda tepe yönetici sınıfın mensubu olmayı başarmışlardır. Örneğin; Şam'da 1516'dan 1758'e kadar

³²⁴ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³²⁵ Jalouqa, a.g.e., s.161

farklı zamanlarda görev yapan Osmanlı Paşa'larından 15'i Kafkas asıllıydı. Bunlardan 7'si Çerkes, 4'ü abaza ve 4'ü de Gürcü asıllıydı.³²⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi manada yaşadığı bunalımlara rağmen, Sultan II.Abdulhamit döneminde Suriye ve Filistin vilayetleri ekonomik ve siyasi anlamda hızlı bir kalkınma yaşadı. Bu hızlı kalkınmada, Balkanlardan getirilerek bölgede iskân edilen muhacirlerin, nüfusu artırmaları, ticari hayatı canlandırmaları ve kendilerine tahsis edilen boş arazileri tarıma açmaları etkili olmuştur.³²⁷

XIX. yüzyılın son çeyreğinde ve XX. yüzyılın ilk yarısında Suriye bürokrasisinde ve orduda önemli sayıda Çerkes vardı. XX yüzyılın başında Suriye valisi Çerkes Mareşal Osman Fevzi Paşa'ydı ve yine Şam'ın polis şefi Çerkes Khosrov Paşa idi. Osmanlı ordusunun diğer Arap bölgelerinde de üst rütbelerde Çerkesler vardı. Örneğin Mareşal Bereketuko Osman Ferid Paşa, Medine'nin vali yardımcısıydı. Tletseruk Shamseddin Pasha, Libya valisi'ydi ve ülkenin 1912'de İtalyanlar tarafından işgaline şiddetli direniş göstermişti. XX. yüzyılın başında Suriye valisi Çerkes Mareşal Osman Fevzi Paşa idi. Şam Vilayetindeki Polis Şefi Çerkes Khosrov Paşa idi. Polis birliklerinin komutanı da Çerkes Mirza Paşa'ydı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kerak'taki Türk garnizonunun komutanı Çerkes Hamid Fakhri'ydi. 1925 Fransız Manda Yönetimi döneminde, Sultan II.Abdulhamit'in damadı Çerkes Ahmad Nami, Fransa Manda Yönetimi atındaki Suriye Devletinin ilk Cumhurbaşkanı oldu.³²⁸

3.31. Fransız Manda Yönetimi Dönemi

Osmanlı sonrası Suriye'de kurulan Fransız manda yönetimi Çerkeslerin bir kısmı tarafından desteklendi. Geçmişte Osmanlı Hükümetine hizmet eden birçok Çerkes, Fransız Ordusuna katıldı. 1920'de Fransız

³²⁶ Samir Khotko, XX. Yüzyılda Osmanlı Suriyesindeki Çerkesler, <http://www.adygvoice.ru/newsview.php?uid=9059>, 01.22.2017.

³²⁷ A.e..

³²⁸ A.e.

birliklerinin bir parçası olarak 100-150 kişiden oluşan, sekiz Çerkes Süvari Alayı kuruldu. Resmi olarak Çerkes alaylarının Fransız subayı Philippert Collet tarafından yönetilmesine rağmen, Kabardey asıllı Osman Abyei Çerkes birliklerinin başındaki asıl isimdi. Bu alaylar Fransız Ordusuna bağlı süvari birlikleri olarak Suriye ve Lübnan'da bir çok operasyona aktif olarak katıldı.³²⁹

1927, 1929 ve 1933 yıllarında Amin Samgugom başkanlığında Çerkesler Milletler cemiyetine başvurarak Suriye Çerkeslerinin azınlık statüsünde tanınmasını ve Kuneytssky bölgesinde özerk bir Çerkes bölgesinin kurulmasını talep ettiler fakat talep reddedildi. 1938'de, Hama ve Homs bölgelerinde yaşayan Çerkesler tarafından tekrarlanan istek Milletler cemiyetince tekrar reddedildi. Fakat bu defa Eğitim ve kültür konularıyla ilgili gereksinimlerin bazı kısımları onay aldı.³³⁰

1930'lu yılların ikinci yarısında Çerkesler arasında Arap kurtuluş hareketinin destekçilerinin sayısı arttı. Bunun nedeni, bölgedeki Fransa politikalarından kaynaklanan sorunlardı. Fransız makamlarının Suriye'de Çerkes özerkliğinin kurulmasına yardım etmemeleri Çerkeslerin hoşnutsuzluğunun sebeplerinden biriydi.³³¹

İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939-1945) Çerkes subaylarının ve askerlerin çoğunluğu anti-faşist koalisyon birliklerine katıldı. Haziran 1941'de, Çerkes birlikleri Şam'daki müttefik anti-faşist birliklerin saldırılarına katıldı. Mayıs 1945'te İdlib ve Cısr Eş Şuğur Çerkes birlikleri, Fransız askerleri ile savaşta Arap milliyetçilerini destekledi.³³²

Genel olarak, Fransız yönetimi sırasında Suriye'deki Çerkes toplumu yüksek toplumsal statüsünü korudu. Çerkeslerin büyük bir kısmı Fransız

---

³²⁹ Kuşhabiyev, a.g.e, s.137-149

³³⁰ A.e.

³³¹ A.e.

³³² A.e.

yetkilileri desteklemişlerdi. Osmanlı yönetimi ve sonrasında Suriye'deki Çerkes nüfusun ana kitlesi askerler ve toprak sahipleri idi.³³³

1920'de kurulan Fransız Manda yönetiminde Çerkesler, iç güvenlik birimlerinde kolluk kuvveti olarak görev yaptılar. Bu dönemde Çerkes aydınları, Emin Semguğ liderliğinde Çerkes kültürünü muhafaza edecek adımlar attılar. Kuneytra bölgesinde 40'a yakın okul açıldı. 1928'de Arapça, Fransızca ve Latin harfleriyle Çerkesçe olarak yayınlanan haftalık "Marc" gazetesi yayınlanmaya başladı. Fakat 1936 yılında Fransız Manda yönetiminin son bulması Çerkesler için kötü sonuçlar doğurdu. Yönetime gelen Milliyetçi Arap politikacılar, okulları, gazeteyi ve açılan yardımlaşma derneğini kapattı. Arap milliyetçileri Çerkesleri Fransız işgalcilerle işbirliği yapmakla suçlayarak Çerkes karşıtı bir tutum sergilediler. Fransız birliklerinde görev yapan askerler ve kültür adamları Suriye'yi terk etmek zorunda kaldı.³³⁴

I.Dünya savaşı sonrası Fransız Manda Yönetimi Suriye'de Özel Kuvvetler adı altında 8 Çerkes, 6 Dürzi ve 3 Kürt birliği oluşturdu. Kurulan Özel Askeri birlik içerisinde Suriye'nin diğer etnik azınlıkları da yer almaktaydı. Özel kuvvetlerin en seçkin askerleri olan disiplinli ve hareket kabiliyeti yüksek Çerkes birlikleri, sıklıkla karmaşık operasyonları yürütmekle görevlendirildiler. 1925-1927 yıllarında yapılan savaşlarda kurulan birliklerde görev yapan 302 Çerkes hayatını kaybetti ve 600 Çerkes asker de yaralandı.³³⁵

Çerkesler, birinci dünya savaşının sonuna değin Osmanlı ordusunun askerleri olarak batılı güçlerle ve yerel arap isyancılarla savaştılar. Savaşın kaybedilmesiyle İngiltere ve Fransa mandasındaki Arap hükümetlerine destek verdiler. Fakat, Fransız ve İngiliz manda idaresinin politikaları Çerkes cemaatini Arap ideolojik birliğiyle ortaklığa sevketti. Bu politik ortaklık, Osmanlı vatandaşlığı yerine Ürdünlüler ve Suriyeliler olarak

³³³ A.e.

³³⁴ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³³⁵ Khotko, a.g.e., <http://www.adygvoice.ru/newsview.php?uid=9059>, 01.22.2017.

bağımsızlık için savaşan yurttaşlar oldular. Bu durum 1919 Paris Barış Konferansı sonrası imzalanan Versay Antlaşmasıyla ortaya çıkan yeni manda Devletlere entegrasyonlarında önemli bir adım oldu. Mensubu buldukları Devletlerin diğer halklarıyla aynı yaşam şartları altında yaşamalarına rağmen, 1926 Büyük Suriye Ayaklanması'na dönüşen isyana genel olarak destek vermediler. Özellikle Golan bölgesinde yaşayan Çerkesler ve Havran Çerkesleri Dürzi'lerle çatışmaya devam etmelerine rağmen, Fransız manda hükümetiyle ilişkileri iyi seviyedeydi.³³⁶

3.32. Osmanlı Sonrası Kurulan Ulus Devletlerde Çerkes Cemaatinin Konumu ve Anavatana Dönüşün Engellenmesi

Osmanlı sonrası kurulan ulus Devletlerde Çerkes cemaatinin konumu büyük değişikliklere uğradı. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasasıyla Türklük dışında hiçbir etnik unsurun varlığını kabul etmedi. Bu durum Türkiyede yaşayan Çerkeslerin anavatanlarına dönme fırsatlarını hukuki anlamda engelledi.³³⁷

Diaspora arasında kitlesel örgütlenmeye yönelik ilk girişim, Fransa Yönetimi'nin 1920'de kurulmasından sonra Suriye Çerkesleri tarafından yapıldı. "Kafkas Dağlıları" dergisine göre, 1922'de Suriye Çerkeslerini temsilen bir heyet Moskova'yı ziyaret etti. Sovyet liderliğinden Suriye Çerkeslerinin anavatana dönmeleri için izin istendi. Ancak talepleri reddedildi. Dergide Sovyet liderliğinin Suriye'den gelen 3.000 Ermeni'ye göç etme hakları vermesi ancak Çerkesleri reddetmesi bir eleştiri olarak sunulmaktadır.³³⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye ve Arap ülkelerinde yaşayan Çerkes diasporasının temsilcileri, yalnızca anavatana dönüşte değil, aynı zamanda tarihi vatanlarını ziyaret etmekte zorluk çekiyordu. Çünkü SSCB döneminde ülkeye giriş-çıkış rejimi sıkı denetimlere tabiydi. O dönem

---

³³⁶ Chatty, a.g.e., s.225

³³⁷ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.71

³³⁸ A.e.

Kuzey Kafkasya'da ve tüm ülkede, diasporadaki Çerkeslere, Rusya iç savaşı (1918-1922) sırasında vatanlarını terk eden hainler oldukları yönünde bazı suçlamalar yöneltiliyordu.³³⁹

XIX. Yüzyılda Sovyet vatandaşlarının yurt dışındaki Kuzey Kafkasyalı göçmenlerle olan temasları, ideolojik nedenlerle yasaklandı. 1950 yılının sonunda Suriye ve Ürdün Çerkes diasporası Kuzey Kafkasya'nın özerk cumhuriyetleriyle bağlantı kurmaya başladı. İlk yıllarda, işbirliği, aydınlar temsilcileri seviyesindeydi. Ayrıca Suriye ve Ürdün Çerkesleri temsilcileri Kuzey Kafkas cumhuriyetlerini ziyaret etti. Bununla birlikte, ziyaretleri 24 saat ile sınırlıydı. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleriyle ilişki kurma girişimleri Türkiye'deki Kafkasya (Çerkes) kültürel toplulukları tarafından da yapılmıştır. Ancak, Sovyet-Türk ilişkilerinin "soğuk" karakteri nedeniyle geliştirilememiştir. (1952'de Türkiye NATO'ya katılmıştır, CENTO, 1955). 1970'lerde Sovyet liderliği, diasporadaki Çerkeslere tarihi vatanlarını ziyaret etmek için daha fazla fırsat tanıdı. Aynı zamanda, Sovyet liderliğinin Çerkes diasporasına, özellikle Ürdün ve Suriye'deki Çerkes topluluğuna yönelik politikası oldukça pragmatik ve dikkatli idi.³⁴⁰

Sovyetler Birliği Çerkeslerin Anavatanlarına artan ilgisinin farkındaydı. Bu bağlamda, Sovyet liderliği Çerkes diasporasının Kuzey Kafkasya cumhuriyetleriyle işbirliği yapma arzusunu destekledi. Ama aynı zamanda Suriye ve Ürdün liderleriyle ilişkilerin gelişmesinde de bu gerçeği kullandı. Sovyetler birliğinin amacı Çerkes diasporasını Ortadoğu'da sosyalist düşüncenin yaygınlaşması için kullanmaktı. XX. yüzyılın ikinci yarısında Çerkes diasporalarının temsilcileri Kuzey Kafkasya'ya geri dönme girişimlerinde bulundu. Girişimlerin çoğu başarısızlıkla sonuçlandı. Stalinizm döneminde Sovyet liderliği Diaspora Çerkeslerin ülkelerine dönüşlerini engelledi. Suriye Çerkesleri 1946'da ve 1958'de anavatanlarına geri dönüş izni almak için Sovyet liderliğine başvurdu. Ancak başvuruları

---

³³⁹ Kuşhabiyev, Yabancı Çerkes Diasporasının Tarihi Üzerine Denemeler, Nalchik: 2007, s.174-176

³⁴⁰ A.e.

cevaplanmadı. 1967 yazında, Golan Tepeleri'nden İsrail birlikleri tarafından sınır dışı edilen bir grup Çerkes, Sovyet Büyükelçiliğinden ülkelerine geri dönüş izni istedi. Yaklaşık 3.000 Çerkes mültecinin Sovyet Büyükelçiliğine başvurusu reddedildi.³⁴¹

Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönme arzusu Sovyetler Birliği yetkilileri tarafından birçok kez reddedilmiştir. Fakat Suriye Ermeni Cemaati'nin XX. yüzyılın 40–60 yılları arasında Kafkasya'ya göç istekleri SSCB yetkilileri tarafından kabul edilmiştir. Bu dönemde on binlerce Ermeni Ortadoğu'dan Sovyetler Birliğine götürülerek iskân edilmiştir. Suriye, Ürdün ve Türkiye'den bazı Çerkesler Kabardey Balkarya ve Adigey'e geri dönebilmek için 1960'lı yıllarda kendi inisiyatifleriyle hareket etmeye başladılar. Ülkeye girişte, çeşitli bürokratik engellerle karşı karşıya kaldılar. Sovyet vatandaşlığı kayıt işlemleri, ikamet kaydı, istihdam ve döviz işlemleri vb. sorunlarla karşılaştı. Bu dönemde anavatan geri dönmek isteyen Çerkeslerin sınırdışı edildiği bir çok olay resmi kayıtlara geçti. Genel anlamda, bu dönemde Sovyet hükümeti, yabancı Çerkesler'e kendi tarihi vatanlarıyla kültür ve eğitim alanlarında işbirliği yapma hakkını kısmen tanımış, ancak toplu geri dönüş hakkını reddetmiştir.³⁴²

Anavatan dönüş fikri, 1980'lere kadar Çerkes diasporasının en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Çerkeslerin yaşadığı ülkelerde asimilasyon siyasetlerinin artması geri dönüş fikrini körükleyen unsurlardan biri oldu.³⁴³

Diaspora Çerkes topluluklarının farklı yaş grupları ve toplumsal sınıfları bu sorunu farklı şekilde çözmektedir. Türkiye ve Suriye'deki Çerkes gençlik grupları (2011 yılına kadar), etnik kültürün korunması ve gelişmesinin ancak Kuzey Kafkasya'daki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa rağmen tarihi vatanında mümkün olduğunu düşünüyor. Refah seviyesi yüksek, Amerika-Batı Avrupa ülkelerinde yaşama arzusunda olan Çerkes

---

³⁴¹ A.e., s.156

³⁴² Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.74

³⁴³ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.77

gençleride mevcut. Aynı zamanda birçok Çerkes’de, daha önce batı Almanya’ya yerleşen akrabalarının yanına gitmeyi tercih etti. Türkiye'deki Çerkes nüfusunun yaşlı ve orta nesil üyeleri, etnik kültürün korunması için öncelikle okullarda anadil ve kültürlerinin yaşatılması çalışmalarının yapılması gerektiğine inanmaktadır. Geri dönüş, genellikle iyi bir fikir ve bir rüya gibi kabul edilir. Kuzey Kafkasya'daki istikrarsız durum nedeniyle anavatana dönüş arzusu düşük seviyelerde kalmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında, Sovyetler Birliği'ndeki yeniden yapılanma "perestroyka" sürecinde ve demokratik reformlarda, ülke yurttaşlarıyla ilgili liderliğin politikasında değişiklikler oldu. Ülkeyi özgürce ziyaret etme ve SSCB organizasyonları ve vatandaşlarıyla bağlantı kurma hakları verildi. Fakat hala diaspora Çerkeslerin anavatanlarına dönüş sorunu çözülebilmemiş değildir.³⁴⁴

1989 başlarında, Mikhail Gorbachev’a Suriye Çerkes topluluğundan bir mektup gönderildi. Mektupta 234 aile Sovyet yurttaşlığı ve anavatana dönüş talebinde bulunuldu. Fakat, Aralık 1990'da, Suriye Çerkes Yardımlaşma Derneği, resmi red cevabını Sovyet Büyükelçiliğinden aldı.³⁴⁵

1990’lardan sonra Anavatanlarına dönmek isteyen Çerkeslerin hakları, Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerin ulusal hareketleri tarafından aktif olarak savunulmaya başladı. Adigeya, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkesya'daki Çerkes kamu örgütleri ("АдыгэХасэ" Adige Khasa ve diğerleri), diaspora Çerkeslerin ülkelerine geri gönderilme problemini Çerkesler için en önemli sorunlardan biri olarak ilan etti ve geri dönüşü destekleyen çalışmalar yaptılar.³⁴⁶

---

³⁴⁴ A.e.

³⁴⁵ A.e.

³⁴⁶ A.e.

3.33. Bağımsız Suriye Devleti, Darbeler Dönemi, 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Baas İktidarı

Suriye, bağımsızlığını ilan ettiği 1946 yılından 1970 yılına değin darbeler dönemi olarak adlandırılan siyasi krizlerin yaşandığı istikrarsız bir dönem geçirdi. 1963 yılında Arap Sosyalist Baas Partisi yaptığı darbeyle ülke yönetimini ele geçirdi. 1966-1970 yılları arasında ise parti içi darbeler yaşadı. 1970 yılında savunma bakanı Hafız Esad yaptığı darbeyle kendini Başbakan ilan etti ve ardından tek aday olarak katıldığı 1971 referandumuyla Cumhurbaşkanı oldu. Hafız Esad 10 Haziran 2000 tarihine kadar ülkeyi tek adam olarak yönetecekti.³⁴⁷

II. Dünya savaşı sonrası, Suriye’de iktidarda olan BAAS rejimi ile Sovyetler birliği arasındaki organik yakınlık sayesinde Suriye Çerkesleri için Kuzey Kafkasya’lı soydaşlarıyla özellikle 1960’larda yakın ilişki kurma fırsatı oluştu. Bu dönemde, Suriye Çerkesleri, nüfuslarının son derece az ve yerleşimlerinin birbirlerinden kopuk olması ve baskıcı BAAS rejimi gibi etkilerin varlığı dolayısı ile kültürlerini kaybetme tehlikesi altında yaşadılar.³⁴⁸

Kasım 1947’de Filistin iki Devlete bölününce Suriye ve İsrail birlikleri arasında çatışmalar başladı. Çerkesler, daha sonra Ürdün hava kuvvetleri komutanı olan İhsan Şurdum liderliğinde gönüllü birlikler oluşturarak Filistin’de savaşa katıldılar. 1948-49 yıllarında Arap-İsrail savaşında Çerkeslerin Arapların tarafında savaşa katılmaları, Araplar ile Çerkesler arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağladı.³⁴⁹

Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra Çerkes topluluğu, bölgedeki askeri-siyasi olaylarda etkin rol aldı. Suriye Silahlı Kuvvetleri hala az sayıda

³⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı: ‘‘Suriye’nin Siyasi Görünümü’’, <http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

³⁴⁸ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³⁴⁹ A.e.

(5000 kişi) ve kötü eğitimli askerlerden oluşmaktaydı. Çerkes toplumunun buyk bir kısmı askerlik deneyimine sahipti. Aralık 1947'de Suriye hukmetinin isteği üzerine erkes diasporası, Filistinli Arapların partizan hareketine destek verdi ve Nablus bölgesindeki savaşlara katılan gönüllülerden oluşan bir birlik kurdu. 1948-1949 Arap-İsrail savaşı sırasında Dzhevada Anzor'un komutasındaki erkes Süvari Alayı, İsrail birliklerine karşı askeri operasyonlara katıldı. Suriye ordusunda muharebe kabiliyetleri yüksek ve disiplinli birlikler olarak hizmet eden erkes askerler, 1949 da askeri darbenin yapılmasında aktif rol aldı. Fakat başka bir darbe sonrasında Albay Shishekl'i'nin iktidara gelmesiyle, erkes birlikleri dağıtıldı.³⁵⁰

1948-49 Savaşından sonra Suriye'de art arda meydana gelen askeri darbelerde, savaş yeteneği ve disiplini yüksek erkes birlikleri etkin rol oynadılar. 1960'ta Suriye Çerkeslerinin nüfusu 38 bine düşmüştü. Haziran 1967'de başlayan Arap-İsrail Savaşı Suriye erkes toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasi konumunda büyük değişiklikler yarattı. İsrail Suriye'ye ait olan ve Çerkeslerin çoğunun yaşadığı Golan Tepeleri'ni işgal etti. O dönemde Kuneytra Suriyeli Çerkeslerin kültürel merkezi konumundaydı. İsrail birlikleri karşısında büyük kayıplar veren Suriye ordusu geri çekilirken Çerkesler birliklere direniş gösterdi. İsrail birlikleri 9 Haziran 1967'de Kuneytra'yı işgal ederek şehri ve erkes köylerini tamamen yaktılar. Çerkesler Golan'ı terk etmek zorunda kaldı. Bu dönemde Çerkesler Kuzey Kafkasya'ya dönmek için SSCB Elçiliği'ne 3 bin kişi adına başvuruda bulundu. Fakat Sovyetler Birliği talebi reddetti. Golan'dan sürülen Çerkeslerin durumu ABD makamlarınca dikkate alındı ve Golan'daki topraklarından vazgeçmeleri karşılığında New Jersey eyaletinde bulunan Paterson şehri'ne yerleşebilecekleri bildirildi. İlk etapta 1.000 kişilik bir grup ABD'ye yerleşti ve bu g günümüzde de devam etmektedir. Bu dönemde diğer mültecilerde Ürdün başta olmak üzere bazı

---

³⁵⁰ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.53

Arap ülkelerine ve Batı Avrupa Ülkelerine göç ettiler.³⁵¹ 1967 yılında Golan bölgesini işgal eden İsrail yaklaşık 25.000 Çerkes'i sürgün etti. Çerkeslerin büyük bir çoğunluu Şam'a yerleşti.³⁵²

1990 sonlarında Suriye'deki Çerkeslerin sayısı yaklaşık 100.000 kişiydi. Bunların yarısından fazlası Şam ve banliyölerinde yaşıyordu. Halep, Minbedzh, Homs, Hama ve diğer şehirlerde yaşayan Çerkeslerde vardı. Suriye'deki Çerkesler genel olarak üç ana alt-etnik gruptan oluşmaktaydı; Abzehler, Bjeduglar ve Kabardeyler. Kafkasya kökenli diğer etnik grupların oranı ise daha küçüktür. Suriye'de az sayıda Dağıstanlı, Çeçen, Abhazlar, Osetyalılar ve Balkar yaşamaktadır.³⁵³

Bağımsızlık döneminde Suriye'deki Çerkes nüfusunun sosyal yapısı değişti. Golan Tepelerinin İsrail işgaliyle kaybedilmesi ve Çerkeslerin yaşadığı diğer bölgelerdeki kentleşme süreçleri nedeniyle Çerkes toprak sahiplerinin oranını önemli ölçüde azalttı. Suriye Çerkeslerinin çok az bir kısmı ticaretle uğraşmaktaydı. Çerkesler gelir düzeyi anlamında orta sınıfa dahildiler ve yakın bir döneme kadar tercih ettikleri işler genellikle Devlet memurluklarıydı.³⁵⁴

XX. yüzyılın sonlarında Suriye Çerkesleri arasında, üst rütbeli subaylar ve iç güvenlik birimi yetkilileri vardı. Suriye ordusundaki generallerin %30'u Çerkes subaylardan oluşuyordu. XXI yüzyılın ilk on yılında Suriye rejimi Çerkes subayların askeri kariyer gelişimini engellemeye başladı. 2011 yılına gelindiğinde, ülkenin silahlı kuvvetlerinde hiçbir Çerkes general bulunmamaktaydı. Çerkesler rejimin hiç bir üst düzey temsilciliklerinde yer alamadılar. Suriye silahlı kuvvetlerinin tüm üst düzey görevlerine gayri resmi olarak Nusayri kökenliler atanıyordu. Suriye siyasal hayatından dışlanan Çerkeslerin bir kısmı askerlik ve bürokrasi dışındaki

---

³⁵¹ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³⁵² Chatty, a.g.e., s.220

³⁵³ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.53

³⁵⁴ A.e.

mesleklere yönelirken, büyük bir kesimi de Amerika, Kanada, Batı Avrupa, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere göç etmeyi tercih etti.³⁵⁵

---

³⁵⁵ A.e.

BÖLÜM 4

GÜNÜMÜZ SURIYE’İNDE ÇERKESLER

4.1. Arap Baharı ve Suriye Krizi

2011 yılının başında Tunus ve Mısır’da başlayan, Arap Baharı olarak isimlendirilen halk ayaklanmaları Suriye’ye de sıçradı. Suriye’de ilk olarak Daraa’da başlayan rejim karşıtı gösteriler, 16 Mart 2011 tarihinden itibaren ülke geneline yayıldı. Suriye güvenlik güçlerinin ve paramiliter Şebbiha güçlerinin halka uyguladığı şiddet ülkeyi bir şiddet sarmalının içerisine soktu. İhtilafın çözümü için bölgesel ve uluslararası alanda ortaya koyulan öneriler Suriye rejimince reddedildi. Muhalif gruplar “ülkenin barış ve istikrarını bozmayı amaçlayan teröristler” olarak nitelendirildi ve muhaliflerin talepleri şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışıldı. Rejim karşıtı gösterilere katılan insanların üzerine ateş açıldı ve muhalif gurupların yaşadığı yerleşim bölgeleri ordu güçleri kullanılarak bombalandı. Suriye rejim güçlerinin 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam’ın kırsal bölgelerine kimyasal silah kullanarak düzenlediği saldırıda 1400’ün üzerinde insan hayatını kaybetti, 5.000’in üzerinde insan da yaralandı. 2012 yılında başlayan olaylar neticesinde 400.000’den fazla Suriyelinin hayatını kaybettiği, 7 milyondan fazla insanın ülke içinde evlerini terk ettiği ve 5 milyona yakın insanın da diğer ülkelere sığındığı tahmin edilmektedir.³⁵⁶

Suriye iç savaşı öncesinde, çoğunluğu Şam ve Halep şehirlerinde olmak üzere 50-100 bin Çerkesin yaşadığı tahmin edilmektedir. Esad Rejimi’ni destekleyen Çerkeslerin varlığı bilinmekle beraber, rejim karşıtı gösterilerin başladığı günlerde, İçişleri Bakanlığı yakınındaki eylemlerde tutuklanan 11 kişiden 5’inin Çerkes olması da rejim karşıtları arasında da Çerkeslerin varlığının kanıtı niteliğindedir.³⁵⁷

³⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı: “Suriye’nin Siyasi Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

³⁵⁷ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

Suriye konusunda izlediği politikaya bağlı olarak Rusya Federasyonu, Çerkeslerin Kafkasya'ya dönüşünü resmi olarak desteklemiyor. Gelenlere kesin bir itirazı olmasa da Moskova bu konuda 'suskunluk' politikası izliyor ve Kuzeybatı Kafkasya'da bulunan Çerkes Cumhuriyetlerine gelen Suriyeli Çerkeslerin sorunları resmi düzeyde ele alınmıyor. Ataları bugünkü Rusya Federasyonu topraklarından çeşitli nedenlerle göç etmiş kişilerin torunlarına ülkeye dönme ve vatandaşlık hakkı sağlayan "ülkedaşlar yasası" Suriyeli Çerkesler için işletilmiyor.³⁵⁸

Suriye iç Savaşı, ülkedeki tüm dini ve etnik grupların konumunu değiştirdi. Suriye Çerkesleride savaşın getirdiği olumsuzluklardan fazlasıyla etkilendi. Suriye Çerkesleri yardımlaşma derneği CCS birim başkanlarının ülkedeki tüm Çerkes diasporasının Beşar Esad'ı desteklediğini açıklamasına rağmen Çerkes diasporasının temsilcileri çatışmaların başladığı günden bu yana tarafsız kalmayı tercih ettiler. Önemli sayıda Çerkes'in de rejim karşıtı gösterilere ve toplantılara katılarak muhalefeti desteklediği bilinmektedir.³⁵⁹

Çerkeslerin tarafsızlık politikası, hem rejim güçlerinde hemde muhalefette hoşnutsuzluk yarattı. Özgür Suriye ordusundan bazı guruplar Çerkesleri iktidara geldiklerinde Suriye sınırlarında yaşamaya devam edemeyecekleri tehdidinde bulundu. Bazı muhalif grupların Çerkes yerleşim bölgelerine kendilerini desteklemedikleri iddiasıyla tacizlerde bulunması, Çerkeslerin yaşadığı evlere işaretler koyması, Çerkesleri kendi savunma birimlerini kurmaya zorladı. Çerkeslerin yoğunlukta yaşadığı savaş alanına dönüştü. Onlarca Çerkes, çatışmalarda hayatını kaybetti.³⁶⁰

Suriye iç savaşı başlamadan önce Suriye Çerkeslerinin yaşadığı 29 yerleşim birimi tespit edilebilmiştir. Bu yerleşim birimleri şunlardır: Golan bölgesinde; Al Mansurah, Al Quanita, Al Quhtaniah, Ain Ziwan, Al Salmaney, Sulaymaniah, Al Moumseyah, Ber Ajem, Elcedidu Bariga, Al

---

³⁵⁸ A.e.

³⁵⁹ Kushhabiev A. Suriye'deki Çatışma ve Çerkes Diasporası: Asya ve Afrika Bugün-M., Nalçik: 2012. No: 7., s. 16,17

³⁶⁰ A.e.

Jwizah, Kadimun Bariga, kundarah, Al ksheshneyeh, Al Fahham. Şam'ın güneyindeki; Al Charkass, Mansora, Al Kıswah. Şam'ın kuzeyindeki; Qudsayya, Rukn Addeen, Masaken Barza. Şam'ın Doğusundaki Marj El Sultan. Hama'nın kuzeybatısında; Tleel, kuzeydoğusunda; Ein Alnir, Tal Amrı, Dier Fool, Tel Edde, Telmsan. İdlib'in doğusundaki Khanaser ve Munbij yerleşim birimleri Suriye'de büyükşehirler dışında kalan ve Çerkeslerin yoğunlukta yaşadığı yerleşim birimleridir.³⁶¹

4.2. Suriye İç Savaşı ve Suriye Çerkes Diasporası

Ocak 2012'de, Suriye Çerkeslerinin bir kısmına Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya sığınabilecekleri bildirildi. Benzer bir durum, 1967 yazında, Golan Tepeleri'nden İsrail birlikleri tarafından sınır dışı edilen bir grup Çerkes'in ABD Hükümetinin önerisi üzerine Birleşik Devletler'e taşınması sırasında gerçekleşmişti. 2011 yılında bazı Çerkes grupları, Birleşik Arap Emirlikleri'ne göç etti. Aralık 2011-Ocak 2012'de diğer gruplar Ürdün ve Türkiye'ye sığındı.³⁶²

Suriye Çerkesi anavatana dönüş sürecinde ciddi sorunlarla karşılaşılıyorlar. Bir çok Çerkes, Suriyedeki iç savaşta askeri operasyonların yapıldığı bölgelerde yaşıyor. Suriye'de devlet kurumları ve özellikle pasaportla ilgili kurumlar hizmet vermiyor. Bu tür belgeler sadece Başkent Şam'dan temin edilebiliyor. Ancak Şam'da ikamet etmeyen birinin bu belgeleri Şam'dan temin etmesi yasal olarak imkansız. Ayrıca ülkenin diğer bölgelerinden başkent Şam'a ulaşabilmek de son derece tehlikeli. Bürokrasideki yozlaşma nedeniyle pasaport temin etmek isteyen bir vatandaş rüşvet verme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır.³⁶³

³⁶¹ Google Map, Suriye Çerkeslerinin Yaşadığı Yerleşim Birimleri, <https://goo.gl/maps/hf2bD3VkuFA2>, 15.04.2017.

³⁶² International Circassian Community: "Uluslararası Çerkes Derneği Suriyeli Çerkeslere Yardım Etmek İçin Acil Tedbir Önerisinde Bulundu", 21.11.2011, <http://intercircass.org/?P=590>, 17.04.2017.

³⁶³ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.159-164

Rusya Federasyonu'ndan davetiye ve vize temin edebilmek için yüklü miktarda para ve zaman harcanmaktadır. Ayrıca tüm prosedürlerin 1 ay kadar zaman aldığını da belirtmek gerekmektedir. Bir diğer zorluk da Şam'a havayolu ile ulaşımının nadiren gerçekleşmesi. Rus konsoloslughuna vize başvurusu yapan Suriye vatandaşlarının 2 hafta beklemeleri gerekmektedir. Rusya'ya ulaşan göçmenlerin 2-3 zorlu belgeyi daha edinmeleri gerekiyor. Dökümanların Rus diline tercümesi edilme zorunluluğu da zaman ve para gerektiren prosedürler arasında. Bir ailenin geçici ikamet bedeli 2.000 dolar gibi yüksek meblalara ulaşmaktadır. Savaş ortamından kaçan mültecilerin ekonomik olarak karşılaması çok zor olan bir diğer zorluk da barınma problemi. Rusya'da edinmeleri gereken ikametgahların temini için Suriye'deki evlerini satmaları ise imkansız.³⁶⁴

Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönüşleri, Rusya'da mevcut olan yabancı vatandaşların kabulünde uygulanan kota sistemine takılmaktadır. Ayrıca kontenjanların çoğunun Çin, Vietnam ve diğer ülkelerdeki göçmenler tarafından da kullanıldığı belirtilmelidir.³⁶⁵

Suriye Çerkeslerinin, anavatanına dönüş niyetlerinin öğrenilmesi sonrası, Suriye'de rejim ve muhalif taraflar Çerkesleri rahatsız etmeye başladı. Rejim destekçileri Çerkeslere Suriye vatandaşı olduklarını ve meşru otoriteyi korumak için savaşmaları gerektiğini dayatmaktadır. Ülkeyi terk etmeleri halinde ise hain olarak nitelendirilecekleri tehditiyle karşılaşıyorlar. Muhalif taraflar ise Suriyeli Çerkeslerin ülkeye olan borçlarını muhalifler tarafında savaşarak ödemeleri halinde anavatanlarına dönebileceklerini dayatıyorlar.³⁶⁶

2012 yılının Mart ayında Suriye'deki çatışma ortamı gitgide tırmandı. Uzun yıllardır baskıcı Baas rejimiyle yönetilen ülkenin azınlıklarının da huzursuzluğu arttı. Suriye'deki çatışmalar kötüleşmeden önce Rusya ve Avrupa'daki Çerkes sivil toplum örgütleri bir araya gelerek,

---

³⁶⁴ A.e.

³⁶⁵ A.e.

³⁶⁶ A.e.

Suriye Çerkes'lerinin anavatanları Kafkasya'ya geri dönebilmeleri için federal desteğin sağlanması yönünde büyük çaba sarf ettiler. Suriye Çerkes'leri Rus hükümetinden ilk olarak 2011 yılının Temmuz ayında Suriye'deki duruma müdahale etmesi çağrısında bulundu. Bu süreçte Suriye Çerkeslerinin politik ve ekonomik yaşamları giderek istikrarsız hale geldi. Suriye'de yaşayan 115 Çerkes, 25 Aralık'ta Medvedev'e yardım çağrısında bulundu. Üç gün sonra bir başka 57 Suriyeli Çerkes, Kuzey Kafkasya'nın tarihsel olarak Çerkes bölgeleri olan Kabardey-Balkarya, Adige ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetlerine yerleşim için özel istekle Rus federal ve bölgesel liderlerine seslendiler.³⁶⁷

Suriye Çerkesleri, başta Şam, Halep ve Homs olmak üzere Suriye'deki mevcut sorunlardan ciddi olarak etkilenen bölgelerde yaşıyorlar. Suriye'deki siyasi belirsizlik, insanların mallarını satabilmelerini imkansız hale getirdi. Suriyeli Çerkesler, Rus vatandaşlığına geçseler bile arkalarında bıraktıkları mallarını geri alamama tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklar.³⁶⁸

Rusya, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı insan kayıplarından dolayı nüfusunu artırmak için birçok kez yurtdışında yaşayan Rus uyruklu insanları Rusya'ya davet etti. Fakat bu politikayı etnik olarak Rus olanlar için uyguladı. Suriyeli Çerkeslerin anavatanlarına geri dönmesi, Rusya topraklarında tarihsel bağlantıları olan bu grupların, özellikle nüfusun yetersiz olduğu bölgelerde iskân edilmesi mevcut Rus politikalarıyla paralellik göstermektedir. Şiddet içermeyen ve yarı asimile olmuş ılımlı Müslümanların Kafkasya'ya geri dönmesi neticesinde Rus hükümeti Kuzey Kafkasya'da güçlü bir siyasi bağlılık üssü kurma şansına sahip olabilir. Bölgede istikrarın sağlanması için Çerkeslerin dönüşü, Moskova ve Kuzey

---

³⁶⁷ Eurasia View: "Syrian Unrest and Dilemma", 19.03.2012, <http://www.eurasiareview.com/19032012-syrian-unrest-and-the-dilemma-of-circassian-repatriation-analysis/>, 01.01.2017

³⁶⁸ A.e.

Kafkasya arasındaki iktidar dinamiklerinde ve uzlaşmada önemli bir değişimi sağlayabilir.³⁶⁹

ABD'deki Çerkeslerin çoğu Suriye kökenlidir ve yoğun olarak New Jersey'de yaşıyorlar. 1967'de İsrail Golan'ı işgal ettiğinde ABD tarafından vatandaşlığa kabul edildiler. ABD'de var olan Çerkes Derneği dışında 2010'da Nasip Foundation'ı kurdular.³⁷⁰ New Jersey Çerkes diasporası, bölge senatörü Robert Menendez'den Suriyeli Çerkeslerin mülteci statüsü alabilmeleri için yardım edilmesini istedi. Kuzey Amerika Çerkes diasporası yaklaşık on bin kişiden oluşuyor. Suriye'de krizinin başladığı 2011 yılından itibaren senatör Robert Menendez'in yardımı ile yaklaşık 500 Suriyeli daha Nisan 2012 itibariyle ABD'ye gitti. 'Geçici koruma statüsü' şartlarına uygun olarak bu kişilere ABD'de belirsiz bir süre kalma hakkı tanındı ve New Jersey diasporası 2012 yılında 32 bin dolar para topladı ve Suriye'deki Çerkeslere gönderdi.³⁷¹

Anavatanları Kafkasya olan Çerkeslerin büyük çoğunluğu günümüzde Ortadoğu'da yaşıyor ve başta Türkiye'de olmak üzere Suriye, Ürdün ve İsrail'de de oldukça büyük topluluklar bulunuyor. Çerkesler Ortadoğu ve Avrasya bölgesinde her geçen gün artan oranda tanınırlığa sahip bir etnik gruptur. Rusya'nın Suriye siyasetinde Çerkesler önemli bir stratejik aktördür. Suriye'deki Çerkesler, diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi, kendi ülkelerindeki güvenlik mekanizmalarını içerisinde yer almaktadırlar ve bunun sonucunda çoğunlukla iktidardaki rejimlerle ilişkilendirilirler. 20. yüzyılın sonunda Çerkesler, Suriye'de 35 general ve bir içişleri bakanı (Binbaşı General Bassem Abdel Majeed) ile Suriye siyasetinin önemli aktörlerinden oldular.³⁷²

---

³⁶⁹ A.e.

³⁷⁰ ORSAM: Suriye Çerkesleri, a.g.e., Orsam Rapor No:130

³⁷¹ Ajans Kafkas: "Çerkes Diasporası Suriyeli Çerkeslere Mülteci Statüsü Verilmesini İstiyor", 16.04.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/abd-cerkes-diasporasi-Suriyeli-cerkeslere-multeci-statusu-verilmesini-istiyor/>, 03.10.2017.

³⁷² İnegma: "The Future of Circassians in Syria", 07.02.2012, <http://www.inegma.com/e-reportdetail.aspx?rid=80&t=The-Future-of-Circassians-in-Syria-Implications-for-Russia>, 01.22.2017.

Çerkesler, seküler kodlara sahip bir Arap ülkesinde, Arap olmayan bir etnisite olarak Esad rejimi tarafından kuşkuyla karşılanıyor. Çerkesler, muhalefet güçlerinin iktidara gelmesinden de endişe ediyor çünkü genel itibariyle muhalefetin yanında değiller ve Suriye'den ayrılma seçeneklerini göz önünde bulunduruyorlar.³⁷³

Rusya için, Suriye'deki Çerkes topluluğun anavatanları Kafkasya'ya geri dönmesi birtakım belirsizlikler ihtiva etmektedir. Birincisi; parçalanma eğilimindeki Suriye Devleti konusunda Kremlin'in Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik söylemlerine aykırı olarak Suriyeli bir etnik azınlık gurubunun Rusya'ya taşınmasının oluşturacağı güvensizlik. İkincisi; etnik ve demografik kaygılardır. Kafkasya'ya geri dönen çok sayıda Çerkes ile bu bölgedeki demografinin büyük oranda Müslüman guruplar lehine değişime neden olacak olması Rusya açısından kaygı vericidir. Üçüncüsü; Çerkeslerin geri dönmesi, Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri büyük ölçüde farklılaştıracaktır. Örneğin, bu durum Karaçaylar ve Balkarlar arasındaki ulusal gurur ve rekabeti ateşlendirebilir. Dördüncüsü; 2014 Soçi Kış Olimpiyatlarının tarihi bir Çerkes yerleşimi olan Soçi de yapılması dolayısı ile özellikle diaspora Çerkesleri arasında bu durumun büyük protestolarla reddedilmesi sonrası Rus makamlarında oluşan önyargılar. Beşinci olarak da, Çerkeslerin anavatanlarına dönüşü sürecinin bölgenin önemli aktörleri; Gürcistan, Türkiye, AB ve ABD gibi devletlerin konuya siyasal olarak müdahil olabilecekleri riski.³⁷⁴

Dünyanın en kalabalık Çerkes nüfusuna ev sahipliği yapan Türkiye (farklı tahminlerle 2,5-5 milyon kişi), Suriye Çerkeslerinin ülkelerine gelmeleri konusunda krizin ilk başladığı günlerden itibaren açık kapı politikası uyguladı. Türkiye, Çerkes cemaatinin çoğunluğuna ev sahipliği yaparken, aynı zamanda toplumdaki rolleri konusunda kendilerini ifade edebilecekleri bir ülkedir. Buna ek olarak, ABD ve Kanada, Suriye Çerkeslerini ülkelerine davet etme konusunda krizin ilk dönemlerinden

---

³⁷³ A.e.

³⁷⁴ A.e.

itibaren istekli oldu. Fakat bu isteklilik, Rusya üzerinde baskı uygulamak ve Rusya'nın Kafkasya sorununa müdahale etmek için ileride kullanılacak bir unsur olabileceği yönünde büyük kuşku içeriyor.³⁷⁵

Rusya günümüze kadar uyguladığı politikalarla Kuzey Kafkaslarda, özellikle Karbadino-Balkarya, Çeçenya, İnguşetya ve Dağıstan'da yıllar süren İslami argümanlar taşıyan ayaklanmalara karşı 'Terörle Mücadele' adı altında bir çatışma süreci yürüttü. Seküler bir Suriye'de yaşayan, Müslüman bir grubun Kafkasya'ya dönüşü, Rusya'nın Kuzey Kafkaslarda yaşayan grupların çoğuyla yeniden bağlantı kurmasına ve Çeçenistan Cumhurbaşkanı Ramzan Kadırov ile bugünkü Çeçenya'dakine benzer bir siyasi ilişki sağlayabilmesine zemin oluşturabilir. Ancak Kremlin, Kafkasya'da yaşayan Çerkesler için yaşamı daha da zorlaştıran politikalar uygulamayı tercih ediyor. Hatta Kuzey Kafkaslarda yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına mensup Çerkesler arasında, özellikle Soçi Kış Olimpiyatları öncesinde Türk vatandaşları arasından da tutuklananlar oldu. Kuzey Kafkaslar'daki Çerkes nüfusunun Rus tacizine ilişkin pek çok örnek var ve Çerkeslerin anavatanlarına topluca geri dönmesini engellemek için Rusya hali hazırda birçok baskı aracı kullanıyor.³⁷⁶

Rusya, Suriye'deki mevcut rejimin çökmesi durumunda Çerkesler bağlamında büyük bir sorunla karşı karşıya kalacak. Rusya'nın Suriye'ye fiili desteği Kremlin'in bölgenin büyük bölümüyle kalıcı düşmalıklar edinmesine neden olabilir. Rusya'nın Suriye krizindeki rolü, Körfez ülkelerinin çoğuyla, özellikle de Suudi Arabistan'la olan ilişkileri dondurmasına neden oldu. Bugün Kafkasya'daki sorunlar göz önüne alındığında, Rusya Çerkes kartını yanlış oynayarak bir başka sorun eklemek istemeyecektir. Eğer Çerkeslerin anavatanlarına dönüşü engellenmeye devam edilirse, Kuzey Kafkasya'daki Rus karşıtlığı daha da artabilir. Çerkesler şimdiye kadar Çeçenlerin ve Dağıstanlıların etkisinde kaldıkları katı "Vahhabî" öğretilere eğilim göstermiyor olsa da, dini gündemi

---

³⁷⁵ A.e.

³⁷⁶ A.e.

olmayan bölgesel milliyetçi eğilimler Kuzey Kafkasya'da taban bulabilir. Bu durum, sadece Rusya'yı değil, günümüzde Suriye'yi çevreleyen birçok ülkeyi de etkileyecek olan "Suriye Etkisi'nin bir parçası olacaktır.³⁷⁷

Rus makamlarınca Suriye krizi sonrası acil bir önlem olarak yürürlüğe koyulan kota uygulaması, vatandaşlık kazanımı anlamına gelmiyor. Yani kota kapsamında Rusya sınırlarına kabul edilen yabancı ülke vatandaşları için federal bütçeden herhangi bir kaynak ayrılmamış, istihdam sağlanmamış ve ikamet edecekleri yerlerle ilgili bir hazırlık yapılmamıştır. 2012 yılında " Peryt "ve ICA gibi sivil organizasyonlar Suriye'den gelen Çerkeslere aktif olarak yardım sağladılar. Uluslararası Çerkes Derneği (ICA) Başkanı Kanshobi Azhakhov Moskova'nın Suriye'den gelen Çerkeslere kaynak tahsis etmemesini "2012 federal bütçesi hazırlandığında Moskova Suriye'de bir iç savaş çıkacağını bilmiyordu ve Rusya'nın Suriye Çerkeslerine sığınacakları yönünde bir bilgi yoktu" şeklinde açıkladı.³⁷⁸

2012 yılının son aylarına gelindiğinde Kabardey-Balkar Cumhuriyeti kota sınırının tükendiğini ve Suriye Çerkeslerinin Adige'ye veya Karaçay-Çerkes'e sığınmaları gerektiğini söylemesi, Çerkes sivil toplum örgütlerini alternatif rotaları bulmaya itti. Bu alternatiflerden biri de, İsrail'di. Çerkes aktivistlerinden oluşan bir temsilci grubu, 6 Ağustos 2012 tarihinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'dan Suriye Çerkesleri'ne yardım talebinde bulundu. Fakat ilerleyen zamanlarda İsrail herhangi bir Çerkes mülteciyi kabul etmedi.³⁷⁹

2012 yılının sonlarına doğru Kuzey Osetya Cumhuriyeti Suriyeli mültecileri sınırlarına kabul etmeyeceğini açıkladı. Nüfusunun çoğunluğu Hıristiyan ya da yerli dinlere mensup olan Osetya, her ne kadar Suriyeli göçmenleri sınırlarına almasa da göçmenlerin bir kısmının etnik olarak Oset

---

³⁷⁷ A.e.

³⁷⁸ Georgia Times: "Syrian Circassians Exchange Russia for Israel", 05.09.2012, <http://www.georgiatimes.info/en/analysis/80133.html>, 18.02.2017.

³⁷⁹ A.e.

olduğu ve büyük dedelerinin Rus-Kafkas savaşları sonrasında bu topraklardan sürgün edildiği bilinmektedir.³⁸⁰

Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönüşünün engellenmesi onların savaşa bakış açılarını da etkiledi. 2012 sonbaharından bu yana özgür Suriye ordusu saflarına katılan Çerkes asıllı gençlerin sayısında önemli bir artış gözlemlendi.³⁸¹

1999 yılında Rus Parlamentosu'nda kabul edilen “ülkedaşlar yasası”, aslında yüzbinlerce Çerkesin anavatanlarına dönmesine olanak sağlayacak hukuki altyapıyı oluşturmasına rağmen, Çerkeslerin Rusya'ya doğrudan dönüşünü sağlaması Rus makamlarınca engellendi. Yasalar, Rusya'da ikamet izni ve vatandaşlık talep edenlere bir kontenjan sınırlaması getirdi. Kremlin 1998'de Kosova'dan anavatanlarına dönen Çerkeslerin yararlandığı yasadan, Suriye Çerkeslerini istisna tutuyor. 1998'de Rusya, ırkçı Arnavutlar tarafından saldırıya uğrayan yaklaşık 200 Çerkes'in Kosova'dan anavatanları Kafkasya'ya geri dönmelerine izin verdi. Türkiye'de Çerkes derneklerinin Rus makamlarının Suriyeli Çerkeslerinin de Rusya'ya dönmesini sağlayacak bürokratik engelleri kaldırma yönünde ikna edilmesi için dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na başvuruda bulundu. Davutoğlu, konuyu Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'la görüştü. Fakat konuyla ilgili bir gelişme yaşanmadı.³⁸²

2013 yılı içerisinde birçok aktivist ve Adige Khase dernekleri tarafından Duma'ya (Meclis) çok sayıda başvuruda bulunuldu. Başvurularda Rus hükümetinin Rusya toprakları dışında yaşayan Çerkeslerle hümanist ilkeler ve yurt dışındaki yurttaşlar hakkındaki federal yasaya dayanarak yardım etmesi gerektiği yönünde başvurular yapıldı. Duma, "Adyga-

³⁸⁰ Russia Time: "Syrian Refugees Russia", 05.09.2012, <https://www.rt.com/news/syrian-refugees-Russia-kevorkova-751/>, 02.04.2017.

³⁸¹ Gazete Vatan: "Suriye Çerkeslerinden Rusya'ya Çağrı", 25.12.2012, <http://www.gazetevatan.com/Suriye-cerkeslerinden-Rusya-ya-cagri-501811-dunya/>, 15.01.2017.

³⁸² Hürriyet Daily News: "Syrian Circassians Wait for Trip Back to Russia", 12.02.2013, <http://www.hurriyetaidailynews.com/syrias-circassians-wait-for-trip-back-to-Russia.aspx?pageID=238&nid=40925>, 02.04.2017.

Khasa'nın başvurusunu Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Dairesi'ne gönderdi. Bölüm müdürü Alexander Zhuravsky'nin verdiği cevapta; "Suriye Çerkesleri Kuzey ve Batı Kafkasya Adige halkının torunlarıdır fakat Rus vatandaşlığını kabul etmediler ve gönüllü bir tercih yaparak Kafkas Savaşları sonrası Kafkasya'yı terk ettiler. (1817-1864). Modern Suriye Çerkeslerinin ataları, 1864'te Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeden önce Rus Devleti'nin bir parçası olmayan topraklarda yaşamaktaydılar. Federal Yasanın 1. maddesinin 3. fıkrasına göre, Rus Devleti'nin göçmenleri olarak görülemezler" diyerek Rus Hükümeti'nin konuya resmi olarak bakışını açıkladı.³⁸³

Çerkes mülteciler Rusya Federasyonu sınırlarına girdikten sonra geçici ikamet izni başvurusunda bulunmak zorundadır. Rus hükümeti, bu prosedürü etnik olarak Rus olan Ukraynalı mülteciler için basitleştirdi, ancak Suriye'den gelen mülteciler için aynı kolaylık gösterilmiyor. Ukraynalı mülteciler için uygulanan prosedürlerin Suriye Çerkesleri için uygulanmama sebebi ise resmi anlamda "misafir" olarak kabul edilmeleri. Rus yasaları Suriyeli mültecilerin sorunlarını çözmekle yükümlü. Fakat, geçici ikamet iznine başvurmak için, bir mülteci ailenin her üyesinin, kişi başı yaklaşık 3.000 ABD doları paraya sahip olması gerekmektedir. İzin üç yıl için verilir, ancak her yıl tekrar edilmelidir ve ailedeki her bir kişinin her defasında 3.000 ABD Doları eşdeğerinde parasının olması gerekmektedir. Doğal olarak, bu gereklilik, yoksul mültecilere karşı ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Karaçay-Çerkes'deki bölgesel hükümet, kendi sağlık masraflarını karşılamak zorunda olan mültecilere tıbbi yardım sunmamaktadır. Çerkes aktivistler, Suriyeli mültecileri, Khabez, Ali-Berdukovsky ve Ersakon köylerinde ve Cumhuriyetin başkenti Çerkessk'teki özel evlerde kendi imkanlarıyla ağırlamaktadırlar.³⁸⁴

³⁸³ 07 KBR: "Repatriation of Srian Circassians", 20.09.2013,

<http://07kbr.ru/2013/01/20/otkaz-v-repatriacii-istoricheski-obosnovali/>, 04.22.2017.

³⁸⁴ James Town Foundation: "Situation of Circassian Refugees from Syria", 06.10.2014, <https://jamestown.org/program/situation-of-circassian-refugees-from-syria-reportedly-precarious-in-karachaevo-cherkessia-2/>, 01.10.2017

Suriye'den Rusya'ya çok az sayıda Çerkes mülteci gelmesine rağmen, Moskova resmi izin konusunda oldukça isteksiz davrandı. Çerkes mülteciler için Suriye'deki kriz, 2014 yılının başlarında Sochi'deki Kış Olimpiyatları'yla birlikte daha da zor bir aşamaya geldi. Özellikle yurtdışında yaşayan Çerkeslerin Soçi Olimpiyatları'nı protesto etmeleri Rus yetkilileri Suriyeli Çerkes sığınmacılarla ilgili daha katı politikalar uygulamaya yöneltti. Olimpiyat oyunlarının yapıldığı günlerde Çerkes aktivistlerce protesto edilebileceği riski Rus makamlarını vize prosedürleri konusunda daha da katı bir tutuma sevketti. Rus Hükümeti, Olimpiyat Oyunları'nın açılış gününde gerçekleşen Kabardey-Balkar'daki ve Nalchik'teki küçük çapta protestoları bastırdı.³⁸⁵

Rus makamları Çerkes mültecilerin Suriye'den anavatanlarına kitleler halinde gelmesini açıkça yasaklamak yerine, vize ve kota uygulamalarını devreye soktu. Sığınmacılar, Rus hükümetinden hiçbir resmi yardım almadılar. Peryt örgütü gibi önemli sayıda mülteciye yardım edebilen Çerkes örgütlerinin de faaliyetleri de 2014 yılında durduruldu. Sadece az sayıda mülteciye yardım edebilen küçük çapta Çerkes grupları çalışmalarını devam ettirebildiler.³⁸⁶

"Public Fund of Assistance to Returnees" Adyge Cumhuriyeti'nde "Geri Dönelere Yardım için Kamu Fonu", adı altında, gönüllü katkılarla oluşturulan fon, 2012-2013 yılları arasında Adigey'e gelen ailelere yardım faaliyetleri yürüttü. Adigey Cumhuriyeti'ne ulaşan Çerkeslerin yarısından fazlası Maykop'a yerleştirildi. Geri kalanlar ise Adigey'in farklı bölgelerinde (özellikle Tahtamukaysky bölgesinde) ikamet ettirildi. Tahtamukaysky ilçesinde ve Maikop şehrinin Mafehabl kasabasında Rus yasalarına uygun bir şekilde konut yapımı için uygun araziler sağlanmaya çalışıldı. Daha önce Silahlı çatışma bölgelerinden Adige'ye yerleştirilen Kosova Çerkesleri için kurulmuş olan Mafehabl köyünde 2015 yılı içerisinde Suriye Çerkesleri için de evler inşa edilmeye başlandı. Burada, Suriye'den

---

³⁸⁵ A.e.

³⁸⁶ A.e.

Adige'ye gelen Çerkeslerin ikamet edecekleri konutlar için 37 arsa tahsis edildi. Takhtamukaysky bölgesinde Afipsipskogo kırsal yerleşiminin dört köyüne Suriye'den gelen 130'dan fazla Adige yerleştirildi. Burada yerel yetkililerin katılımıyla, Adige Hase (Адыгэ Хасэ), yerel işadamları, hayırseverlerin yardım aktiviteleri ve vatandaşların katılımıyla 14 ev inşa edildi ve 6 evin inşasına devam edildi. Buna ek olarak, 3 aile de evlerini kendi imkanlarıyla satın aldı. Suriye'den gelen Çerkeslerin bir kısmında kırsal yerleşim yerleri olan Enemsk, Shovgenovsky, Koshekhablsky ve Krasnogvardeysky bölgelerine yerleştirildi.³⁸⁷

2015 yılının Temmuz ayında, Maykop Adige Hase derneği başkanı Zaurby Chundyshko, Suriye'deki Rusya konsolosluklarının Suriye Çerkeslerine vize vermek istemediklerini belirten bir açıklama yaptı. Chundyshko: Mültecilerin akrabalarını da onlarla birlikte getirmek istediklerini, ancak uygun formları doldurmalarına izin verilmediğini, yetkililerin her türlü bürokratik zorluklar ortaya sürüp gerekli izinleri vermemek için mazeretler ortaya sürdüğünü belirtti. Bu zorluklara rağmen Rusya'ya varanlar da göçmenlik mevzuatıyla engellendi. Oturma izni almak için, Rus tarihi ve Rus dili hakkında bilgilerini sınamak için sınavlara girmeleri gerekti. Göçmenlerin çoğu Rusça konuşamıyordu. Rus dilini bilme şartı 2015 yılında bir zorunluluk haline getirildi. Daha önce sadece vatandaşlık için başvuruda bulunanlardan bu şart aranıyordu. Orta Asya'dan gelen 'istenmeyen' göçmenlerin sayısını sınırlandırmak için başlatılmış olan bu uygulama, Suriyeli Çerkeslere de ayn şekilde uygulanmaya başlandı.³⁸⁸

Suriye iç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'daki en büyük ölçekte mülteci krizini tetikledi. 2015 yılı itibariyle 350.000 kişi Avrupa'ya ulaşabilmek için kara ve deniz yoluyla Avrupa yollarına düştü.

---

³⁸⁷ Comminity: "International Circassian Community", 06.11.2015, <http://intercircass.org/?p=6069>, 17.04.2017.

³⁸⁸ Open Democracy: "Circassians Come Home", 15.07.2015, <https://www.opendemocracy.net/od-Russia/svetlana-bolotnikova/circassians-come-home>, 02.04.2017.

Denizde teknelerle karşı kıyıya çıkabilmek için yolculuk yaparken yaklaşık 2,600 mülteci hayatını kaybetti.³⁸⁹

2015 yılında Avrupa, büyük oranda Suriye vatandaşı olan fakat diğer Ortadoğu ve Afrika'daki kriz bölgelerinden de gelen insanların Ege Denizi ve Türkiye üzerinden Avrupa sınırlarına girmeye çalışan insanları durdurmaya çalıştı. Rusya ise Suriye krizindeki rolünü ve müdahale enstürmanlarını gitgide artırdı. Bu süreçte sayıları 100.000'lerle ifade eden Suriye Çerkeslerinin anavatanları Kafkasya'ya dönme girişimleri de artı.³⁹⁰

Son yıllarda yükselen milliyetçilik ve İslami eğilimler ve Ortadoğu'daki yaklaşık beş milyon Çerkes'in anavatanlarına dönme konusundan artan ilgileri göz önünde bulundurulduğunda, sayıları onbinlerle ifade edilen Suriyeli Çerkeslerin küçük bir kısmının bile anavatanlarına dönmesi, Kuzey Kafkasya'daki etnik dengeyi değiştirecek ve muhtemelen Kafkasya'daki Rus kontrolünü zayıflatacaktır.³⁹¹

Örneğin; Karaçay-Çerkes'teki etnik olarak Rus'ların oranı 1989'da yüzde 42 iken 2010'da yüzde 32'ye düştü. Aynı dönemde etnik Karaçayların oranı yüzde 31'den yüzde 41'e yükseldi. Aynı dönemde Cumhuriyetteki Çerkeslerin sayısı yüzde 10'dan yüzde 12'ye yükseldi. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Vladimir Putin ve Rus siyasi elitlerinin Suriye Çerkeslerinin Kafkasya'ya geri dönmelerine izin vermeleri ve bu insanlara yardım etmeleri pek ihtimal dahilinde görünmüyor.³⁹²

---

³⁸⁹ TRT World: "Syrian Circassians Returning to Russias Caucasus Region", 11.09.2015, <http://www.trtworld.com/europe/syrian-circassians-returning-to-Russias-caucasus-region-7673>, 02.01.2017.

³⁹⁰ CS Montitor: "Russia As Safe Zone for Syrian Refugees", 16.08.2015, <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/0916/Russia-as-safe-zone-for-Syrian-refugees-It-s-not-as-odd-as-you-d-think>, 02.01.2017.

³⁹¹ Window On Eurasia: "Circassians of Syria", 18.09.2015, <http://windowoneurasia2.blogspot.com.tr/2015/09/will-any-of-100000-circassians-of-syria.html>, 04.18.2017.

³⁹² James Town Foundation: "Circassians Intensify Demands to Repatriate", 05.10.2014, <https://jamestown.org/program/circassians-intensify-demands-to-repatriate-co-ethnics-from-syria-2/>, 01.12.2017

2015 yılının son aylarına gelindiğinde Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönebilmeleri için Nalchik ve Maikop'da düzenlenen protestoların birçoğu oldukça küçük boyutlarda kaldı. Çerkeslerin çoğunluğu hükümetin yapılan protestoları şiddetle bastırmasından korktukları için protesto gösterilerine katılmadılar. Öyle ki 2015 yılının Ekim ayında Nalchik'de düzenlenen en büyük halk protestosuna sadece 25 kişinin katılabilmesi, korkunun boyutunu açıklamaktadır. Fakat yine de Rus aydınları içerisinde de Çerkeslerin anavatanlarına dönmelerini destekleyenlerde yok değil. Örneğin Sergei Arutyunov gibi önde gelen Rus akademisyenleri bile, Suriye'deki Çerkeslere yönelik hükümet politikalarının değiştirilmesinden yanalar. Arutyunov, Rusya'nın çok kültürlü bir Devlet olduğunu ve gelecekte de böyle kalması gerektiğini belirterek; Suriye Çerkeslerinin "farklı bir kültüre" sahip olmaları, onları kabul etmeyi reddetme gerekçesi olamaz, Rusya, geri dönmek isteyen tüm Muhakkirlerin torunlarını kabul etmelidir. Yurttaşlarımız oldukları için geri dönüş hakları var. Bu insanlar şimdi tıpkı 2000 yıl önce tarihi anavatanlarından sürgün edilen İsrail'in Yahudi nüfusu gibi, atalarının topraklarında yaşamak için kalıtsal bir hakka sahipler'' yorumunda bulundu.³⁹³

Savaş dolayısı ile Suriye'den tarihi anavatanları Kuzey Kafkasya'ya dönen Çerkeslerin sayısında büyük bir artış yaşanmasına rağmen, Kafkasya'dan Avrupa'ya da büyük miktarda göç gerçekleşmiştir. Sadece 2012-2013 yılları arasında Adigey Cumhuriyeti, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkes'e yaklaşık 3 bin Suriyeli Çerkes gitti. Fakat 2014-2015 yılları arasında yaklaşık bin Suriye Çerkes'i Kafkasya'dan Avrupa'ya göç etti. Avrupa'ya gerçekleşen göçlerin birçok nedeni vardı. Birincisi; Rus resmi makamları, Suriye'den gelen Çerkeslere yasal statü, konut ve istihdam elde etmede herhangi bir destek vermediler ve vize rejimini kolaylaştırmadılar. Suriyeli Çerkeslerin mali durumu son derece kötüydü. Çerkes aktivistleri ve sosyal organizasyonların yardımları dahi Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinde bu durumu iyileştiremedi. İkincisi, Avrupa

---

³⁹³ A.e.

lkelerinin Çerkeslerin ülkelerine girişini teşvik etmesiydi. Bazı organizasyonlar büyük erkes ailelerini tespit etti ve onları yoğun bir şekilde Avrupa ülkelerine davet etti. Onlara cretsiz konut, istihdam, yasal statü, sosyal destek sözü verdiler. Adigey Cumhuriyet'inde yaşayan Suriye Çerkeslerinin neredeyse tamamı bu tarz mektuplar aldı. Özellikle, İşve ve Kanada temsilcilikleri aktif olarak Çerkeslerle ilgilendiler ve birçok Suriyeli erkes bu tür davetiyeleri kabul etti. Bu koşullar altında bile, 2013-2014'te Avrupa'ya Suriyeli erkeslerce büyük bir yönelim olmadı. Fakat Rusya'da 2015 yılında oluşan ekonomik kriz sonrası glerde de artış yaşandı. Adigey, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-erkes'te kalmayı tercih edenlerin birkısmı ise tüm zorluklara rağmen, Rus dilini öğrenip ikamet izni aldılar. Bu dönemde, Suriye Çerkesleri ile yerel halk arasında evlilik bağları kuruldu. Bu durum, yerel topluluğa daha hızlı entegrasyonun sağlamasına yardımcı oldu.³⁹⁴

Suriye Çerkesleri az sayıda erkes sivil toplum örgütlerinin yardımlarına bağımlı bir şekilde ayakta kalmaya çalışmaktadır. 2016 yılı itibariyle, az sayıda ve savaş öncesi edinilen Rus vatandaşlığı statüsüne sahip kişiler dışında diğer tüm Suriye Çerkesleri Rusya federeasyonu sınırlarında geçici ikamet izniyle yaşamaktadır. Bu statü, mülteci statüsüyle kıyaslandığında, Rusya topraklarında bulunma dışında hiçbir avantaj sağlamamaktadır.³⁹⁵

"Maikop Adige Khasa" Yönetim Kurulu Başkanı Zaurbi Chundyskko, Suriye'den gelen birçok erkes'in Rusya'yı terk ettiğini çünkü bu kişilerin, mülteci olmak ve geçici sığınma hakkı elde edebilmek için Rusya'da gerekli olan birçok prsedr aşamadıklarını belirtti. Çerkeslerin anavatanlarına geri dönmesi sürecinde bugün bir kriz yaşanıyor. Ayrıca

---

³⁹⁴ On Kavkaz: ''Suriye'den Kafkasya'ya Gelen Çerkesler Neden Avrupaya Gidiyorlar'', 23.01.2016, <http://onkavkaz.com/posts/125-pochemu-siriiskie-cherkesy-s-kavkaza-uezzhayut-v-evropu.html>, 03.10.2017.

³⁹⁵ Caucasus Times: ''Syrian Circassians'', 16.09.2015, <http://caucasustimes.com/article.asp?id=21517>, 03.29.2017.

Suriye'den gelen göçmenlerle ilgili Adigey'de faaliyet gösteren Çerkes sivil toplum örgütlerinin de krizi daha fazla yönetebilecek güçleri yok.³⁹⁶

Rus sivil toplum örgütleri sovyeler birliği sonrası başlayan süreçte son 20 yıl boyunca Suriye'deki Çerkes örgütleriyle aktif olarak etkileşime girmesine rağmen, Suriye Çerkeslerinin gerçek durumu bilinmiyordu. 2011 yılından beri, yaşanan insanlık dramları temasları artırdı ve durumun daha iyi anlaşılmasını sağladı.³⁹⁷

1967 Arap-İsrail çatışmasının bir sonucu olarak Golan Tepelerini terk eden Çerkesler ABD'ye göç etmişlerdi. O dönem Suriyeli vatandaşlar özgürce Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti, orada pek çok genç evlilikler yaptı. Günümüzde, Birleşik Devletler'de akrabaları olan Suriye Çerkesleri ABD'ye gitme eğilimindedir. Fakat ABD hükümeti 2015 yılı itibariyle ülkeye girişi neredeyse tamamen kapattı.³⁹⁸

Suriye'deki Çerkes cemaatinin önemli bir kısmı da Avrupa'ya göç etti. Genel olarak, İsveç, Norveç ve Almanya tarafından kabul edildiler. Suriye Çerkes diasporasının bir bölümü de geleceğini doğrudan Suriye ile bağdaştırıyor ve orada kaldılar. Türkiye Çerkes organizasyonlarına göre yaklaşık 6.500 Suriye Çerkes savaş sonrası Türkiye'ye sığındı. Türkiye'de ki Suriyeli Çerkesler Rusya Federasyonu'na yani Kafkasya'ya gitmek istemiyorlar, çatışmaların sona ermesini bekliyorlar ve bir kısmı da Suriye'ye geri dönme eğilimde.³⁹⁹

Suriye Çerkeslerinin büyük çoğunluğu daha önce hiç Rusya'da bulunmadı, Rusya hakkındaki tüm bilgi birikimleri Sovyetler Birliği hakkındaki bilgilere dayanıyor. Bazıları Rusya Federasyonu'ndaki hayattan memnun değil. Rusya, Müslüman bir ülke değil, seküler ve hıristiyan köklere sahip. Fakat buradaki yaşamın çektiği kişiler de var. Burada

---

³⁹⁶ A.e.

³⁹⁷ Kavpolit: "Repatriate", 08.08.2015, <http://kavpolit.com/articles/repatriate-19694/>, 02.03.2017.

³⁹⁸ A.e.

³⁹⁹ A.e.

kalmayı tercih ediyorlar. Buna memnun olmayanlar, örneğin Ürdün'e veya Türkiye gibi Müslüman ülkelere veya Avrupa'ya gitme eğilimindedirler.⁴⁰⁰

Dolayısıyla, net bir rakam tahmin etmek neredeyse imkansızdır. Suriye Çerkeslerinden Rusya Federasyonu'na sürekli olarak göç başvuruları geliyor. Bu bilgiler Suriye'deki Çerkes örgütleri tarafından iletiliyor. Fakat askeri operasyonlar yüzünden Suriyenin bir kısmıyla iletişim kesildi. Çerkesler kısmen Halep'teki ve esas olarak Şam'da yoğunlaşıyor ve toplam nüfuslarının tahmin edilmesi çok zor.⁴⁰¹

Birçok Çerkes Suriye pasaportuna sahip değildir. Suriye'nin birçok şehri ve bölgenin yetkililerinin artık görev yapmadığı koşullarda Suriye pasaportunu temin edemiyor ve bu durum durumu daha da karmaşıklaştırıyor. Bu nedenle, hükümet düzeyinde çözülmesi gereken çok geniş ve karmaşık sorunlar var.⁴⁰²

Rus yasalarına göre geçici sığınma statüsü, bölge göç hizmeti ofisi tarafından verilmektedir. Mülteci statüsü hakkında karar ise federal düzeyde verilmektedir. Moskova'ya gönderilen evraklar 6 ay gibi bir sürede incelenmektedir ve cevabın olumlu ya da olumsuz olacağı konusunda ise kesin bir durum söz konusu değildir. Cevabın olumsuz olması durumunda, geçici sığınma başvurusuna tekrar başvuruda bulunulması gerekir. Geçici sığınma hakkı elde edildiği takdirde çalışma hakkı da elde edilmiş oluyor. Ancak geçici ikamet izni almak için kontenjanlarla ilgili sınırlama sözkonusu.⁴⁰³

Ukrayna krizi sonrası Adige Cumhuriyeti'ne yaklaşık 4.500 Ukrayna vatandaşı geldi. Ukraynalı sığınmacıların Rusya vatandaşlığına geçmek, Ukrayna vatandaşlığını reddetmek, mülteci statüsü ve geçici sığınma almak gibi bir gayeleri yok. Geçici ikamet izni alarak Ukrayna'da

---

⁴⁰⁰ A.e.

⁴⁰¹ A.e.

⁴⁰² A.e.

⁴⁰³ A.e.

durumun nasıl gelişeceğini görmek istiyorlar. Bu gün Rusya Federasyonu'nda, geçici ikamet izni almak isteyen Ukraynalı ve Suriyeli mülteciler aynı anda hükümet üzerinde bir sorun teşkil etmektedir. Bir başka husus da hem Ukraynalı hem de Suriyeli mültecilerin iş problemidir. Gelen mültecilerin işe ihtiyacı var ve Rus ekonomisinin de durumu düşünüldüğünde yeterli istihdamın yaratılabilmesi çok zor görünüyor. Genel olarak, Ukraynalılar savaşın sona ermesine beklemektedir çünkü savaşın ölçeği Suriye'deki ile aynı değildir. Ukraynadaki savaş Suriyedeki kadar yıkıcı sonuçlar doğurmadı.⁴⁰⁴

Batı Avrupa'da, bilinçli ve kasıtlı olarak Suriye Çerkeslerine yön veren yapılar var. Rus topraklarına iltica etmiş Çerkesleri özellikle Norveç ve İsveç gibi ülkeler kendi topraklarına çekmeğe çalışmaktadır. Bu ülkelerde sağlanan imkanların Rusya dan çok daha avantajlı olması aileleri bu ülkelere gitmeğe teşvik etmektedir. Bu ülkelerin özellikle Çerkesleri ülkelerine gelmek için teşvik etmesinin altında yatan neden ise aşırılık yanlısı değiller ve siyasi anlamda Rusya'nın Kafkasya politikasında muhtemel aktörleri arasındadırlar ve bu topluluk siyasi anlamda Rusya'ya karşı kullanılabilir bir nitelik taşımaktadır.⁴⁰⁵

2016 yılı Suriye Çerkesleri için çok büyük bir trajedi oldu. Çatışmalarda harabeye dönen 5 Çerkes köyünün yanısıra 150 Çerkes de hayatını kaybetti. Binlerce Çerkes de gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında sığınmacı durumuna düştü.⁴⁰⁶

2016 yılının son ayında, Moskova ve Ankara'nın mutabakatıyla Suriye'de ateşkes ilan edildi. Bu sayede Suriye'de rejim ve muhalefet gurupları Rus diplomatlarında hazır bulunduğu toplantıyla ateşkesi tanıdıklarını açıkladılar. Varılan ateşkese rağmen 2016 yılı Suriye'de

---

⁴⁰⁴ A.e.

⁴⁰⁵ A.e.

⁴⁰⁶ On Kavkaz: "Kan, 150 Ölü, Çerkes Köylerinin Tahrip Olması ve Onbinlerce Mülteci", 30.12.2016, <http://onkavkaz.com/news/1456-krovavyi-2016-god-poltory-sotni-pogibshih-cherkesov-5-razrushennyh-aulov-desjatki-tysjach-bezhe.html>, 03.10.2017.

çatışmaların en yoğun şekilde yaşandığı yıl oldu. Bu nedenle ülkeden ayrılmak isteyen Çerkeslerin de bu yıl içerisinde sayısı oldukça üst seviyelere çıktı.⁴⁰⁷

Suriye'de kalan Suriyeli Çerkeslerin yüzdesini tam olarak bilinmemektedir. Ancak Çerkeslerin çoğunluğunun hala Suriye'de olduğu tahmin edilmektedir. Çoğunlukla Şam'da ve hükümet güçleri tarafından kontrol edilen diğer alanlarda yoğun olarak yaşadıkları tahmin edilmektedir. Ülkeyi terk eden Çerkeslerin büyük bir çoğunluğu, Türkiye ve Ürdün'de bulunuyor. Bu ülkelerdeki Suriye Çerkeslerinin sayıları 10 bin kişiye ulaşılıyor. Bu durum Türkiye ve Ürdün devletlerinin Suriye'ye coğrafi olarak da yakın olmasıyla açıklanabilir fakat yine de Türk hükümetinin Suriyeli Çerkeslerin tamamına açık kapı politikası uyguladığı da unutulmamalıdır.⁴⁰⁸

Suriye Çerkeslerinin yüzde kaçının Suriye'de kaldığı yönünde Kesin veriler mevcut değil. Suriye'de kalanlar çoğunlukla Şam'ın ve Halep'in batısında yaşıyorlar. Ülke dışına kaçmayı tercih eden Suriye Çerkeslerinin büyük çoğunluğu Türkiye'ye yerleşti. Türkiye'deki Çerkes diaspora'sı Suriye Çerkeslerine yardım çalışmaları organize etti ve savaş bölgelerinde evlerinden ayrılanların çoğunun şimdi Türkiye'nin farklı Çerkes köylülerinde ve şehir merkezlerinde kendilerine sivil toplum kuruluşları ve bireysel çabalarla tahsis edilen evlerde yaşıyor. Birçoğu da daha iyi bir yaşam umuduyla Avrupa'ya gitmeyi seçti. Ayrıca Suriye Çerkeslerinin bir kısmı Ürdün'e ve tarihi anavatanlar Kafkasya'ya gitti. Savaşın sonra Kabardey-Balkarya, Adigey, Karaçay-Çerkes ve Abhazya'ya yaklaşık 3.000 kişi gitti. Fakat Kafkasya'da, yerel makamlardan yeterince yardım alamadılar ve Federal Rus makamları sorunu görmezden geldi. Yaklaşık 1.000 kişinin Kafkasya'dan ayrılarak diğer ülkelere sığındığı tahmin edilmektedir.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁷ A.e.

⁴⁰⁸ A.e.

⁴⁰⁹ A.e.

4.3. Suriye Krizinin Başladığı 2011 Yılından İtibaren Suriye Çerkesleri için Yaşanan Önemli Olaylar

Suriye krizinin başladığı ilk günlerden itibaren Suriye Çerkeslerini ilgilendiren bir çok olay gerçekleşti. Bu süreçte Rusya ve Dünya'daki Çerkes diaspora mensupları Suriye Çerkesleri için bir çok girişimde bulundu. Bu girişimler yardım çabalarının yanı sıra hükümetler bazında da gerçekleşti. Gerçekleşen aksiyonlar yıl yıl özetlendiğinde şu olaylar öne çıkmaktadır:

4.4. Arap Baharı, Çerkes Sonbaharı

Karaçay Çerkes Cumhuriyeti Çerkes hareketi kongresi, Dmitry Medvedev'e (02 Aralık 2011 tarihli) bir mektup gönderdi; mektupta Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına kolayca geri dönebilmeleri için gerekli tüm çalışmaların yapılması talep edildi.⁴¹⁰

13 Aralık 2011'de Nalçik'te, Uluslararası Çerkes Derneği (ICA) ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti arasında ortak bir koordinasyon toplantısı düzenlendi. Toplantıda, Suriye'deki yurttaşlara yardım etmek için gerekli önlemleri belirleyecek bir çalışma grubu oluşturuldu. 19 Aralık 2011'de ICA, hazırladığı önlem paketini Kabardino-Balkarya hükümetine sundu.⁴¹¹

Ocak 2012'de, Suriye Çerkeslerinin bir kısmına Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya sığınabilecekleri bildirildi. 2011 yılında bazı Çerkes grupları, Birleşmiş Arap Emirlikleri'ne göç etti. Aralık 2011 - Ocak 2012'de diğer gruplar Ürdün ve Türkiye'ye sığındı.⁴¹²

Mart 2011'de, Suriye'de siyasi durum kötüleşti (Dera kasabası, ülkenin Güneyinde). Nüfusun büyük bir kısmı Beşar Esad rejimine karşı

⁴¹⁰ Elot: "Çerkeslerden Dimitri Medvedev'e Mektup", 03.12.2011, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2644&Itemid=1, 17.03.2017.

⁴¹¹ International Circassian Community: "Uluslararası Çerkes Derneği Suriyeli Çerkeslere Yardım Etmek İçin Acil Tedbir Önerisinde Bulundu", 21.11.2011, <http://intercircass.org/?P=590>, 17.04.2017.

⁴¹² A.e.

ayaklandı. 16 Aralık 2011'de Suriye şehirlerinde yaklaşık 200 bin kişinin katıldığı bir gösteri oldu. Hükümet güçleri göstericilere ateş açtı. Çok sayıda insan hayatını kaybetti.⁴¹³

26 Aralık 2011 Suriyeli Çerkesler anavatanlarına dönebilmek için Rusya Federasyonu Devlet başkanı, Adıgey Cumhuriyeti yönetimi ve Adıge halkına bir mesaj gönderdi. RF Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, Adıgey Başkanı Aslan Thakuşinov, Adıgey Parlamentosu, Adıgey Adıge Khase'si ve Adıge halkına hitab eden mesajın altında 115 kişinin imzası bulunuyordu.⁴¹⁴

29 Aralık 2011'de Karaçay Çerkes Cumhuriyeti'nde, Rusya'da faaliyet gösteren Çerkes sivil toplum örgütleriyle acil bir toplantı düzenlendi. Suriyede yaşayan Çerkes halklarının sorunlarının çözümüyle alakalı yapılan toplantı neticesinde; Rusya Federasyonu Başkanı D.A. Medvedev, Federasyon Konseyi Başkanı Valentina Matvienko, Devlet Duma Meclisi Başkanı S.E. Naryshkin'in yanı sıra, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin (Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, Adıge Cumhuriyeti, Kaarachaev-Çerkes Cumhuriyeti) liderlerine, Çerkes organizasyonlarını temsilen, Suriye Çerkeslerinin yardım çağrılarına yanıt verilmesini, anavatana dönüş ve yerleşim hakkının tanınmasını, Suriye Çerkeslerinin Rusya Federasyonu'nun koruma ve himayesi altına alınmasını talep ettiler.⁴¹⁵

29 Aralık 2011 tarihinde Adıgey Cumhuriyeti toplumsal hareketi Çerkes Kongresi, Cumhurbaşkanı Dmitry A. Medvedev'e Suriye

---

⁴¹³ Top Rbc: "BM: Suriye'de Ölenlerin Sayısı 30.000'e Ulaştı", 08.08.2015, www.top.rbc.ru/politics/15/10/2012/674430.shtml, 02.03.2017.

⁴¹⁴ Ajanskafkas: "Suriyeli Çerkesler Adıgey'e Dönmek İçin Medvedev'e Mesaj Gönderdi", 26.12.2011, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cherkesler-adigeve-donmek-icin-medvedeve-mesaj-gonderdi/>, 03.10.2017.

⁴¹⁵ International Circassian Community: "Çerkes Organizasyonları Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Federal Meclis'e Ortak Bildiride Bulundu", 30.12.2011, <http://intercircass.org/?p=660>, 19.04.2017.

Çerkeslerinin güvenli bir biçimde anavatanlarına dönebilmeleri için gerekli şartların sağlanmasını istedikleri bir mektup gönderdiler.⁴¹⁶

Aralık 2011-Ocak 2012'de Suriye'deki Çerkes diasporasının temsilcileri, Rusya Devlet Başkanlığına, Adigey Cumhuriyeti, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti ve Karaçay-Çerkes liderlerine, tarihi anavatanlarına dönme konusunda yardım talebinde bulundu. Suriye Çerkeslerinin çağrısı Rusya Devlet Başkanı'na Medvedev ve bu Cumhuriyetlerin başkanlarına iletildi : (25 Aralık 2011 - 115 kişi; 28 Aralık 2011 - 57 kişi; 3 Ocak 2012 - 76 kişi).⁴¹⁷

Ocak 2012 sonunda Suriye Çerkes diasporası temsilcileri, Adigey Cumhuriyeti, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkes Devleti liderleriyle bir araya geldi. Geri dönüş konusunda yardım talebinde bulunuldu. 1.000 Suriye Çerkes'i adına resmi başvuru gerçekleştirildi. Çerkes Federasyonu Avrupa'ya (29 Aralık 2011), Çerkesler Derneği'ne (10 Ocak 2012), Çerkesler Derneği'ne (7 Ocak 2012), Suriyeli Çerkeslerin Rusya'nın liderliğine dönmelerine yardım çağrısında bulundu.⁴¹⁸

20 Ocak 2012 tarihinde Uluslararası Çerkes Derneği Başkanı, Dmitry A. Medvedev'e, Federasyon Konseyi Başkanı Valentina Matvienko'ya ve Duma Meclis Başkanı'na bir mektup gönderdi. Naryshkin, mektupta uluslar arası Çerkes derneği adına Suriye Çerkeslerine yardım edilmesini talep edilerek, Çerkeslerin anavatanlarına geri dönüşlerinin

---

⁴¹⁶ Elot: '' Çerkes Kongresi Başkanı M. Berzegova'nın RF Devlet Başkanı Dmitry Medvedev'e Mesajı'', 30.12.2011, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2676&Itemid=5, 17.03.2017.

⁴¹⁷ International Circassian Community: ''115 Suriyeli Çerkes Rus Yetkililer Tarafından Adigey Cumhuriyeti'ne Kabul Edildi'', 27.12.2012, <http://www.intercircass.org/?p=641>, 19.04.2017.

⁴¹⁸ Elot: ''Rusya Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Çerkes Organizasyonları Toplantısı'', 08.01.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=%202684&Itemid=1, 17.03.2017.

sağlanması neticesinde, Rusya federasyonunun uluslararası prestijinin, Kuzey Kafkasyadaki barışın, güvenliğin ve istikrarın artacağını da vurguladı.⁴¹⁹

20 Ocak 2012, Uluslararası Çerkes Derneği (ICA), Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, Adigey Cumhuriyeti ve Kaarachaevo-Çerkes Cumhuriyeti liderlerine, Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönebilmeleri için gerekli yardımın yapılması çağrısında bulundu.⁴²⁰

31 Ocak 2012'de Kabardey Balkar Cumhuriyeti'ne Suriye'deki Çerkes cemaatinin üç temsilcisi geldi. Gazetecilerle yapılan toplantıda Çerkes delegeleri Suriyeli Çerkesler'in vatanlarına dönmek istediklerini, Suriye'de savaşın her geçen gün daha da tehlikeli bir hal aldığını, neredeyse her gün ev bombardımanlarının gerçekleştiğini belirterek, Kafkasya'ya dönmek isteyen ve yardıma ihtiyaç duyan binlerce Suriye Çerkesi adına bu ziyareti gerçekleştirdiklerini belirttiler.⁴²¹

11 Şubat 2012'de Maykop'da "Adige Khasa - Çerkes parlamentosu" Suriye Çerkesleriyle ilgili bir toplantısı yapıldı. Adige Khasa-Çerkes Parlamentosu Rusya Devlet Başkanı ve Rusya hükümetinden, Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönüşlerinin sağlanmasını ve yerleşim hakkı verilmesinin talep etti.⁴²²

Adigey Cumhuriyeti Devlet Başkanı Aslan Tkhakushinov, Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönüşleriyle ilgili konunun ancak federal düzeyde çözülebileceğini belirtti ve; geri dönüşle ilgili konu üzerinde dışişleri bakanlığı ile birlikte çalışıldığını ifade ederek, Çerkes

---

⁴¹⁹ International Circassian Community: "Rusya Acil Durumlar Bakanlığı ve Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'e Mektup", 23.01.2012, <http://intercircass.org/?p=760>, 23.04.2017.

⁴²⁰ International Circassian Community: "Suriye Çerkeslerinin Son Durumu", 23.01.2012, <http://intercircass.org/5p=756>, 23.04.2017.

⁴²¹ APN: "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatanlarına Geri Dönüyor", 02.02.2012, <http://www.apn.ru/index.php?newsid=25874>, 03.27.2017.

⁴²² Elot: "Kafkasya 2013", 29.04.2014, http://www.elot.ru/index.php?Option=com_content&task=view&id=2751&Itemid=, 17.03.2017.

diasporasının, Kabardey Balkar, ve Karaçay Çerkes Cumhuriyeti liderleriyle istişarelerde bulunulduğunu ifade etti.⁴²³

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti lideri Arsen Kanokov: "Suriye'de yaşayan Çerkesler için, ülkedeki durumun kötüye gitmesi nedeniyle vatanlarına dönme prosedürlerini kolaylaştırmak gerekiyor. çalışkan pro-Russian ve anadillerini ve gelenlerini koruyan Çerkeslerin anavatanlarına dönmekten korkmamaları gerektiğini vurguladı.⁴²⁴

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti lideri Rashid Temrezov: "Yaşamı tehlike altındaki Suriye halkı arasında Karaçay-Çerkes'li göçmenlerin torunları var ve bu duruma kayıtsız kalamayız. Bölgenin lideri ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetin bir vatandaşı olarak, Suriyeli Çerkeslere mümkün olan her türlü yardım ve desteği sağlamamız gerektiğini düşünüyorum. Şeklinde bir açıklama yaptı.⁴²⁵

16-18 Mart 2012 tarihleri arasında Rusya Federasyonu, Federasyon Konseyi heyeti Çerkes diasporasının sorunlarını incelemek için Şam'da incelemelerde bulundu. Heyet, Suriye'deki Rusya Büyükelçiliği personeli, Suriye'deki bakanlık çalışanları ve bölüm personelleri ile ülkedeki farklı yaş gruplarından Çerkes temsilcilerle ve Çerkes Yardım Kuruluşu yetkilileri ile görüşmeler yaptı ve bir çoğunun Kuzey Kafkasya'ya dönme arzusunda olduğu kendilerine iletildi.⁴²⁶

Uluslararası Çerkes Derneği ICA, 23 Temmuz 2012'de Suriye Çerkeslerinin kurtarılması için Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e yeni bir talepte bulundu. Mektupta; büyük ölçekli çatışmaların yaşandığı

---

⁴²³ Elot: "Viladimir Putin, Medvedev DA, Matvienko, Naryshkin'e Mektup", 18.11.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_frontpage&Itemid=%201&limit=10&limitstart=350, 18.03.2017.

⁴²⁴ International Circassian Community: "Suriye Çerkeslerinin Tarihi Vatanlarına Dönüşü Kolaylaştırılmalıdır", 16.01.2012, <http://intercircass.org/?p=707>, 23.04.2017.

⁴²⁵ Community: "Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Devlet Başkanı: Suriye Çerkeslerine Gerekli Yardım ve Destek Sağlamaya Hazırız", 25.01.2012, <http://intercircass.org/?p=775>, 27.04.2017.

⁴²⁶ Problems of Repatriation of Foreign Circassians: History, Politics, Social Practice, A.V. Kushabiev, Nalchik, 2013, s.159-164

Suriye’de, anavatanlarına dönmek isteyen Çerkesler’e yardım edilmesi talep edildi.⁴²⁷

17 Mart 2012 Adıgey, Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes temsilcilerinin de içinde yer aldığı RF Federasyon Konseyi heyeti Suriye’ye gitti. Adıgey Adıge Khase başkanı Adam Bogus’un verdiği bilgilere göre, heyet anavatanlarına geri dönmek isteyen Çerkeslerin olası iskânlarıyla ilgili durumu yerinde incelemeler yaptı.⁴²⁸

2012 yılının üçüncü ayına gelindiğinde Suriye’deki çatışma ortamı gitgide tırmandı. Suriye’li Çerkes temsilcilerinden oluşan (güvenlik nedenleriyle kimlikleri açıklanmayan) bir heyet, 31 Kasım 2012 de Medvedev’le Kafkasya’ya geri dönüşü konuştu. Altı gün sonra, Rus hükümeti RBK haber ajansına şu sözlerle bir açıklama yaptı: "Çerkeslerin tarihi anavatanlarına geri dönmesi ve Suriye'ye yardım konusu ciddi bir şekilde inceliyor."⁴²⁹

16 Nisan 2012 New Jersey Çerkes diasporası, bölge senatörü Robert Menendez’den Suriyeli Çerkeslerin mülteci statüsü alabilmeleri için yardım edilmesini istedi. Görüşmeden, eğer dikkatli ve hassas davranılabilirse 500-1000 Çerkes’in kabulü için ABD’den yardım alınabileceği sonucu çıktı.⁴³⁰

Al Jazeera televizyonu 24.04.2012 yılında yaptığı bir haber de Suriye’deki Çerkes nüfusun yoğunluğunun Beşar Esad’ı desteklediğini fakat muhalefet’in iktidara gelmesi durumunda kendilerinden intikam alınabileceğinden korktuklarını iddia eden bir haber yayınlandı.⁴³¹

---

⁴²⁷ A.e.

⁴²⁸ Ajans Kafkas: "Diaspora Federasyon Konseyi Suriye’de", 17.03.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/rf-federasyon-konseyi-heyeti-Suriyede/>, 03.26.2017.

⁴²⁹ Eurasia View: "Syrian Unrest and Dilemma", 19.03.2012, <http://www.eurasiareview.com/19032012-syrian-unrest-and-the-dilemma-of-circassian-repatriation-analysis/>, 01.01.2017

⁴³⁰ Ajans Kafkas: "Çerkes Diasporası Suriyeli Çerkeslere Mülteci Statüsü Verilmesini İstiyor", 16.04.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/abd-cerkes-diasporasi-Suriyeli-cerkeslere-multeci-statusu-verilmesini-istiyor/>, 03.10.2017.

Suriye'deki çatışmanın başlangıcından, anavatanları Adige Cumhuriyetine 2012 yılının ortalarına doğru 93 Suriye Çerkesi geri döndü. Geri dönenler için oluşturulan uyum merkezi (Tsentr Adaptatsii Repatriantov), tarafından sağlanan konutlar, fon tarafından ödendi. 22 Haziran 2012'de Nalçik'e Suriye'den iki Çerkes kafilesi daha geldi.⁴³²

Nisan 2012'de Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ne ise yaklaşık 60 kişilik bir grup geldi ve Kabardey-Balkar Eyalet Üniversitesi'nde Suriye'den 90 öğrenci eğitim almaya başladı.⁴³³

2012 yılının son aylarına gelindiğinde Kabardey-Balkar Cumhuriyeti kota sınırının tükendiğini ve Suriye Çerkeslerinin Adige'ye veya Karaçay-Çerkes'e sığınmaları gerektiğini söyledi. Rus makamlarının Suriye Çerkeslerine yönelik duyarsız kalması Çerkesleri farklı arayışlara itti ve Çerkes aktivistlerinden oluşan bir temsilci grubu, 6 Ağustos 2012 tarihinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'dan Suriye Çerkesleri'ne yardım talebinde bulundu. Fakat ilerleyen zamanlarda İsrail herhangi bir Çerkes mülteciyi kabul etmedi.⁴³⁴

24 Temmuz 2012 Kafkasya ve diasporadan sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin yer aldığı Suriyeli Çerkeslere destek inisiyatifi, geri dönüş için maddi kaynak ve enformasyon sağlayacak bir merkez kurulması önerisinde bulundu. grup koordinasyon çalışmalarını 1 Ağustos'ta, yani Geri Dönüş Gününün kutlanacağı gün gerçekleştirdi.⁴³⁵

---

⁴³¹ Al Jazeera: "Syria Ethnic Circassians Seek Russia Return", 24.05.2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/201242475857130863.html>, 03.27.2017.

⁴³² 07 KBR: "Kafkasya'ya Suriye Çerkeslerinin Dönüşü", 28.05.2012, <http://07kbr.ru/2012/06/28/vozvrashhenie-sirijskix-cherkesov-na-kavkaz/>, 04.22.2017.

⁴³³ A.e.

⁴³⁴ Georgia Times: "Syrian Circassians Exchange Russia for Israel", 05.09.2012, <http://www.georgiatimes.info/en/analysis/80133.html>, 18.02.2017.

⁴³⁵ Ajans Kafkas: "Suriye Çerkesleri İçin Koordinasyon Merkezi Önerisi", 24.07.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cherkesler-icin-koordinasyon-merkezi-onerisi/>, 03.26.2017.

2012 yılının sonlarına doğru Kuzey Osetya Cumhuriyeti Suriyeli mültecileri sınırlarına kabul etmeyeceğini açıkladı.⁴³⁶ 10 ağustos 2012 tarihinde Bir grup genç aktivist Suriyeli Çerkeslerin hakları için Rusya Dışişleri Bakanlığı binası önünde eylem yapmak için toplandı. Planlanan toplu eyleme izin verilmemesi üzerine, ancak göstericiler tek kişilik eylem hakkını kullandılar. Gençler tek tek, ellerindeki yaşam hakkı ve anavatana dönüş hakkına dikkat çeken pankartlarla Dışişleri Bakanlığı, Devlet Başkanlığı Sekreterliği, Acil Durumlar Bakanlığı ve Göç Servisi binaları önünde eylem yaptılar.⁴³⁷

29.08.2012 Suriye de çatışmaların 18. Ay'ında Suriyeli Çerkeslerin 9'unun hayatını kaybettiği ve 60'ın üzerinde kişinin de yaralandığı iç savaşta, çatışmalarda yaralanan 2 Çerkes Kilis ve Gaziantep Devlet hastanelerine getirilerek tedavi altına alındı. Yaralılardan biri olan ileri yaştaki bayan hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden yaşlı bayan thamaetenin, Suriyede kalan 19 yaşındaki kızının da aynı gün hayatını kaybettiği haberi ulaştı. Yine aynı gün öğle saatlerinden diğer günün akşamına kadar Çerkes yerleşim bölgesi olan ``Murmij`` in çatışma alanı haline geldi.⁴³⁸

İstanbul Çerkes Derneği; Marmara Bölgesi'ndeki tüm kurum ve gruplarla, 29.08.2012 Çarşamba akşamı, İstanbul Çerkes Derneği'nde ``Suriye Çerkesleri` gündemli Toplantı yapılması kararı aldı. Toplantı: Adıge Dil Derneği, Adıge Düşünce Derneği, Birleşik Kafkasya Derneği, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti Derneği, Çerkes Hakları İnisyatifi, Çerkesya Yurtseverleri, Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Dzıbe Ailesi Derneği, Gaziosmanpaşa Adıge Khase, Gebze Kuzey Kafkas Kültür Derneği, Güneşli Kafkas Derneği, İnegöl Adıge Çerkes Derneği, İstanbul

⁴³⁶ Russia Time: ``Syrian Refugees Russia``, 05.09.2012,

<https://www.rt.com/news/syrian-refugees-Russia-kevorkova-751/>, 02.04.2017.

⁴³⁷ Ajans Kafkas: ``Suriyeli Çerkesler İçin Moskova'da Eylem``, 11.08.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cherkesler-icin-moskovada-eylem/>, 03.11.2017.

⁴³⁸ İstanbul Çerkes Derneği: ``Suriye Çerkesleri için Değerlendirme Toplantısı``, 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesderneği.org/haberoku.asp?id=74>, 10.03.2017.

Kafkas Kùltür Derneği, İstanbul Çerkes Derneği, İstanbul Abhaz Kùltür Derneği, Kafkas Vakfı, Kafkas Akademi, Kafkasya Forumu, Kocaeli Kafkas Kùltür Derneği, Nart Ajans, Pendik 1864 Kafkasyalılar Derneği, Sakarya Kafkas Kùltür Derneği, Silivri Kuzey Kafkas Kùltür Derneği, Uzuntarla Kafkas Kùltür Derneği. Katılımıyla gerçekleşti. Ayrıca Kaffed sosyal işler sekreteri Erdoğan Yaşar, Suriye'deki son durum ve genel çalışmaları anlatan bir sunum gerçekleştirdi. Yine toplantıda, Suriye'den yakın zamanda Tùrkiye'ye gelen ve çatışmalara tanık olan Suriye Çerkesleri yaşadıklarını aktardılar.⁴³⁹

22.09.2012 Diaspora örgütleri bir araya gelerek, dayanışma ve enformasyon çalışmaları gerçekleştirmek üzere Dr. Nusret Baş, başkanlığında "Suriye Çerkesleriyle Dayanışma Komitesi"ni oluşturdu.⁴⁴⁰

20 Ekim 2012 tarihinde Nalçık'te yapılan ICA Kongresinde, delegeler, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Rusya Federasyonu Duma Meclisine başvuruda bulunarak, Suriye Çerkeslerinin kritik bir durumda olduklarını ve anavatana dònmek istediklerini belirttiler. Başvuruda durumun aciliyeti vurgulanarak anavatana dònüř arzusundaki Çerkeslerin acilen Suriyeden tahliye edilmesi gerektiği bildirildi. Alınacak olumlu bir kararın Rusya Federasyonunun uluslar arası prestijini artıracadı ve Kuzey Kafkasya'daki barış, güvenlik ve istikrarın güçlenmesini sağlayacağına inandıkları belirtildi.⁴⁴¹

Ekim 2012'nin sonunda Golan Tepeleri'ne yapılan büyük saldırıda Bir Ajam ve Breka isimli Çerkes köyleri savaş alanının ortasında kaldı. Evleri yıkılan Çerkesler Homs ve diğer alanlara sığındılar. 31 Ekim'de rejim güçlerinin geri çekilmesiyle muhalefet güçleri bu bölgede kısmi hakimiyet kurdu. Bir Ajam köyünde yaşayan sivillerin tahliye edilmesine Birleşmiş

---

⁴³⁹ A.e.

⁴⁴⁰ İstanbul Çerkes Derneği: "Suriye Çerkesleriyle Dayanışma Komitesi Oluşturuldu", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesderneği.org/haberoku.asp?id=81>, 10.03.2017.

⁴⁴¹ International Circassian Community: "RF Hükümeti ile ICA Delegeleri Kongresi", 10.11.2012, <http://intercircass.org/?p=3383>, 28.04.2017.

Milletler ve Kızıl Haç yetkilileriyle birlikte çalışıldığı esnada, ateş altında kalındı ve hükümet güçleri tahliye çalışmalarını yasakladı. Bir çok sivil, savaş bölgesini terk etmeğe çalışırken hayatını kaybetti.⁴⁴²

Adyghe Khasa Parlementosu, Devler Başkanı Vladimir Putin, Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev, Federasyon Konseyi Başkanı Valentina Matvienko, Rusya Federasyonu Devlet Duması Başkanı S. E'ye gönderdiği 8 Kasım 2012 tarihli mektupta, Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönüşleriyle ilgi yapılan çok sayıda başvurunun görmezden gelindiği kaydederek, temel insani ihtiyaçlardan yoksun olan ve köylerini terk eden bu insanların yardım'a muhtaç olduklarını ve kendilerinden acil olarak yardım talebinde buldukları iletildi.⁴⁴³

10 Kasım 2012'da, Golan Tepeleri'ndeki Çerkes yerleşimlerinin bombalamasından dolayı Rusya'daki sivil toplum kuruluşları, ABD ve Alman yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda Golan Tepeleri'ndeki Çerkeslerin kritik durumundan bahsedildi. Bildirinin yazarları, dünyanın her yerindeki Çerkesleri ve dünyanın dikkatini Suriye'deki yurttaşların trajik durumuna çekmek için mümkün olan tüm adımları atmaya çağırıldılar. Ayrıca Rus makamlarından da acil insani yardım talebinde bulunuldu.⁴⁴⁴

10 Kasım 2012'de New York'daki BM binası önünde, 50'den fazla kişinin katıldığı Suriyeli Çerkeslere destek mitingi yapıldı. Suriye'deki Çerkes yerleşim yerleri Bir-el Ajam ve Berek'e düzenlenen saldırıların ardından gerçekleştirilen eylemin organizatörlüğünü ABD Çerkes sivil örgütü NASSIP Foundation yaptı.⁴⁴⁵

---

⁴⁴² Elot: "Dönüşüm, Moskova Çerkes Gözlemcileri", 15.11.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=3092&Itemid=1, 17.03.2017.

⁴⁴³ A.e.

⁴⁴⁴ A.e.

⁴⁴⁵ Ajans Kafkas: "New York'ta, BM Binası Önünde Suriye Çerkeslerine Destek Veren Bir Miting Düzenlendi", 12.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/bm-binasi-onunde-Suriye-cherkeslere-destek-mitingi-yapildi/>, 03.11.2017.

Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi, 11 Kasım 2012 Pazar Günü İstanbul'da gerçekleştirdiği toplantısında tüm Çerkesler'e, Suriye Çerkesleri için dayanışma çağrısında bulundu. Pek çok şehirden komite temsilcilerinin bir araya geldiği toplantıya, Suriyeli sığınmacılar da katıldılar. toplantıda, Çerkesler'in farklı bölgelerde karşıya kaldığı sorunlar ve çözüm önerileri değerlendirildi. Suriye'de yaşanan çatışmaların genel gidişatı ve Çerkeslere yönelik saldırılar bu toplantıda ele alındı.⁴⁴⁶

8 Kasım 2012'de Golan tepelerindeki Çerkes köyleri Bir Acem ve Bereka rejim güçleri tarafından bombardımana tutuldu. Köylere saklanan Muhafızlar 09.11.2012 tarihinde İsrail kontrolündeki Golan bölgesi ile Suriye sınırı arasında BM denetimindeki tampon bölge üzerinden Çerkes köyü Bir Acem'i ele geçirdi. Suriye ordusu da sıfır noktasındaki köyü geri almak için tanklarını tampon bölgeye sokunca çatışma başladı. Top ateşle 8-10 köy yıkıldı. Çatışma sırasında 5 Suriye tankı Golan'a geçince İsrail de Suriye tarafına toplarla misilleme yaptı. Muhafızlarla rejim güçleri arasında üç gün süren çatışmada 8 Çerkes hayatını kaybetti.⁴⁴⁷

Benzer bir trajedi de eşzamanlı olarak Şam'a 15 km mesefadaki Çerkes köyü Med Sultan'da da yaşandı. köyde yaşanan çatışmalarda 10-15 ev yıkıldı, ölenlerin sayısı ise tam olarak tespit edilemedi. 2012 yılı sonu itibarıyla toplamda 35 Çerkes hayatını kaybetti.⁴⁴⁸

Moskova'da, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı önünde 8 Kasım 2012 tarihinden itibaren uzun süre devam eden Suriyeli Çerkeslerin korunması için tek kişilik eylemler düzenlendi.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁶ Circassian Solidarity: "Syrian Circassians", 16.08.2015, <http://www.circassiansolidarity.org/tr>, 02.01.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Suriye Çerkesleri için Dayanışma Çağrısı", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=90>, 10.03.2017.

⁴⁴⁷ Al-Monitor: "Syrian Circassians Nervously Plan Escape Routes", 13.11.2012, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/11/after-clashes-syrias-circassians-nervously-plan-escape-routes.html>, 03.07.2017.

⁴⁴⁸ A.e.

⁴⁴⁹ Ajans Kafkas: "Golandaki Çerkesler Köylerinin Terk Etti", 16.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/golandaki-cerkesler-koylerini-terk-etti/>, 03.12.2017.

Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi, 11 Kasım 2012 Pazar Günü İstanbul'da gerçekleştirdiği ilk toplantısında tüm Çerkesler'e Suriye Çerkesleri için dayanışma çağrısında bulundu.⁴⁵⁰

24 Kasım 2012'de Suriyeli Çerkeslere destek için Puşkin meydanında yapılması planlanan miting başvurusu Moskova Belediyesi tarafından reddedildi. Miting, 24-25 Kasım'da dünyanın farklı ülkelerinde yapılacak olan Suriyeli Çerkeslere destek eylemi çerçevesinde gerçekleştirilecekti. Moskova Belediye Başkanlığı; Yasaların, başka ülkelerdeki duruma müdahil olma talebiyle miting yapmaya müsaade etmediğini açıkladı.⁴⁵¹

Planlanan miting gerekli izin alınmasıyla 2 Aralık 2012 tarihinde gerçekleştirildi. Mitinge katılan yüzden fazla kişi, Rusya ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri yönetimlerinden Suriyeli Çerkeslerin kurtarılması için acil önlemler alınması talebinde bulundu. 3 Kasım 2012 Kabardey-Balkar Cumhuriyetinin başkenti Nalçik'te ise tek kişilik eylem yapıldı. 27 yaşındaki Albert Dışekov Abhazy Meydanında saat 13:30'dan 15.00'e kadar "Yurttaşlar kanunu herkes için çalışmalı: Suriyeli Çerkesleri evlerine getirin!" yazılı pankartıyla eylem yaptı.⁴⁵²

Aralık 2012'ye kadar, Adigey ve Kabardey Balkar Cumhuriyetlerine 600 den fazla Suriyeli Çerkes ulaştı. Kabardey-Balkar'da Suriye'den gelen göçmenlerin bir bölümü Nalçik'teki sanatoryumlara yerleştirildi.⁴⁵³

Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönüşünün engellenmesi onların savaşa bakış açılarını da etkiledi. 2012 sonbaharından bu yana özgür Suriye

⁴⁵⁰ Haber 7: "Suriye Çerkesleri için Çağrı", 13.11.2012,

<http://www.haber7.com/guncel/haber/951259-Suriye-cerkesleri-icin-cagri>, 01.17.2017.

⁴⁵¹ Ajans Kafkas: "Moskova Belediye Başkanlığı Çerkes Eylemine İzin Vermedi", 21.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/moskova-belediyesi-cerkes-eylemine-izin-vermedi/>, 03.14.2017.

⁴⁵² Ajans Kafkas: "Moskova'da Suriyeli Çerkeslere Destek Eylemi", 03.12.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/moskovada-Suriyeli-cerkeslere-destek-eylemi/>, 03.12.2017.

⁴⁵³ Gazete Vatan: "Suriye Çerkeslerinden Rusya'ya Çağrı", 25.12.2012, <http://www.gazetevatan.com/Suriye-cerkeslerinden-Rusya-ya-cagri-501811-dunya/>, 15.01.2017.

ordusu saflarına katılan Çerkes asıllı gençlerin sayısında önemli bir artış gözlemlendi.⁴⁵⁴

Aralık 2012 de Kafkasyalı Yazarlar Birliği Derneği, Rusya Federasyonu'na Suriye'deki "etnik kimliklere yönelik kırımdan" uzaklaşmak isteyen Çerkesleri Kafkasya'ya kabul etmesi çağrısında bulundu.⁴⁵⁵

'Suriye'de Çerkesler ölüyor!' sloganıyla 5 Ocak 2013 Cumartesi günü saat 15:00'te Ankara'da toplanan Çerkesler, Rusya Büyükelçiliği önünden Rusya'ya ve dünya kamuoyuna seslendiler. Kaffed tarafından yapılan basın açıklamasında, Suriye'de taraf olmadığı bir iç savaşta yaşam mücadelesi veren 100.000 bin civarındaki Çerkes için anavatana geri dönüş talebinde bulunuldu.⁴⁵⁶

6 Ocak 2013 Kafkas Dernekleri Federasyonu (Kaffed), Suriye'de yaşayan Çerkeslerin anavatanlarına dönmeleri için Rusya Büyükelçiliği önünde eylem yaptı.⁴⁵⁷

Perit Khase'nin başkanı Ahmet Staş, 10 Ocak-22 Şubat arasında 110 Suriye Çerkesinin anavatana dönmek için kendilerine başvurduğunu açıkladı. Remi başvuru rakamı 600'e ulaşmıştı.⁴⁵⁸

13 Ocak 2013'de Moskova'da yapılan bir konferansta anavatana dönmek için başvuruda bulunanların sayısı 411 olarak açıklandı. Ayın sonlarında Adıgey ve Kabardey-Balkar hükümetleri geri dönüş ile ilgili çalışma grupları kurdu. Aynı günlerde Suriye diaspora'sından emekli ordu mensuplarından oluşan üç kişilik bir heyet dönüş konusunda temaslarda ve

---

⁴⁵⁴ A.e.

⁴⁵⁵ A.e.

⁴⁵⁶ Star Gazetesi: "Çerkesler Ankara'dan Rusya'ya Seslenecek", 02.01.2013, <http://www.star.com.tr/guncel/cerkesler-ankaradan-Rusyaya-seslenecek-haber-716573/>, 01.17.2017.

⁴⁵⁷ Ajans Kafkas: "Suriye Çerkesleri Yalnız Değil", 06.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriye-cerkesleri-yalniz-degil/>, 03.17.2017.

⁴⁵⁸ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriyeli Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cerkesler/>, 03.17.2017.

incelemelerde bulunmak üzere önce Adıgey'e, daha sonra Kabardey-Balkar ve Karaçay Çerkes'e gitti.⁴⁵⁹

Ocak 2013'de Adıgey Cumhuriyeti'nde "Adyga-Khase" adlı Çerkes sivil toplum örgütünün Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına dönebilmeleri için Duma Meclisine yaptığı başvuruya, Rusya Duma Meclisi Ulus Meseleleri Komitesi kısa bir yanıt verdi; Suriye'deki Çerkesler Rus vatandaşı değildir ve Vatanlarına dönmek için yardım isteme hakları yoktur".⁴⁶⁰

2013 yılının sadece Ocak ayı içerisinde Türkiye'ye gelen Suriyeli Çerkes sayısı 50 kişi civarındaydı. 17 Şubat'ta Rusya Federasyon Konseyi Suriyeli Çerkesler sorunu görüştü ve durumu yerinde incelemek üzere Suriye'ye bir heyet gönderilmesi kararı aldı. Şubat ayının ortasında Adıgey Adıge Khase'sinin çağrısıyla Maykop'ta geniş katılımlı bir kongre düzenlendi.⁴⁶¹

04.03.2013 tarihinde Asilh Köy Humus'ta 3 Suriyeli Çerkes Ağır bombardımanda hayatını kaybetti. Hayatını kaybeden Çerkes'lerin isimleri şöyleydi: Vesim Şarruğ, Mentor Isaac, Fahmia Hanım (Deyrfol dan gelen misafir). Aynı gün 6 kişi de ağır şekilde yaralandı. Yaralıların adları: Farhan şerruh, Rami Haj Beck, Ahmed Yiten, Mohammed Qozuc, Ahmed Idriss ve Hossam Soliman.⁴⁶²

05.03.2013 Deyrfol Köyü Humus'ta gerçekleşen ağır bombardımanda 8 Suriyeli Çerkes daha hayatını kaybetti. Hayatını kaybeden Çerkes'lerin isimleri: Abdul Wahab Daghistani, Obeida

---

⁴⁵⁹ A.e.

⁴⁶⁰ 07 KBR: "Repatriation Of Srian Circassians", 20.09.2013, <http://07kbr.ru/2013/01/20/otkaz-v-repatriacii-istoricheski-obosnovali/>, 04.22.2017.

⁴⁶¹ Nart Ajans: "Türkiye'ye Gelen Suriyeli Çerkes Sayısı Arttı", 18.01.2013, <http://www.nartajans.net/site/haberler/5977-turkiye-ye-gelen-suriyeli-soydas-sayisi-yi-asmistir.html>, 01.04.2017.

⁴⁶² Nart Ajans: "Suriye'de Çerkesler de ölüyor", 07.03.2013, <http://www.nartajans.net/site/haberler/5991-suriye-de-cerkeslerde-oluyor.html>, 01.03.2017.

Otomhley, Hamza Şah, Usame Abaza, Sahibi Abaza ve Sultan Lehine. Ayrıca 2 şehit ismi belirlenememiştir.⁴⁶³

20 Mart 2013'te Perit yönetim kurulu üyesi Beslan Hagajeyev sene başından beri gönderdikleri davetiyelerle Suriye'den 70 kişinin Kabardey-Balkar'a geldiğini açıkladı.⁴⁶⁴

Suriye'de devam çatışmalar nedeniyle ilk Suriyeli Çerkes gurubu 28 Mart 2013'te Gaziantep'e getirildi.⁴⁶⁵ 7 Nisan 2013 tarihinde Çerkes Dernekleri Federasyonu kuruldu.⁴⁶⁶

2 Mayıs 2013 günü dönemin T.C Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Lübnan üzerinden Türkiye'ye getirilerek Nizip barınma merkezine yerleştirilen Suriye Çerkeslerinin de aralarında bulunduğu Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi, Çerkes Hakları İnisiyatifi ve Çerkes Dernekleri Federasyonu'ndan oluşan heyeti, Dışişleri Bakanlığı Konutu'nda kabul etti.⁴⁶⁷

Dünya Çerkesleri dayanışma komitesi (DK), Çerkes dernekleri federasyonu(Çerkes-Fed) ve Adige Dil Derneği işbirliğiyle Nizip Halk Eğitim Merkezi bünyesinde 7 haziran 2013 tarihinde Adigece dil öğretimi programı başlatıldı. Kampta bulunan yaklaşık 300 adige'ye eğitim verildi.⁴⁶⁸

Haziran 2013 başında, Kabardey-Balkar'a 100, Adıgey'e 30 Suriyeli Çerkes geldi. Ağustos 2013 sonunda Kabardey-Balkar'ın 400 kişilik kontenjanı doldu. Eylül 2013 itibariyle Suriye'de şartlar daha da ağırlaştı.

---

⁴⁶³ A.e.

⁴⁶⁴ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış: Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.17.2017.

⁴⁶⁵ Ajans Kafkas: "Suriye'li Çerkesler Türkiye'ye Getirildi", 28.03.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cherkesler-turkiyeye-getirildi/>, 03.19.2017.

⁴⁶⁶ ÇERKESFED: "Çerkes Dernekleri Federasyonu Kuruldu", 18.04.2013, <http://www.cerkesfed.org/2013/04/18/107/>, 02.03.2017.

⁴⁶⁷ Haberler.Com: "Suriye Çerkesleri Başbakan Ahmet Davutoğlu'nu Ziyaret Etti", 02.05.2013, <http://www.haberler.com/suriye-cherkesleri-davutoglu-nu-ziyaret-etti-4583680-haberi/>, 01.17.2017.

⁴⁶⁸ ÇERKESFED: "Nizip Konteyner Kampta Adigece Dil Kursu Açıldı", 17.06.2013, <http://www.cerkesfed.org/2013/06/17/969/>, 02.03.2017.

Pasaport ve vize alabilmek neredeyse imkansız hale geldi. Ürdün'e karayolu ulaşımı kesildi, uçak fiyatları normalin çok üzerinde arttı. Karayolu ile Lübnan'a ulaşma seçeneği ise ciddi tehlikeler içeriyordu.⁴⁶⁹

Kasım ayının başında Golan tepelerindeki Çerkes köyleri Bir-i Acem ve Bareka, bölgedeki Özgür Suriye Ordusu üyelerini yok etmek amacıyla, Esed güçleri tarafından tekrar bombalandı. Sivil halktan hayatını kaybedenler oldu, köy sakinleri kuşatma öncesinde ve bombardımanın başlamasının ardından köyleri terk ederek yakınlardaki Arap köyüne sığındı.⁴⁷⁰

5 Kasım'da Kafkas Dernekleri Federasyonu (Kaffed) Suriye Kriz Masası, fitre kapsamında 21.100 dolar, toplamda 16.130 TL + 500 dolar para toplandığını açıkladı. Fitre olarak toplanan para Nalçık ve Maykop'taki Suriyeli Çerkes öğrenciler ve ihtiyaç sahibi Suriye Çerkesleri için kullanıldı. Yardım kampanyası kapsamında toplanan tutar da Türkiye'ye sığınan ihtiyaç sahibi aileler yararına harcandı.⁴⁷¹

12 Kasım 2013'de İstanbul'da Dünya Çerkesleri Dayanışma komitesi kuruldu. 22 Aralık'ta yayınlanan 40 günlük çalışma raporunda 200 nüfustan oluşan 44 ailenin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde Çerkeslerin yaşadığı yerleşim yerlerindeki evlere yerleştirildiği açıklandı. Kasım 2013'de Adıgey cumhuriyeti'nin sığınmacılara ayrılan 457 kişilik kontenjanı doldu.⁴⁷²

21 Aralık 2013 tarihinde Nizip kampına, Çerkes Dernekleri Federasyonu başkanı Dr. Nusret BAŞ ve Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti

---

⁴⁶⁹ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.17.2017.

⁴⁷⁰ Ajans Kafkas: "Goladaki Çerkesler Köylerinin Terk Etti", 16.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/golandaki-cherkesler-koylerini-terk-etti/>, 03.12.2017.

⁴⁷¹ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.12.2017.

⁴⁷² A.e.

başkanı Günsel Şurdum'un da aralarında bulunduğu 4 Çerkes doktor kamp sakinlerini sağlık taramasından geçirdi.⁴⁷³

Rusya, 7 Şubat 2014' te ev sahipliği yaptığı Soçi Kış Olimpiyatları'na hazırlanırken Çerkesler ise Rusya'yı yoğun bir şekilde protesto etti.⁴⁷⁴ 7 Şubat 2014'te Nalçik'te yapılan Olimpiyatları protesto eylemine katılmış olan Adıge Hekuj-Çerkesya sivil hareketi Başkanı Abubekir Murzakan tutuklandı, 8 Şubat'da saat 22:00'de serbest bırakıldı. Gözaltına alınan aktivistlerin çoğunluğunun 8 Şubat 23:30'da serbest bırakıldı.⁴⁷⁵

7 Şubat 2014'te Nalçik'teki, Soçi Olimpiyatlarının protesto edildiği yere yakın bir yerde gözaltına alınmış olan üç Suriye'li öğrenci hakkında Rusya'dan sınır dışı edilme kararı verildiği açıklandı.⁴⁷⁶

18.02.2014 İsrail'deki Çerkes Toplumu, Kış Olimpiyatları'nın kendi tarihsel başkentleri Soçi'de düzenlenmesini, Tel-Aviv şehrindeki Rusya Federasyonu büyükelçiliğini önünde protesto etti. Gösteride Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçik'te yapılan Soçi Olimpiyatı karşıtı gösteride gözaltına alınıp, darp edilen ve daha sonra tutuklanan göstericilerin derhal serbest bırakılması istendi.⁴⁷⁷

20.02.2014 Kabardey-Balkar Cumhuriyetinin başkenti Nalçik'te Suriye'li mültecilere yardım eden gönüllüler, Devlet başkanı Yuri Kokov'a bir mektup gönderdi ve Suriye'li Çerkeslerin durumuna dikkat çekti.

⁴⁷³ ÇERKESFED: "Çerkes Doktorlar Nizip Kampında", 25.17.2013, <http://www.cerkesfed.org/2013/12/25/cerkes-doktorlar-nizip-kampinda/>, 02.03.2017.

⁴⁷⁴ İstanbul Çerkes Derneği: "Çerkesler Soçi Olimpiyatlarını Protesto Ediyor", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=157>, 11.03.2017.

⁴⁷⁵ İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçik'te Olimpiyatlara Karşı Eyleme Katılanlar Polis Tarafından Dövüldü", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=165>, 11.03.2017.

⁴⁷⁶ İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçikte Suriyeli Çerkes Öğrenciler Sınırdışı Ediliyor", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=183>, 18.03.2017.

⁴⁷⁷ İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçikte Suriyeli Geri Dönüşçüler İçin Kampanya", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberler.asp?id=12&a=5>, 18.03.2017.

Kabardey-Balkar'da o tarihte 700'den fazla Suriye'li geri dönüşçü bulunuyordu.⁴⁷⁸

08.03.2014 Kabardey-Balkar Yüksek Mahkemesi, Suriye'li öğrencinin sınır dışı edilme kararını iptal etti. Nalçık şehir mahkemesinin 10 Şubatta, Kabardey-Balkar Tarım Üniversitesi öğrencisi olan Suriye'li Çerkes Atahman Ayal'in sınır dışı edilmesi yönünde vermiş olduğu kararın iptaline karar verdi.⁴⁷⁹

Kabardey-Balkar Devlet Üniversitesinde 2014 yılında 200'den fazla Suriye'li öğrencinin eğitim gördüğü, Rusya Federasyonu Eğitim Bakanlığı'nın burs imkanından faydalandıkları açıklandı.⁴⁸⁰

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, Rusya'da kalan Çerkeslere 2014 yılında da baskı uygulanmaya devam edildi. Soçi Olimpiyatları öncesi yapılan bir gösteri dolayısı ile (No Soçi), Rus kolluk kuvvetleri tarafından yaklaşık 30 kişi tutuklandı ve en az 40 kişi gözaltına alındı.⁴⁸¹

2015 yılının Temmuz ayında, Maykop Adige Hase derneği başkanı Zaurby Chundyshko, Suriye'deki Rusya konsolosluklarının Suriye Çerkeslerine vize vermek istemediklerini belirten bir açıklama yaptı.⁴⁸²

Rusya insan hakları merkezi, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e, Rusya'nın 10.000 kişiyi kabul edebilecek kapasiteye sahip olduğunu ve bu konuda politikalar geliştirmesi gerektiğini belirterek daha fazla sayıda Çerkes'in Kafkasya'ya dönüşüne izin vermesi yönünde çağrıda

⁴⁷⁸ İstanbul Çerkes Derneği: "Uluslararası Af Örgütü Soçi'de Yeni Tutuklamaları Kınadı", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=192>, 10.04.2017.

⁴⁷⁹ İstanbul Çerkes Derneği: "Kabardey-Balkar Yüksek Mahkemesi Suriyeli Öğrenciyi Haklı Buldu", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=213>, 10.04.2017.

⁴⁸⁰ A.e.

⁴⁸¹ The Daily Best: "Russia Circassian Diaspora", 02.05.2013, <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/02/09/the-lost-tribe-of-sochi-Russia-s-circassian-diaspora.html>, 01.17.2017.

⁴⁸² Open Democracy: "Circassians Come Home", 15.07.2015, <https://www.opendemocracy.net/od-Russia/svetlana-bolotnikova/circassians-come-home>, 02.04.2017.

bulundu. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti lideri Yury Kokov'un sözcüsüne göre 2015 yılı itibariyle yaklaşık 2 bin sığınmacı Suriye'den bölgeye geldi. 10.09.2015 tarihinde Sovyetler Birliği Sivil Toplum ve İnsan Hakları (SYK) Başkanlığı Konseyi, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e Suriye'den daha fazla mülteci kabul etmeye çağırdı.⁴⁸³

HRC üyesi Maksim Shevchenko, Rusya'nın önemli gazetelerinden İzvestia'ya yaptığı açıklamada, Rusya'nın Çerkes kökenli 10.000 mülteciyi potansiyel olarak alabileceğini söyledi. 10.09.2015 günü yayınlanan bildiride Kremlin sözcüsü Dmitry Peskov, Rusya'nın Suriyeli mültecilere yardım etmek için yapılacak herhangi bir programa katılmasının "muhtemel olmadığını" açıkladı.⁴⁸⁴

2015 yılında Avrupa, büyük oranda Suriye vatandaşı olan fakat diğer Ortadoğu ve Afrika'daki kriz bölgelerinden de gelen insanların ege denizi ve Türkiye üzerinden Avrupa sınırlarına girmeye çalışan insanları durdurmaya çalıştı. Rusya ise Suriye krizindeki rolünü ve müdahale enstürmanlarını gitgide artırdı. Bu süreçte sayıları 100.000'lerle ifade eden Suriye Çerkeslerinin anavatanları Kafkasya'ya dönme girişimleri de artı. Rusya Federal Göçmenlik Servisine göre 2015 yılına kadar Rusya'ya yaklaşık 12.000 Suriyeli sığınmacı geldi ve sadece 2.000 kişiye yasal ikamet hakkı tanındı.⁴⁸⁵

Eylül 2015'te İstanbul otogarı Suriyeli sığınmacılarla doldu. Binlerce sığınmacı Edirne'ye gitmek için bekledi Suriyelilere bilet satılmayan Esenler otogarında bekleyen mültecilerin arasındaki Suriyeli

---

⁴⁸³ TRT World: "Syrian Circassians Returning to Russias Caucasus Region", 11.09.2015, <http://www.trtworld.com/europe/syrian-circassians-returning-to-Russias-caucasus-region-7673>, 02.01.2017.

⁴⁸⁴ A.e.

⁴⁸⁵ CS Montitor: "Russia As Safe Zone For Syrian Refugees", 16.08.2015, <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/0916/Russia-as-safe-zone-for-Syrian-refugees-It-s-not-as-odd-as-you-d-think>, 02.01.2017.

Çerkeslerden oluşan 55 kişilik grup, Avrupa'ya gidişte daha güvenli bir güzergah olan kara yolunu seçtikleri için İstanbul'a geldiklerini belirtti.⁴⁸⁶

Rusya Federasyonu Göçmenlik Servisi, Rusya Federasyonu'nda Suriye'den gelerek ikamet izni alan 12.000 sığınmacı bulunduğunu açıkladı.⁴⁸⁷

Şam'da annesi ile 27 Eylül 2015 tarihinde ayakkabı almak için gittiği Kurban bayramı alışverişinden dönen 11 yaşındaki Djuddi Muhammed Hayr Maf, bulunduğu araç içinde sniper tarafından açılan ateş sonucu hayatını kaybetti.⁴⁸⁸

Çerkes aktivist Hazrail Hanahok, 27 Eylül'de Maykop'ta Suriyeli mültecilerin tahliyesi talebiyle tek kişilik bir eylem yaptı.⁴⁸⁹

Rusya hava kuvvetleri, 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'de Kafkasyalıların yaşadığı biri Dağıstanlıların köyü, ismi Deir Fuol. Diğer ikisi de Aseleh ve Abu Hamamah isimli Çerkes köylerini bombaladı.⁴⁹⁰

2 Ekim 2015 tarihinde Ajans Kafkas menşeli bir haberde Suriye'de Çerkes köyü Marj-Sultan'da kalan 150 kişinin çok zor durumda olduğu bildirildi. Köyde yaşayan bir Çerkes'in, Tuapse Press'e yaptığı açıklamada, son haftalarda durumlarının çok daha kötü bir hal aldığı, Köyün çok yakınlarında hükümet ordusu ve muhalifler arasında çatışmalar yaşandığı, yaşanan çatışmalar sonucunda sivil halkın verdiği kayıpların sürekli arttığı ve üç gün önce, düşen top mermisi sonucunda, Murad Staş isimli bir gencin hayatını kaybettiğini ilettili. Staş'ı öldüren top mermisi çatışan taraflardan

---

⁴⁸⁶ Ajans Kafkas: "Suriyeli Çerkesler Avrupa'ya Gidiyor", 16.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/Suriyeli-cerkezler-avrupaya-gidiyor/>, 03.19.2017.

⁴⁸⁷ Window On Eurasia: "Circassians of Syria", 18.09.2015, <http://windowoneurasia2.blogspot.com.tr/2015/09/will-any-of-100000-circassians-of-syria.html>, 04.18.2017.

⁴⁸⁸ Ajans Kafkas: "Şam'da Sniper Küçük Çerkesi Vurdu", 28.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/samda-sniper-kucuk-kerkesi-vurdu/>, 03.22.2017.

⁴⁸⁹ Ajans Kafkas: "Djudi'nin Kanı Kremlin'in Elindedir", 29.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/djudinin-kani-kremlinin-elindedir/>, 03.22.2017.

⁴⁹⁰ Ajans Kafkas: "Rusya Suriye'de Çerkesleri Vurdu", 01.10.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/rusya-Suriyede-kerkesleri-vurdu/>, 03.25.2017.

birinin bölgesine değil, doğrudan Çerkes köyüne isabet ettiği belirtildi. Nartpress'in verdiği bilgilere göre, köyde yaşayanlar çatışmaların yoğun olması sebebiyle köyden ayrılamadılar. Gıda ve su sıkıntısı yaşıyorlardı ve elektrikleri yoktu. Ayrıca sıtma gibi çeşitli hastalıklar baş gösteriyor. Çerkesler, sosyal medya üzerinden, Marj-Sultan'daki soydaşlarına yardımcı olmaya çalıştılar. Çerkes köyü Marj-Sultan Şam yakınlarında bulunuyor. Savaş öncesinde nüfusu 3 binden fazlaydı. Şu anda köy nüfusunun çoğunluğu Şam, Ürdün, Türkiye ve tarihi anavatanları olmak üzere birçok ülkeye sığınmış durumda.⁴⁹¹

Adıgey Başkanı Aslan Thakuşinov, 29 Eylül 2015'de, Adıgey vatandaşlarına "Suriye'den gelen Çerkes mültecilere" yardım etme çağrısında bulundu.⁴⁹²

8 Ekim 2015 Dünya Çerkes Birliği, Ürdün'deki Çerkes derneğinden bir telgraf aldı. Telgrafta, derneğin başkanı Samir Kardan, Suriye'de IŞİD'e karşı Rusya tarafından başlatılan operasyonu desteklediklerini açıkladı. Eko Kavkaza'nın verdiği bilgilere göre, Suriye'deki Çerkes derneği temsilcileri de benzeri bir açıklamada bulundu.⁴⁹³

Ürdün Çerkes Derneği başkanı Samir Kardan, Rusya Devlet Başkanı Viladimir Putin'den Suriyeli yurttaşların acil olarak Güney Rusya'ya tahliye edilmelerini istedi.⁴⁹⁴

BM Mülteci Yüksek Komiserliği'ne göre 2015 Ocak ayında Rusya'da 238.836 mülteci ve sığınmacı vardı. Ancak hemen hemen hepsi,

---

⁴⁹¹ Ajans Kafkas: "Suriye Çerkesleri Zor Durumda", 02.10.2015,

<http://ajanskafkas.com/manset/Suriye-cherkesleri-zor-durumda/>, 03.25.2017.

⁴⁹² Ajans Kafkas: "Adıgey Devlet Başkan'ından Suriyeli Çerkeslere Yardım Çağrısı", 02.10.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/adıgey-baskanından-Suriyeli-cherkeslere-yarım-cagrısı/>, 03.25.2017.

⁴⁹³ Ajans Kafkas: "Ürdün Çerkes Derneğinden Rusya'ya Destek", 08.10.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/urdun-cherkes-derneginden-rusyaya-destek/>, 03.26.2017.

⁴⁹⁴ Ajans Kafkas: "Suriye'li Çerkesler İçin Acil Yardım Çağrısı", 12.10.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/Suriyeli-cherkesler-icin-acil-tahliye-cagrısı/>, 03.26.2017.

(234.016 kişi), Ukrayna'daki savaştan kaçan mültecilerken, sadece 2.340'u Suriye'den gelen mültecilerdi.⁴⁹⁵

BMMYK temsilcisi Bayisa Wak-Woya, Suriye krizinden kaçarak anavatanları Kafkasya'ya dönen yaklaşık 3.000 Suriyeli Çerkesin, Kafkasya'dan ayrıldığını ve söz konusu rakamın yaklaşık olarak 1.600 kişiye düştüğünü belirtti.⁴⁹⁶

2016 yılının Nisan ayında TC. Başbakan'ı Ahmet Davutoğlu, Almanya Başbakanı Angela Merkel, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk ve ve AB Komisyonu Birinci Başkan Yardımcısı Frans Timmermans ile Nizip'te bulunan Çerkes mültecilerin kaldığı kampı ziyaret ettiler.⁴⁹⁷

25 Haziran 2016 tarihinde Çerkes Dernekleri Federasyonu bünyesinde Ramazan ayı dolayısı ile başlatılan yardım kampanyası ile toplanan para.⁴⁹⁸ Suriyeli Çerkeslere 4 Temmuz 2016 tarihinde yani Ramazan bayramından bir gün önce ulaştırıldı.⁴⁹⁹

8 Temmuz 2016 tarihinde Çerkes Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı Nusret BAŞ ve beraberindeki ekip Gaziantep Nizip-2 Konteyner kente bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyarete Suriyeli Çerkeslerin genel anlamda sorunları ve isteklerinin değerlendirildiği bir toplantı gerçekleştirildi.⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁵ VOA News: "Russia Rare Destination for Syrians Seeking Refuge", 18.09.2015, <http://www.voanews.com/a/Russia-a-rare-destination-for-syrians-seeking-refuge/3004464.html>, 04.18.2017.

⁴⁹⁶ A.e.

⁴⁹⁷ ÇERKESFED: "Davutoğlu, Merkel ve Tusk Nizip'te Çerkes Kampını Gezdi", 24.04.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/04/24/davutoglu-merkel-ve-tusk-nizipte-cerkes-kampini-ziyaret-etti/>, 02.03.2017.

⁴⁹⁸ ÇERKESFED: "Fitre ve Zekatlarımız Suriyeli Kardeşlerimiz İçin", 25.06.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/06/25/fitre-ve-zekalarimiz-Suriyeli-kardeslerimiz-icin/>, 03.03.2017.

⁴⁹⁹ ÇERKESFED: "Fitre ve Zekatlarınız İhtiyaç Sahiplerine Ulaştırılmıştır", 05.07.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/07/05/fitre-ve-zekatlariniz-ihciyac-sahiplerine-ulaştirilmiştir/>, 03.03.2017.

⁵⁰⁰ ÇERKESFED: "Nusret Baş Nizip Kampında Kalan Çerkesleri Ziyaret Etti", 11.07.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/07/11/sayin-nusret-bas-nizip-kampinda-kalan-cerkesleri-ziyaret-etti/>, 03.03.2017.

2012-2016 yılları arasında Adige'ye gelen Suriye Çerkesleri için Mafehabl köyünde, bireysel konut inşası için 59 parsel arsa tahsis edildi.⁵⁰¹

2016 yılının Kasım ayına kadar Suriye'den Adige'ye 750'den fazla Suriyeli Çerkes iltica etti. Bununla birlikte, onlarca Çerkes ailesi ise anavatanları Kafkasya da kalamadı: ya Suriye'ye geri döndü ya da Avrupa ülkelerine göç etti. En fazla sayıda Suriyeli Çerkes 2015 yılında Rusya'yı terk etti.⁵⁰²

2016 yılında Adige'de Suriyeli Çerkesler için geçici ikamet amaçlı 65 kontenjan tanındı. Fakat hiçbiri mülteci statüsünü elde edemedi. Suriyede çatışmaların başladığı 2011 yılından itibaren Rusya'da faaliyet gösteren Çerkes kamu kuruluşları, yaklaşık üç bin Suriye Çerkesi için kota oluşturmayı ve davetiye çıkarmayı başardı. Kabardey-Balkarya yaklaşık iki bin mülteci, Adige Cumhuriyeti ise 750 kişiyi kabul etti. Bütün bu insanlar Rusya'ya ya geçici ikamet amaçlı olarak ya da turist, öğrenci, ziyaretçi ve işadamı sıfatıyla geldi.⁵⁰³

Uluslararası Çerkes Derneği'nin (ICA) Suriye'deki Çerkesleri ayrı bir grupta toplama isteğine Rus yetkililer ; Rusya federasyonu olarak, Suriye Çerkeslerinin ülkeye girişleri, örgütlenmeleri ve mülteci statüsünde kabul edilmeleri gibi isteklerin kabul edilmesine dair tarafımızdan sağlanabilecek bir yasal zemin bulunmamaktadır şeklinde bir cevap verdi.⁵⁰⁴

2016 yılı itibariyle, az sayıda ve savaş öncesi edinilen Rus vatandaşlığı statüsüne sahip kişiler dışında diğer tüm Suriye Çerkesleri Rusya federeasyonu sınırlarında geçici ikamet izniyle yaşadılar.⁵⁰⁵

---

⁵⁰¹ Adigea Aif: "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatanlarına Geri Dönüyor", 18.07.2016, http://www.Adigea.aif.ru/politic/details/ruka_pomoshchi_siriyskie_cherkesy_vozvrashchay_utsya_na_istoricheskuyu_rodinu, 03.05.2017.

⁵⁰² Caucasus Times: "Syrian Circassians", 16.09.2015, <http://caucasustimes.com/article.asp?id=21517>, 03.29.2017.

⁵⁰³ A.e.

⁵⁰⁴ A.e.

⁵⁰⁵ A.e.

Suriye 2016 yılına değin Kabardey-Balkarya, Adigey ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetlerine 2000'den az sayıda Çerkes geldi. Yönetimsel engeller nedeniyle birçok Çerkes Rusya'da kalmaktansa kendilerine çok daha iyi imkanlar sağlanan Türkiye'de kalmayı tercih etti. Rusya federasyonuna gelen Çerkeslerin yaklaşık olarak yarısı, Kabardey-Balkarya Cumhuriyeti'ne yerleşti.⁵⁰⁶

Suriyeli Çerkeslerin sorunları Kabardey-Balkarya'da faaliyet gösteren "Peryt" derneği tarafından çözülmeye çalışılıyordu. Ancak dernek 2014 yılında faaliyetlerini durdurdu. Ağustos 2015'te Nalçik'te, "Suriye Çerkeslerine Rusya'ya giriş davetiyeleri ile (ülkeye girmesine izin verilecek şekilde) yardımcı olan ve Federal Göçmenlik Servisinde belgelerin hazırlanmasına yardımcı olan " Zhegu" derneği kuruldu.⁵⁰⁷

Tüm bu süreçte Karaçay Çerkes'de ise çok az sayıda Suriyeli sığınmacı ikamet etti (9 aile , toplamda 35 kişi).⁵⁰⁸

4.5. Suriye Krizinin Başladığı 2011 Yılından İtibaren Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerine Giriş Yapan Suriyeli Çerkes Sığınmacıların İstatistiksel Verileri

Suriye krizinin başladığı ilk aylardan itibaren Suriye Çerkeslerinden birçok kişi Rus makamlarına anavatanları Kafkasya'ya dönüş için başvuruda bulundu. Federal makamlar yapılan başvuruları resmi anlamda reddetmesede Suriye Çerkeslerinin ülke sınırları içerisine kabulünde isteksiz davrandılar. Resmi anlamda red cevabı vermek yerine Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin her birine yıllık sığınmacı kotası tahsis ederek, Suriye Çerkeslerinin anavatanları Kafkasya'ya girişlerinin kontrol altına alınmasını sağladılar. Aşağıdaki veriler krizin başladığı 2012 yılından itibaren uygulanan kotaları ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerine giriş yapan

---

⁵⁰⁶ KAFKAZ: ''Suriye Çerkesleri: Rusya'da Mülteci Değil Sığınmacılar'', 23.02.2016, <http://www.kavkazr.com/a/28008817.html>, 02.19.2017.

⁵⁰⁷ A.e.

⁵⁰⁸ A.e.

Suriyeli Çerkes sığınmacıların istatistikî verilerini göstermektedir. 2012 yılında Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinde uygulanan kontenjanlar;

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti 450 kişi, Adıgey Cumhuriyeti 457 kişi, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti 300 kişi.⁵⁰⁹ 13 Ocak'2012 Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinde Suriyeli Çerkes sığınmacılar tarafından yapılan resmi başvuru sayısı 411 kişi. 10 Ocak-22 Şubat 2012 arasında Adıgey Cumhuriyeti nde resmi makamlara sığınma başvurusunda bulunan kişi sayısı 110'dur.⁵¹⁰

20 Mart 2012 Kabardey-Balkar Cumhuriyetine 70 Suriye Çerkesi giriş yaptı.⁵¹¹ Nisan 2012 Kabardey-Balkar Cumhuriyetine 70 Suriye Çerkesi daha giriş yaptı. Kabardey-Balkar Eyalet Üniversitesi'nde Suriye Çerkes'i 90 öğrenci eğitim almaya başladı.⁵¹²

Haziran 2012 başında, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ne 100, Adıgey Cumhuriyeti'ne 30 Suriyeli Çerkes giriş yaptı.⁵¹³ 2012 yılının Haziran ayı sonunda Adıgey Cumhuriyeti'ne 93 Suriyeli Çerkes giriş yaptı.⁵¹⁴

22 Haziran 2012'de Kabardino Balkarya Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçik'e Suriye'den iki Çerkes kabileşi daha geldi.(tam sayı tespit edilemedi)⁵¹⁵ Ağustos 2012 sonunda Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin 400 kişilik kontenjanı doldu. Dünya Çerkesleri Dayanışma komitesinin 22 Aralık 2012 tarihinde yayınlanan 40 günlük çalışma raporunda 200 nüfustan

⁵⁰⁹ Kuşhabiyev, a.g.e., 2013, s.159-164

⁵¹⁰ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 01.22.2017.

⁵¹¹ A.e.

⁵¹² 07 KBR: "Kafkasya'ya Suriye Çerkeslerinin Dönüşü", 28.05.2012, <http://07kbr.ru/2012/06/28/vozvrashhenie-sirijskix-cherkesov-na-kavkaz/>, 04.22.2017.

⁵¹³ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.17.2017.

⁵¹⁴ 07 KBR: "Kafkasya'ya Suriye Çerkeslerinin Dönüşü", 28.05.2012, <http://07kbr.ru/2012/06/28/vozvrashhenie-sirijskix-cherkesov-na-kavkaz/>, 04.22.2017.

⁵¹⁵ A.e.

oluşan 44 ailenin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde Çerkeslerin yaşadığı yerleşim yerlerindeki evlere yerleştirildiği açıklandı. Kasım 2012'de Adıgey Cumhuriyeti'nin 457 kişilik kontenjanı doldu.⁵¹⁶

Rusya Federasyonu'na bağlı Adıgey, Kabardey Balkar ve Karaçay Çerkes'in yanı sıra Abhazya'ya dönenlerin sayısı 2012 yılı itibariyle 1200 civarındaydı. Rusya'nın Kafkas Cumhuriyetlerine tanıdığı göçmen kotası yıllık ortalama 3 bin kişiydi.⁵¹⁷

2012 Aralık ayında Kafkas Dernekleri Federasyonu'ndan yapılan açıklamada; Suriye dışına çıkabilen Çerkeslerin sayısının yaklaşık rakamlarla 2000 Ürdün, 1000 Kafkasya, 500 Lübnan, 500 Türkiye olmak üzere 4000 civarında olduğu belirtildi.⁵¹⁸

2013 yılının Ocak ayı içerisinde Türkiye'ye gelen Suriyeli Çerkes sayısı 50 kişi civarındaydı.⁵¹⁹ 28 Mart 2013 tarihinde ise ilk kez büyük bir katile olarak Türkiye'ye 178 Suriyeli Çerkes giriş yaptı.⁵²⁰

20.02.2014 tarihinde Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde resmi makamlar 700'den fazla Suriye'li Çerkes bulunduğunu açıkladı.⁵²¹ 2014 yılında, Kuzey Kafkasya'daki Çerkes Cumhuriyetleri Suriye'den 1.624 mülteci kabul etti. Kabardey-Balkar'da 1.000, Adıge'de 600, Karaçay-Çerkes'te 24 mülteci bulunuyordu. 2014 yılında, yaklaşık 6,000 Suriyeli Çerkes mülteci Türkiye'ye, 4,000 Ürdün'e ve 2.000 Çerkes mülteci

⁵¹⁶ Ajans Kafkas: "2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler", 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.17.2017.

⁵¹⁷ Al-Monitor: "Syrian Circassians Nervously Plan Escape Routes", 13.11.2012, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/11/after-clashes-syrias-circassians-nervously-plan-escape-routes.html>, 03.07.2017.

⁵¹⁸ Star Gazetesi: "Çerkesler Ankara'dan Rusya'ya Seslenecek", 02.01.2013, <http://www.star.com.tr/guncel/cherkesler-ankaradan-Rusyaya-seslenecek-haber-716573/>, 01.17.2017.

⁵¹⁹ Nart Ajans: "Türkiye'ye Gelen Suriyeli Çerkes Sayısı Artmıştır", 18.01.2013, http://www.nartajans.net/site/haberler_5977_turkiye_ye_gelen_suriyeli_soydas_sayisi_yi_asmistir.html, 01.04.2017.

⁵²⁰ ÇERKESFED: "Çerkes Dernekleri Federasyonu Kuruldu", 18.04.2013, <http://www.cerkesfed.org/2013/04/18/107/>, 02.03.2017.

⁵²¹ İstanbul Çerkes Derneği: "Uluslararası Af Örgütü Soçi'de Yeni Tutuklamaları Kınadı", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=192>, 10.04.2017.

Rusya'ya Suriye'den giriş yaptı. 2014 yılında Suriye'de ülke içinde sığınmacı durumuna düşmüş yaklaşık 15.000 Suriyeli Çerkesin olduğu tahmin edilmektedir.⁵²²

Adige Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Rusya Federal Göçmenlik Departmanı verilerine göre 01.01.2015 tarihi itibarıyla 1109 Suriyeli Çerkes sığınmacı kayıtlara geçildi. 603 kişi Rusya Federasyonu'ndan geçici ikamet izni, 421 kişi oturma izni, 22 kişi Rusya Federasyonu vatandaşlığı ve 63 kişi geçici sığınma hakkı elde etti. Ayrıca, Adige Cumhuriyetinde bulunan iki Yüksek Öğretim Kurumunun verilerine göre; Adige Cumhuriyeti'nden alınan eğitim vizesi ile Suriye Çerkeslerinden 82 öğrenci öğrenim görüyordu. Bununla birlikte Adige Cumhuriyeti'ne gelen Suriye Çerkesleri arasında 40'tan fazla kişi zaten Rusya vatandaşıydı.⁵²³

Kabardey-Balkar Federal Göç Servisi bilgilerine göre, 1 Mayıs 2015 itibarıyla ülkede 894 Suriyeli Çerkes yaşıyordu ve 24 kişi geçici sığınma hakkı elde etti. 60 Suriyelinin ikamet ve vize süreleri uzatıldı, 18 kişi Rusya vatandaşlığına geçti.⁵²⁴

2015 yılı sonlarına kadar yaklaşık 2.000 Suriye Çerkesi, tarihi anavatanları Kuzey Kafkasya'ya geri döndü.⁵²⁵ 2015 yılında, Kabardey-Balkar Cumhuriyetine Federal Rus Hükümeti'nin tanıdığı sığınmacı kontenjanı 300 kişiydi.⁵²⁶

2015 yılında Rusya topraklarına giriş yapmak isteyen Suriye vatandaşları için 327 davetiye belgelendi ve 547 Suriye vatandaşı göç

---

⁵²² James Town Foundation: "Situation of Circassian Refugees from Syria", 06.10.2014, <https://jamestown.org/program/situation-of-circassian-refugees-from-syria-reportedly-precariou-in-karachaevo-cherkessia-2/>, 01.10.2017

⁵²³ Comminity: "International Circassian Community", 06.11.2015, <http://intercircass.org/?p=6069>, 17.04.2017.

⁵²⁴ Ajans Kafkas: "Ekonomik Kriz Suriyeli Çerkesleri Vurdu", 26.05.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/ekonomik-kriz-Suriyeli-cherkesleri-vurdu/>, 03.27.2017.

⁵²⁵ TRT World: "Syrian Circassians Returning to Russias Caucasus Region", 11.09.2015, <http://www.trtworld.com/europe/syrian-circassians-returning-to-Russias-caucasus-region-7673>, 02.01.2017.

⁵²⁶ Ajans Kafkas: "Djudi'nin Kanı Kremlin'in Elindedir", 29.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/djudinin-kani-kremlinin-elindedir/>, 03.22.2017.

başvurusunda bulundu. 160 adet geçici vize, çalışma ve transit vize verildi. Adige Cumhuriyetinde 2015 yılbaşı itibariyle 857 Suriyeli Çerkes yaşıyordu.⁵²⁷

BM Mülteci Yüksek Komiserliği'ne göre 2015 Ocak ayında Rusya'da 238.836 mülteci ve sığınmacı vardı. Sığınmacıların büyük bir çoğunluğu, (234.016 kişi), Ukrayna krizden dolayı Rusya'ya sığınanlarken, 2.340'u Suriye'den gelen mültecilerdi. 2015'in Eylül ayında, BMMYK temsilcisi Bayisa Wak-Woya, Rusya sınırlarına ulaşan Suriye Çerkeslerinin yaklaşık olarak 1.600 kişiye düştüğünü birçoğunun Rusya'yı terk ettiğini belirtti. Rusya 2015 Ocak ayı itibariyle 790 kişiye mülteci statüsü verdi. Bu kişilerden sadece ikisi Suriye'den gelen Çerkeslerdi.⁵²⁸

Adigey Cumhuriyeti Federal Göçmenlik Bürosu başkanı Klimov tarafından verilen bilgiye göre, 2015 yılında 547 Suriye vatandaşı Çerkes, göçmenlik başvurusunda bulundu. Geçici ikamet, çalışma vizesi ve transit geçiş vizesi için ise 160 Suriyeli Çerkes başvuru yaptı. 2016 yılının başında, Adigey Cumhuriyeti'nde 857 Suriye vatandaşı Çerkes sığınmacı yaşamaktaydı.⁵²⁹

2012-2013 yılları arasında Adigey Cumhuriyeti, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkes'e yaklaşık 3 bin Suriyeli Çerkes geldi. 2014-2015 yılları arasında yaklaşık bin kişi Kafkasya'dan Avrupa'ya göç etti. 2013-2014'te Avrupa'ya göç eden Suriyeli Çerkeslerde büyük bir akış olmadı. Fakat

---

⁵²⁷ "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatnlarına Geri Dönüyor", 18.07.2016, http://www.Adigea.aif.ru/politic/details/ruka_pomoshchi_siriyskie_cherkesy_vozvrashchay_utsya_na_istoricheskuyu_rodinu, 03.05.2017.

⁵²⁸ VOA News: "Russia Rare Destination for Syrians Seeking Refuge", 18.09.2015, <http://www.voanews.com/a/Russia-a-rare-destination-for-syrians-seeking-refuge/3004464.html>, 04.18.2017.

⁵²⁹ Adyg Komnac: "9 Şubat 2016, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Adigey Cumhuriyeti'ne Gelen Yurttaşlarımızın Destek Amaçlı Toplanan Koordinasyon Komisyonu Toplantısı", 13.01.2016, http://adygkomnac.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=887%3A1032016&catid=1%3Alatest-news&Itemid=1, 03.27.2017.

Rusya'da 2015 yılında oluşan ekonomik kriz sonrası göçlerde de artış yaşandı.⁵³⁰

2015 yılında yaklaşık 6.000 Suriyeli Çerkes sığınmacının Türkiye, 4000 Suriyeli Çerkes sığınmacının Ürdün tarafından kabul edildiği tahmin edilmektedir.⁵³¹

Suriye'den Adigey Cumhuriyetine dönüşler Mayıs 2012'den itibaren başladı. Göçlerin en yüksek seviyede olduğu dönem; 2012 yılının ikinci yarısı ve 2013 yılı oldu. Adigey'deki 'Geri Dönenlerin uyum problemlerinin çözümüyle ilgili çalışmaları yürüten merkezin (Center for Adaptation of returnees in Adygeya-Tsentr Adaptatsii Repatriantov), verilerine göre, Suriye'deki askeri operasyonların başlangıcından 2016 yılına kadar Adigey Cumhuriyeti'ne 600'den fazla Suriyeli Çerkes (145'den fazla aile) giriş yaptı. 2016 yılı sonu verilerine göre Kafkas Cumhuriyetlerinde (Adigey Cumhuriyeti, Kabardino Balkarya Cumhuriyeti, Karaçay Çerkes Cumhuriyeti) etnik olarak Çerkes olan 1600 Suriye vatandaşı yaşamaktaydı. Anavatanlarına geri dönen Adigelerin yarısından fazlası Adigey Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'ta, geri kalanları ise ülkenin farklı bölgelerinde ve özellikle Tahtamukaysky bölgesinde yaşamaktaydı.⁵³²

2016 yılı itibariyle Suriye'den Adige'ye 750'den fazla Suriyeli Çerkes iltica etti. Fakat onlarca Suriyeli Çerkes aile Suriye'ye geri dönmeyi ya da Avrupa ülkelerine gitmeyi tercih etti. En fazla sayıda Suriyeli Çerkes 2015 yılında Rusya'yı terk etti. 2016 yılında Adigey Cumhuriyeti'ne Suriyeli Çerkesler için geçici ikamet amaçlı 65 kontenjan tanındı. Fakat hiçbiri

---

⁵³⁰ On Kavkaz: "Suriye'den Kafkasya'ya Gelen Çerkesler Neden Avrupaya Gidiyorlar", 23.01.2016, <http://onkavkaz.com/posts/125-pochemu-siriiskie-cherkesy-s-kavkaza-uezzhayut-v-evropu.html>, 03.10.2017.

⁵³¹ Circassia Times English: "Syrian Circassians Refugees Rights", 28.10.2015, <http://circassiatimesenglish.blogspot.com/2015/10/syrian-circassian-refugees-right-to.html>, 04.01.2017.

⁵³² "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatnlarına Geri Dönüyor", 18.07.2016, http://www.Adigea.aif.ru/politic/details/ruka_pomoshchi_siriyskie_cherkesy_vozvrashchay_utsya_na_istoricheskuyu_rodinu, 03.05.2017.

mülteci statüsünü elde edemedi. Suriye’de çatışmaların başladığı 2011 yılından 2016 yılına kadar Rusya’da faaliyet gösteren Çerkes kamu kuruluşları, yaklaşık üç bin Suriye Çerkesi için kota oluşturmayı ve davetiye çıkarmayı başardı. Kabardey-Balkarya yaklaşık iki bin mülteci, Adige Cumhuriyeti ise 750 kişiyi kabul etti. Bütün bu insanlar Rusya’ya ya geçici ikamet, turist, öğrenci, ziyaretçi ve işadami sıfatıyla geldi.⁵³³

Suriye 2011-2016 yılları arasında Kabardey-Balkarya, Adigey ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetlerine gelen sığınmacılardan yalnızca 2000’den az sayıdaki Suriyeli Çerkes kaldı. Farklı tahminlere göre Suriye’deki Çerkes Diasporasının 50 ila 100 bin arasında olduğu göz önüne bulundurulursa, bu rakamın çok az olduğu anlaşılır. Yönetimsel engeller nedeniyle birçok Çerkes Rusya’da kalmaktansa kendilerine çok daha iyi imkanlar sağlanan Türkiye, Ürdün ve Avrupa’da kalmayı tercih etti. Karaçay Çerkes Cumhuriyeti ise çok az sayıda Suriyeli sığınmacıyı kabul etti. 2016 yılı sonunda sadece 9 aile, toplamda 35 kişi Karaçay Çerkes Cumhuriyeti’nde yaşamaktaydı.⁵³⁴ Kabartay Balkar Cumhuriyeti’nde 2012’de 450 kişi olan kota, 2013’te 1000’e yükseldi. Geçici ikamet izni 2013’te 334 kişi olarak belirlendi. 2014 yılında 72, 2015 yılında ise 179 başvuru onaylandı. 2016’da 181 kişi vize aldı. 2012’den 2016’ya kadarki süre içerisinde 142 Suriye Çerkesi oturma izni aldı. 2016 yılı sonu itibariyle 1451 Suriyeli vatandaşı Kabartay Balkar’da yaşamaktaydı.⁵³⁵

08.09.2015 tarihinde açıklanan resmi verilerde Adigey Cumhuriyetinde 650 Suriyeli Çerkes yaşamaktaydı. Adigey, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetlerine 2016 yılında da yaklaşık 450-500 kişilik kota Federal Rus hükümetince tahsis edildi. 2016 yılında Adige’de bulunan 650 kişiden hiçbiri mülteci statüsüne sahip değildi.

⁵³³ Caucasus Times: ”Syrian Circassians”, 16.09.2015, <http://caucasustimes.com/article.asp?id=21517>, 03.29.2017.

⁵³⁴ KAFKAZ: ”Suriye Çerkesleri: Rusya’da Mülteci Değil Sığınmacılar”, 23.02.2016, <http://www.kavkazr.com/a/28008817.html>, 02.19.2017.

⁵³⁵ KBRRIA: ”Rusya’da Yaşayan 1400’den Fazla Suriye Çerkesi Var”, 27.12.2016, <http://kbrria.ru/obshchestvo/v-kbr-nahodyatsya-bolee-1400-grazhdan-sirii-16773>, 03.10.2017.

Tamamı geçici ikamet veya oturma izniyle Rus topraklarında ikamet ediyordu.⁵³⁶

2016 yılında, Kabardino Balkarya Cumhuriyeti yetkilileri ülkelerine 1451 Suriye Çerkesinin sığındığını açıkladı. 2016 yılı itibariyle Rusya'yı terk eden Çerkeslerin büyük bir çoğunluğu, Türkiye ve Ürdün'e sığınmayı tercih etti. Bu ülkelerdeki Suriye Çerkeslerinin sayıları 10 bin kişi civarındaydı. Bu durum Türkiye ve Ürdün Devletlerinin Suriye'ye coğrafi olarak da yakın olmasıyla açıklanabilir. Rusya genelinde ise Suriye'den iltica eden yaklaşık 2.500 Çerkes bulunuyordu. 2016 yılı sonu verilerine göre 137 Suriyeli Çerkes Suriye iç savaşında hayatını kaybetti ve Suriye'nin Çerkes nüfusu 50-100 bin kişi aralığındaydı. Savaşın bir sonucu olarak Çerkes köyleri tamamen yok edildi. Suriye Çerkeslerinin büyük çoğunluğu Türkiye'ye sığındı. Türkiye'deki Çerkes diaspora'sı ve Çerkes sivil toplum örgütleri Suriye Çerkeslerini Türkiye'nin farklı Çerkes köylülerine ve şehir merkezlerinde kiralanmış evlerde iskân etti. Birçoğu da daha iyi bir yaşam umuduyla Avrupa'ya gitmeyi tercih etti. Ayrıca Suriye Çerkeslerinin bir kısmı Ürdün'e ve tarihi anavatanları Kafkasya'ya gitti. Savaş sonrası Kabardey-Balkarya, Adigey, Karaçay-Çerkes ve Abhazya'ya giden yaklaşık 3.000 kişiden yaklaşık olarak 1000 kişilik kısmı Rusya sınırlarını tekrar terk etti.⁵³⁷

---

⁵³⁶ Kavpolit: "Repatriate", 08.08.2015, <http://kavpolit.com/articles/repatriate-19694/>, 02.03.2017.

⁵³⁷ On Kavkaz: "Kan, 150 Ölü, Çerkes Köylerinin Tahrip Olması, Onbinlerce Mülteci", 30.12.2016, <http://onkavkaz.com/news/1456-krovavyi-2016-god-poltory-sotni-pogibshih-cherkesov-5-razrushennyh-aulov-desjatki-tysjach-bezhe.html>, 03.10.2017.

BÖLÜM 5

SURİYE ÇERKESLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI İSTANBUL VE BALIKESİR ORHANLI VE ATKÖY ÖRNEĞİ

Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye Cumhuriyeti'nin İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve AtkÖy yerleşim birimlerine sığınan Suriye Çerkes'leri konulu bu araştırmanın analizinde, Türkiye'nin farklı iki şehrine yerleşmiş sığınmacılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve önceden saptanan sorulara yanıtlar aranmıştır.

Görüşme yapılan kişilerden, Suriye iç savaşının bir sonucu olarak ortaya çıkan yıkım ve göç olgularının temsil etme özelliğine sahip olanlarla görüşülmüştür. Bu seçimde, bu iki olgunun ortalama özelliklerini temsil edenler seçilmeye çalışılmıştır.

Görüşme yapılan kişiler, Türkiye'nin İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve AtkÖy yerleşim birimlerinde yaşayan kişiler arasından seçilmiştir. Türkiye'nin İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve AtkÖy yerleşim birimlerinde yaşayan kişilerin seçilme nedeni, bu kişilerin Suriye iç savaşının getirdiği korku ve tehlikeden uzak olmaları ve bu nedenle samimi olacaklarının düşünülmesidir. Araştırmacının etnik olarak Çerkes olması görüşülenlerle ilişki kurmayı kolaylaştırmıştır.

Araştırmanın çerçevesinde Suriye iç savaşının mağduru 63 kişi ile görüşülmüştür. 63 kişiye ek olarak, Türkiye Çerkes diasporasının temsilcileri ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren Kafkas ve Çerkes Dernekleri temsilcileriyle görüşülmüştür. Türkiye Çerkes Diasporasının temsilcileri ve Kafkas-Çerkes Dernekleri temsilcilerinden elde edilen veriler, istatistikî değerlendirme içine alınmamış, istatistikî değerlendirmenin yorumlanmasında kullanılmıştır.

5.1. Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması

Araştırmaya katılan Suriye Çerkesleri 2011-2014 yılları içerisinde Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından giriş yapmışlar ve Türkiye sınırından giriş yaptıkları andan itibaren, 1864 sonrası göç ederek İstanbul ve Balıkesir'e yerleşmiş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Çerkeslerle etnik kimlik temelli dayanışma içerisine girmişlerdir. Başta barınma olmak üzere ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde Türkiye Çerkeslerinin kurumsal ve bireysel yardımları ile göç sonrası uyum sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmışlardır.

Araştırma, İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atk y yerleşim birimlerinde yaşayan Türkiye'li Çerkeslerin, Suriye Çerkeslerinin göç ve uyum süreçlerine etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışma ile Yüzelli yılı aşkın Türkiye'de yaşayan ve vatandaş olmuş Çerkes topluluğunun 2011 sonrası Suriye'den göç etmek zorunluluğunda kalan Çerkes topluluklarla buluşmasını tartışmak ve göç sürecini analiz etme hedeflenmiştir. Tez çerçevesinde “buluşma” kavramı, her iki grubun biraraya gelmeleri ve oluşan “yeni” grup ile göç arasındaki ilişki çerçevesinde geliştirilmiştir.

5.2. Türkiye'ye Sığınan Suriye Çerkeslerinin Kişisel Özellikleri

Geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz yüzyılı etkileyen en önemli faktörlerden birinin göç olduğu kabul edilmektedir. Küresel değişimi, insanları kitlesel halde sınır aşan mesafelere taşıyan göç olgusunu dikkate almadan açıklamak mümkün değildir.⁵³⁸ Araştırma, 2011 Suriye Krizi sonrası oluşan insanlık dramının bir neticesi olarak ortaya çıkmış olan göç olgusu içeriğinde Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan Suriye Çerkesleri merkezli yürütülmüştür.

---

⁵³⁸ Hüdayi Sayın, Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010

Araştırmaya konu olan Suriye Çerkesleri 19. Yüzyıldan itibaren defalarca göç etmek zorunda kalmış bir topluluktur. Araştırmada Suriye İç Savaşı'nın mağdurları olan İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atk y yerleşim birimlerinde yaşayan Suriyeli Çerkeslerin kişisel özellikleri analiz edilecek ve karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırma çerçevesinde görüşülen kişilerin tamamı Suriye Arap Cumhuriyeti'nin vatandaşıdır. Suriye Arap Cumhuriyeti'ni vatandaşlarının içerisinde sadece Kafkasya kökenli, etnik olarak Çerkes olan kişiler ile görüşülmüştür.

5.3. 2011 Sonrası Türkiye'de Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriye Çerkeslerini Tanıtıcı Bulgular

Suriyeli Çerkes göçmenlerin tanıtıcı bulguları; sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerine ilişkin bulgular, göç sürecine ilişkin bulgular ve gelecek beklentisi olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır.

5.3.1. Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özelliklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde yer alan bulgular; araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımı, yaş dağılımı, medeni halleri, eğitim durumları, ülkelerinde meslekleri, ücretli çalışma durumları, Türkiye'de aylık gelir durumları, Türkiye'de ikamet ettikleri şehirler, Türkiye'de oturdukları konutların statüsü, Türkçe bilme düzeyleri, Çerkes dilini bilme düzeylerine ilişkin olup, Suriyeli Çerkes göçmenleri sosyo-demografik ve ekonomik açıdan tanıtıcı nitelik taşıyan ve onlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan türdedir.

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 51.6'sı erkek,⁵³⁹ %48.4'ü kadındır.⁵⁴⁰

⁵³⁹ Görüşme 1, Görüşme 3, Görüşme 5, Görüşme 7, Görüşme 9, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 14, Görüşme 15, Görüşme 16, Görüşme 19, Görüşme 21, Görüşme 25, Görüşme 28, Görüşme 29, Görüşme 31

⁵⁴⁰ Görüşme 2, Görüşme 4, Görüşme 6, Görüşme 8, Görüşme 10, Görüşme 13, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 20, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 24, Görüşme 26, Görüşme 27, Görüşme 30

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 48.4’ü erkek,⁵⁴¹ % 51.6’sı kadındır.⁵⁴²

Katılımcıların % 50’si erkek, %50’si kadındır. Araştırma süresince kadınlar yaşadıkları toplumun özelliklerinden kaynaklı yabancı biri ile konuşmaktan çekinme ve çatışma ortamının yarattığı psikolojik etki nedenleriyle anket ve mülakat sorularına cevap verme konusunda çekingen davranmışlardır. Görüşmeye katılanlar aileleri ile birlikte Türkiye’ye göç etmişlerdir. Suriye Çerkesleri, iç savaş ortamında taraflardan herhangi birisi ile birlikte hareket etmemiş ve herhangi birisini desteklememişlerdir. Bu nedenle, Suriye’de yaşanan çatışma ortamından kurtulup Türkiye’de geçici koruma altına girmişlerdir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Dağılımı

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Kadın	15	48,4	16	51,6	31	50,0
Erkek	16	51,6	15	48,4	31	50,0
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 32.3’ü 18-30 yaş arasında,⁵⁴³ % 16.1’i 31-40 yaş arasında,⁵⁴⁴ % 51.6’sı 40 yaş üzerindeki kimselerden oluşmaktadır.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Görüşme 32, Görüşme 35, Görüşme 37, Görüşme 39, Görüşme 40, Görüşme 42, Görüşme 43, Görüşme 46, Görüşme 50, Görüşme 52, Görüşme 54, Görüşme 56, Görüşme 59, Görüşme 60, Görüşme 61

⁵⁴² Görüşme 33, Görüşme 34, Görüşme 36, Görüşme 38, Görüşme 41, Görüşme 44, Görüşme 45, Görüşme 47, Görüşme 48, Görüşme 49, Görüşme 51, Görüşme 53, Görüşme 55, Görüşme 57, Görüşme 58, Görüşme 62

⁵⁴³ Görüşmen 2, Görüşme 6, Görüşme 9, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 30, Görüşme 31

⁵⁴⁴ Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 17, Görüşme 21, Görüşme 27

⁵⁴⁵ Görüşme 1, Görüşme 3, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 15, Görüşme 18, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 23, Görüşme 25, Görüşme 26, Görüşme 28, Görüşme 29

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 29’u 18-30 yaş arasında,⁵⁴⁶ % 22.6’sı 31-40 yaş arasında,⁵⁴⁷ % 48.4’ü 40 yaş üzerindeki kimselerden oluşmaktadır.⁵⁴⁸

Araştırmaya katılanların % 30.6’sı 18-30 yaş arasında, % 17.7’si 31-40 yaş arasında, % 51.6’sı 40 yaş üzerindeki kimselerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımı

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
18-30	10	32,3	9	29,0	19	30,6
31-40	5	16,1	7	22,6	11	17,7
40+	16	51,6	15	48,4	32	51,6
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 61.3’ü evli, % 38.7’si bekârdır.⁵⁴⁹

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 71’i evli, % 29’u bekârdır.⁵⁵⁰

Katılımcıların % 66.1’i evli, %33.9’u bekârdır. Katılımcılar arasında evli olanlar ilk sırada gelmektedir ve tamamı aileleriyle birlikte göç etmişlerdir.

Katılımcıların dörtte birinin bekâr olması gelecekte göçmenlerle Türk vatandaşların evliliklerinin olması ihtimalini arttırmaktadır. Balıkesir Orhanlı Köyünde ikamet eden Çerkes kökenli Türkiye Cumhuriyeti

⁵⁴⁶ Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 57, Görüşme 59

⁵⁴⁷ Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 58, Görüşme 61, Görüşme 62

⁵⁴⁸ Görüşme 32, Görüşme 37, 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53, Görüşme 54, Görüşme 60

⁵⁴⁹ Görüşme 4, Görüşme 6, Görüşme 9, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 20, Görüşme 23, Görüşme 24, Görüşme 27, Görüşme 30

⁵⁵⁰ Görüşme 33, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 59

vatandaşı bir erkek Suriyeli Çerkes göçmen bir bayanla 2015 yılında evlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılanların Medeni Halleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Bekâr	12	38,7	9	29,0	21	33,9
Evli	19	61,3	22	71,0	41	66,1
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin eğitim durumları: İlkokul mezunu % 6.5,⁵⁵¹ Lise mezunu % 16.1,⁵⁵² Fakülte veya Yüksekokul öğrencisi % 9.7,⁵⁵³ Fakülte veya Yüksekokul mezunu % 67.7'dir.⁵⁵⁴ İstanbul ilinde ikamet eden Suriyeli Çerkesler arasında Ortaokul mezununa rastlanılmamıştır. İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 93.5'i Lise ve üzerinde eğitim seviyesine sahiptir.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin eğitim durumları: İlkokul mezunu % 22.6,⁵⁵⁵ Ortaokul mezunu % 19.4,⁵⁵⁶ Lise mezunu % 41.9,⁵⁵⁷ Fakülte veya Yüksekokul öğrencisi % 12.9,⁵⁵⁸ Fakülte veya Yüksekokul mezunu % 3.2'dir.⁵⁵⁹ Balıkesir ilinde ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin eğitim seviyelerinin İstanbul ilinde ikamet eden Suriyeli Çerkeslere kıyasla düşük seviyededir.

⁵⁵¹ Görüşme 12, Görüşme 29

⁵⁵² Görüşme 5, Görüşme 6, Görüşme 16, Görüşme 25, Görüşme 28

⁵⁵³ Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 24

⁵⁵⁴ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 15, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 26, Görüşme 27, Görüşme 30, Görüşme 31

⁵⁵⁵ Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 49, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53

⁵⁵⁶ Görüşme 32, Görüşme 43, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 50, Görüşme 54

⁵⁵⁷ Görüşme 33, Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 41, Görüşme 44, Görüşme 45, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

⁵⁵⁸ Görüşme 58

⁵⁵⁹ Görüşme 42, Görüşme 48, Görüşme 57, Görüşme 59

Araştırmaya katılanların: % 14.5'i ilkokul, % 9.7'si Ortaokul, % 29.0'u Lise, %11.3'ü Fakülte veya Yüksekokul öğrencisi, % 35.5'i Fakülte veya Yüksekokul mezunudur.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
İlkokul Mezunu	2	6,5	7	22,6	9	14,5
Ortaokul Mezunu	-	-	6	19,4	6	9,7
Lise Mezunu	5	16,1	13	41,9	18	29,0
Fakülte veya Yüksekokul Öğrencisi	3	9,7	4	12,9	7	11,3
Fakülte veya Yüksekokul Mezunu	21	67,7	1	3,2	22	35,5
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 9.7'si Suriye'de yaşadıkları dönemde herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını belirtmişlerdir.⁵⁶⁰ Bu gurubu ev hanımları, öğrenciler ve yaşı itibariyle çalışma hayatına katılabilecek fiziksel yeterlilikte olmayan insanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların % 3.2'si Suriye Hükümeti yasalarına göre emekliliği hak etmiştir.⁵⁶¹ % 9.7'si Devlet memuru olduklarını beyan etmişlerdir.⁵⁶² Bu verilerden Suriye Çerkeslerinin hükümet ve hükümetle alakalı iş kollarında nadiren çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların % 77.4'ü diğer meslek dallarında çalıştıklarını beyan etmişlerdir.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 48.4'ü Suriye'de yaşadıkları dönemde herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını beyan etmişlerdir.⁵⁶³ Bu kişilerin tamamı ev hanımı,

⁵⁶⁰ Görüşme 40, Görüşme 51, Görüşme 57

⁵⁶¹ Görüşme 39

⁵⁶² Görüşme 53, Görüşme 61, Görüşme 62

⁵⁶³ Görüşme 2, Görüşme 7, Görüşme 10, Görüşme 13, Görüşme 16, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 24, Görüşme 26, Görüşme 28, Görüşme 31

öğrenci ve yaşı itibariyle çalışma hayatına katılabilecek fiziksel yeterlilikte olmayan insanlardır. Katılımcıların % 22.6'sı işçi,⁵⁶⁴ % 29'u çeşitli iş kollarında çalıştıklarını belirtmişlerdir.⁵⁶⁵

Araştırmaya katılanların % 29'u Suriye'de yaşadıkları dönemde herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Bu kişilerin tamamı ev hanımı ya da yaşı itibariyle çalışma hayatına katılabilecek fiziksel yeterlilikte olmayan insanlardır. Katılımcıların % 1.6'sı Suriye hükümeti yasalarına göre emekliliği hak etmiş olduklarını, % 4.8'i devlet memuru olduklarını beyan etmişlerdir. % 53.2'si diğer meslek dallarında çalıştıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Ülkelerinde Meslekleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Çalışmıyor	3	9,7	15	48,4	18	29,0
Emekli	1	3,2	-	-	1	1,6
Memur	3	9,7	-	-	3	4,8
İşçi	-	-	7	22,6	7	11,3
Diğer	24	77,4	9	29,0	33	53,2
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 64.5'i Türkiye'de herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını beyan etmişlerdir.⁵⁶⁶

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin %100'ü şuan Türkiye'de herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını beyan etmişlerdir. Balıkesir'de yaşayan Suriye Çerkesleri ile yapılan mulakatlarda en önemli problemlerinin işsizlik olduğunu, Suriye'de yaşadıkları dönemde inşaat işçiliği, çiftçilik vb. hizmet sektörlerinde çalıştıklarını, Balıkesir'e

⁵⁶⁴ Görüşme 1, Görüşme 6, Görüşme 9, Görüşme 12, Görüşme 29, Görüşme 30

⁵⁶⁵ Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 8, Görüşme 11, Görüşme 14, Görüşme 15, Görüşme 25, Görüşme 27

⁵⁶⁶ Görüşme 1, Görüşme 3, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 12, Görüşme 14, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 22, Görüşme 26, Görüşme 29, Görüşme 31

geldiklerinde de benzer meslek kollarında iş aradıklarını, bazı zamanlar bu sektörlerde iş bulmalarına rağmen ya bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına kıyasla çok düşük ücretler önerildiğini ya da çalışmalarını sonrası işverenin söz verdiği parayı çoğu zaman vermediğini ifade ettiler.⁵⁶⁷

Katılımcıların %82.3'ü Türkiye'de herhangi bir iş kolunda çalışmadıklarını beyan etmişlerdir. Türkiye'de yaşayan Suriye Çerkeslerinin en önemli problemlerinin işsizlik olduğu yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Katılımcıların % 17.7'si Türkiye'de bir iş kolunda çalışmaktadır.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Ücretli Çalışma Durumları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Çalışmıyor	20	64,5	31	100,0	51	82,3
Çalışıyor	11	35,5	-	-	11	17,7
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 25.8'i aylık 0-1.000 TL. arasında,⁵⁶⁸ % 35.5'i 1.001-2.000 TL. arasında,⁵⁶⁹

⁵⁶⁷ Görüşme 52: 1948 doğumlu, erkek, medeni durumu evli. İlkokul düzeyinde eğitim almış. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Kendilerinden önce Balıkesir'e gelen köylülerinin tavsiyesi üzerine Balıkesir'e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar. Balıkesir'de, dernek yetkilileri tarafından temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini dışlanmış hissettiğini anlattı. Türkiye'ye gelmeye ailesi adına karar verdiğini ailesinin de kararını desteklediğini anlattı. Savaş biterse Suriye'ye dönmek istediğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını ve tehlikeli bir karayolu yolculuğuyla Türkiye'ye gelmesini savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de en büyük sıkıntılarının işsizlik olduğunu, Suriye'de inşaat ustalığı yaptığını, Balıkesir'de de inşaatlarda çalıştığını, fakat Suriye vatandaşlarının sektörde bir Türk vatandaşına verilen paranın çok altında paraya çalıştırılmak istediklerini, çalıştığı birçok işten parasını alamadığını, parasını istediği takdirde ileriki bir tarihe ertelendiğini fakat aylardır yaptığı birçok işin parasını alamadığını anlattı. Türkiye'ye gelirken yanında bir miktar para getirdiğini, eşinin de bir miktar altını olduğunu, fakat getirdikleri paranın yaklaşık on ay önce bittiğini, bir erkek kardeşinin Avrupa'da olduğunu, kendilerine zaman zaman para gönderdiğini ve bu zaman kadar yaşamlarını bu şekilde devam ettirebildiklerinin belirterek, sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda ailesini nasıl geçindireceğini bilmediğini anlattı.

⁵⁶⁸ Görüşme 5, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 14, Görüşme 21, Görüşme 31

% 16.1'i aylık 2.001-3.000 TL. arasında,⁵⁷⁰ % 22.6'sı aylık 3001 TL. ve üzerinde aylık gelire sahiptir.⁵⁷¹

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 22.6'sı aylık 0-1.000 TL. arasında,⁵⁷² % 77.4'ü aylık 1.001-2.000 TL. arasında gelire sahiptir.⁵⁷³

Araştırmaya katılanların % 24.2'si aylık 0-1.000 TL. arasında, % 56.5'i 1.001-2.000 TL. arasında, % 8.1'i aylık 2.001-3.000 TL. arasında, % 11.3'ü aylık 3001 TL. ve üzerinde aylık gelire sahiptir. Katılımcıların gelir getirici meslek sahipliği oranlarının aksine aylık gelir düzeylerinin yüksekliği, Türkiye ve Avrupa'da yaşayan aile/akrabaların yardımları ile göç esnasında Türkiye'ye birlikte getirilen gayrimenkullerin fazlalığına bağlanmaktadır.⁵⁷⁴

---

⁵⁶⁹ Görüşme 1, Görüşme 3, Görüşme 6, Görüşme 13, Görüşme 20, Görüşme 23, Görüşme 24,

Görüşme 26, Görüşme 27, Görüşme 28, Görüşme 29, Görüşme 30

⁵⁷⁰ Görüşme 12, Görüşme 17, Görüşme 19, Görüşme 25

⁵⁷¹ Görüşme 2, Görüşme 4, Görüşme 11, Görüşme 15, Görüşme 16, Görüşme 18, Görüşme 22

⁵⁷² Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 34, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 56, Görüşme 62

⁵⁷³ Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 39, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 42, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 45, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 48, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 53, Görüşme 54, Görüşme 55, Görüşme 57, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60, Görüşme 61

⁵⁷⁴ Görüşme 23: Balıkesir Orhanlı köyünde eşi ile birlikte ikamet ediyor. Türkiye'ye Gaziantep'ten giriş yapmış. Bir hemşerisi vasıtasıyla bulduğu, Balıkesir Orhanlı köyünde yaşayan ve etnik olarak Çerkes olan İbrahim'e Gaziantep'te olduğunu, Çerkes olduğunu ve kalacak bir yere ihtiyacı olduğunu söyleyince İbrahim otobüsle Balıkesir'e gelmeleri durumunda kendilerine yardımcı olabileceğini söylemiş. 2013 yılında geldiği Balıkesir Orhanlı köyünde halen yaşamaktadır. Suriye'de Ayn-Nasır köyünde yaşadığını, savaş öncesinde hayatından çokça memnun olduğunu, rejim güçleriyle köyü arasında hiçbir problemin olmadığını ve köylerinin tamamının etnik olarak Çerkes olduğunu, köyde birçok önemli mevkide askerin de olduğunu belirtti. Fakat savaşın şiddetlenmesiyle köylerinin de ateş hattına girdiğini ve güvensizliğin arttığı bir ortamda daha fazla yaşamak istemediği için eşi ve yetişkin yaştaki 2 oğlu, gelinleri ve torunları ile birlikte köyünü terk ederek Türkiye'ye geldiğini belirtti. Köylerinde geniş araziler, traktör, döver biçer ev, araba vb. Suriye şartlarında değerli olan birçok mal varlığını geride bırakarak Türkiye'ye sığınmış. Şu an evlerinde Suriye'nin farklı yerleşim birimlerinden gelen kimliği belirsiz sığınmacının yaşadığını öğrenmiş. Türkiye'de yaşamaktan çok mutlu olduğunu fakat kendisini Suriye'deki köyüne ait hissettiğini, savaş biterse köyüne dönmek istediğini belirtti. İlerlemiş yaşına rağmen iyi derece de akordiyon çalabilmekte ve Çerkes etnik kimliğini ileri derecede önemsemektedir. Çerkesçeyi anadil seviyesinde konuşabilmektedir. Şu anda geliri yok ve ilerlemiş yaşına rağmen inşaatlarda çalışmayı denemesine rağmen düzenli bir

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Aylık Gelir Durumları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
0-1000 TL	8	25,8	7	22,6	15	24,2
1001-2000TL	11	35,5	24	77,4	35	56,5
2001-3000 TL	5	16,1	-	-	5	8,1
3001 TL ve Üstü	7	22,6	-	-	7	11,3
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılanların %50’si İstanbul, %50’si Balıkesir şehirlerinde ikamet etmektedir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Türkiye’de İkamet Ettikleri Şehirler

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
İkamet Edilen İl	31	100,0	31	100,0	62	100,0
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya Katılan İstanbul’da İkamet Eden Suriyeli Çerkeslerden bir kişi kendine ait bir evde ikamet ettiğini belirtmiştir.⁵⁷⁵ 30 kişi kendi imkanlarıyla kiraladıkları evlerde ikamet etmektedir.

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin tamamı kiralık evlerde ikamet etmektedir.

Araştırmaya katılanlardan bir kişi kendine ait, 61 kişi kiralık evlerde ikamet etmektedir. Evinin kendine ait olduğunu belirten katılımcı Suriye İç Savaşı sonrası 2013 yılında Türkiye’ye gelmiş ve Çerkes asıllı bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı erkek ile evlenmiştir.⁵⁷⁶

iş bulamamaktadır. Geçimini savaştan Avrupa’ya kaçan oğlunun gönderdiği para ve Suriye’den gelirken getirdiği bir miktar döviz ile devam ettirebilmektedir.

⁵⁷⁵ Görüşme 18

⁵⁷⁶ Görüşme 18: 1976 Bir Ajem doğumlu. Evli ve bayan. İstanbul’a 2011 yılında kendi imkanları ile gelmiş ve bir Türk vatandaşı ile evlenmiş. Çerkeslerin Abzeh sülalesine mensup ve iyi derecede Çerkesçe konuşabiliyor. 4 yıllık üniversite eğitimini Kabardino Balkarya’da almış. Rusya sınırları içerisinde 4 yıl yaşamayı dolayısı ile Rus hükümetinin

Tablo 9. Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Oturduğu Konutların Statüsü

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Kendi Evi	1	3,2	-	-	1	1,6
Kiralık	30	96,8	31	100,0	61	98,4
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 32.3’ü Türkçe bildiğini,⁵⁷⁷ % 54.8’i Türkçe konuşmakta kendisini yeterli seviyede görmediğini,⁵⁷⁸ % 12.9’u Türkçeyi hiç bilmediğini beyan etmiştir.⁵⁷⁹

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 32.3’ü Türkçe bildiğini,⁵⁸⁰ % 67.7’si Türkçe konuşmakta kendisini yeterli seviyede görmediğini beyan etmiştir.⁵⁸¹

Kafkasya’da yaşayan Çerkesler ile ilgili politikalarına birinci dereceden tanıklık etmiş. Rusya’nın Suriye krizi dolayısı ile siyasal duruşunun Suriye rejiminin yanında olduğunu, Suriye’den kaçarak Kafkasya’ya gelmek isteyen Çerkeslerle ilgi politikalarında son derece katı olduğunu, Suriye’de yaşayan Çerkeslerin Kafkasya’ya gelmesi durumunda Rusya’nın Kafkasya’da oluşturmak istediği nüfus dengesini Müslüman Çerkesler lehinde bozulacağını ve bu yüzden Suriye iç savaşından kaçan Çerkeslerle ilgili kota uyguladığını belirtti. Rusya’nın resmi anlamda Suriyeli Çerkesleri kabul etmeme gibi bir politikasının olmadığını fakat uyguladığı kota sınırıyla zaten belirli sayının üzerindeki Suriye’li Çerkesin Rusya sınırlarından girmelerinin engellediğini ve bu engellemenin uluslararası camiada Rusya aleyhine bir bakış açısı oluşmasının da önüne geçtiğini belirtti. Suriye’de yaşadığı dönemde rejim tarafından aşağılandığını hissettiğini belirterek, anavatanının Kafkasya olması sebebiyle asıl yaşamak istediği yerin Kafkasya olduğunu, fakat Rusya’nın yönetimi altındaki Kafkasya’da uygulanan ayrımcı politikalar dolayısı ile Rusya yerine Türkiye’de yaşamayı tercih ettiğini belirterek, Suriye savaşının bitmesi durumunda dahi Suriye’ye dönmek istemediği söyledi. Savaşın başladığı ilk yıl olan 2011 yılında Suriye’yi terk etmiş. Bu sebeple savaşın getirdiği acılardan etkilenmediğini söyledi. Türkiye’ye gelmesi sonrası daha önce de tanıdığı bir Çerkes kökenli Türk vatandaşıyla evlenmiş ve zaten savaştan önce de evlilik planları yapıyorlarmış. Ailesinin Suriye’de kalan diğer fertlerinin de savaştan kaçarak Türkiye’ye gelmelerine yardımcı olmuş. Şu an dış ticaret yapan bir Türk firmasında çalışıyor ve diğer Çerkes sığınmacılara kıyasla ekonomik ve sosyal yönden kendisini çok daha şanslı hissediyor.

⁵⁷⁷ Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 15, Görüşme 16, Görüşme 17, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 27, Görüşme 30, Görüşme 31

⁵⁷⁸ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 18, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 23, Görüşme 25

⁵⁷⁹ Görüşme 5, Görüşme 26, Görüşme 28, Görüşme 29

⁵⁸⁰ Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 56, Görüşme 57, Görüşme 59

Araştırmaya katılanların % 32.3'ü Türkçe bildiğini, % 61.3'ü Türkçe konuşmakta kendisini yeterli seviyede görmediğini, % 6.5'i Türkçeyi hiç bilmediğini beyan etmiştir. Türkçeyi hiç bilmeyenler: 40 yaşında erkek, 51 yaşında bayan, 56 yaşında erkek ve 72 yaşında erkektir. Türkçeyi bilmeyen 4 kişinin yaşları 40 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan 58 kişinin Türkçe iletişim kurabilecek düzeyde dil yeterliliğine sahip olmaları, Türkiye sosyal hayatına entegrasyonlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 10. Araştırmaya Katılanların Türkçe Bilme Düzeyleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Bilmiyorum	4	12,9	-	-	4	6,5
Evet Ama Az	17	54,8	21	67,7	38	61,3
Biliyorum	10	32,3	10	32,3	20	32,3
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 61.3'ü Çerkes dilini konuşabildiğini,⁵⁸² % 32.3'ü Çerkes dilini konuşmakta kendisini yeterli seviyede görmediğini,⁵⁸³ % 6.5'i Çerkes dilini hiç bilmediğini beyan etmiştir.⁵⁸⁴

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 61.3'ü Çerkes dilini konuşabildiğini,⁵⁸⁵ % 29'u Çerkes dilini konuşmakta

⁵⁸¹ Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53, Görüşme 54, Görüşme 55, Görüşme 58, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

⁵⁸² Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 15, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 27, Görüşme 28, Görüşme 30

⁵⁸³ Görüşme 6, Görüşme 9, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 25, Görüşme 29, Görüşme 31

⁵⁸⁴ Görüşme 23, Görüşme 26

⁵⁸⁵ Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53, Görüşme 54, Görüşme 58, Görüşme 60, Görüşme 62

kendisini yeterli seviyede görmediğini,⁵⁸⁶ % 9.7'si Çerkes dilini hiç bilmediğini beyan etmiştir.⁵⁸⁷

Araştırmaya katılanların % 61.3'ü Çerkes dilini konuşabildiğini, % 30.6'sı Çerkes dilini konuşmakta kendisini çok yeterli seviyede görmediğini, % 8.1'i Çerkes dilini hiç bilmediğini beyan etmiştir. Çerkes dilini hiç bilmeyenler: 45 yaşında bayan, 51 yaşında kadın, 18 yaşında kadın, 19 yaşında erkek ve 20 yaşında erkektir.

Suriye Çerkesleri ile yapılan görüşmelerde Suriye Çerkeslerinin uzun yıllar boyunca köylerde yaşamaları ve Suriye'nin diğer etnik gurupları ile evlilik yapma konusunda son derece tutucu olmaları vb. nedenlerden dolayı etnik kimliklerini muhafaza edebildiklerini, fakat 1967 yılında Çerkeslerin büyük bir kısmının yaşadığı Golan bölgesinin İsrail tarafından işgal edilerek Çerkeslerin sürgün edilmesi sonrası bu bölgede yaşayan Çerkeslerin Şam başta olmak üzere Suriye'nin büyük kentlerine göç ettiğini, bunun bir sonucu olarak Çerkes dilinin ve kültürünün büyük kentlerde dejenere olma hızının arttığı yorumunda bulundular.⁵⁸⁸

---

⁵⁸⁶ Görüşme 36, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 57, Görüşme 59, Görüşme 61

⁵⁸⁷ Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 39

⁵⁸⁸ Görüşme 1: 46 Yaşında, inşaat mühendisi. Çatışmaların başladığı 2011 yılında henüz askerliğini yapmadığı için Rejim güçlerince askere alınma zorunluluğundan kaçmak için Adıgey Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'a gitmiş. 2014 yılında ailesinin diğer üyelerinin de bulunduğu Türkiye'ye gelmiş. Geliş sebebini Putin yönetimindeki Rusya politikalarından rahatsızlık duyduğu şeklinde açıkladı. Kafkasya'daki Çerkeslerin Rus, Türkiye'dekilerin Türk Suriye'deki Çerkeslerin ise Arap kültürü altında kaldığı, fakat kültürel anlamda en çok asimile olan zümrenin Türkiye'deki Çerkesler olduğu yorumunda bulundu. Örneğin: Suriye'deki özellikle 50 yaş ve üzerindeki Çerkeslerin, Çerkes dilini anadil olarak aile büyüklerinden öğrendiklerini, Kafkasya'daki gençlerin ise zaten Çerkesçeyi anadil olarak konuştuklarını söyledi. Suriye Çerkeslerinin uzun yıllar boyunca köylerde yaşamaları ve Suriye'nin diğer etnik gurupları ile evlilik yapma konusunda son derece tutucu olmaları gibi nedenlerden dolayı etnik kimliklerini muhafaza edebildiklerini, fakat 1967 yılında Çerkeslerin büyük bir kısmının yaşadığı Golan bölgesinin İsrail tarafından işgal edilerek Çerkeslerin sürgün edilmesi sonrası bu bölgede yaşayan Çerkeslerin Şam başta olmak üzere Suriye'nin büyük kentlere gittiği ve bunun bir sonucu olarak Çerkes dilinin ve kültürünün büyük kentlerde dejenere olma hızının arttığı yorumunda bulundu.

Tablo 11. Araştırmaya Katılanların Çerkes Dilini Bilme Düzeyleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Bilmiyorum	2	6,5	3	9,7	5	8,1
Evet Ama Az Seviyede	10	32,3	9	29,0	19	30,6
Biliyorum	19	61,3	19	61,3	38	61,3
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

5.3.2. Göç Sürecine İlişkin Bulgular

Bu bulgular; Türkiye’de yaşayan Suriyeli Çerkes göçmenlerin Türkiye’ye göç ettikleri tarih, Suriye’de yaşamsal tehdit alıp almadıkları, yaşanan savaşta yakınlarını kaybetme oranları, Türkiye’yi seçme nedenleri, Türkiye’ye getiren ağlar, Türkiye’de içinde hareket ettikleri ağlara ilişkin olup, Suriyeli göçmenlerin göç sürecine ilişkin tanıtıcı nitelik taşıyan ve onlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan türdedir.

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 6.5’i 2011 yılında,⁵⁸⁹ % 41.9’u 2012 yılında,⁵⁹⁰ % 32.3’ü 2013 yılında,⁵⁹¹ % 19.4’ü 2014 yılında Türkiye’ye göç etmiştir.⁵⁹²

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin tamamı 2013 yılında Türkiye’ye göç etmiştir.

Araştırmaya katılanların % 3.2’si 2011 yılında, % 21’i 2012 yılında, % 66.1’i 2013 yılında, % 9.7’si 2014 yılında Türkiye’ye göç etmiştir.

Araştırmaya katılan Suriyeli Çerkeslerin % 66.1’i 2013 yılında Türkiye’ye giriş yapmışlardır. Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin tamamı Suriye’nin Humus Şehrindeki Ayn-El Nasr köyünün sakinleridir.

⁵⁸⁹ Görüşme 1, Görüşme 18

⁵⁹⁰ Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 25, Görüşme 29, Görüşme 30, Görüşme 31

⁵⁹¹ Görüşme 6, Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 26, Görüşme 28

⁵⁹² Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 15, Görüşme 17, Görüşme 24, Görüşme 27

Yapmış olduğumuz görüşmelerde 2013 yılının Şubat ayında köylerinin Esad rejimi ve muhalif guruplar tarafından yaşanan çatışmaların arasında kaldığını, köyde yaşayan birçok kişinin bu süreçte köyü terk ettiğini, Türkiye'ye Gaziantep ilinden giriş yaptıklarını ve köy sakinlerinin Türkiye'ye göç etme konusunda birbirlerini teşvik ettiklerini belirttiler. Balıkesir'de ikamet eden ve çalışmamıza katılan kişiler arasından aynı aileye mensup 4 kişi Şam'da yaşadıklarını ve köylülerinin Türkiye'ye göç etmesi sonrası Şam'ı terk ederek Gaziantep üzerinden Türkiye'ye giriş yaptıklarını anlattılar.⁵⁹³

İstanbul'da ikamet eden çalışmamıza katılan Suriyeli Çerkeslerin yıllara göre göç hareketlerine bakıldığında: 2011 yılında 2 kişi, 2012 yılında 13 kişi, 2013 yılında 10 kişi ve 2014 yılında 6 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. Bu veriler kapsamında araştırmamıza konu olan Suriyeli Çerkeslerin Türkiye'ye gelişlerinin 2013 yılında artış göstermesi Suriye iç savaşının genel göç seyriyle paralellik göstermemektedir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yıllara göre Geçici Koruma kapsamında Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin göç hareketlerine bakıldığında 2013 yılında 224.655 kişi Türkiye'ye giriş yapmış iken, 2014 yılında bu sayının 1.519.286 milyon kişi gibi büyük bir artış gösterdiği görülmektedir.⁵⁹⁴

Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Türkiye'ye Göç Ettikleri Tarih

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
2011	2	6,5	-	-	2	3,2
2012	13	41,9	-	-	13	21,0
2013	10	32,3	31	100,0	41	66,1
2014	6	19,4	-	-	6	9,7
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

⁵⁹³ Görüşme 57, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60

⁵⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Başkanlığı, 2016, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 01.22.2017.

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 54.8'i Suriye'de yaşadığı esnada Rejim ya da muhalif gurupların herhangi bir mensubu tarafından yaşamsal tehdit olduğunu,⁵⁹⁵ % 45'i yaşamsal tehdit olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 22.6'sı Suriye'de yaşadığı esnada Rejim ya da muhalif gurupların herhangi bir mensubu tarafından yaşamsal tehdit olduğunu,⁵⁹⁶ % 77.4'ü yaşamsal tehdit olmadığını beyan etmiştir.

Araştırma katılanların % 38.7'si Suriye'de yaşadığı esnada Rejim ya da muhalif gurupların herhangi bir mensubu tarafından yaşamsal tehdit aldığını, % 62.9'u yaşamsal tehdit olmadığını beyan etmiştir. Araştırma katılanların % 38.7'sinin yaşamsal tehdit almış olmaları, ülke dışına kaçma konusunda almış oldukları kararı destekler niteliktedir.

Tablo 13. Araştırmaya Katılanların Suriye'de Yaşamsal Tehdit Alıp Almadıkları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	17	54,8	7	22,6	24	38,7
Hayır	14	45,2	24	77,4	38	61,3
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 58.1'i Suriye İç Savaşı sonucu yakınlarından hayatını kaybeden insanlar olduğunu,⁵⁹⁷ % 41.9'u yakınlarından herhangi bir kişinin hayatını kaybetmediğini beyan etti.

⁵⁹⁵ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 16, Görüşme 17, Görüşme 21, Görüşme 24, Görüşme 25, Görüşme 30

⁵⁹⁶ Görüşme 35, Görüşme 37, Görüşme 40, Görüşme 43, Görüşme 46, Görüşme 50, Görüşme 59

⁵⁹⁷ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 12, Görüşme 16, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 25, Görüşme 26, Görüşme 28, Görüşme 29, Görüşme 31

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 16.1’i Suriye İç Savaşı sonucu yakınlarından hayatını kaybeden insanlar olduğunu,⁵⁹⁸ % 83.9’u yakınlarından herhangi bir kişinin hayatını kaybetmediğini beyan etti.

Araştırmaya katılanların % 37.1’i Suriye İç Savaşı sonucu yakınlarından hayatını kaybeden insanlar olduğunu, % 62.9’u yakınlarından herhangi bir kişinin hayatını kaybetmediğini beyan etti.

Suriye iç Savaşı nedeniyle, 400 binden fazla Suriyeli hayatını kaybetmiş, 7 milyon insan ülke içinde yer değiştirmiş, yardıma muhtaç kişilerin sayısı 13.5 milyona ulaşmış ve 5 milyona yakın Suriyeli ülke dışına kaçmıştır.⁵⁹⁹ Araştırmamıza katılan Suriye Çerkesleri savaşın getirdiği ölüm olgusundan % 37.1’lik oranda etkilenmişlerdir.

Tablo 14. Araştırmaya Katılanların Yaşanan Savaşta Yakınlarını Kaybetme Oranı

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	18	58,1	5	16,1	23	37,1
Hayır	13	41,9	26	83,9	39	62,9
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 19.4’ü Türkiye’ye göç etme nedenini ailesinin kararı olarak beyan etmiştir.⁶⁰⁰ Bu beyanı verenlerin tamamı gençlerden ve ev hanımlarından oluşmaktadır. % 32.3’ü gidebilecekleri başka bir ülke bulamadıklarını,⁶⁰¹ % 48.4’ü; Türkiye’nin Müslüman ve demokratik bir ülke olması, Türkiye’de yaşayan Çerkeslerin kendilerine yardımcı olabilecekleri umudu, ailelerinin geri kalan üyelerinin daha önce Türkiye’ye sığınmış olmaları, Türkiye’nin

⁵⁹⁸ Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 45, Görüşme 54

⁵⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı:”Suriye’nin Siyasi Görünümü”, 2016, <http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

⁶⁰⁰ Görüşme 8, Görüşme 13, Görüşme 18, Görüşme 20, Görüşme 29, Görüşme 31

⁶⁰¹ Görüşme 5, Görüşme 7, Görüşme 9, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 19, Görüşme 21, Görüşme 23, Görüşme 29, Görüşme 30

açık kapı politikası, daha güvenli bir hayat istemeleri, Türkiye ve Suriye'nin aynı kültürel değerlere sahip olmaları vb. nedenlerle Türkiye'ye gelmeyi tercih ettiklerini beyan ettiler.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 38.7'si Türkiye'ye göç etme nedenini ailesinin kararı olarak beyan etmiştir.⁶⁰² Bu beyanı verenlerin tamamı gençlerden ve ev hanımlarından oluşmaktadır. % 6.5'i gidebilecekleri başka bir ülke bulamadıklarını,⁶⁰³ % 54.8'i; Türkiye'nin Müslüman ve demokratik bir ülke olması, Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin kendilerine yardımcı olabilecekleri umudu, ailelerinin geri kalan üyelerinin daha önce Türkiye'ye sığınmış olmaları, Türkiye'nin açık kapı politikası, daha güvenli bir hayat istemeleri, Türkiye ve Suriye'nin aynı kültürel değerlere sahip olmaları vb. nedenlerle Türkiye'ye gelmeyi tercih ettiklerini beyan ettiler.

Araştırmaya katılanların % 29'u Türkiye'ye göç etme nedenini ailesinin kararı olarak beyan etmiştir. Bu beyanı verenlerin tamamı gençlerden ve ev kadınlarından oluşmaktadır. % 19.4'ü gidebilecekleri başka bir ülke bulamadıklarını, % 51.6'sı; Türkiye'nin Müslüman ve demokratik bir ülke olması, Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin kendilerine yardımcı olabilecekleri umudu, ailelerinin geri kalan üyelerinin daha önce Türkiye'ye sığınmış olmaları, Türkiye'nin açık kapı politikası, daha güvenli bir hayat istemeleri, Türkiye ve Suriye'nin aynı kültürel değerlere sahip olmaları vb. nedenlerle Türkiye'ye gelmeyi tercih ettiklerini beyan ettiler.

Yapılan görüşmelerde bir aile: 2 erkek çocuklarının savaştan önce Kabardino Balkarya'da üniversite eğitimi almaları dolayısı ile Rusya'da bulduklarını, 2014 Soçi Kış Olimpiyatları öncesinde ve esnasında Rusya ve Rusya dışında yaşayan Çerkeslerin olimpiyatları protesto etmeleri

---

⁶⁰² Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 47, Görüşme 48, Görüşme 49, Görüşme 51, Görüşme 53, Görüşme 55, Görüşme 57, Görüşme 59, Görüşme 62

⁶⁰³ Görüşme 58, Görüşme 52

sürecinde oluşan gerginlikler dolayısı ile 2 oğlunun Rus hükümetince sınır dışı edildiğini ve bu sebeple Türkiye'ye sığındıklarını anlatmıştır.⁶⁰⁴

Tablo 15. Araştırmaya Katılanların Türkiye'yi Seçme Nedenleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Ailemin Kararıydı	6	19,4	12	38,7	18	29,0
Gidecek Başka Bir Ülke Bulamadık	10	32,3	2	6,5	12	19,4
Diğer	15	48,4	17	54,8	32	51,6
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya Katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerden % 67.7'si Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye gelmeleri sürecinde kişisel yada kurumsal düzeyde yardım aldıklarını,⁶⁰⁵ % 32.3'ü kendi imkanları ile Türkiye sınırlarına giriş yaptıklarını beyan etmiştir.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerden % 12.9'u (4 kişi-1 aile) Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye gelmeleri sürecinde kişisel ya da kurumsal düzeyde yardım aldıklarını,⁶⁰⁶ % 87.1'i kendi imkanları ile Türkiye sınırlarına giriş yaptıklarını beyan etmiştir.

Araştırmaya katılanlardan % 40.3'ü Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye gelmeleri sürecinde kişisel ya da kurumsal düzeyde yardım aldıklarını, % 59.7'si kendi imkanları ile Türkiye sınırlarına giriş yaptıklarını beyan etmiştir.

⁶⁰⁴ Görüşme 10: Suriye'nin Kunteyra şehrinde yaşıyormuş. 1956 doğumlu evli ve bayan. İstanbul'a 2014 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. 4 yıllık üniversite eğitim almış. 2011 yılında Rusya'ya gitmiş. 2 oğlunun Rusya'da eğitim gördüğünü, fakat 2014 Soçi Kış Olimpiyatları öncesinde ve esnasında Çerkeslerin Rusya ve Rusya dışında olimpiyatları protesto etmeleri sürecinde çıkan gerginliklerden dolayı Rus hükümetince sınır dışı edildiklerini ve bu sebeple 2014 yılında Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldıklarını ifade etti.

⁶⁰⁵ Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 5, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 20, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 27, Görüşme 28, Görüşme 29, Görüşme 30, Görüşme 31

⁶⁰⁶ Görüşme 57, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60

Balıkesir’de yaşayan Suriye Çerkeslerinden 4 kişi, İstanbul’da ikamet eden Suriye Çerkeslerinden 21 kişi Türkiye’ye gelişleri sürecinde yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Balıkesir’de ikamet eden 4 kişilik aile, ismini hatırlayamadıkları bir Çerkes Sivil Toplum Örgütü’nün yardımı ile Türkiye’ye giriş yaparak kurumsal anlamda bir yardım almış, İstanbul’da ikamet eden 21 kişi ise kendilerinden önce Türkiye’ye göç eden aile bireylerinden yardım görerek Türkiye’ye giriş yapmıştır.

Suriye İç Savaşından kaçan Suriye Çerkeslerine yönelik Türkiye’de faaliyet gösteren Kaffed ve diğer Kafkas-Çerkes sivil toplum örgütleri yardım faaliyetleri yürüttüler. Bu yardımlar yoğunlukla acil olarak barınabilecekleri evler ve çalışabilecekleri iş temini yönünde oldu. Yapılan faaliyetler Suriye Çerkeslerinin Suriye’den çıkışlarına yardım edilmesinden çok, Türkiye sınırlarından giriş yapabilen Çerkeslerin gerekli yaşam ihtiyaçlarının karşılanması yönünde yoğunlaştı.⁶⁰⁷ Savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınmaya çalışan Suriye Çerkeslerine yönelik bilinen en büyük organizasyon Dünya Çerkesleri Dayanışma Komitesi tarafından 27 Nisan 2012 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri ile ortak bir çalışma neticesinde Beyrut üzerinden Türkiye’ye 154 Suriyeli Çerkesin getirilerek Gaziantep Nizip’te AFAD tarafından temin edilen konteyner kente yerleştirilmesidir.⁶⁰⁸ Yapılan kurumsal yardımların dışında Türkiye’Nin farklı şehirlerinde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Çerkeslerinde bireysel yardım faaliyetlerinde buldukları araştırmamıza katılan kişilerce ifade edilmiştir.

Tablo 16. Araştırmaya Katılanların Türkiye’ye Getiren Ağlar

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	21	67,7	4	12,9	25	40,3
Hayır	10	32,3	27	87,1	37	59,7
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

⁶⁰⁷ 30.01.2017 tarihinde Kaffed Kriz Masası İstanbul Bölge Sorumlusu Erdoğan Yaşar ile Yapılan Mülakat.

⁶⁰⁸ İhlas Haber Ajansı Suriye’de Çerkes Operasyonu, 2014, <http://www.ihha.com.tr/haber-suriyede-cerkes-operasyonu-269985/>, 04.03.2017

Araştırmaya Katılan İstanbul'da İkamet Eden Suriyeli Çerkeslerinin % 6.5'i (2 kişi) Türkiye'de bir kişi ya da kurumdan yardım aldığını,⁶⁰⁹ % 93.5'i (29 kişi) Türkiye'de bir kişi ya da kurumdan yardım almadığını beyan etti.

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerden % 93.5'i Türkiye'de bir kişi ya da kurumdan yardım aldığını, % 6.5'i Türkiye'de bir kişi ya da kurumdan yardım almadığını beyan etti.⁶¹⁰ Yapılan yardımlar: barınacakları evler, ev eşyaları ve muhtelif diğer yardımlardır. Bu yardımların büyük bir kısmı Suriyeli Çerkeslerin Balıkesir'e geldikleri 2013 yılında yapılmıştır. Aradan geçen 4 yıl boyunca yardımların aynı boyutta sürdürülemediği bölgede faaliyet gösteren Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkilileri ve Suriyeli Çerkeslerce yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.⁶¹¹

Araştırmaya katılan kişilerin %50'si Türkiye'de bir kişi ya da kurumdan yardım aldığını, %50'si yardım almadığını beyan etmiştir.

Türkiye'de bir kurum ve kişiden yardım aldığını beyan edenlerin %29'u Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerdir. Balıkesir'de ikamet eden ve yardım almadığı yönünde beyanda bulunan 2 kişi vardır.⁶¹² Balıkesir iline gelen, Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerine yerleştirilen Suriye Çerkesleri Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği tarafından karşılanarak kendilerine geçici olarak barınabilecekleri evler temin edilmiş, gerekli ev eşyaları tedarik edilmiş ve iş bulmalarında yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinde yaşayan Suriye Çerkeslerinin büyük bir kısmı günübirlik işlerde çalışmakta ve çalıştıkları işlerden almaları gereken ücretleri alamamaktadırlar. Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği tarafından yapılan yardımlar göç mağduru

---

⁶⁰⁹ Görüşme 15, Görüşme 22

⁶¹⁰ Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 35

⁶¹¹ Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği Başkanı Mehmet Aydemir ile 12.02.2017 Tarihinde Yapılan Mülakat.

⁶¹² Görüşme 15, Görüşme 22

Suriye Çerkeslerinin Türkiye'ye sığınmaları sonrası acil bir yardım olarak büyük bir anlam ifade etmesine rağmen 2017 yılı itibariyle kalıcı çözümler üretmekten yoksun bir durumdadır.⁶¹³ İstanbul ilinde ikamet eden 31 kişiden 2 kişi Türkiye'ye ilk sığındıkları günlerde kendilerine İstanbul'da faaliyet gösteren ve ismini hatırlayamadıkları bir Çerkes sivil toplum örgütü tarafından yardım edildiğini belirtti.⁶¹⁴ Göç sonrası süreçte ise 1 kişi belirsiz aralıklarla yardım almaya devam ettiğini beyan etmiştir.

Tablo 17. Araştırmaya Katılanların Türkiye'de İçinde Hareket Ettikleri Ağlar

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Hayır	29	93,5	2	6,5	31	50,0
Evet	2	6,5	29	93,5	31	50,0
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

5.3.3. Suriyeli Çerkeslerin Gelecek Perspektifi

Bu bölümde göçmenlerin; Suriye'nin geleceğine yönelik düşünceleri, Suriye iç savaşı sonrasına ilişkin öngörülerini, Suriye yönetimine ilişkin düşünceleri, ihtiyaç öncelikleri, Türkiye'de dışlanmışlık algıları, Suriye ve Türkiye'deki yaşam standartları, Türkiye'de kalıcı olma isteklerine ait bulgular yer almaktadır.

Araştırmaya Katılan İstanbul'da İkamet Eden Suriyeli Çerkeslerinin %51.6'sı Suriye iç savaşının yakın bir zamanda biteceğini düşünmediğini,⁶¹⁵ % 45.2'si savaşın bitip bitmeyeceği yönünde bir öngöründe bulunamayacağını,⁶¹⁶ % 13.2'si savaşın yakın bir zamanda biteceğini düşündüğünü beyan etti.⁶¹⁷

⁶¹³ Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği Başkanı Mehmet Aydemir ile 12.02.2017 Tarihinde Yapılan Mülakat.

⁶¹⁴ Görüşme 15, Görüşme 22

⁶¹⁵ Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 13, Görüşme 15, Görüşme 16, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 25, Görüşme 28

⁶¹⁶ Görüşme 1, Görüşme 4, Görüşme 5, Görüşme 8, Görüşme 12, Görüşme 14,

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriye Çerkeslerinin %58.1’i Suriye İç Savaşı’nın yakın bir zamanda biteceğini düşünmediğini,⁶¹⁸ % 41.9’u savaşın bitip bitmeyeceği yönünde bir öngöründe bulunamayacağını beyan etti.⁶¹⁹

Çalışmaya katılan Suriye Çerkeslerinin % 54.8’i Suriye iç savaşının yakın bir zamanda biteceğini düşünmediğini, % 43.5’inin savaşın bitip bitmeyeceği yönünde bir öngöründe bulunamayacağını, % 1.6’sı (1 kişi) savaşın yakın bir zamanda biteceğini düşündüğünü beyan etti.

Tablo 18. Araştırmaya Katılanların Suriye’nin Geleceğine Yönelik Düşünceleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	1	3,2	-	-	1	1,6
Hayır	16	51,6	18	58,1	34	54,8
Bir Öngörüm Yok	14	45,2	13	41,9	27	43,5
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 80.6’sı savaş bittiği takdirde Suriye’de hayatın normalleşebileceğini, % 9.7’si bir öngörüsünün olmadığını,⁶²⁰ % 9.7’si Suriye’de savaşın bitmesi durumunda hayatın normalleşemeyeceği fikrine sahip olduğunu beyan etti.⁶²¹

Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 24, Görüşme 26, Görüşme 29, Görüşme 30, Görüşme 31

⁶¹⁷ Görüşme 27

⁶¹⁸ Görüşme 32, Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 39, Görüşme 40, Görüşme 42, Görüşme 43, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 50, Görüşme 52, Görüşme 54, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 61

⁶¹⁹ Görüşme 33, Görüşme 41, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 51, Görüşme 53, Görüşme 57, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60, Görüşme 62

⁶²⁰ Görüşme 8, Görüşme 12, Görüşme 30

⁶²¹ Görüşme 2, Görüşme 4, Görüşme 13

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 32.3’ü savaş bittiği takdirde Suriye’de hayatın normalleşebileceğini,⁶²² % 61.3’ü bir öngörüsünün olmadığını,⁶²³ % 6.5’i Suriye’de savaşın bitmesi durumunda hayatın normalleşmeyeceği fikrine sahip olduğunu beyan etti.⁶²⁴

Araştırmaya katılanların % 56.5’i savaş bittiği takdirde Suriye’de hayatın normalleşebileceğini, % 35.5’i bir öngörüsünün olmadığını, % 8.1’i Suriye’de savaşın bitmesi durumunda hayatın normalleşmeyeceği fikrine sahip olduğunu beyan etti.

Tablo 19. Araştırmaya Katılanların Suriye İç Savaşı Sonrasına İlişkin Öngörüleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	25	80,6	10	32,3	35	56,5
Hayır	3	9,7	2	6,5	5	8,1
Bir Öngörüm Yok	3	9,7	19	61,3	22	35,5
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 93.5’i Suriye yönetimini elinde bulunduran Esad Ailesi’nin yönetimde kalmasını arzulamadıklarını beyan etti. % 6.5’i (2 kişi) fikir beyanında bulunmadı.⁶²⁵

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 100’ü Suriye’nin yönetimini elinde bulunduran Esad Ailesi’nin yönetimde kalmasını arzulamadıklarını beyan etti.

⁶²² Görüşme 33, Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 38, Görüşme 39, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 46

⁶²³ Görüşme 32, Görüşme 36, Görüşme 37, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 47, Görüşme 48, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53, Görüşme 55,

Görüşme 56, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

⁶²⁴ Görüşme 54, Görüşme 57

⁶²⁵ Görüşme 22, Görüşme 30

Araştırma katılanların % 96.8'i Suriye yönetimini elinde bulunduran Esad Ailesi'nin yönetimde kalmasını arzulamadıklarını beyan etti. %3.2'si fikir beyanında bulunmadı.

Suriyeli Çerkeslerle yapılan görüşmelerde Esad rejiminin devam edip etmemesi yönünde görüşlerini sorduğumuz kişiler arasından 2 kişi; kimin Suriye'yi yönetip yönetmediğinin bir önemi olmadığını, istedikleri tek şeyin huzur, barış ve istikrar olduğunu, savaşın başlamasında ve devam etmesinde Esad rejimi kadar muhalif guruplarında kusuru olduğunu düşündüklerini belirttiler.⁶²⁶ Çalışmamıza katılan Suriye Çerkeslerinin % 96.8'i rejimi ve muhalif güçleri desteklemedikleri için ülkeyi terk etmişlerdir.

Tablo 20. Araştırmaya Katılanların Suriye Yönetimine İlişkin Düşünceleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Hayır	29	93,5	31	100,0	60	96,8
Bir Fikrim Yok	2	6,5	-	-	2	3,2
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 48.4'ü en öncelikli ihtiyacının bir işe sahip olmak olduğunu,⁶²⁷ % 9.7'si

⁶²⁶ Görüşme 30: 1997 doğumlu. Şam'da ikamet ediyormuş. Bayan, medeni durumu bekar. Türkiye'ye 2012 yılında Urfa İlinden annesi ile birlikte giriş yapmış ve oradan İstanbul'a gelmiş. 2 yıllık üniversite eğitimi almış. Türkiye'ye gelme sebebini ailesi ile birlikte gidebilecekleri tek ülkenin Türkiye olması ifadesiyle açıkladı. Suriye'de yaşadığı dönemde modelist-öğretmenlik yapıyormuş. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes olduğu için aşağılandığını hissettiğini, Türkiye'de de bir yabancı olarak dışlanma ve aşağılanma hissi yaşadığını ifade etti. Gelecek yaşantısında şartlar uygun olursa Kafkasya'da yaşamak isteyebileceğini söyledi. Savaşın Esad rejiminin halkına uyguladığı baskı, şiddet ve mezhepçi politikalar sonucunda başladığını ve Esad rejiminin devam edip etmemesinin umurunda olmadığını, en az rejim kadar muhaliflerin de suçlu olduğunu, istediği tek şeyin huzur içerisinde yaşayabileceği bir ülke olduğunu söyledi. Savaşta 3 akrabasının hayatını kaybettiğini, kendisinin de rejim güçlerince tehdit edildiğini ve bu yüzden Suriye'yi terk etmek zorunda kaldığını söyledi.

⁶²⁷ Görüşme 1, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 21, Görüşme 23, Görüşme 24, Görüşme 25, Görüşme 28, Görüşme 31

medikal destek alması gerektiğini,⁶²⁸ % 12.9'u barınacak bir eve ihtiyacı olduğunu,⁶²⁹ % 16.1'i eğitim alması gerektiğini,⁶³⁰ % 12.9'u diğer konularda ihtiyaçları olduğunu beyan etti.⁶³¹

Araştırmaya Katılan Balıkesir'de İkamet Eden Suriyeli Çerkeslerinin % 58.1'i en öncelikli ihtiyacının bir işe sahip olmak olduğunu,⁶³² % 12.9'u medikal destek alması gerektiğini,⁶³³ % 29.9'u eğitim alması gerektiğini beyan etti.⁶³⁴

Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslere kıyasla avantajlı oldukları husus Orhanlı ve Atköy yerleşim birimlerinde kendilerine Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği öncülüğünde köy sakinleri tarafından temin edilen, sınırlandırılmamış bir süreyle ve aylık kira bedelleri düşük seviyelerdeki evlerde barınmalarına yardımcı olunmasıdır. Fakat belirtilmesi gereken bir diğer husus, bu evlerin sahiplerinin evlerini geri istemeleri durumunda ortaya çıkabilecek problemin büyüklüğüdür. Zira ilerleyen zamanlarda bu durumun olabilme olasılığı yapılan görüşmelerde Suriyeli Çerkeslerce vurgulanmıştır.

Araştırmaya katılanların % 53.2'si öncelikli ihtiyacının bir işe sahip olmak olduğunu, % 11.3'ü medikal destek alması gerektiğini beyan etti. Medikal desteğe ihtiyacı olduğunu beyan edenlerden 5 kişi 65 yaş üzeri katılımcılardan oluşmaktadır. Genç yaştaki bir katılımcı medikal desteğe ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir.

---

⁶²⁸ Görüşme 20, Görüşme 26, Görüşme 29

⁶²⁹ Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 17, Görüşme 19

⁶³⁰ Görüşme 5, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 22, Görüşme 27

⁶³¹ Görüşme 2, Görüşme 15, Görüşme 18, Görüşme 30

⁶³² Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 54, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 58, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

⁶³³ Görüşme 46, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 53

⁶³⁴ Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 57, Görüşme 59

Katılımcıların % 98.4'ünün Türkiye'de kendisine ait bir konuta sahip olmamasına rağmen sadece % 6.5'i en öncelikli ihtiyacını konut olarak görmektedir. % 22.6'sı en öncelikli ihtiyacını eğitim hayatlarını devam ettirmek olduğunu beyan etmiştir. Bu beyanı yapanların tamamını 30 yaş altı katılımcılar oluşturmaktadır. % 6.5'i: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, güvenlik, tarım arazisi, ailesinin diğer üyelerini tekrar görebilmek vb. ihtiyaçlar sıralamışlardır.

Tablo 21. Araştırmaya Katılanların İhtiyaç Öncelikleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
İş	15	48,4	18	58,1	33	53,2
Medikal Destek	3	9,7	4	12,9	7	11,3
Ev	4	12,9	-	-	4	6,5
Eğitim	5	16,1	9	29,0	14	22,6
Diğer	4	12,9	-	-	4	6,5
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul'da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 80.6'sı sosyal hayatta dışlanma hissi algılamadığını, % 6.5'i bazen algıladığını,⁶³⁵ % 12.9'u dışlanma hissi algıladığını beyan etti.⁶³⁶

Araştırmaya katılan Balıkesir'de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 93.5'i sosyal hayatta bir dışlanma hissi algılamadığını, %3.2'si bazen algıladığını,⁶³⁷ % 3.2'si dışlanma hissi algıladığını beyan etti.⁶³⁸

Araştırmaya katılanlardan %87.1'i sosyal hayatta dışlanma hissi algılamadığını, % 4.8'i bazen algıladığını, % 8.1'i dışlanma hissi algıladığını beyan etti.

Dışlanma hissi algılayan kişiler: 21 yaşında üniversite öğrencisi bayan,⁶³⁹ 20 yaşında üniversite öğrencisi erkek,⁶⁴⁰ 40 yaşında bundan

⁶³⁵ Görüşme 5, Görüşme 23

⁶³⁶ Görüşme 16, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 30

⁶³⁷ Görüşme 36

⁶³⁸ Görüşme 39

sonraki yaşamını Türkiye Cumhuriyetinde devam ettirmek istemeyen erkek,⁶⁴¹ 20 yaşında üniversite öğrencisi erkek,⁶⁴² 29 yaşında ülkesinde Kütüphanecilik yapan, şu anda Türkiye’de işsiz olan ve bundan sonraki yaşamını Türkiye Cumhuriyetinde devam ettirmek istemeyen bayan,⁶⁴³ 45 yaşında Suriye’de tekstil atölyesi sahibi yükseköğrenimi olan ve şu anda Türkiye’de işsiz olan bayan,⁶⁴⁴ 21 yaşında üniversite öğrencisi bayan,⁶⁴⁵ yükseköğrenimi olan 20 yaşındaki bayan,⁶⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarınca dışlandıkları hissini algıladıkları yönünde beyan vermişlerdir. Dışlanma hissi yaşayan 8 kişinin 5’i 20’li yaşlarının başında olan üniversite öğrencileri, diğer 3’ü yükseköğrenimi olan ve ülkelerinde yaşadıkları dönemde Türkiye’ye kıyasla daha iyi bir hayat standardına sahip kimselerdir.

Ülkemize Suriye’den yapılan göçler sonrasında göçmenlerin yerel halk ile yaşadıkları uyum problemleri bir çok kez gündeme gelmiştir. Bu uyumsuzluğun ana nedeninin ise göçmenlerin Türk sosyal hayatına adapte olamamaları, yerel halk ile iletişim eksikliği yaşamaları, yerel halk tarafından dışlanmaları yada dışlanmışlık hissi algıladıkları vb. yorumları yapılmıştır. Araştırmamıza katılan Suriye Çerkeslerinin ise % 87,1’lik bir oranda Türk sosyal hayatına adapte oldukları kendi beyanlarından anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerde bu adaptasyonun sağlanmasında Türkiye Çerkeslerinin -öncü göçmenler- Suriye Çerkeslerinin göç sonrası uyum süreçlerini kolaylaştıran ve hızlandıran bir etki ettikleri anlatılmıştır.

---

⁶³⁹ Görüşme 36

⁶⁴⁰ Görüşme 16

⁶⁴¹ Görüşme 5

⁶⁴² Görüşme 39

⁶⁴³ Görüşme 22

⁶⁴⁴ Görüşme 23

⁶⁴⁵ Görüşme 24

⁶⁴⁶ Görüşme 30

Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Dışlanmışlık Algıları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	4	12,9	1	3,2	5	8,1
Bazen	2	6,5	1	3,2	3	4,8
Hayır	25	80,6	29	93,5	54	87,1
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 48.4’ü hayatlarının Suriye’ye kıyasla daha iyi,⁶⁴⁷ % 9.7’si daha kötü olduğunu,⁶⁴⁸ % 41.9’u Türkiye ile Suriye’deki hayat standartları arasında bir kıyas yapamadıklarını beyan ettiler.⁶⁴⁹

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 32.3’ü hayatlarının Suriye’ye kıyasla daha iyi,⁶⁵⁰ % 6.5’i daha kötü olduğunu,⁶⁵¹ % 61.3’ü Türkiye ile Suriye’deki hayat standartları arasında bir kıyas yapamadıklarını beyan etti.⁶⁵²

Araştırmaya katılan Suriyeli Çerkeslerin % 40.3’ü hayatlarının Suriye’ye kıyasla daha iyi, % 8.2’si daha kötü olduğunu, % 51.6’sı Türkiye ile Suriye’deki hayat standartları arasında bir kıyas yapamadıklarını beyan ettiler.

Araştırmaya katılanların sadece % 8.2’sinin Suriye’deki hayatını Türkiye’deki hayatına kıyasla daha iyi bir seviyede görmesi, göçmenlerin uyum süreçlerinin hızını ortaya koymaktadır.

⁶⁴⁷ Görüşme 3, Görüşme 5, Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 15, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 24, Görüşme 27, Görüşme 29, Görüşme 31

⁶⁴⁸ Görüşme 4, Görüşme 16, Görüşme 28

⁶⁴⁹ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 11, Görüşme 22, Görüşme 23, Görüşme 25, Görüşme 26, Görüşme 30

⁶⁵⁰ Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 39, Görüşme 42, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 54, Görüşme 56, Görüşme 57

⁶⁵¹ Görüşme 51, Görüşme 52

⁶⁵² Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 37, Görüşme 38, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 49, Görüşme 50, Görüşme 53, Görüşme 55, Görüşme 58, Görüşme 59, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Suriye ve Türkiye’deki Yaşam Standartları

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Daha İyi	15	48,4	10	32,3	25	40,3
Daha Kötü	3	9,7	2	6,5	5	8,1
Emin Değilim	13	41,9	19	61,3	32	51,6
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

Araştırmaya katılan İstanbul’da ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 83.9’u hayatlarını Türkiye’de devam ettirmek istediğini, % 9.7’si hayatlarını Türkiye’de devam ettirmek istemediğini,⁶⁵³ % 6.5’i hayatlarını Türkiye’de devam ettirmek isteyip istemediğine emin olmadığını beyan etmiştir.⁶⁵⁴

Araştırmaya katılan Balıkesir’de ikamet eden Suriyeli Çerkeslerin % 100’ü hayatlarını Türkiye’de devam ettirmek istediklerini beyan etmişlerdir.

Araştırmaya katılanlardan % 91.9’u Türkiye’de yaşamak istediklerini, %4.8’i Türkiye’de yaşamak istemediğini, % 3.2’si Türkiye’de yaşamak isteyip istemediğine emin olmadığını beyan etmiştir.

Türkiye’de yaşama konusunda isteksiz davranan kişiler: 43 yaşında inşaat mühendisi,⁶⁵⁵ 40 yaşında bir gazeteci (Suriye’ye kıyasla daha alt seviyede bir sosyal hayat ve iş hayatına sahip olduğu yapılan görüşmelerde kendisi tarafından belirtilmiştir),⁶⁵⁶ 29 yaşında yükseköğrenimi olan bayan,⁶⁵⁷ 45 yaşında Suriye’de kendisine ait bir işyeri olan bayan,⁶⁵⁸ 21 yaşında üniversite öğrencisi bayan,⁶⁵⁹ gelecekte Türkiye’de yaşama konusunda isteksiz cevaplar vermişlerdir.

⁶⁵³ Görüşme 5, Görüşme 22, Görüşme 24

⁶⁵⁴ Görüşme 3, Görüşme 23

⁶⁵⁵ Görüşme 3

⁶⁵⁶ Görüşme 5

⁶⁵⁷ Görüşme 22

⁶⁵⁸ Görüşme 23

⁶⁵⁹ Görüşme 24

Türkiye’de kalıcı olma hakkında katılımcıların kararlılıklarını ölçmek için sorulan ‘‘Suriye İç Savaşı bittiği takdirde Suriye’ye dönecekmisiniz’’ sorusuna araştırmaya katılanların % 53.2’si savaş bittiği takdirde Suriye’ye dönüp dönmeyeceği konusunda emin olmadığını,⁶⁶⁰ % 29’u Suriye’ye geri dönmek istemediğini,⁶⁶¹ % 17.7’si savaş bittiği takdirde Suriye’ye geri dönmek arzusunda olduğunu beyan etti.⁶⁶²

Katılımcılara yöneltilen bu iki soruya verilen yakın cevaplar Türkiye’ye sığınan Suriye Çerkeslerinin Türkiye’ye yerleşmek istedikleri konusunda verdikleri beyanlarının tutarlılıklarını test etmiştir.

Tablo 24. Araştırmaya Katılanların Türkiye’de Kalıcı Olma İstekleri

Değer	Kişi Sayısı İstanbul	Oran % İstanbul	Kişi Sayısı Balıkesir	Oran % Balıkesir	Kişi Sayısı Toplam	Oran % Toplam
Evet	26	83,9	31	100,0	57	91,9
Hayır	3	9,7	-	-	3	4,8
Bunu İstedigime Emin Değilim	2	6,5	-	-	2	3,2
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100,0

⁶⁶⁰ Görüşme 1, Görüşme 2, Görüşme 3, Görüşme 4, Görüşme 6, Görüşme 7, Görüşme 8, Görüşme 19, Görüşme 20, Görüşme 21, Görüşme 22, Görüşme 24, Görüşme 25, Görüşme 27, Görüşme 28, Görüşme 30, Görüşme 32, Görüşme 33, Görüşme 37, Görüşme 40, Görüşme 41, Görüşme 43, Görüşme 44, Görüşme 46, Görüşme 47, Görüşme 50, Görüşme 53, Görüşme 55, Görüşme 56, Görüşme 58, Görüşme 60, Görüşme 61, Görüşme 62

⁶⁶¹ Görüşme 11, Görüşme 12, Görüşme 13, Görüşme 14, Görüşme 16, Görüşme 17, Görüşme 18, Görüşme 23, Görüşme 26, Görüşme 34, Görüşme 35, Görüşme 36, Görüşme 38, Görüşme 39, Görüşme 45, Görüşme 48, Görüşme 57, Görüşme 59

⁶⁶² Görüşme 5, Görüşme 9, Görüşme 10, Görüşme 15, Görüşme 29, Görüşme 31, Görüşme 42, Görüşme 49, Görüşme 51, Görüşme 52, Görüşme 54

SONUÇ

Çerkesler, Kafkasya'nın en eski otokton halklarından. Eski Yunan Mitolojisinde de isimleri geçen bu halk, hiçbir zaman kurumsal anlamda bir devlet mekanizmasına sahip olmamış olsa da kurdukları ataerkil toplum düzenleriyle eski çağlardan bu yana var oldular. Paganist inanç temelinde yaşayan Kafkas halkları, altıncı yüzyılda Hıristiyanlığın, yedinci yüzyıldan itibaren ise Müslümanlığın tesiri altına sokulmak istendiler. On beşinci yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı egemenliği altına alınan Kırım Hanlığı vasıtasıyla Osmanlıların nüfuz alanına giren Kafkasya, on altıncı yüzyılda Kazan ve Astrahan Hanlıklarını ortadan kaldıran Rus Çarı IV. İvan tarafından Rus yayılcılığının hedefi oldu. Bu tarihten sonra bölge üzerinde egemenlik kurmak isteyen büyük güçlerin satranç tahtasına dönüşen Kafkasya'nın özgür halkları, yaklaşık 400 yıllık bir savaşlar dizisinin ardından 1864 yılında Kbaa Vadisi'nde yapılan son savaşta Rus emperyalizminin acımasızlığına yenilerek anavatanları Kafkasya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Çarlık Rusya tarafından anavatanlarından sürgün edilen Çerkesler, ekonomik ve sosyal çöküntü içerisindeki Osmanlı İmparatorluğu'na sığındılar. Farklı tahminlerle 1 ila 1.5 milyon arasındaki Çerkes, Osmanlı iskân politikalarının bir neticesi olarak imparatorluğun dört bir yanına dağıtıldı. Çarlık Rusya ile yüzyıllarca devam eden savaşlar, sürgünün getirdiği hastalıklar, ölüm ve farklı coğrafyalara iskân sonrası sosyolojik travmalarla mücadele eden bu halk için var olma savaşı günümüzde de devam etmektedir.

Araştırmamıza konu olan Suriye Çerkesleri, ilk olarak; Yirminci Yüzyıl'ın hemen başında tarih sahnesinden çekilen Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına iskân edildiler. 93 Harbi sonunda Rusya ve diğer Avrupalı devletlerin baskısıyla İmparatorluğun Bilad-ı Şam eyaletlerine, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail işgaline uğrayan, nüfuslarının büyük çoğunluğunun yaşadığı Golan bölgesinden, ABD, Ürdün

vd. ülkelere ve Suriye'nin diğer şehirlerine, 2011 Suriye İç Savaşı nedeniyle de başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere dünyanın diğer bölgelerine dördüncü kez zorunlu göçe maruz bırakıldılar.

Suriye iç savaşı başlamadan önce Suriye Çerkeslerinin yaşadığı 29 yerleşim birimi tespit edilmiştir. Suriye Çerkesleri 2011 yılından buyana devam eden iç savaşın bir neticesi olarak hem ülke içine hemde ülke dışına zorunlu göçler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeplerden dolayı Suriye Çerkeslerinin yaşadıkları bölgelerin ve nüfus sayılarının tam olarak tespit edilmesi zordur. Zira yaklaşık 100.000 kişilik bir Çerkes nüfusunun Suriye'de yaşadığı yönündeki rakamlar hiçbir resmi veriye dayanmamaktadır.

2017 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarının yasal anlamda "Geçici Koruma Kapsamındaki Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşı" olarak kabul ettiği Suriye'li Çerkesler, Türkiye'nin başta İstanbul olmak üzere, Çanakkale, Balıkesir, Samsun, Amasya, Tokat, Adana, Hatay, Kahramanmaraş vd. şehirlerinde yaşamaktadır. Suriye Çerkesleri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Çerkes diasporası mensuplarının sağladığı imkanlar ve kendi çabalarıyla yaşam mücadelesi vermektedir.

Araştırma çerçevesinde, ana denence olarak sınınan, uluslararası göç ağlarının oluşumunda, etnik kimlik temelli dayanışmanın uyum sürecini kolaylaştırıcı bir işlev sahibi olduğu önermesi doğrulanmıştır. Türkiye'ye 1864 tarihinde yerleşmeye başlamış ve ülkeyi anavatan olarak benimsemiş Çerkesler, sonrasında gelen aynı etnik grup mensuplarının uyum süreçlerini kolaylaştırmışlardır. Çerkeslerin Suriye'den ayrılma ve Türkiye'ye yerleşme kararı vermelerinde, öncü göçmenlerin Suriye Çerkeslerinin Türkiye yaşam şartlarına adaptasyonları konusunda katkı sağlamaları önemli bir rol oynamıştır. Araştırma, Türkiye Çerkes Diasporası mensuplarının Suriye Çerkeslerinin göç sürecini kolaylaştırıcı ve göç sonrası uyum sürecini hızlandırıcı fonksiyonları olduğunu ortaya koymuştur.

Suriye Çerkesleri ile ilgili Türkiye’de faaliyet gösteren Kafkas-Çerkes Diasporasının ve Kafkas-Çerkes sivil toplum örgütlerinin yoğun çalışmaları oldu. Bu manada hem Türk hükümetinin sunduğu imkanlardan hem de kurumlar kanalıyla bağışçıların katkılarıyla Suriye Çerkeslerinin Türkiye’ye getirilmesine yardımcı olunduğu gibi, getirilen soydaşlarının yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması için de yardım faaliyetleri yürüttüler. Bu gün bu faaliyetler devam etmektedir.

2017 yılı itibariyle, Gaziantep Nizip’te bulunan konteyner kent dışında hiçbir sığınmacı kampında etnik kimliğiyle resmi olarak Çerkes mülteci bulunmuyor. Suriye Çerkeslerinin diğer Suriyeli sığınmacılara kıyasla en büyük avantajları, onları Türkiye’de karşılayan Kafkas-Çerkes Sivil Toplum Örgütleri ve diğer bireysel inisiyatiflerce sığınmacı kampları yerine kendilerine tahsis edilen evlerde ağırlanmalarının sağlanması oldu.

Kafkas-Çerkes Dernekleri ve sivil toplum temsilcileri, farklı tahminlerle 6.000 ila 6.500 arasında Suriye Çerkes’inin Suriye krizi sonrası Türkiye sınırlarından giriş yaptığını tahmin etmektedir. Fakat gelen bu Çerkes sığınmacıların Türkiye’nin hangi şehrinde ve hangi sayıda olduklarına dair net veriler elde edilememiştir. Bunun üç nedeni vardır: Birincisi; Türk hükümetinin gelen hiçbir Suriyeli sığınmacıyı etnik ya da dini aidiyeti ile değil “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşı” sıfatıyla kabul ederek ülkeye kabul etmesi, ikincisi; Kafkas-Çerkes Derneklerinin gelen Suriye Çerkesleri ile ilgili net sayısal veriler tutmaması, üçüncüsü ise; Türkiye’ye gelen Suriye’li Çerkeslerin büyük bir kısmıyla irtibatın zaman içerisinde kesilmesidir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde 2014-2015 yıllarında Kafkasya’ya göç eden Çerkeslerin 3/1’lik kısmının Rusya’dan ayrılıp özellikle Avrupa ülkelerine sığınmayı tercih ettiği ifade edilmişti. Suriye Çerkeslerinin akrabalık ve dostluk bağları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’ye sığınan Suriye Çerkeslerinin bir kısmının da Avrupa’ya gitmiş olması ihtimaller dahilindedir.

Türkiye'ye sığınan Suriye Çerkesleri'nin çözüm bekleyen sorunları arasında işsizlik ve barınma problemleri ön plana çıkmaktadır. Suriye Çerkeslerine yapılan yardımlar hem sorunları tam anlamıyla çözmeye yetecek boyutta değil hem de kendi beyanlarından da anlaşıldığı üzere onur kırıcı olarak görülmektedir. Araştırmamızda ortaya çıkan sonuçlar göstermektedir ki bu eğitilmiş ve entegrasyona eğilimli sığınmacı gurubu, gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi durumunda Türk iş dünyasına ve sosyal hayatına girerek gerekli yaşam şartlarını yaratabilecek potansiyele sahiptir.

2011 yılında Arap Baharı'nın etkisi sonucunda başlayan Suriye krizi öngörülemez boyutta büyüyerek, bir iç savaşa dönüşmüş ve uluslararası güç mücadelelerinin merkezi haline gelmiştir. Geline nokta savaşın ne zaman biteceği yönünde bir tahminde bulunmak güçtür. Araştırmamıza katılan Çerkeslerin bir kısmı Suriye krizinin ilk günlerinde Kafkasya'ya gitmiş fakat Federal Rus hükümetinin baskıcı politikaları neticesinde Kafkasya'yı terk etmek zorunda kalmış ve Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye Çerkesleriyle yapmış olduğumuz mülakatlarda, Suriye'ye geri dönmek veya anavatanları Kafkasya'ya gitmek yerine Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi ve siyasi mirasını sahiplenen Türkiye Cumhuriyeti'ni kurulduğu 1923 yılından bu yana eski Osmanlı bakiyesi azınlıkları karşılaştıkları her kriz sonrası insani ve tarihi bir vazife olarak Türkiye sınırlarına kabul etmiş ve bu insanlar için maddi manevi fedakarlıklar göstermekten hiçbir zaman geri durmamıştır. Cumhuriyet sonrası Türkiye'ye 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan, 1923-1949 yılları arasında Romanya'dan, 1924-1953 yılları arasında Yugoslavya'dan, 1925-1989 yılları arasında Bulgaristan'dan, 1950 Doğu Türkistan'ın Çin İşgali sonrası Doğu Türkistan'dan, 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrasında İran'dan, 1980'li yılların başında Sovyet işgali sonrası Afganistan'dan, ferdi kaçışların dışında, 1945, 1951, 1953 ve 1967

yıllarında Suriye'den, 1988 yılında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe Katliamı sonrası Irak'tan, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında yine Irak'tan, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında Kosova'dan ve 2001 yılında Makedonya'dan Türkiye'ye toplu göçler gerçekleşmiştir. Geçmişte kendisine sığınan mazlum halklara ırk ve din ayrımı yapmaksızın yardım elini uzatan Türkiye Cumhuriyeti bu gün bir mazlum halka daha el uzatma sorumluluğuyla karşı karşıyadır.

Etnik, dinsel, sınıfsal ve diğer kökenli dayanışma ağlarının göç süreçlerine etkileri araştırılmalıdır. Bu çerçevede, diğer kimlikler ve dayanışmaları yeni araştırmacılar için zengin bir kaynak olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

Aslan, Cahit :1864 Trajedisi, Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011

Adalbievich Kalmikov Zhilyabi: Çerkes Trajedisi, Çerkeslerin Güç Kullanılarak Osmanlı İmparatorluğuna Sürgün Edilmesi, Nalchik, 2012

Anzor Viktoroviç Kushhabiyev: Yabancı Çerkes diasporasının tarihi üzerine denemeler, Nalchik, 2007

Anzor Viktoroviç Kushhabiyev: Çerkeslerin Anavatana Dönüş Problemi: Tarih, Politika,Sosyal Uygulama, Nalchik, Kabardino-Balkaria Bilim Merkezi, Rusya Bilimler Akademisi, Nalçik, 2013

Berkok, İsmail: Tarihte Kafkasya, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958

Berzeg, Nihat: Çerkesler Kafkas Sürgünü: Vatansız Bırakılan Bir Halk, 2. Baskı, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2006

Baderhan, F.: Kuzey Kafkasya Diasporası, Türkiye, Suriye, ve Ürdün, (XIX. Yüzyılın İkinci yarısı – XX. Yüzyılın ilk Yarısı), Moskova: Ortadoğu Enstitüsü, Rusya Bilimler Akademisi, 2001

Bice, Hayati: Kafkasyadan Anadoluya Göçler, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991

Bilge, Sadık Müfit: Osmanlı Çağında Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi), 2. Baskı, İstanbul, Kitabevi, 2015

Chatty, Dawn: Sürgünde Direniş: Modern Orta Doğu'da Çerkes Kimliği ve Aidiyet, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Cuthhell Jr, David Cameron: The Muhacirin Komisyonu: An Agent İn The Transformation of Ottoman Anatolia (1860-1866), Ph.D. Thesis, Colombia University, New York.2005

Erciyes, Jade Cemre: 21.Yüzyılda Kafkasya'ya Geri Göç: Adıge-Abhaz Diasporası ve Dönüş, Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Ankara, 1.Baskı, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfi, 2014

Erkan, Süleyman: Dramatik Bir Sürgün Hikayesi, , 1. Baskı, Anakara, Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfi, 2001

Eser, Mehmet Zabun, Sezgin: Çerkes Sürgünü ve Osmanlı İskân Politikası: Sivas İli Örneği, Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfi, 2014

Eurasia Review: Syrian Unrest and The Dilemma of Circassian Repatriation Analysis, 19.03.2012,
<http://www.eurasiareview.com/19032012-syrian-unrest-and-the-dilemma-of-circassian-repatriation-analysis/>, 01.01.2017

İnegma: ''The Future of Circassians in Syria'', 07.02.2012,
<http://www.inegma.com/e-reportdetail.aspx?rid=80&t=The-Future-of-Circassians-in-Syria-Implications-for-Russia>, 01.01.2017

James Town Foundation: ''Situation of Circassian Refugees from Syria'', 06.10.2014, <https://jamestown.org/program/situation-of-circassian-refugees-from-syria-reportedly-precarious-in-karachaevo-cherkessia-2/>, 01.10.2017

James Town Foundation: ''Circassians intensify Demands to Repatriate'', 05.10.2014, <https://jamestown.org/program/circassians-intensify-demands-to-repatriate-co-ethnics-from-syria-2/>, 01.12.2017

Jalouqa, Kamal: Büyük Suriye’de Çerkeslerin Durumu 1870’den Günümüze, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Karpat, Kemal: Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, 2.Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013

Karpat, Kemal: Avrupalı Egemenliğinde Müslümanların Konumu Çerkeslerin Sürgünü ve Suriye’deki İskânı, 1. Baskı, Ankara, Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001

Karpat, Kemal: Osmanlı Nüfusu, 2.Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013

Kurat, Akdes Nimet: Türkiye ve Rusya, 1. Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990

Kudayeva, Svetlana G.: 19. Yüzyıl Adige (Çerkes) Muhacereti: Tarihsel Anlamlandırma Deneyimi, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Khotko, Samir: Samir Khotko, XX. Yüzyılda Osmanlı Suriyesindeki Çerkesler, <http://www.adygvoice.ru/newsview.php?uid=9059>, 01.18.2017.

Kutsenko, İgor: Çerkesler: 19.yüzyıl Soykırımı ve Çağdaş Sorunlar, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Longworth: Batılı Gözlemcilerin Savaşan Çerkesya İle İlgili Gözlemleri, 1. Baskı, Ankara, Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001

McCarthy, Justin: Ölüm ve Sürgün, Ankara, 2. Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014

N. Luxembourg: Rusların Kafkasya’yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1998

ORSAM: Suriye Çerkesleri, Orsam Rapor No:130, Kasım 2012,
<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Report/141?s=orsam%7Cturkis>
[h](#), 01.22.2017.

Ozova, Fatima A: 1856-1864 Yıllarında Çerkeslerin Sürülmesi: Plan ve Uygulama, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Paşa , Ahmet Cevdet: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 6. Baskı, İstanbul, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2016

Pul, Ayşe: Trabzon ve Samsun Limanları Üzerinden Kafkasya Muhacirlerinin İskânı, Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011

Prinson, Marc: Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlılar Tarafından Çerkeslerin Rumeli'ne İskânı, 1. Baskı, Ankara, Çerkeslerin Sürgünü, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2001

Raşıtovna, Zareta: Kuzey Kafkasya Dağlıları'nın Türkiye'ye Göçü, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2015

Satış, İlhan: 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Kafkasya'dan Anadolu'ya Çerkes Göçü ve İskânları, Ankara, Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014

Sayın, Hüdayi: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010

Spencer, Edmund: Türkiye, Rusya Karadeniz ve Çerkezistan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2014

Saydam, Abdullah: Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876), 2.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010

Saydam, Abdullah: Kafkas Muhacirleri (1860-1870), Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864, Ankara, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2011

Shami, Setenay: Tarihte Kafkasya: Anavatan, İmparatorluk ve Diaspora, Geçmişten Geleceğe Çerkesler, Ankara, 1. Baskı, Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, 2014

Valeriy Aleksandrovich Tishkov: Valeriy Aleksandrovich Tishkov, Kafkas Savaşlarının Sonucu ve Dağlıların Yeniden İskân Edilmesi, <http://russiaforall.ru/materials/1432253859>, 01.28.2017.

ANSİKLOPEDİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Beydilli, Kemal, "Rusya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, c. XXXV, s. 253-265.

Beydilli, Kemal, "Yaş Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. XLIII, s. 341-347.

Beydilli, Kemal, "Hünkar İskeleyi Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. XVIII, s. 488-490.

Dursun, Davut, "Kafkasya" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. XXIV, s. 157,158.

Dursun, Davut, "Kafkasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. XXIV, s. 157-158.

Emecen, Ferudun, "Mercidabık Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. XXIX, s. 174-176.

Gencer, Ali İhsan, "Ayestefanos, Yeşilköy Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1978, c. IV, s. 225.

Gencer, Ali İhsan, "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. V, s. 516, 517.

İnalcık, Halil, "Kırım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. XXV, s. 450-458.

Karamanlı, Hüsametdin M., "Gürcistan'ın Rusya Tarafından İlhakı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. XIV, s. 315.

Karamanlı, Hüsametdin M., "Gürcistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. XIV, s. 311-313.

Küçük, Cevdet, "Sultan Abdulmecid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, c. I, s. 259-263.

Küçük, Cevdet, "Sultan Abdulaziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1986, c. I, s. 179, 185.

Küçük, Cevdet, "Sultan Murad V", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. XXXI, s. 183, 185.

Küçük, Cevdet, "Sultan Abdulhamit II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, c. I, s. 216, 224.

Küçük, Cevdet, "Sultan Abdulmecid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, c. I, s. 259-263.

Küçük, Cevdet, "Sultan Abdulaziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1986, c. I, s. 179, 185.

Küçük, Cevdet, "Sultan Murad V", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. XXXI, s. 183, 185.

Kuran, Ercüment, "I.Dünya Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. VI, s. 196-200.

Öztürk, Cemil, "Mondros Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, c. XXX, s. 271-273.

Turan, Şerafettin, "Edirne Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. X, s. 442, 443.

Global Britannica

Global Britannica: "Sykes Picot Agreement",
<https://global.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>, 02.18.2017.

Global Britannica: "World War I",
<https://global.britannica.com/event/World-War-I>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Husayn İbn-Ali",
<https://global.britannica.com/biography/Husayn-ibn-Ali>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Edmund Henry Hynman Allenby",
<https://global.britannica.com/biography/Edmund-Henry-Hynman-Allenby-1st-Viscount-Allenby>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Conferance Of San Remo",
<https://global.britannica.com/event/Conference-of-San-Remo>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Treaty Of Sevres",
<https://global.britannica.com/event/Treaty-of-Sevres>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Treaty Of Lausanne",
<https://global.britannica.com/event/Treaty-of-Lausanne-1923>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Syria The French Mandate",
<https://global.britannica.com/place/Syria/The-French-mandate>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Pan Arabism", <https://global.britannica.com/topic/Pan-Arabism>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Faysal I", <https://global.britannica.com/biography/Faysal-I>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Syria", <https://global.britannica.com/place/Syria>, 02.18.2017.

Global Britannica: "United Arab Republic", <https://global.britannica.com/place/United-Arab-Republic>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Hafiz Essad", <https://global.britannica.com/biography/Hafiz-al-Assad>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Bashar Assad", <https://global.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Mohamed Bouazizi", <https://global.britannica.com/biography/Mohamed-Bouazizi>, 02.18.2017.

Global Britannica: "Arab Spring", <https://global.britannica.com/event/Arab-Spring>, 02.18.2017.

WEB SİTELERİ

Adigea AİF: "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatnlarına Geri Dönüyor",
18.07.2016, http://www.Adigea.aif.ru/politic/details/ruka_pomoshchi_siriysk_ie_cherkesy_vozvrashchayutsya_na_istoricheskuyu_rodinu, 03.05.2017.

Al-Monitor: "Syrian Circassians Nervously Plan Escape Routes",
13.11.2012, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/11/after-clashes-syrias-circassians-nervously-plan-escape-routes.html>, 03.07.2017.

Ajans Kafkas: "Çerkes Diasporası Suriyeli Çerkeslere Mülteci Statüsü Verilmesini İstiyor", 16.04.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/abd-cerkes-diasporasi-Suriyeli-cerkeslere-multeci-statusu-verilmesini-istiyor/>, 03.10.2017.

Ajanskafkas: "Suriyeli Çerkesler Adigey'e Dönmek İçin Medmedev'e Mesaj Gönderdi", 26.12.2011, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cerkesler-adigeye-donmek-icin-medvedeve-mesaj-gonderdi/>, 03.10.2017.

Ajans Kafkas: "Suriyeli Çerkesler İçin Moskova'da Eylem", 11.08.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cerkesler-icin-moskovada-eylem/>, 03.11.2017.

Ajans Kafkas: "New York'ta, BM Binası Önünde Suriye Çerkeslerine Destek Veren Bir Miting Düzenlendi", 12.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/bm-binasi-onunde-Suriye-cerkeslere-destek-mitingi-yapildi/>, 03.11.2017.

Ajans Kafkas: "Goladaki Çerkesler Köylerinin Terk Etti", 16.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/golandaki-cerkesler-koylerini-terk-etti/>, 03.12.2017.

Ajans Kafkas: "Moskova'da Suriyeli Çerkeslere Destek Eylemi", 03.12.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/moskovada-Suriyeli-cerkeslere-destek-eylemi/>, 03.12.2017.

Ajans Kafkas: ''Moskova Belediye Başkanlığı Çerkes Eylemine İzin Vermedi'', 21.11.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/moskova-belediyesi-cherkes-eylemine-izin-vermedi/>, 03.14.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriye Çerkesleri Yalnız Değil'', 06.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriye-cherkesleri-yalniz-degil/>, 03.17.2017.

Ajans Kafkas: ''2012'ye Bakış Anavatan Yolunda Suriye'li Çerkesler'', 01.01.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/2012ye-bakis-anavatan-yolunda-Suriyeli-cherkesler/>, 03.17.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriye'li Çerkesler Türkiye'ye Getirildi'', 28.03.2013, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cherkesler-turkiyeye-getirildi/>, 03.19.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriyeli Çerkesler Avrupa'ya Gidiyor'', 16.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/Suriyeli-cherkesler-avrupaya-gidiyor/>, 03.19.2017.

Ajans Kafkas: ''Şam'da Sniper Küçük Çerkes'i Vurdu'', 28.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/samda-sniper-kucuk-cherkesi-vurdu/>, 03.22.2017.

Ajans Kafkas: ''Djudi'nin Kanı Kremlin'in Elindedir'', 29.09.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/djudinin-kani-kremlinin-elindedir/>, 03.22.2017.

Ajans Kafkas: ''Rusya Suriye'de Çerkesler'i Vurdu'', 01.10.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/rusya-Suriyede-cherkesleri-vurdu/>, 03.25.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriye Çerkesleri Zor Durumda'', 02.10.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/Suriye-cherkesleri-zor-durumda/>, 03.25.2017.

Ajans Kafkas: ''Adigey Devlet Başkan'ından Suriyeli Çerkeslere Yardım Çağrısı'', 02.10.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/adigey-baskanindan-Suriyeli-cerkeslere-yardim-cagrisi/>, 03.25.2017.

Ajans Kafkas: ''Ürdün Çerkes Derneğinden Rusya'ya Destek'', 08.10.2015, <http://ajanskafkas.com/manset/urdun-cerkes-derneginden-rusyaya-destek/>, 03.26.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriye'li Çerkesler İçin Acil Yardım Çağrısı'', 12.10.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/Suriyeli-cerkesler-icin-acil-tahliye-cagrisi/>, 03.26.2017.

Ajans Kafkas: ''Diaspora Federasyon Konseyi Suriye'de'', 17.03.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/df-federasyon-konseyi-heyeti-Suriyede/>, 03.26.2017.

Ajans Kafkas: ''Suriye Çerkesleri İçin Koordinasyon Merkezi Önerisi'', 24.07.2012, <http://ajanskafkas.com/diaspora/Suriyeli-cerkesler-icin-koordinasyon-merkezi-onerisi/>, 03.26.2017.

Ajans Kafkas: ''Ekonomik Kriz Suriyeli Çerkesleri Vurdu'', 26.05.2015, <http://ajanskafkas.com/surmanset/ekonomik-kriz-Suriyeli-cerkesleri-vurdu/>, 03.27.2017.

Adyg Komnac: ''9 Şubat 2016, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Adigey Cumhuriyeti'ne Gelen Yurttaşlarımızın Destek Amaçlı Toplanan Koordinasyon Komisyonu Toplantısı'', 13.01.2016, http://adygkomnac.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=887%3A1032016&catid=1%3Alatest-news&Itemid=1, 03.27.2017.

Al Jazeera: ''Syria ethnic Circassian Seek Russia Return'', 24.05.2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/201242475857130863.html>, 03.27.2017.

APN: "Suriye Çerkesleri Tarihi Anavatanlarına Geri Dönüyor",
02.02.2012, <http://www.apn.ru/index.php?newsid=25874>, 03.27.2017.

BBC News: "Middle East", 31.09.2005,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4572362.stm, 03.27.2017.

BBC.com: "Middle East", 11.03.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, 03.29.2017.

Caucasus Times: "Syrian Circassians", 16.09.2015,
<http://caucasustimes.com/article.asp?id=21517>, 03.29.2017.

Circassia Times English: "Syrian Circassians Refugees Rights",
28.10.2015, <http://circassiatimesenglish.blogspot.com/2015/10/syrian-circassian-refugees-right-to.html>, 04.01.2017.

CS Montitor: "Russia As Safe Zone For Syrian Refugees", 16.08.2015,
<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/0916/Russia-as-safe-zone-for-Syrian-refugees-It-s-not-as-odd-as-you-d-think>, 02.01.2017.

Circassian Solidarity: "Syrian Circassians", 16.08.2015,
<http://www.circassiansolidarity.org/tr>, 02.01.2017.

ÇERKESFED: "Çerkes Dernekleri Federasyonu Kuruldu", 18.04.2013,
<http://www.cerkesfed.org/2013/04/18/107/>, 02.03.2017.

ÇERKESFED: "Nizip Konteyner Kampta Adigece Dil Kursu Açıldı",
17.06.2013, <http://www.cerkesfed.org/2013/06/17/969/>, 02.03.2017.

ÇERKESFED: "Çerkes Doktorlar Nizip Kampında", 25.17.2013,
<http://www.cerkesfed.org/2013/12/25/cerkes-doktorlar-nizip-kampinda/>,
02.03.2017.

ÇERKESFED: "Davutoğlu, Merkel ve Tusk Nizip'te Çerkes Kampını Gezdi",
24.04.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/04/24/davutoglu-merkel-ve-tusk-nizipte-cerkes-kampini-ziyaret-etti/>, 02.03.2017.

ÇERKESFED: "Fitre ve Zekatlarımız Suriyeli Kardeşlerimiz İçin",
25.06.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/06/25/fitre-ve-zekalarimiz-Suriyeli-kardeslerimiz-icin/>, 03.03.2017.

ÇERKESFED: "Fitre ve Zekatlarınız İhtiyaç Sahiplerine Ulaştırılmıştır",
05.07.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/07/05/fitre-ve-zekatlariniz-ihhtiyac-sahiplerine-ulaştirilmistir/>, 03.03.2017.

ÇERKESFED: "Nusret Baş Nizip Kampında Kalan Çerkesleri Ziyaret Etti",
11.07.2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/07/11/sayin-nusret-bas-nizip-kampında-kalan-cerkesleri-ziyaret-etti/>, 03.03.2017.

Elot: "Çerkeslerden Dimitri Medvedev'e Mektup", 03.12.2011,
http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2644&Itemid=1, 17.03.2017.

Elot: "Devlet Başkanı Dmitry Medvedev'e Çerkez Kongresi M. Berzegova Başkanı'nın Mesajı", 30.12.2011,
[Http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2676&Itemid=5](http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2676&Itemid=5), 17.03.2017.

Elot: "Rusya Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Çerkes Organizasyonları",
08.01.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=%202684&Itemid=1, 17.03.2017.

Elot: "Kafkasya 2013", 29.04.2014, [Http://www.elot.ru/index.php?Option=com_content&task=view&id=2751&Itemid=](http://www.elot.ru/index.php?Option=com_content&task=view&id=2751&Itemid=), 17.03.2017.

Elot: "Dönüşüm, Moskova Çerkes Gözlemcileri", 15.11.2012,
http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=3092&Itemid=1, 17.03.2017.

Elot: "Vilademir Putin Medvedev DA, Matvienko, Naryshkin'e Mektup", 18.11.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_frontpage&Itemid=%201&limit=10&limitstart=350, 18.03.2017.

Elot: "New York'ta, BM Binası Önünde Suriye Çerkeslerine Destek Veren Bir Yürüyüş Düzenlendi", 11.11.2012, http://www.elot.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=3084&Itemid=1, 18.03.2017.

Georgia Times: "Syrian Circassians Exchange Russia for İsrail", 05.09.2012, <http://www.georgiatimes.info/en/analysis/80133.html>, 18.02.2017.

Gazete Vatan: "Suriye Çerkeslerinden Rusya'ya Çağrı", 25.12.2012, <http://www.gazetevatan.com/Suriye-cherkeslerinden-Rusya-ya-cagri-501811-dunya/>, 15.01.2017.

Google Map: Suriye Çerkeslerinin Yaşadığı Yerleşim Birimleri, <https://goo.gl/maps/hf2bD3VkuFA2>, 15.04.2017.

Hürriyet Daily News: "Syrian Circassians Wait for Trip Back to Russia", 12.02.2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/syrias-circassians-wait-for-trip-back-to-Russia.aspx?pageID=238&nid=40925>, 02.04.2017.

Haber 7: "Suriye Çerkesleri için Çağrı", 13.11.2012, <http://www.haber7.com/guncel/haber/951259-Suriye-cherkesleri-icin-cagri>, 01.17.2017.

Haberler.Com: "Suriye Çerkesleri Başbakan Ahmet Davutoğlu'nu Ziyaret Etti", 02.05.2013, <http://www.haberler.com/Suriye-cherkesleri-davutoglu-nu-ziyaret-etti-4583680-haberi/>, 01.17.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Suriye Çerkesleri için Değerlendirme Toplantısı", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=74>, 10.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Suriye Çerkesleriyle Dayanışma Komitesi Oluşturuldu", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=81>, 10.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Suriye Çerkesleri için Dayanışma Çağrısı", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=90>, 10.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Çerkesler Soçi Olimpiyatlarını Protesto Ediyor", 11.11.2015, <http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=157>, 11.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçik'te Olimpiyatlara Karşı Eyleme Katılanlar Polis Tarafından Dövüldü", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=165>, 11.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçikte Suriyeli Çerkes Öğrenciler Sınırdışı Ediliyor", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=183>, 18.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Nalçikte Suriyeli geri dönüşçüler için kampanya", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberler.asp?id=12&a=5>, 18.03.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Uluslararası Af Örgütü Soçi'de Yeni Tutuklamaları Kınadı", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=192>, 10.04.2017.

İstanbul Çerkes Derneği: "Kabardey-Balkar Yüksek Mahkemesi Suriyeli öğrenciyi haklı buldu", 11.11.2015,
<http://www.istanbulcerkesdernegi.org/haberoku.asp?id=213>, 10.04.2017.

İnternational Circassian Community: "İnternational Circassian Community", 06.11.2015, <http://intercircass.org/?p=6069>, 17.04.2017.

International Circassian Community: "Uluslararası Çerkes Derneği Suriyeli Çerkeslere yardım etmek için acil tedbirler önerisinde", 21.11.2011, <http://intercircass.org/?P=590>, 17.04.2017.

International Circassian Community: "Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Federal Meclise Ortak Adresi Genel Çerkes Organizasyonları", 30.12.2011, <http://intercircass.org/?p=660>, 19.04.2017.

International Circassian Community: "115 Suriyeli Çerkes Rus yetkililer tarafından Adigey Cumhuriyeti'ne Kabul Edildi", 27.12.2012, <http://www.intercircass.org/?p=641>, 19.04.2017.

International Circassian Community: "Rusya Acil Durumlar Bakanlığı ve Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medmedev'e Mektup", 23.01.2012, <http://intercircass.org/?p=760>, 23.04.2017.

International Circassian Community: "Suriye Çerkesleri Son Durum", 23.01.2012, <http://intercircass.org/5p=756>, 23.04.2017.

International Circassian Community: "Suriye'de Çerkesler Tarihi Vatanlarına Dönüşünü Kolaylaştırmak Gerekir", 16.01.2012, <http://intercircass.org/?p=707>, 23.04.2017.

International Circassian Community: "Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Devlet Başkanı: Suriye Çerkeslerine gerekli yardım ve destek sağlamaya hazırız", 25.01.2012, <http://intercircass.org/?p=775>, 27.04.2017.

International Circassian Community: "RF Hükümeti ile ICA Delegeleri Kongresi", 10.11.2012, <http://intercircass.org/?p=3383>, 28.04.2017.

İhlas Haber Ajansı: Suriye'de Çerkes Operasyonu, 2014, <http://www.ih.com.tr/haber-suriyede-cherkes-operasyonu-269985/>, 04.03.2017

KBRRIA: ''Rusya'da Yaşayan 1400'den Fazla Suriye Çerkesi Var'',
27.12.2016, <http://kbrria.ru/obshchestvo/v-kbr-nahodyatsya-bolee-1400-grazhdan-sirii-16773>, 03.10.2017.

Kavpolit: ''Repatriate'', 08.08.2015, <http://kavpolit.com/articles/repatriate-19694/>, 02.03.2017.

KAFKAZ: ''Suriye Çerkesleri: Rusya'da Mülteci değil Sığınmacılar'',
23.02.2016, <http://www.kavkazr.com/a/28008817.html>, 02.19.2017.

Milliyet Gazetesi: ''Suriye Çerkeslerinin Ateşle İmtihanı'', 29.03.2013,
<http://www.milliyet.com.tr/Suriye-cerkezlerinin-atesle-imtihani-gundem-1686593/>, 20.04.2017.

Nart Ajans: ''Türkiye'ye Gelen Suriyeli Çerkes Sayısı Artmıştır'',
18.01.2013, http://www.nartajans.net/site/haberler_5977_turkiye_ye_gelen_Suriyeli_soydas_sayisi_yi_asmistir.html, 01.04.2017.

Nart Ajans: ''Suriye'de Çerkesler'de ölüyor'', 07.03.2013,
http://www.nartajans.net/site/haberler_5991_Suriye_de_cerkeslerde_oluyor.html, 01.03.2017.

Newyork Times: ''Syrias Threatened Mnirities'', 04.05.2012,
<http://www.nytimes.com/2012/05/05/opinion/syrias-threatened-minorities.html>, 03.03.2017.

Open Democracy: ''Circassians Come Home'', 15.07.2015,
<https://www.opendemocracy.net/od-Russia/svetlana-bolotnikova/circassians-come-home>, 02.04.2017.

Russia Time: ''Syrian Refugees Russia'', 05.09.2012,
<https://www.rtt.com/news/syrian-refugees-Russia-kevorkova-751/>,
02.04.2017.

Star Gazetesi: "Çerkesler Ankara'dan Rusya'ya Seslenecek",
02.01.2013, <http://www.star.com.tr/guncel/cerkesler-ankaradan-Rusyaya-seslenecek-haber-716573/>, 01.17.2017.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı: "Suriye'nin Siyasi Görünümü",
<http://www.mfa.gov.tr/Suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 03.02.2017.

TRT World: "Syrian Circassians Returning to Russias Caucasus Region",
11.09.2015, <http://www.trtworld.com/europe/syrian-circassians-returning-to-Russias-caucasus-region-7673>, 02.01.2017.

Top Rbc: "BM: Suriye'de ölenlerin sayısı 30.000 ulaştı", 08.08.2015,
www.top.rbc.ru/politics/15/10/2012/674430.shtml, 02.03.2017.

The Daily Best: "Russia Circassian Diaspora", 02.05.2013,
<http://www.thedailybeast.com/articles/2014/02/09/the-lost-tribe-of-sochi-Russia-s-circassian-diaspora.html>, 01.17.2017.

Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: Göç Terimleri Sözlüğü, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf,
02.19.2017.

On Kavkaz: "Kan, 150 Ölü, Çerkes Köylerinin Tahrip Olması, Onbinlerce Mülteci", 30.12.2016, <http://onkavkaz.com/news/1456-krovavyi-2016-god-poltory-sotni-pogibshih-cherkesov-5-razrushennyh-aulov-desjatki-tysjach-bezhe.html>, 03.10.2017.

On Kavkaz: "Suriye'den Kafkasya'ya Gelen Çerkesler Neden Avrupaya Gidiyorlar", 23.01.2016, <http://onkavkaz.com/posts/125-pochemu-siriiskie-cherkesy-s-kavkaza-uezzhayut-v-evropu.html>, 03.10.2017.

VOA News: "Russia Rare Destination for Syrians Seeking Refuge",
18.09.2015, <http://www.voanews.com/a/Russia-a-rare-destination-for-syrians-seeking-refuge/3004464.html>, 04.18.2017.

Window On Eurasia: "Circassians of Syria", 18.09.2015,
<http://windowoneurasia2.blogspot.com.tr/2015/09/will-any-of-100000-circassians-of-syria.html>, 04.18.2017.

07 KBR: "Repatriation Of Srian Circassians", 20.09.2013,
<http://07kbr.ru/2013/01/20/otkaz-v-repatriacii-istoricheski-obosnovali/>,
04.22.2017.

07 KBR: "Kafkasya'ya Suriye Çerkeslerinin dönüşü", 28.05.2012,
<http://07kbr.ru/2012/06/28/vozvrashhenie-sirijskix-cherkesov-na-kavkaz/>,
04.22.2017.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Sayın, Hüdayi: "Buluşma: Yeni göçmenler ve eski göçmenler ve onların uyum sürecini kolaylaştırmasına odaklanan bir yeni tanımlama", Kişisel Görüşme, 20.04.2017

EK -1:ANKET FORMU

Değerli katılımcı;

Bu kişisel bilgi formu ve ekteki sorular, İstanbul ili ve Balıkesir İlinde yaşayan Suriye Çerkes Diasporasının belirlenmesine ilişkin bilimsel bir çalışmada kullanılmak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz bilgiler araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır. Vereceğiniz cevabın numarasını “Daire” içine alınız. Lütfen adınızı hiçbir yere yazmayınız. Vereceğiniz doğru ve samimi cevaplar, tezin daha güvenilir ve doğru sonuçlara ulaşmasını sağlayacaktır. Bu araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi: Emir Fatih AKBULAT

1.Cinsiyetiniz

- a)Kadın   b) Erkek

2.Yaşınız (Lütfen belirtiniz)

.....,

18-30

31-40

40+

3. Medeni Haliniz

a)Bekar

b)Evli

4. Türkiye'nin hangi Şehrinde oturuyorsunuz?

a) İstanbul

b) Balıkesir

5. Türkiye'de oturduğunuz konut size mi aitti?

a)Evet

b)Hayır

6. Eğitim Durumunuz

a) Okur-yazar değil

b) Okur-yazar

c) ilkokul mezunu

d) Ortaokul mezunu

e) Lise mezunu

e) Fakülte veya yüksekokul öğrencisi

f) Fakülte veya yüksekokul mezunu

g) Lisansüstü uzmanlık vb.

7. Göç etmeden önceki işiniz

a) Çalışmıyor

b) Emekli

c) İşçi

d) Memur

e) Diğer (belirtiniz).....

8. Şu anki işiniz nedir?

- a) Çalışmıyor
- b) Çalışıyor

9. Ailenizin gelir düzeyi

- a) 0-1000 TL
- b) 1001-2000TL
- c) 2001-3000 TL
- d) 3001 TL ve üstü

10. En öncelikli ihtiyacınız aşağıdakilerden hangisidir?

- a) İş
- b) Medikal destek
- c) Ev
- d) Eğitim
- e) Diğer.....

11. Şu anda Türkiye'den herhangi bir kişi ya da kurumdan yardım görüyor musunuz?

- a ( ) Hayır
- b ( ) Evet

12. Türkiye'ye gelmeniz için size yardım eden biri ya da bir kurum oldu mu?

- a) Evet
- b) Hayır

13. Türkiye'ye geldikten sana hayatınız?

- a) Daha iyi
- b) Daha kötü
- c) Emin değilim

14. Bundan sonraki yaşantınızda Türkiye'de yaşamak ve Türkiye cumhuriyeti vatandaşı olmak ister misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır
- b) bunu istediğime emin değilim

15. Türkiye'de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sizi dışladığını düşünüyor musunuz?

- a) Evet
- b) Bazen
- b) Hayır

16. Türkçe biliyor musunuz?

- a) Bilmiyorum
- b) Evet ama az
- b) Biliyorum

17. Çerkes dilini ne kadar biliyorsunuz?

- a) Bilmiyorum
- b) Evet ama az
- b) Biliyorum

18. Türkiye'ye Göç ettiğiniz tarih?

- a) 2011
- b) 2012
- b) 2013
- a) 2014

19. Göç etmek için Türkiye'yi seçme nedeniniz nedir?

- a) Ailemin kararıydı
- b) Gidecek başka bir ülke bulamadık
- c) Diğer.....

20. Savaş nedeniyle ailenizden, akrabalarınızdan veya çok yakın bir tanıdığınızdan hayatını kaybeden herhangi biri oldu mu?

- a) Evet
- b)Hayır

21. Suriye'de yaşadığınız esnada Rejim ya da muhalif gurupların herhangi bir mensubu tarafından bizzat tehdit edildiniz mi? Ya da birinin tehdit edildiğine şahit oldunuz mu?

- a) Evet
- b) Hayır

22. Beşar Esad rejiminin devam etmesini arzular mısınız?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bir fikrim yok

23. Savaşın yakın bir zamanda biteceğini düşünüyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bir öngörüm yok

24. Suriye iç savaşı bittiği takdirde Suriye'de hayatın normaleşebileceğini düşünüyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bir öngörüm yok

25. Suriye iç savaşı bir gün biterse Suriye'ye geri dönecek misiniz?

- a) Evet
- b)Suriye'ye geri dönmek istediğime emin değilim
- b)Hayır

EK 2: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Derinlemesine Mülakat Soruları

Değerli katılımcı;

Bu kişisel bilgi formu ve ekteki sorular, İstanbul ili ve Balıkesir İlinde yaşayan Suriye Çerkes Diasporasının belirlenmesine ilişkin bilimsel bir çalışmada kullanılmak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz bilgiler araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır. Vereceğiniz doğru ve samimi cevaplar, tezin daha güvenilir ve doğru sonuçlara ulaşmasını sağlayacaktır. Bu araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi: Emir Fatih AKBULAT

1. Cinsiyetiniz?
2. Yaşınız?
3. Medeni haliniz?
4. Eğitim durumunuz?
5. Göç etmeden önceki işiniz?
6. Şu an çalışıyor musunuz?
7. Ailenizin gelir düzeyi nedir?
8. İkametgahınız?
9. Türkiye’de oturduğunuz konut size mi ait-kiralık mı?
10. Türkçe biliyor musunuz?
11. Çerkesçe biliyor musunuz?
12. Türkiye’ye göç ettiğiniz tarih?
13. Suriye’de yaşadığınız esnada Rejim ya da muhalif gurupların herhangi bir mensubu tarafından bizzat tehdit edildiniz mi? Ya da birinin tehdit edildiğine şahit oldunuz mu?
14. Savaş nedeniyle ailenizden, akrabalarınızdan veya yakın bir tanıdığınızdan hayatını kaybeden herhangi biri oldu mu?
15. Göç etmek için Türkiye’yi seçme nedeniniz nedir?
16. Türkiye’ye gelmeniz için size yardım eden biri ya da bir kurum oldu mu?
17. Şu anda Türkiye’den herhangi bir kişi ya da kurumdan yardım görüyor musunuz?

18. Suriye İç Savaşının yakın bir zamanda biteceğini düşünüyor musunuz?
19. Suriye İç Savaşı bittiği takdirde Suriye’de hayatın normaleşebileceğini düşünüyor musunuz?
20. Suriye iç savaşı bir gün biterse Suriye’ye geri dönecek misiniz?
21. Beşar Esad rejiminin devam etmesini arzular mısınız?
22. En öncelikli ihtiyacınız nedir?
23. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sizi dışladığını düşünüyor musunuz?
24. Türkiye’ye geldikten sonraki hayatınız ile Suriye’deki hayatınızı kıyasladınız mı?
25. Bundan sonraki yaşantınızı Türkiye’de devam ettirmek ister misiniz?

EK-3: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME METİNLERİ

23.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 1: 46 Yaşında, inşaat mühendisi. Suriye’de çatışmaların başladığı 2011 yılında henüz askerliğini yapmadığı için Esad rejimince askere alınma riskinden kaçmak için Adıgey Cumhuriyeti’nin başkenti Maykop’a gitmiş. 2014 yılında ailesinin diğer üyelerinin de bulunduğu Türkiye’ye gelmiş. Geliş sebebini Putin yönetimindeki Rusya politikalarından rahatsızlık duyması olarak açıkladı. Kafkasya’daki Çerkeslerin Rus, Türkiye’dekilerin Türk Suriye’deki Çerkeslerin ise Arap kültürü altında kaldığı, fakat kültürel anlamda en çok asimile olan zümrenin Türkiye’deki Çerkesler olduğu yorumunda bulundu. Örneğin: Suriye’deki özellikle 50 yaş ve üzerindeki Çerkeslerin, Çerkes dilini anadil olarak aile büyüklerinden öğrendiklerini, Kafkasya’daki gençlerin ise zaten Çerkesçeyi anadil olarak konuştuklarını söyledi. Suriye Çerkeslerinin % 60’ını dindar Müslüman, %20’sini Ataiist veya inançsız geri kalan %20’nin Müslüman fakat İslami kurullarla yaşamayan seküler kişiler olarak tanımladı. Suriye’de özgürlüklerin kısıtlı olduğunu, Muhtar ve belediye başkanı gibi yerel yönetim organlarının atamayla geldiğini, devlet başkanlığının ise sadece evet-hayır şeklinde oylandığını, kendisinin ve aile bireylerinin her seçimde Esad Rejimi için hayır oyu kullandığını söyledi. Seçimlerde hayır oyu kullanan kişilerin rejim tarafından kötü muameleye maruz kalılabileceği tehdidiyle köy ahalisinin hayır oyu kullanmaktan çekindiğini ifade etti. Suriye’nin kısa vadede düzeleceğine inanmadığını, en iyi ihtimalle Lübnan benzeri bir ülkeye benzeyeceği, belirli kantonlarda kontrolü sağlayan güçlerin bölgeye hakim olacağı (Hizbullah örneğini ve Lübnan Devlet Başkanı’nın Hristiyan, Başbakanın Müslüman olması örneklerini verdi)’ni düşündüğünü söyledi. Bir Ajam köyüne dikilen Çerkes Kızı Heykeli’nin savaş öncesi kimliği belirsiz kişilerce yıkıldığını anlattı. Suriye’ye gelen sığınmacılardan herhangi bir aile bireyinin (babaanne-dede) geçmişte Türk pasaport-kimliği varsa Türk vatandaşlığına hemen kabul edildiğini söyledi. Türkiye’de yaşarken kendisini Çerkes sığınmacıdan ziyade Suriyeli sığınmacı olarak hissettiğini söyledi. Bir mühendis olarak, doğduğu köy olan Bir Ajem’de eşiyile beraber birçok ev yaptığını anlattı ve savaşta yıkılan evleri ve kendi evini resimlerle gösterdi. Köyü Bir Ajem’de ailesiyle beraber yaklaşık 300 dönüm arazisi ve 6 adet evi varmış. En son 2016 yılında sadece 6 Çerkes ailesinin köyde kaldığını öğrenmiş. Köyde savaştan önce yaklaşık 600 Çerkes yaşıyormuş. Şu an evlerde savaştan kaçan kimliği belirsiz Suriye vatandaşlarının yaşadığı haberini aldığını söyledi. Cemal Abdul Nasır döneminde Pan-Arabist politikaların uygulandığını ve o dönemde bizzat Cemal Abdulnasır’ın talimatıyla Çerkesçe köy isimlerinin aşırı Arapça isimlerle değiştirildiğini, Örneğin Kahdariye-Selmaniye gibi Arapça isimler Çerkes köylerinin yeni isimleri olduğunu anlattı. Fakat kişi isimleriyle ilgili baskı uygulanmadığını ve Çerkesçe çocuk isimlerinin verilebildiğini söyledi. Çerkes dilini öğrendikleri kurslar açabiliyorlarmış fakat kurdukları sivil toplum örgütlerine, Adige Khase değil, yardım derneği, kültür derneği, hayır kurumu gibi isimler verilebildiğini belirtti. Suriye Çerkeslerinin uzun yıllar boyunca köylerde yaşamaları ve Suriye’nin diğer etnik gurupları ile evlilik yapma konusunda son derece tutucu olmaları gibi nedenlerden dolayı etnik kimliklerini muhafaza edebildiklerini, fakat 1967 yılında Çerkeslerin büyük bir kısmının yaşadığı Golan bölgesinin İsrail tarafından işgal edilerek Çerkeslerin sürgün edilmesi sonrası bu bölgede yaşayan Çerkeslerin Şam başta olmak üzere Suriye’nin büyük kentlere gittiği ve bunun bir sonucu olarak Çerkes dilinin ve kültürünün büyük kentlerde dejenere olma hızının arttığı yorumunda bulundu. Amcası’nın öldürülme olayını: ‘‘Muhafifler köyümüz Bir Ajam’e ve bir sonraki Ber-Eka köyüne saklandılar. Amcam evini terk etmek istemedi, yaralı bir muhalife yardım ederken keskin nişancı ateşiyle öldürüldü ve 1941 doğumluydu’’ sözleriyle anlattı. Bu olaydan 4 ay sonra annesinin kuzeni de öldürülmüş. Öldürülen kuzenin erkek kardeşi Türkiye’ye sığınmış ve şuan Çanakale Biga’da yaşıyor ve mesleği mühendislik. Köyleri Bir Ajem’de arazileri ve evleri olduğunu fakat Türkiye’de ekonomik olarak zor durumda olduğunu, kiralık bir evde oturduğunu belirtti. Bir Ajem’de 300 dönüm değerli arazilerinin olduğunu, hala köyünü düşündüğünü ve orada yaşamayı istediğini belirtti. Bir mühendis olarak köyünde birçok ev inşa etmiş. Rejim veya Muhafif grupların herhangi birinden hiç tehdit aldın mı? sorusuna: ‘‘Bazıları bunu söyleyebilir bu mümkün çünkü 2 taraftan da kontrolsüz kişi-gruplar var. Ama rejim daha dikkatli bu konuda özellikle Medya’ya bu konuda malzeme vermek istemez. Ama bizi kimse şahsi olarak tehdit etmedi’’ sözleriyle cevap verdi.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 2: 1987 doğumlu. Kadın ve medeni hali evli. Suriye'de Bir Ajem köyünde ikamet etmekteymiş. İstanbul'a 2012 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. Türkiye'ye gelişi sebebinin "demokratik değerlerle yönetilen Müslüman bir ülke olduğu için" sözleriyle ifade etti. 2 yıllık enstitü mezunu ve Suriye'de bulunduğu esnada yönetici asistanlığı yapıyormuş. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve Çerkesçeyi akıcı bir şekilde konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkeslikle alakalı kültürel değerlerini kısıtlayan bir devlet uygulamasının olmadığını fakat yine de etnik olarak Çerkes olması dolayısı ile kendisini sosyal hayatta ve kamuda dışlanmış hissettiğini ifade etti. Türkiye'de yaşamaktan dolayı çok mutlu olduğunu, Türk insanının kendini dışladığını düşünmediğini ve ileride Türk vatandaşlığına geçmeyi çok arzu ettiğini söyledi. Suriye iç savaşının Esad rejiminin baskıcı ve antidemokratik uygulamaları nedeniyle ortaya çıkan bir durum olduğunu, savaşın uzun süre devam edebileceğini, savaş bitse dahi ülkenin barışa kavuşmasının çok zor olduğunu ve bu nedenlerden dolayı savaş bitse dahi ülkesine geri dönmeyi düşünmediğini söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde kendisinin rejim mensuplarınca tehdit edildiğini, birinci dereceden herhangi bir akrabasının hayatını kaybetmediğini fakat bir okul arkadaşının rejim güçlerince öldürüldüğünü söyledi. Suriye'de yaşadıkları dönemde bir evlerinin olduğunu ve gelir seviyelerinin gayet iyi durumda olduğunu belirtti ve şu an Türkiye'de bir televizyon kanalında çalıştığını aylık ortalama 3.500 TL. maaş aldığını söyledi.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 3: 1974 doğumlu ailesi ile birlikte 2012 yılında havayoluyla İstanbul'a gelmiş. Evli ve 4 yıl üniversite eğitimi almış inşaat mühendisi. İstanbul'a gelme nedeni: ailesinin diğer üyelerinin ondan önce İstanbul'a gelmesi. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve Çerkesçeyi akıcı bir şekilde konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı esnada etnik olarak Çerkes olduğunu gizleme ihtiyacı hissetmediğini ve kamuya açık alanlarda Çerkesçe konuşmada bir kısıtlama ile karşılaşmadığını söyledi. Kafkasya'ya dönmek ve orada yaşamayı hiç düşünmediğini, Kafkasya'nın bir gün özgür bir ülke olmasını istediğini fakat Rusya'nın buna asla izin vermeyeceğini düşündüğünü ifade etti. Türkiye'de yaşamaktan son derece mutlu olduğunu, burada kendisini Suriyeli sığınmacı olarak hissettiğini fakat yine de dışlanmışlık hissini asla yaşamadığını ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı konusunda bunu istediğinden emin olmadığını söyledi. Türkiye'nin tarihsel derin kökleri olan bir ülke olduğunu, son dönemde Recep Tayyip ERDOĞAN ile güçlenen bir ülke olduğunu Recep Tayyip ERDOĞAN'ın politikalarını beğendiğini zaten Türkiye'ye gelmeden önce de Türkiye ile ilgili haberleri takip ettiğini ifade etti ve Türkiye'deki muhalefet partilerini ve liderlerinin isimlerini bilecek düzeyde Türk politik hayatının farkında olduğunu anlattı. Türkiye'nin Suriye politikalarının olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu anlattı ve Esad rejiminin kesinlikle son bulması gerektiğini, bunun Suriye'nin geleceği ve barış için tek yol olduğunu düşündüğünü ifade etti. Suriye iç savaşını otoriter rejimin halkı aşığılaması ve özgürlükleri kısıtlaması sonucu oluşan bir toplumsal olayın bir iç savaşa evrilmesi olarak değerlendirdikten sonrada muhalif guruplarında tamamının haklı olmadığını düşündüğünü ve şiddetin bir çözüm yolu olamayacağını ifade etti. Savaştan sonra eğer barış olursa ülkenin normalleşebileceğine inandığını, savaşta ailesinden birini kaybettiğini fakat kendisinin bizzat savaştan zarar görmediğini ve tehdit edilmediğini söyledi. Savaştan sonra Suriye'ye dönmek istediğinden emin olmadığını, bundan sonra ailesi için istediği tek şeyin güvenlik olduğunu belirtti. Türkiye'de yaşamaktan mutlu olmasına rağmen işsizlik ve evinin kiralık olması gibi ekonomik zorluklarla mücadele ettiğini söyledi.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 4: 1980 doğumlu. Bayan ve medeni durumu bekar. İki yıllık üniversite eğitimi almış. İstanbul Beykoz'da yaşıyor. Türkiye'ye 2012 yılında gelmiş. 2011 yılında Suriye krizinin başladığı ilk dönemde Kabardino Balkarya'ya gitmiş fakat Rusya'nın Kafkasyalı Müslümanlara karşı uyguladığı baskıcı ve ayrımcı politikaları dolayısı ile ailesinin diğer bireylerinin bulunduğu İstanbul'a gelmeyi tercih etmiş. Türkiye'ye gelişi sebebinin daha güvenli ve daha mutlu bir hayat arzusu olarak ifade etti. Suriye'de bir firmada yönetici asistanlığı yapıyormuş. Çerkeslerin Shakoş sülalesinden. Çerkesçeyi iyi derecede konuşabiliyor. Suriye'de yaşadıkları dönemde Çerkes olduklarını asla gizlemediklerini,

Çerkesçeyi ve Çerkes kültürünü yaşatabilmeleri hususunda devlet makamlarında resmi anlamda bir yasakla karşı karşıya kalmadıklarını ifade etti. Kafkasya'nın bir gün Rusya'dan bağımsızlığını kazanmasını arzuladığını fakat bunun gerçekleşemeyeceğini düşündüğünü söyledi. Esad Rejimi Suriye'sinde bir Çerkes olarak aşağılandığını hissettiğini fakat Türkiye'de yaşadığı esnada böyle duygular hissetmediğini ve Türkiye cumhuriyeti vatandaşı olmayı arzuladığını ifade etti. Türkiye iç siyasetinin belirsiz olduğunu fakat eleştirdiği birkaç konuya rağmen Recep Tayyip Erdoğan'ı beğendiğini, muhalefet partilerini ise bilmediğini söyledi. Savaş öncesinde de Türkiye'yi çok sevdiğini Türkiye'nin Büyük, güzel demokratik, özgür ve güçlü bir ülke olduğunu düşündüğünü ifade etti. Esad rejiminin en kısa zamanda son bulmasını arzuladığını belirtti. ve muhalif guruplarla ilgili soruları cevapsız bıraktı. Savaşı adaletsizliğe karşı başlayan bir devrim hareketi sonucu ortaya çıkan bir durum olarak gördüğünü ve çatışmaların ne zaman bitebileceği konusunda hiçbir öngörüsünün olmadığını söyledi. Savaş biterse Suriye'ye geri dönmek ve orada yaşamak isteyip istemediğine emin olmadığını söyledi ve savaş esnasında yakın bir akrabasının hayatını kaybettiğini, fakat kendisinin bizzat tehdit edilmediğini ya da savaştan birinci derecede zarar görmediğini ifade etti. Şu an bir Tv. kanalında koordinatörlük yapıyor. Türkiye'ye kendi imkanlarıyla gelmiş ve kiralık bir evde ailesi ile birlikte yaşıyor. Aylık geliri 3.700 TL civarında. Suriye ile ilgili haberleri zaman zaman takip ettiğini ve Suriye'ye kıyasla hayatını daha mutsuz olduğunu ve Türkiye'de 5 yıldır yaşamasına rağmen bir Suriyeli mülteci olarak kendisini yabancı hissettiğini ifade etti. Savaşın kendisinde bıraktığı en büyük travmanın sevdiklerini ve ailesinin diğer bireylerini Suriye'de bırakmak olarak ifade etti.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 5: 40 yaşında İngiliz Dili ve Edebiyatı okumuş. Suriye ve Katar merkezli bir basın-yayın kuruluşlarında Chief editör olarak çalışıyor. Suriye'de yaşarken de aynı mesleği yaptığını söyledi. Suriye merkezli bir haber ajansında çalışıyor. Suriyeli Çerkesler Esad'mı yoksa muhaliflerin tarafında mı diye sorulduğunda; bir bölge kim tarafından kontrol ediliyorsa orada yaşayan Çerkes, Arap veya diğer guruplar o tarafın lehinde beyanat verecektir yorumunda bulundu. Düşünlerde ve sosyal etkinliklerde Çerkes halk dansları vb. sosyal-kültürel aktivitelerin yapılmasının hiçbir zaman kısıtlanmadığını fakat bir siyasi parti kurmak veya politik aksiyonlara katılmanın rejim güçleri tarafından kat-i surette engellendiğini anlattı. Siyaset yapmanın sadece Baas Partisi içerisinde olabileceğini belirtti. Eski dönemde birçok önemli mevkide Kafkasya kökenli devlet adamı ve asker vardı ama son dönemde önemli mevkilerde Kafkasyalı kökenlilerin kalmadığını anlattı. Çerkes nüfusunun hiçbir zaman resmi olarak sayılmadığını bu yüzden tam sayının bilinmesinin imkansız olduğunu fakat şahsi tahmininin 50.000-70.000 kişi olduğunu ifade etti. Örneğin köyleri Bir-Ajam'ın resmi hükümet kayıtlarında 5.000 kişi olduğunu ama savaş öncesinde sadece yaklaşık olarak 600 kişinin yaşadığını söyledi. 1967 Arap-İsrail savaşı sonrası Golan bölgesindeki Çerkeslerin başta Şam olmak üzere Suriye'nin büyük şehirlerine ve ABD'ye göç ettiklerini ve bu sebepten köylerinin nüfusunun bir hayli gerilediğini anlattı. Hatta savaştan 4-5 yıl önce bile köylerindeki birçok insanın köylerini terk etmeye başladıklarını söyledi. Fransa mandası sonrası Suriye'de ulusalcı bir dönem yaşandığını, örneğin kimliklerinde Arap olduklarının yazıldığını fakat kendisinin Arap değil Çerkes olduğunu fakat bu durumun kendisini çok da rahatsız etmediğini bir Arap olarak da anılmaktan rahatsızlık duymayacağını belirtti. Suriye'de Çerkeslerin küçük bir azınlık olması dolayısı ile rejim tarafından büyük bir tehlike olarak görülmediğini ve bu sebeple büyük baskılara maruz kalınmadığını anlattı. Örneğin kalabalık bir nüfusa sahip olmaları dolayısı ile Kürtlerden rejim tarafından korkuldu ve bize kıyasla daha fazla baskıya maruz kaldılar.” Yorumunda bulundu. Suriye Çerkeslerinin hiçbir zaman zengin bir kitle olmamasını 2 nedenle açıkladı. Birincisi Osmanlı makamlarının Suriye'ye gönderilen Çerkesleri köylere iskân etmesiyle köylü bir sınıfın oluştuğunu, ikinci olarak da; 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Çerkeslerin büyük çoğunluğunun yaşadığı Golan bölgesinden İsrail tarafından sürgün edilmeleriyle Suriye içerisinde bir kez daha sığınmacı durumuna düştüklerini, bu dönemde özellikle Şam'a yerleşildiğini ve hiçbir zaman zengin bir zümre olmadıkları yorumunda bulundu. Esat rejimi alevi sizin Sünni inancımızı kısıtladı mı? Sorusuna: “Onlar her şeyi kısıtladılar ama özellikle Sünni inancını değil. Genel olarak her şey kontrol altındaydı. Rejime tehlike oluşturacak her şey kısıtlandı. Rejimi kontrol edenler Nusayri ama yakınındaki tüm şeyh ve imamlar Sünni'dir. Ama onlar Esad'ı her zaman överler ve desteklerler. Örneğin Ehmed Bedreddin Suriye müftüsü'dür ve bir sünnidir. Muhammed Ramazan Seyid Elbudi (camide hutbe verdiği sırada bombalı saldırıda öldürüldü) yine bir sünni'dir. Ahmed Guftari ise Esad yanlısı bir İmam'dır ve aslen Kürt'dür. Rejimi desteklediği sürece dini ve mesheb'i ve mensubu olduğu ırkın önemine bakılmazsınız rejim

tarafından korunur.” sözleriyle cevap verdi. Suriye’nin geleceği için: “ülkenin tekrardan kendini onaracak kapasitesinin olduğuna emin değilim. Bu sivil savaşta herkes birbirine düşman oldu. Ayrıca burada bir anlamda Dünya Savaşı yaşanıyor. Savaşı sadece Suriyeliler yapmıyor. Dünyadan birçok devlet burada savaşıyor. Demokrasi başka ülkelere mutluluk vermedi ama kendi ülkelerinin içinde mutlu ve adaletliler. Biz adil seçimler bile yapamadık Esad için ya Evet ya da Hayır oyu kullanabiliyorduk başka bir alternatif yoktu. Muhtar ve belediye seçimleri yoktu devlet yöneticileri atamayla gelirlerdi. Eğer siyasete girmek istiyorsan Baas partisi üyesi olmak zorundaydın. Örneğin bizim son köy muhtarımız şöyle seçildi: bir Baas üyesi köyümüze geldi ve sordu kim muhtar olmak ister bir kişi el kaldırdı ve Baas’çı sordu kim bu adam muhtar olsun ister? Kimse el kaldırmadı ve adam muhtar oldu ama kimse onu istemedi. O kişide şuan İstanbul’da yaşıyor. İnsanlar Esad karşısında hayır oyu vermeye korkuyorlardı. “Hayır” oyu kullananların sonrasın da ne olacağına dair bir fikri yoktu. Örneğin Muhaberat (Suriye istihbarat teşkilatı) babamı (Cevded Said) insanları rejim aleyhine kışkırttığı gerekçesiyle defalarca tehdit etti ve babam birçok kez hapse atıldı ama bildiklerini söylemekten hiçbir zaman geri durmadı. Savaş dolayısı ile Çerkesler birçok ülkeye sığınmayı denedi Katar ve İsrail gibi ülkelere gidebilen olmadı. Katara belki daha önceden orada yaşayanlar gidebildi veya zaten orada yaşıyorlardı. Örneğin İsrail veya başka ülkelere gitmek için birçok farklı kontrol bölgesinden geçmeniz gerekir ve her grubun kontrol ettiği bölge son derece tehlikeli. İsrail rejimi de ırkçı bir rejim başka milletler veya dinlerden insanları ülkelere kabul etmiyorlar.” Yorumunda bulundu.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 6: 1997 doğumlu, erkek. Suriye’nin Bir Ajem Köyünde ikamet ediyormuş. İstanbul’da üniversite eğitimi görüyor ve 2013 yılında geldiği İstanbul’da ailesi ile birlikte yaşıyor. Çerkesçeyi az seviyede bildiğini fakat Çerkes danslarını oynayabildiğini söyledi. Suriye’de yaşadıkları dönemde Çerkes olduğunu gizlemediğini, hükümet yetkililerinin kültürel anlamda kendilerine bir kısıtlamada bulunmadığını söyledi. Kafkasya’ya dönmek ve orada yaşamak istemediğini, Kafkasya’nın bir gün özgür olmasını arzuladığını fakat Rusya’nın güçlü bir ülke olması dolayısı ile bunun gerçekleşebileceğine inanmadığını anlattı. Suriye’de yaşarken kendisini bir Çerkes olarak aşağılanmış hissettiğini, Türkiye’de de bazen kendisini dışlanmış hissettiğini fakat yine de gelecekte Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve Türkiye’de yaşamak istediğini söyledi. Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını istediğini fakat Suriye iç savaşındaki muhalif gruplarında tamamının haklı olmadığını düşündüğünü belirterek, savaşın çıkış sebebini ise: insanlar özgürlük ve bağımsızlık istedi fakat bu isteklere rejim silah ve cinayetlerle cevap verdi diyerek açıkladı. Savaşın yakın bir zamanda bitebileceğini düşünmediğini ve savaştan sonra Suriye’ye dönmek istemediğini söyledi. Savaş esnasında rejim ve muhaliflerce tehdit edildiğini ve savaşta yakın bir akrabasını kaybettiğini anlattı. Suriye’de yaşadıkları esnada ailesinin bir evinin olduğunu fakat İstanbul’da kiralık bir evde yaşadıklarını ve ailesine maddi yardım olması için okuldan arta kalan zamanlarda bir laboratuvarında çalıştığını ve ailesinin aylık toplam gelirinin 2.000 TL civarında olduğunu söyledi. Suriye ile ilgili haberleri takip ettiğini belirterek Türkiye’deki hayatının Suriye’ye kıyasla daha mutlu olup olmadığına emin olmadığını söyledi. Savaşın kendisine verdiği en büyük zararın evlerini terk ederek göç etmek zorunda kalmaları olarak ifade etti.

24.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 7: Çerkes asıllı Suriye vatandaşı Cevdet Said, Esad döneminde 5 kez tutuklandı, sonunda öğretmenlik görevinden uzaklaştırıldı. Suriye’de devam eden iç savaş sebebiyle köyünü ve ülkesini terk etmek zorunda kaldı. 9 Aralık 2012’de köyü Bir Ajam bombalandı ve kendisi gibi Ezher mezunu olan kardeşi Muhammed Tsey, yaralı bir muhalife ilk yardım hizmeti sağlarken keskin nişancı ateşiyle hayatını kaybetti. İlk hapse düştüğü 1963 yılından bu güne kadar onlarca kitap yazdı, dünyanın çeşitli yerlerinde yüzlerce konferans verdi. Cevdet Said 85 yaşındadır. Suriye’de tanınmış İslam otoritelerinden biri olan Cevdet Said’in, Esad karşıtlığı bilinmektedir ve İslam dünyasında şiddet karşıtlığıyla tanınır. Suriye Ulusal Konsey’i üyesi olan Said, meslektaşlarıyla birlikte kaleme aldığı, Esad hükümetinin Suriye vatandaşlarına yönelik şiddet uygulamalarından duydukları kaygıyı dile getirdikleri açık mektubun 20 imzacısından biridir. Cevded Said, yaşanan çatışma ortamının sebebi olarak mezheplere bölünmeyi göstermektedir. Said bütün Dünya’nın ikrah ve baskı ile yönetildiğini ifade etmektedir. Avrupa toplumlarının aralarındaki silahlı kavgaları bir tarafa bırakarak büyük bir

ittifak oluşturabildiklerini örnek göstererek, halkın katılımıyla yapılan demokratik seçimlerin önemini vurgulamaktadır. Baskıyı ve gücü kutsamayı terk etmenin zamanının geçtiğini, “Kur’an’da bir surenin adı Şura’dır. Benim demokrasiden kastım budur” demek suretiyle de demokrasi anlayışını ifade etmektedir. Dünyanın kapitalini yöneten büyük zenginlerin dünya aydınlarının ağzını bağladığı için hakikatleri alenen haykıramadıklarını belirten Said, “Humeyni başarısıyla da başarısızlığıyla da bize örnek olmuştur. Silahlı askerlere karşı gül uzatan kadınlar başarılı olurken, Irak’a karşı silah ve güç kullanımını tercih eden Humeyni başarısız olmuştur. Türkiye ve Mısır’ın önderliğinde dünyanın bozuk sistemini değiştirebiliriz. Bugün batı, İsa Aleyhisselam’ın değil, Roma’nın gücü yücelten yöntemini benimsemiş durumdadır. Tarih gafilleri ve cahilleri de suçlular kategorisinde yargılayacaktır. Suriye’de, 40 yıldır süren rejim, daha makul olan kardeş Esed’a bile tahammül edemedi, onu ülkeden sürdü. Üst düzey yöneticilerin nezdinde halkın kıymeti kullanıp atılacak kağıt mendillerden farksızdır. Der’a’da evine dönerken öldürülen bir yöneticinin cenazesi bile kaldırılmadı. En son el-Buti’nin öldürülmesi olayı kimin işi belli değil. Herkes kaybetti, Suriye’de kazanan yok” sözleriyle Suriye krizi hakkındaki görüşlerini ifade etmektedir. Kardeşi Muhammed Tsay’ı kaybettikten sonra Aralık 2012 tarihinde Türkiye’ye gelen Cevded Said ailesi ile birlikte İstanbul’da ikamet etmektedir. Mütevazı bir hayat yaşayan ve bu güne kadar yazdığı hiçbir kitabın telif hakkını almayan Said, kendisini Temmuz 2016 tarihindeki ziyaretimizde Suriye kriziyle ilgili sorduğumuz sorulara: baskıcı Esad rejiminin bir an evvel sona ermesi gerektiğini ifade ederek, dünyadaki hakim güçlerin ve baskıcı ve mezhepçi Esad rejimini koruduğunu ve Global güçlerin Suriye savaşını bitirmek istememesi dolayısı ile savaşın kısa vadede biteceğini düşünmediğini ifade etti. Said Türkiye’ye gelmek istediğinde sınırda rejim güçleri tarafından engellenmek istendiğini fakat Türk makamlarının yardımıyla Türkiye’ye giriş yaptığını belirterek, savaş bittiğinde ülkesine geri dönmek istediğini de sözlerine ekledi. Cevdet Said, ilerlemiş yaşına rağmen Suriye krizinin çözümüyle alakalı katkı sunmak amacıyla davet edildiği ulusal ve uluslararası düzeyde birçok konferansa ve sohbetlere iştirak etmektedir.

26.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 8: 1945 doğumlu Bir ajem köyünde ikamet etmekteymiş. Medeni durumu evli, bayan. 2 yıllık enstitü mezunu. İstanbul’a 2012 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. Türkiye’ye gelmek ailesinin kararıymış ve Suriye’de öğretmenlik yapıyormuş. Çerkeslerin Kabardey boyundan ve Çerkesçeyi iyi derecede konuşabiliyor. Esad rejimi altında yaşarken kendisini zaman zaman aşağılanmış hissettiğini ifade etti. Bağımsız bir Kafkasya hayalinin olmadığını ve Kafkasya’nın bir gün özgür bir ülke olabileceğini düşünmediğini söyledi. Türkiye’de yaşamaktan çok mutlu olduğunu ve Türk insanın kendisini dışladığını hiçbir zaman hissetmediğini ve Türk vatandaşı olmayı arzuladığını sözlerine ekledi. Savaşın halkın özgürlük talepleri neticesinde ortaya çıktığını, savaşın bitip bitmeyeceği konusunda bir öngörüsünün olmadığını, istediği tek şeyin barış ve huzur olduğunu belirtti. Savaş esnasında herhangi bir tehditle karşılaşmadığını ve savaşta ölen ya da yaralanan bir yakınının olmadığını söyledi. Şu an çalışmıyor ve ailesi ile birlikte İstanbul’da kiralık bir evde ikamet ediyor. En önemli ihtiyacının ailesi ile birlikte yaşayabileceği bir ev olduğunu söyledi.

27.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 9: 1990 doğumlu erkek, Şam’da yaşıyormuş, bekar. İstanbul’a 2012 yılında akrabaları ile birlikte gelmiş. 2 yıllık enstitü mezunu. Türkiye’ye gelme nedenini yurt dışına kaçabilmek için bulabildiği tek ülkeydi sözleriyle ifade etti. Suriye’de çalışmadığını ve enstitüyü henüz bitirmediğini söyledi. Çerkeslerin Bijeduğ sülalesinden. Çerkesçeyi ve Çerkes danslarını az seviyede bildiğini söyledi. Suriye’de yaşadığı esnada etnik olarak Çerkes olduğunu gizleme ihtiyacı hissetmediğini, fakat yine de Esad rejimi altında yaşarken kendisini aşağılanmış hissettiğini ve hayalinin özgür bir Kafkasya’da yaşamak olduğunu ifade etti. Türkiye’de yaşarken Türk insanının kendisini aşağıladığını düşünmediği, Türkiye’yi savaştan önceki dönemlerde de sevdiğini ve Türkiye ile ilgili haberleri sık sık takip ettiğinin, Recap Tayyip Erdoğan’ın politikalarını çok beğendiği ve bir gün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı çok istediğini ifade etti. Savaşın bağımsızlık hareketleri sonucunda rejimin acımasızca saldırıları sonucunda başladığını ve Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını arzuladığını fakat savaşın yakın bir zamanda bitebileceğini düşünmediği ifade etti. Savaşta bir akrabasının hayatını kaybettiğini fakat birinci dereceden herhangi bir aile üyesinin savaşta tehdit edilmediğini ve hayatını kaybetmediğini belirtti. Şu an işsiz ve ailesi ile birlikte kiralık bir evde

yaşıyor. Hayatının Türkiye'ye geldikten sonra daha iyi olduğunu belirtti. En önemli ihtiyacının bir iş olduğunu söyledi.

27.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 10: Suriye'nin Kunteyra şehrinde yaşıyormuş. 1956 doğumlu evli, bayan. İstanbul'a 2014 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. 4 yıllık üniversite mezunu. 2011 yılında Rusya'ya gitmiş. 2 oğlunun Rusya'da eğitim gördüğünü fakat 2014 Soçi Kış Olimpiyatları öncesinde ve esnasında Çerkeslerin Rusya ve Rusya dışında olimpiyatları protesto etmeleri esnasında çıkan gerginliklerden dolayı Rus hükümetince sınır dışı edildiklerini ve bu sebeple 2014 yılında Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldıklarını ifade etti. Suriye'de tarım mühendisiymiş. Çerkeslerin Bijeduğ sülalesinden ve Çerkesçeyi iyi düzeyde konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı esnada etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini fakat yine de bir Çerkes olarak rejim tarafından dışlandığını ve aşağılandığını hissettiğini belirtti. Kafkasya'nın bir gün bağımsız olmasını istediğini fakat bunun olabilmemesinin imkansız olduğunu ve Kafkasya'da yaşamak gibi bir idealinin olmadığını belirtti. Gelecekte yaşamak istediği ülkenin Türkiye Cumhuriyeti olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını çok istediğini, 2000 yılından itibaren Türkiye'nin güçlenmeye başladığını ve Recep Tayyip Erdoğan'ı çok sevdiğini belirtti. Savaşın başlama sebebinin: "Gençler barış ve huzur için ayaklandılar fakat rejim baskı, şiddet ve tutuklamalarla karşılık verdi. İsyancıların ve göstericilerin vahşice öldürülmesine birçok insan sessiz kaldı. Ordu güçleri vahşice gençleri öldürdü" sözleriyle ifade etti. Esad rejiminin son bulmasını arzu ettiğini fakat en az Esad rejimi kadar muhalif guruplarında kabahatli olduklarını ve savaşın bitip bitmeyeceği konusunda bir öngörüsünün olmadığını sözlerine ekledi. Savaşta bir akrabasını kaybettiğini ve çocuklarının muhalif guruplarca kendi saflarına katılamaya zorlandıklarını ve tehdit edildiklerini anlattı. Türkiye'ye gelişleri esnasında Türkiye'de yaşayan genç yaşta Çerkeslerin kendisine yardım ettiğini ve bu sayede Türkiye'ye gelip yerleştiklerini ifade etti. Suriye'de büyük tarım arazilerinin ve evlerinin kaldığını Türkiye'de ise liralık bir evde yaşadıklarını ve savaş sonrası yaşadığı en büyük sıkıntının sevdiklerinden ayrılmak ve depresyon olduğunu belirtti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 11: 1953 Kunteyra doğumlu, evli, erkek. 4 yıllık üniversite mezunu ve ziraat mühendisliği eğitimi almış. İstanbul'a 2014 yılında ailesi ile gelmiş. 2011 yılında Rusya'ya gitmiş fakat 2 oğlunun Rusya'da eğitim gördüğünü, 2014 Soçi Kış Olimpiyatları öncesinde ve esnasında Çerkeslerin Rusya ve Rusya dışında olimpiyatları protesto etmeleri esnasında çıkan gerginliklerden dolayı Rus hükümetince sınır dışı edildiklerini ve bu sebeple 2014 yılında Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldıklarını ifade etti. Çerkeslerin Bijeduğ sülalesine mensup. Çerkesçeyi akıcı bir şekilde konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizleme ihtiyacı hissetmediğini fakat yine de rejim tarafından Çerkes olduğu için dışlandığını ve aşağılandığını hissettiğini söyledi. Kafkasya'nın bağımsız olmasını istediğini fakat bunun imkansız olduğunu ve bu sebeple demokratik ve Müslüman bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamayı tercih ettiğini ve gelecekte Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı çok istediği belirtti. Savaşın halkın özgürlük ve bağımsızlık arzusunun rejim tarafından kanla bastırılmak istenmesi dolayısıyla başladığını, Esad rejiminin derhal son bulmasını dilediğini, Suriye'deki şiddetten Esad ve muhaliflerin ortak derecede suçlu olduklarını belirtti. Savaş esnasında rejim ve muhalif taraflarca tehdit edildiğini ve tehdit edilen başka insanlarında olduğunu söyledi. Türkiye'ye gelişleri esnasında Türkiye'de yaşayan genç yaşta Çerkeslerin kendisine yardım ettiğini ve bu sayede Türkiye'ye gelip yerleştiklerini ifade etti. Şu an mobilya üretimi yapan bir firmada çalışmaktadır. Suriye'de kendisine ait büyük tarım arazilerinin olduğunu fakat İstanbul'da kiralık bir evde yaşadığını ve en öncelikli ihtiyacının bir iş ve barınacak bir ev olduğunu belirtti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Görüşme

Görüşme 12: 1959 Kunteyra doğumlu. Erkek, evli. 2013 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş. İlkokul mezunu ve Suriye'de çiftçilik yaparak geçimi sağlıyormuş. Türkiye'ye gelme sebebini ailesinin diğer mensuplarının kendisinden önce İstanbul'a gelmesi olarak ifade etti ve onların yardımıyla İstanbul'a gelmiş. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe

konuşabiliyor. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu hiçbir zaman gizlemediğini fakat rejim tarafından her daim aşağılama ve dışlanma hissini yaşadığını söyledi. Bağımsız bir Kafkasya hayalinin olduğunu fakat bunun imkansız olduğunu ifade etti. Rusya’nın kontrolü altında bir Kafkasya’da yaşamaktansa demokratik ve Müslüman bir ülke olan Türkiye’de yaşamayı tercih edeceğini ve ileride imkan olursa Türk vatandaşlığına geçmeyi çok istediğini belirtti. Suriye iç savaşının insanların özgürlük isteklerinin rejim güçlerince silah zoruyla bastırılmak istenmesi sebebiyle başladığını, Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını arzu ettiğini belirterek, muhalif gurupların arasında da suçluların olduğunu düşündüğünü söyledi. Savaşın ne zaman biteceği yönünde bir öngöründe bulunamayacağını, savaş esnasında 3 akrabasını kaybettiğini ve Suriye’de savaşın devam ettiği esnada rejim ve muhalif gurupların bazı mensupları tarafından tehdit edildiğini, bu sebeple ailesini de alarak ülke dışına kaçtığını söyledi. Suriye’de kendisine ait evi ve arazileri olan bir çiftçi fakat Türkiye’de kiralık bir evde yaşıyor ve işsiz. Aylık 1800 TL. civarında bir geliri olduğunu, bu paranın Avrupa’ya göç etmiş bir oğlu tarafından kendilerine gönderildiğini söyledi. Geçen 4 yıla rağmen Türkiye’de kendisini hala yabancı hissettiğini ve hayatının Suriye’ye kıyasla ne düzeyde olduğu konusunda emin olmadığını söyledi. Şu an herhangi bir kişi ya da kurumdan yardım görmediğini ve savaşın kendisine getirdiği en büyük sorunu doğup büyüdüğü topraklardan kaçmak zorunda kalmak olarak ifade etti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 13: 1997 Kunteyra doğumlu. Erkek, bekar. İstanbul’a 2013 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. İstanbul’da üniversite eğitimi alıyor. İstanbul’a gelmesini ailesinin kararı olarak ifade etti. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup. Çerkes dilini iyi seviyede bilmediğini söyledi. Suriye’de yaşadığı esnada etnik olarak Çerkes olduğunu hiçbir zaman gizlemediği, kültürel aktivitelerini hükümet baskısı olmadan yaşayabildiklerini fakat Suriye’de yaşadığı dönemde Esad rejiminden Çerkes olduğu için dışlanma hissi algıladığını ve bir Çerkes olarak hayalinin bağımsız bir Kafkasya’da yaşamak olduğunu belirtti. Türkiye’de kendisini bazen aşağılanmış hissettiğini fakat yine de Türkiye’de yaşamaktan dolayı mutlu olduğunu ve Türk vatandaşı olmak istediğini söyledi. Suriye iç savaşının başlama sebebini rejimin özgürlük isteğine şiddetle karşılık vermesi olarak değerlendirdi. Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını gerektiğini belirterek Suriye krizinin bir iç savaşa dönüşmesinde rejimin ve muhalif gurupların aynı derecede suçlu olduğunu söyledi. Suriye’de yaşadığı dönemde Rejim tarafından askere alınma tehdidi dolayısı ile ülkeyi terk ettiğini, savaşın kısa sürede biteceğini düşünmediğini ve savaş bitse dahi Suriye’ye dönmeyi istemediğini söyledi. Suriye’de yaşadığı esnada ailesinin bir evi olduğunu ve gelir düzeylerinin iyi seviyede olduğunu fakat İstanbul’da ailesinin belirli bir işinin olmadığını ve kiralık bir evde oturduklarını belirterek en büyük ihtiyacının ailesi için bir ev ve kendisi için ise eğitim hayatını devam ettirmek olarak ifade etti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz’da Yapılan Görüşme

Görüşme 14: 1992 Beryga doğumlu erkek, medeni durumu bekar. 2013 yılında ailesi ile birlikte İstanbul’a gelmiş. Suriye’de 4 yıllık lisan eğitimi almış. Göç için Türkiye’yi seçme nedenini gidecek başka bir ülke bulamadığı şeklinde açıkladı. Suriye’de yaşadığı dönemde Çerkes kimliğini gizleme ihtiyacı hissetmediğini fakat rejim tarafından dışlanma ve aşağılanma hissini yaşadığını belirtti. Kafkasya’nın bir gün özgür bir ülke olmasını istediğini fakat bunun Rusya’nın gücü göz önünde bulundurulduğunda imkansız olarak gördüğünü ve bu sebeple Rusya kontrolündeki Kafkasya’da yaşamaktansa Türkiye’de yaşamayı tercih edeceğini belirtti. Görüşmede Türk vatandaşlığı verilmesi durumunda gelecek yaşantısını Türkiye’de sürdürmek istediğini sözlerine ekledi. Türkiye’nin güçlü ve Müslüman bir ülke olduğunu düşündüğünü ve Türkiye’de yaşadığı esnada Türk vatandaşlarından bir dışlanma hissi algılamadığını söyledi. Suriye krizinin rejimin özgürlükleri uzun yıllardır kısıtlaması sonucu meydana geldiğini fakat muhalif gurupların tamamını haklı bulmadığını ve oluşan şiddet sarmalında rejimin ve bazı muhalif gurupların ayrı ayrı suçları olduğunu düşündüğünü belirtti. Savaş esnasında rejim ordusunda askere alınması tehdidi dolayısı ile ülkeyi terke etmek zorunda kaldığını bunun dışında birinci dereceden bir akrabasının savaş dolayısı ile hayatını kaybetmediğini söyledi. Suriye’de yaşadıkları dönemde ailesinin birden fazla sayıda eve sahip olduğunu belirtti ve şu an Türkiye’de ailesinin 4.000 TL. civarında gelire sahip olduğunu ve kiralık bir evde oturduklarını anlattı. En önemli ihtiyacını eğitim olarak belirtti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 15: 1975 Suriye Beryga doğumlu, erkek, medeni durumu evli. Suriye'de 4 yıllık üniversite eğitimi almış. 2014 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş. Göç etmek için Türkiye'yi seçme nedenini "ailemin güvenli bir ortamda yaşamasını sağlamak için bizi kabul eden tek ülke olan Türkiye'ye geldik" sözleriyle ifade etti. Çerkeslerin Şapsığ boyuna mensup ve Çerkesçeyi iyi düzeyde konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes kimliğini gizlemediğini fakat rejim tarafından dışlandığını hissettiğini söyledi. Türkiye'de ise hükümet ve Türk vatandaşlarının kendisini aşağıladığını asla hissetmediğini ve gelecek yaşantısını ailesi ile birlikte Türkiye'de devam ettirmek istediğini söyledi. Çerkeslerin anavatanları olan Kafkasya hakkında ise: Kafkasya'nın bir gün bağımsız bir ülke olmasını istediğini fakat bunun imkansız olduğunu düşündüğünü belirterek, kendisi ve ailesi için gelecek yaşantısında en iyi tercihin Türkiye'de yaşamak olduğunu düşündüğünü söyledi. Suriye iç savaşının başlama nedeninin devletin vatandaşlarına şiddet uygulaması olduğunu düşünüyor ve Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını istediğini belirtti. Muhafif gurupların ise bir kısmının Suriye iç savaşından en az Esad rejimi kadar suçlu olduğunu söyledi. Savaş esnasında muhalif gurupların ve rejimin bazı mensuplarınca tehdit edildiğini ve bu nedenle ülkesini terke etmek zorunda kaldığını savaş bitse dahi Suriye'ye geri dönmek istemediğini, Türkiye'ye gelişi sonrasında kurumsal anlamda ismini hatırlamadığı bir Çerkes sivil toplum örgütünden yardım aldığını fakat sonrasında herhangi bir yardım almadığını, Suriye'de kendisine ait bir evinin olduğunu ve şu an İstanbul'da kiraladığı bir evde kendi imkanlarıyla ailesi ile birlikte yaşadığını, düzenli bir işinin olmadığını ve şu an için Suriye'de yaşadığı esnada yapmış olduğu birikimiyle yaşamını devam ettirdiğini söyledi. En önemli ihtiyacının bir ev ve çalışacak bir iş olarak ifade etti ve savaş dolayısı ile yaşadığı en büyük problemi göç etmek zorunda kalmak olarak tanımladı.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 16: 1997 Şam doğumlu. Erkek ve medeni durumu bekar. 2013 yılında İstanbul'a ailesi ile birlikte gelmiş. Lise mezunu ve şu an işsiz. Çerkeslerin Baj sülalesine mensup ve Çerkesçeyi çok az seviyede konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini fakat sosyal hayatta aşağılanma duygusunu hissettiğini belirtti. Türkiye'de ise yaşamaktan mutlu olduğunu, Türkiye vatandaşlarının kendisini aşağıladığını düşünmesine rağmen Türkiye cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek istediğini söyledi. Savaş öncesinde Türkiye'nin Müslüman ve demokratik bir ülke olduğunu düşündüğünü, Türkiye cumhuriyetinin Suriye krizi ile bazı konularda yanlış politikalar uygulasa da Suriyeliler için çok büyük yardımlar yaptığını düşündüğünü anlattı. Savaşın başlama sebebini devletin vatandaşlarına şiddet uygulaması olarak değerlendirdiğini, savaşın bir an evvel bitmesini ve Esad rejiminin son bulmasını istediğini söyledi. Savaş esnasında rejimin kendisini askere almak istediğini, bu sebeple Suriye'den ailesi ile birlikte kaçmak zorunda kaldıklarını, savaşta yakın bir akrabalarının hayatını kaybettiğini ve savaş bitse dahi Suriye'ye geri dönmek istemediğini söyledi. Türkiye'ye gelişi esnasında ailesinden önce İstanbul'a gelen akrabalarının kendilerine yardımcı olduğunu, Suriye'de kendilerine ait bir evleri olduğunu ve şu an İstanbul'da kiralık bir evde ailesi ile birlikte yaşadıklarını ve aile bireyleri arasında düzenli bir işte çalışan birisini olmadığını söyledi. Ailesinin gelir düzeyini 4.000 TL. civarında olarak belirterek, bir abisinin Avrupa'ya gittiğini kendilerine zaman zaman para gönderdiğini ve babasının Suriye'den gelirken bir miktar döviz ile Türkiye'ye geldiğini söyledi. Savaşta yaşadıkları en büyük problemin göç etmek ve sevdiklerini Suriye'de bırakmak olarak ifade etti.

30.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 17: 1980 Şam'da ikamet ediyormuş. Evli, bayan. 2014 yılında eşi ve çocukları ile birlikte İstanbul'a gelmiş. Türkiye'ye gelme sebebini ailesi için daha güvenli bir ülkeye gitmek istediklerini ve gidebilecekleri tek ülkenin Türkiye olduğunu düşündükleri şeklinde ifade etti. Suriye'de 4 yıllık lisans eğitimi almış ve Şam'da yaşadığı dönemde dış ticaret yapan bir firmada çalışmaktaymış. Çerkeslerin Şapsığ boyuna mensup. Çerkesçeyi iyi düzeyde konuşabiliyor. Bağımsız bir Kafkasya hayalinin olmadığını, Kafkasya'nın Rusya'dan bağımsızlığını asla kazanamayacağını düşündüğünü ve bu yüzden Rus yönetimindeki anavatanı Kafkasya'da yaşamaktansa Türkiye'de yaşamayı tercih ettiğini ve ileride Türk vatandaşı olmayı çok istediğini söyledi. Esad yönetimindeki Suriye'de yaşadığı

dönemde etnik olarak Çerkes olduğu için kendisini dışlanmış ve aşağılanmış hissettiğini belirterek, Esad rejiminin derhal son bulmasını istediğini belirtti. Suriye İç Savaşı'nın başlamasının devletin vatandaşların özgürlüklerini kısıtlaması dolayısı meydana geldiğini fakat başlayan kanlı savaşta en az yönetim kadar muhalefet arasındaki bazı guruplarında suçlu olduğunu, savaşın kısa sürede bitip bitmeyeceği konusunda hiç bir öngörüsünün olmadığını, savaş bitse dahi Suriye'ye geri dönmek istemediğini, Türkiye'de ise kendisini aşağılanmış ya da dışlanmış hissetmediğini, Türkiye'yi çok sevdiğini ve gelecek yaşantısını ailesi ile birlikte Türkiye'de devam ettirmek istediğini söyledi. Savaş esnasında rejim güçlerince ailesinin birtakım tehditlere maruz kaldığını ve bu sebeple ülkeden kaçtıklarını fakat savaş esnasında yakın bir aile bireyinin hayatını kaybetmediğini söyledi. Türkiye'ye kendi imkanlarıyla geldiklerini ve arkalarında evlerini ve parasal değeri olan başka mülkleri bıraktıklarını, İstanbul'da ise kiralık bir dairede yaşadıklarını, düzenli bir işlerinin olmamasına rağmen Türkiye'deki yaşantısını Suriye'ye kıyasla daha iyi olarak tanımlayarak, şu an için en önemli ihtiyacının düzenli bir iş olduğunu ve Türkiye'de hiçbir kurum ya da kişiden yardım görmediklerini söyledi.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 18: 1976 Bir Ajem doğumlu. Evli, bayan. İstanbul'a 2011 yılında kendi imkanları ile gelmiş ve bir tük vatandaşı ile evlenmiş. Çerkeslerin Abzeh sülalesine mensup ve iyi derecede Çerkesçe konuşabiliyor. 4 yıllık üniversite eğitimini Kabardino Balkarya'da almış. Rusya sınırları içerisinde 4 yıl yaşaması dolayısı ile Rus hükümetinin Kafkasya'da yaşayan Çerkesler ile ilgili politikalarına birinci dereceden tanıklık etmiş. Rusya'nın Suriye krizi dolayısı ile siyasal duruşunun Suriye rejiminin yanında olduğunu, Suriye'den kaçarak Kafkasya'ya gelmek isteyen Çerkeslerle ilgi politikalarında son derece katı olduğunu, Suriye'de yaşayan Çerkeslerin Kafkasya'ya gelmesi durumunda Rusya'nın Kafkasya'da oluşturmak istediği nüfus dengesinin Müslüman Çerkesler lehinde bozulacağını ve bu yüzden Suriye iç savaşından kaçan Çerkeslerle ilgili kota uyguladığını belirtti. Rusya'nın resmi anlamda Suriyeli Çerkesleri kabul etmeme gibi bir duruşunun olmadığını fakat uyguladığı kota sınırları zaten belirli sayının üzerindeki Suriye'li Çerkesin Rusya sınırlarından girmelerinin engellediğini ve bu engellemenin uluslararası camiada Rusya aleyhine bir bakış açısı oluşmasının da önüne geçtiğini belirtti. Suriye'de yaşadığı dönemde rejim tarafından aşağılandığını hissettiğini belirterek anavatanının Kafkasya olduğunu bu sebeple asıl yaşamak istediği ülkenin Kafkasya olduğunu fakat Rusya'nın yönetimi altındaki Kafkasya'da uygulanan ayrımcı politikalar dolayısı ile Rusya yerine Türkiye'de yaşadığını belirterek Suriye savaşının bitmesi durumunda dahi Suriye'ye dönmek istemediği söyledi. Savaşın başladığı ilk yıl olan 2011 yılında Suriye'yi terk etmiş. Bu sebeple savaşın getirdiği acılardan etkilenmediğini söyledi. Türkiye'ye gelmesi sonrası daha önce de tanıdığı bir Çerkes kökenli Türk vatandaşıyla evlenmiş ve zaten savaştan önce de evlilik planları yapıyorlarmış. Ailesinin Suriye'de kalan diğer fertlerinin de savaştan kaçarak Türkiye'ye gelmelerine de yardımcı olmuş. Şu an dış ticaret yapan bir Türk firmasında çalışıyor ve diğer Çerkes sığınmacılara kıyasla ekonomik ve sosyal yönden kendisini çok daha şanslı hissediyor.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 19: 1970 doğumlu ve Suriye Ziouani de yaşıyormuş. Erkek ve medeni durumu evli. İstanbul'a 2013 yılında eşiyile birlikte gelmiş. Göç etmek için Türkiye'yi seçme nedenini gidebileceği tek ülkenin Türkiye olması olarak açıkladı. Suriye'de 4 yıllık üniversite eğitimi almış ve şu an bir firmada çalışıyor. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi derecede Çerkesçe konuşabiliyor. Esad rejimi Suriye'sinde yaşadığı dönemde kendisini aşağılanmış hissettiğini belirterek asıl vatanının Kafkasya olduğunu bu sebeple gelecekte Kafkasya'da yaşamayı istediğini ve şartlar uygun olursa Kabardino Balkarya'ya taşınmayı düşündüğünü söyledi. Türkiye'de yaşamaktan dolayı mutlu olduğunu, Türk hükümetinin ve vatandaşlarının kendisini dışladığını hissetmediğini söyledi. Suriye iç savaşının kısa vadede bitebileceğini düşünmediğini ve savaş bitse dahi Suriye'ye dönmeyi düşünmediğini söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde rejim ya da muhalif guruplarca bizzat tehdit edilmediğini fakat ülkenin son derece tehlikeli olması dolayısı ile daha güvenli bir ülkeye göç etme ihtiyacı hissettiğini söyledi. Savaşın Esad rejiminin halka uyguladığı baskı ve şiddetin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve en az Esad rejimi kadar ortaya çıkan şiddette bazı muhalif gurupların da suçlu olduğunu düşündüğünü söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde kendisine ait bir evi olduğunu söyledi ve İstanbul'da kiralık bir evde eşi ile birlikte yaşıyor . Aylık geliri 3.000 TL. civarında.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler’de Yapılan Görüşme

Görüşme 20: 1969 doğumlu ve Suriye Kunteyra’da yaşıyormuş. Evli ve bayan. İstanbul’a 2013 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. Suriye’de 4 yıllık üniversite eğitimi almış. Türkiye’ye gelmesini ailesinin seçimi olarak ifade etti. Şu an çalışmıyor ve ailesi ile birlikte İstanbul’da kiraladıkları bir evde yaşıyorlar. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye’de yaşadıkları dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu hiçbir zaman gizleme ihtiyacı hissetmediğini, devletin kültürel anlamda kendilerini kısıtlamadığını fakat Çerkes olduğu için sosyal hayattan ve kamudan dışlandığını hissettiğini ifade etti. Kafkasya’ya gitmeyi hiçbir zaman düşünmediğini, Türkiye’yi çok sevdiğini, Türkiye’de yaşamaktan dolayı çok mutlu olduğunu ve Türk vatandaşı olmayı da çok istediğini söyledi. Suriye iç savaşının çıkma sebebini devletin özgürlükleri uzun yıllardır kısıtlaması ve özgürlük isteğini şiddetle bastırmak istemesi olarak ifade etti. Fakat yine de muhaliflerin tamamının desteklemediğini çünkü aralarındaki bazı gurupların en az rejim kadar suçlu olduklarını düşündüğünü söyledi. Savaşta 2 akrabasının hayatını kaybettiğini fakat birinci dereceden aile mensuplarından herhangi birinin hayatını kaybetmediğini ve yaralanmadığını belirterek, savaşın ne zaman biteceği konusunda bir öngörüsünün olmadığını hatta savaş bitse dahi Suriye’ye dönmek istemediğini söyledi. Bir oğlunun şu an Almanya’da olduğunu ve kendilerine düzenli bir şekilde para gönderdiğini fakat Almanya’nın mülteci karşıtı politikalarından dolayı oğlunun da İstanbul’a gelmeyi düşündüğünü söyledi. Aylık 1500 TL. civarında bir gelirleri olmasına rağmen hayatının İstanbul’da Suriye’ye kıyasla daha iyi olduğunu belirterek, savaş dolayısı ile karşılaştığı en büyük travmanın sevdiklerini ve evini terk etmek zorunda kalmak olarak tanımladı.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler’de Yapılan Görüşme

Görüşme 21: 1985 doğumlu ve Şam’da yaşamaktaymış. Erkek ve medeni durumu bekar. İstanbul’a 2013 yılında tek başına gelmiş. Makine mühendisliği eğitimi almış. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve Çerkesçesinin çok iyi düzeyde olmadığını söyledi. Şam’da yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini fakat Çerkes olarak kamudan ve sosyal hayattan dışlandığını hissettiğini belirtti. Kafkasya’nın bir gün bağımsız olmasını çok istediğini fakat bunun Rusya’nın gücü göz önünde bulundurulduğunda imkansız olduğunu, gelecekte demokratik ve Müslüman bir ülke olması dolayısı ile Türkiye’de yaşamak istediğini ve Türk vatandaşlığını arzu ettiğini belirtti. Suriye iç savaşının: insanların özgürlük isteğinin rejim güçlerince bastırılmak istenmesi sonucu başladığını, bazı muhalif guruplarında en az rejim kadar şiddeti körüklediğini düşündüğünü belirterek, Esad rejiminin bir an evvel son bulması gerektiğini ve yerine demokratik bir hükümetini kurulmasını arzu ettiğini söyledi. Suriye iç savaşının kısa vadede biteceğini düşünmediğini ve bitse dahi Suriye’ye dönme gibi bir niyetinin olmadığını söyledi. Suriye’de yaşadığı esnada rejimin kendisini askere alacağını bildiği için ülkeyi süratle terk etmiş ve savaş esnasında bir akrabasının hayatını kaybettiğini belirtti. Savaştan önce Şam’da ailesine ait bir evlerinin olduğunu fakat şu an da kiralık bir evde oturduğunu, makine mühendisi olmasına rağmen düzenli bir iş bulamadığını, yaptığı günübirlik işlerden de çoğu zaman para alamadığını belirterek, her şeye rağmen Türkiye’de yaşamaktan dolayı hayatının Suriye’ye kıyasla daha iyi olduğunu söyledi.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler’de Yapılan Görüşme

Görüşme 22: 1988 doğumlu ve Şam’da yaşıyormuş. Bayan ve medeni durumu evli. İstanbul’a 2012 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. Türkiye’ye geliş sebebini vize serbestisi olan tek ülke Türkiye’ydi sözleriyle ifade etti. 4 yıllık üniversite eğitimvar. Şam’da yaşadığı dönemde bir kütüphanede çalışıyormuş. Suriye’de Çerkes olduğunu zaman zaman gizleme ihtiyacı hissettiğini, kamuda çalışması dolayısı ile Çerkes kimliğini ön plana çıkarmamayı tercih ettiğini belirtti. Gelecek yaşantısında Türkiye’de yaşamak istemediğini, Türkiye’nin demokratik ve Müslüman bir ülke olduğunu, Kafkasya’da ise Rusya’nın yönetimi altında olması dolayısı ile yaşamayı düşünmediğini söyledi. Savaş bittiği takdirde Suriye’ye dönüp dönmeme konusunda da kararsız olduğunu belirtti. Savaş esnasında bir akrabasının hayatını kaybetmediğini ve bizzat savaştan zarar görmediğini söyledi. Türkiye’ye gelişleri esnasında, Türkiye’de faaliyet gösteren bir Çerkes sivil toplum örgütünün kendisine yardım ettiğini ve şu an hala bir Çerkes derneğinden yardım gördüğünü söyledi. Suriye’ye

kıyasla hayatının iyi ya da kötü olup olmadığı konusunda emin olmadığını, şu an için en büyük ihtiyacının eğitim hayatını devam ettirmek olduğunu söyledi.

31.01.2017 Tarihinde İstanbul/Bahçelievler'de Yapılan Görüşme

Görüşme 23: 1972 doğumlu, bayan ve medeni hali bekar. Türkiye'ye gelmeden önce Şam'da ikamet ediyormuş. Türkiye'ye 2012 yılında Hatay'dan annesi ile giriş yapmış ve İstanbul'da yaşayan akrabalarının daveti üzerine İstanbul'a annesi ile birlikte gelmiş. 4 yıllık üniversite eğitim var ve Şam'da yaşadığı dönemde kendisine ait bir giyim markası, atölyesi ve satış mağazası olduğunu söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes olduğu için Esad rejimi tarafından aşağılandığını hissettiğini belirtti. Göç etmek için Kafkasya'ya değil de Türkiye gelmesini ise Rus yönetimi altında yaşamak istemediği şeklinde ifade etti. Türkiye'de yaşadığı esnada zaman zaman kendisini dışlanmış ve aşağılanmış hissettiğini, Türkiye'de yaşamak konusunda kararsız olduğunu ve istediği tek şeyin istikrar ve güvenlik olduğunu söyledi. Esad rejiminin ve bazı muhalif gurupların savaşın çıkmasında ve büyümesinde suçlu olduklarını, Esad rejiminin bir an evvel son bulmasını istediğini ve Suriye'de demokratik bir yönetimin kurulmasını dilediğini belirtti. Savaşın kısa bir sürede biteceğini düşünmediği ve savaş bitse dahi Suriye'ye dönmeyi düşünmediğini söyleyerek, savaş esnasında rejimin yasaklarına uyduğu için bizzat tehdit edilmediğini fakat bazı arkadaşlarının şu an rejim tarafından cezaevinde tutulduklarını hatta bazı tanıdığı insanların rejim güçleri tarafından tutuldukları cezaevinde işkence ile öldürüldüklerini söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde birden fazla evinin arabasının ve başka mülklerinin de olduğunu, şu an Türkiye'de annesi ile beraber kiralık bir evde oturduklarını, İngilizce eğitim veren bir kursta çalıştığını ve aylık gelirinin ortalama 2.000 TL civarında olduğunu söyledi. Şu an herhangi bir kurumdan ya da kişiden yardım görmediğini hayatının Suriye'ye kıyasla ne düzeyde olduğundan emin olmadığını söyledi ve gelecekte tek beklentisinin güven içerisinde yaşayabileceği herhangi bir ülkede yaşamak olarak ifade etti.

01.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 24: 1999 doğumlu, kadın ve medeni hali bekar. İstanbul'a 2014 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. Suriye'de üniversite eğitimi aldığı esnada İstanbul'a gelmek zorunda kalmış ve şu anda eğitimine İstanbul'da devam ediyor. Göç etmek için Türkiye'ye gelmek ailesinin kararı olmuş. Çerkeslerin Kabardey boyundan ve Çerkes dilini çok az seviyede bildiğini söyledi. Gelecekte Kafkasya'da yaşamak istemediğini, Türkiye'de ise insanların kendilerini sevmediğini düşündüğünü, Türkiye'de yaşamaktan dolayı çok da mutlu olmadığını ve Türk vatandaşı olmak gibi de bir düşüncesinin olmadığını söyledi. Suriye iç savaşının başlamasının sebebinin Esad rejiminin düzenbazlık, nepotizm ve rüşvet ile yönettiği Suriye'de, halkın bağımsızlık isteğinin rejim güçlerince bastırılmak istenmesi olarak ifade etti. Savaş esnasında muhalif gurupların bazı mensuplarınca tehdit edildiklerini ve bu yüzden ailesine ait her şeyi geride bırakarak kaçtıklarını anlattı. Suriye'de yaşadıkları dönemde ailesine ait birçok ev ve farklı mülklerinin olduğunu, şu an İstanbul'da kiralık bir evde oturduklarını ve ailesinin ortalama aylık gelirinin 1.200 TL olduğunu fakat her şeye rağmen Türkiye'deki hayatının Suriye'ye kıyasla daha iyi düzeyde olduğunu düşündüğünü söyledi.

01.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 25: 1971 Qudsayya doğumlu erkek ve medeni hali evli. 2012 yılında İstanbul'a ailesi ile birlikte gelmiş. Göç etmek için Türkiye'yi seçme nedenini "çocuklarımı yetiştirebileceğim ve aynı kültüre sahip olduğumuz bir ülke" sözleriyle ifade etti. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşuyor. Suriye'de yaşadığı dönemde mütahitlik yaptığını, gelir düzeyinin iyi seviyede olduğunu, şu an bir tekstil fabrikasında basit düzeyde işler yaptığını anlattı. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olması dolayısı ile herhangi bir baskıya maruz kalmadığını fakat kamuda ve sosyal hayatta Çerkes olduğu için dışlandığını hissettiğini söyledi. Suriye iç savaşının Mezhep çatışması, fakirlik ve baskı fişleme gibi nedenlerle başladığını, savaşın biteceğini düşünmediğini, bitse dahi Suriye'ye geri dönmek istemediğini söyledi. Savaş esnasında rejime bağlı bazı kişilerce tehdit edildiğini bu sebeple ailesini de alarak Suriye'den kaçmak zorunda kaldığını, gelecekte Türkiye'de yaşamak ve Türk vatandaşı olmak istediğini, Kafkasya'ya ise gitmeyi hiç düşünmediğini söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde çok sayıda evi olmasına rağmen Türkiye'de

kiralık bir evde ailesiyle birlikte yaşıyor. Aylık geliri 2.500 TL. civarında. Türkiye'ye gelişi esnasında ve sonrasında herhangi bir kişi ve kuruluştan yardım görmediğini, en önemli ihtiyacının çıkarılma korkusu yaşamadan çalışabileceği bir iş olarak ifade etti.

01.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 26: 1966 Kunteyra doğumlu, medeni hali evli ve kadın. İstanbul'a ilk kez 2013 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. 2 yıllık enstitü mezunu, şu an da çalışmıyor, ev hanımı. Türkiye'ye gelmenin ailesinin kararı neticesinde gerçekleştiğini fakat Türkiye'ye savaştan önce de gelmeyi çok istediğini, burada çok mutlu olduğunu belirtti. Çerkeslerin Şapsığ boyundan ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşabiliyor. Göç etmek için Kafkasya'yı hiç düşünmediğini, Türkiye'nin kendisi ve ailesi için yaşayabilecekleri en iyi ülke olduğunu, Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olmasından dolayı zaman zaman aşağılandığını hissettiğini anlattı. Suriye savaşının halkın özgürlüklerini kısıtlayan rejim güçleri sebebiyle başladığını, savaşın bu denli büyümesinde muhalif gurupların da suçu olduğunu, savaşın kısa dönemde biteceğini düşünmediğini ve savaşın bitmesi halinde Suriye'ye dönmeyi istemediğini söyledi. Savaş esnasında bir kuzeninin ve 1 uzak akrabasının hayatını kaybettiğini, bunun dışında birinci dereceden bir akrabasının hayatını kaybetmediğini söyledi. Suriye'de kendilerine ait birkaç evleri olduğunu, şu an İstanbul'da kiralık bir evde ailesi ile birlikte yaşadıklarını, aylık gelirlerinin 2.000 TL. civarında olduğunu, Suriye'de kalan akrabalarının Suriye'de ki mülklerinin gelirlerinden bazen kendilerine para gönderdiklerini, Suriye'de yaşadıkları dönemde biriktirdikleri bir miktar paralarının olduğunu ve zaman zaman bu paranın da aile geçimi için kullanıldığını anlattı. Gelecek ile ilgili beklentisinin eşi için düzenli bir iş, kendilerine ait bir ev ve Türk vatandaşlığına geçmek olduğunu ifade etti.

02.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 27: 1980 Şam doğumlu, bayan ve medeni hali bekar. 2014 yılında Şam'dan Beyrut'a oradan da ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş. Türkiye'ye geliş sebebinin ailesinin kararı olduğunu söyledi. Fakat aynı zamanda Türkiye'nin güvenli ve Müslüman bir ülke olması dolayısı ile kendisinin de Türkiye'ye gelmeyi çok istediğini belirtti. Çerkeslerin Abzeh boyundan ve iyi derecede Çerkesçe konuşabiliyor. 2 yıllık enstitü mezunu ve Suriye'de yaşadığı dönemde çeşitli iş kollarında çalışmış. Suriye'de zaman zaman Çerkes olduğunu gizleme ihtiyacı hissetmiş. Toplumsal baskı ve hükümetin ayrımcı politikalarından korktuğu için bu şekilde davrandığını söyledi. Türkiye'de ise kendisini dışlanmış olarak hissetmediğini, bundan sonraki yaşamında Türkiye'de yaşamak istediğini ve Türk vatandaşlığını çok arzu ettiğini belirterek, Kafkasya'ya ise gitmeyi ve orada yaşamayı hiç düşünmediğini ifade etti. Suriye İç Savaşı'nın başlama sebebinin baskıcı Esad rejimi olduğunu, savaşın kısa sürede bitmeyeceğini, savaşın bu denli uzamasında bazı muhalif gurupların suçu olduğunu fakat her şeye rağmen Esad rejiminin bir an evvel son bulması gerektiğini düşündüğünü ifade etti. Şu an bir fabrikada işçi olarak çalıştığını, aylık gelirin 1300 TL. civarında olduğunu, Türkiye'de kendisine akrabalarının yardım ettiğini ve istediği tek şeyin eğitim hayatını devam ettirmek olduğunu belirtti.

03.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 28: 1961 doğumlu. Bir Ajem kasabasında yaşıyormuş. Erkek ve medeni durumu evli. 2013 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş. Türkiye'ye gelme sebebinin Suriye'den kaçabileceğimiz tek ülke Türkiye'yi sözleriyle ifade etti. Lise düzeyinde eğitimi var ve ülkesinde pastane ustası olarak çalışmaktaymış. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes olduğunu gizleyecek düzeyde bir baskıyla karşılaşmadığını fakat yine de zaman zaman Çerkes olduğu için sosyal hayattan ve kamudan dışlandığını hissettiğini ifade etti. Suriye'den kaçarken Kafkasya'ya değil de Türkiye'ye gelmeyi tercih etmesini: Rusya'nın yönetimi altındaki Kafkasya'da yaşamaktansa Müslüman ve demokratik bir ülke olan Türkiye'de yaşamayı tercih etmesi olarak açıkladı. Savaş esnasında rejim ya da muhalif gurupların bir mensubu tarafından bizzat tehdit edilmediğini, savaşta bir yakının ölmediğini fakat savaşın gün geçtikçe daha da kötü bir hal aldığı görmesi dolayısı ile Suriye'yi terk ettiğini söyledi. Savaş bitse dahi Suriye'ye geri dönme konusunda kararsız olduğunu belirtti. Suriye'de yaşadığı dönemde kendisine ait bir evinin olduğunu,

İstanbul'da kiralık bir evde oturduğunu, şu anda bir restoranda aylık 1.400 TL. civarında bir maaşla çalıştığını, en büyük sıkıntısının düzenli bir iş ve ailesi için bir ev olduğunu söyledi.

06.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 29: 1945 doğumlu, Suriye'nin Kunteyra yerleşim biriminde ikamet ediyormuş, erkek ve medeni durumu evli. 2012 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş. İlkokul düzeyinde eğitim almış ve Suriye'deki mesleği çiftçilik. Çerkeslerin Kaberdey sülalesine mensup ve iyi düzeyde Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini fakat zaman zaman rejimin kendisini etnik anlamda dışladığını hissettiğini söyledi. Savaş öncesinde Türkiye ile ilgili olumlu düşüncelerinin olduğunu, Türkiye'de çok sayıda Çerkes'in yaşadığını bildiğini bu sebeple Türkiye'de yaşamak, Türk vatandaşı olmak ve bundan sonraki yaşamını burada devam ettirmek konusunda çok istekli olduğunu belirtti. Kafkasya'nın ise asla Rusya'dan bağımsızlığını kazanamayacağını düşündüğünü bu sebeple Rus yönetimi altında yaşamaktansa Türkiye'de kalmanın kendisi ve ailesi açısından daha doğru bir karar olacağını düşündüğünü söyledi. Suriye iç savaşının sebebinin Esad rejiminin kötü ve baskıcı politikalarından dolayı başladığını, bazı muhalif gurupların süreçte en az rejim güçleri kadar suçlu olduğunu, savaşın kısa sürede biteceğini düşünmediğini, savaş bittiği takdirde Suriye'ye dönmek istediğini belirtti. Savaş dolayısı ile ailesinden 1 kişinin (kuzeni) hayatını kaybettiğini fakat kendisinin ve aile bireylerinin savaştan dolayı çok büyük bir acı yaşamadığını, savaş dolayısı ile karşılaştıkları en büyük problemin evlerini ve arazilerini terk etmek zorunda kalmak olarak ifade etti. Şu anda aylık 2.000 TL. bir maaşla çalıştığını, kiralık bir evde kaldıklarını, en önemli ihtiyacının düzenli bir iş ve barınacak bir ev olduğunu ifade etti.

10.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 30: 1997 doğumlu. Şam'da ikamet ediyormuş. Bayan ve medeni durumu bekar. Türkiye'ye 2012 yılında Urfa İlinden annesi ile birlikte giriş yapmış ve oradan İstanbul'a gelmiş. 2 yıllık üniversite eğitimi almış. Türkiye'ye gelme sebebinin ailesi ile birlikte gidebilecekleri tek ülkenin Türkiye olması ifadesiyle açıkladı. Suriye'de yaşadığı dönemde modelist-öğretmenlik yapıyormuş. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes olduğu için aşağılandığını hissettiğini, Türkiye'de de bir yabancı olarak dışlanma ve aşağılanma hissi yaşadığını ifade etti. Gelecek yaşantısında şartlar uygun olursa Kafkasya'da yaşamak isteyebileceğini söyledi. Savaşın Esad rejiminin halkına uyguladığı baskı, şiddet ve mezhepçi politikalar sonucunda başladığını ve Esad rejiminin devam edip etmemesinin umurunda olmadığını, en az rejim kadar muhaliflerin de suçlu olduğunu, istediği tek şeyin huzur içerisinde yaşayabileceği bir ülke olduğunu söyledi. Savaşta 3 akrabasının hayatını kaybettiğini, kendisinin de rejim güçlerince tehdit edildiğini ve bu yüzden Suriye'yi terk etmek zorunda kaldığını söyledi. Şu an bir hastanede İngilizce-Arapça tercümanlık yaptığını, aylık 2.000 TL. aylık gelirin olduğunu ve kiralık bir evde annesi ile birlikte yaşadıklarını söyledi. Gelecekle ilgili tek beklentisinin, Kanada, Avustralya veya ABD vb. üst hayat standardının olduğu bir ülkede yaşamak olduğunu belirtti.

10.02.2017 Tarihinde İstanbul/Üsküdar'da Yapılan Görüşme

Görüşme 31: 1990 doğumlu. Suriye'nin Kunteyra yerleşim biriminde oturuyormuş, erkek ve medeni durumu evli. İstanbul'a 2012 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. 4 yıllık üniversite eğitim almış ve ülkesinde öğretmenlik yapıyormuş. Çerkeslerin Kaberdey boyuna mensup ve Çerkesçeyi iyi düzeyde bilmediğini ifade etti. Suriye'de yaşadığı dönemde Çerkes olduğu için zaman zaman aşağılandığını hissettiğini, Kafkasya'da yaşamak gibi bir idealinin olmadığını söyledi. Savaşın Esad rejiminin yıllardır uyguladığı kötü politikaların bir sonucu olarak başlayan halk ayaklanmasının rejim güçlerince bastırılması girişiminin bir neticesi olarak meydana geldiğini, savaşın kısa sürede biteceğini düşünmediğini ve savaş biterse Suriye'ye geri dönmek istediğini söyledi. Savaş dolayısı ile bizzat bir zarar görmediğini fakat 1 kuzeninin hayatını kaybettiğini anlattı. Şu anda çalışmadığını, evlerinin kira olduğunu, Suriye'de oturdukları evlerinin ve arabasının durumuyla alakalı bir haberinin olmadığını, Türkiye'de yaşarken yanında getirdiği bir miktar dövizin ve Arupa'ya giden bir abisinin kendilerine zaman zaman gönderdiği parayla hayatlarını devam ettirdiklerini söyledi.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 32: eşi ve 3 çocuğu ile birlikte 2013 yılında köylülerinin tavsiyesiyle Balıkesir'e gelmiş. Balıkesir Orhanlı Köyü  rkes Kültür Derneği tarafından, Atk y'de kendisine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmiş. Suriye'de iş makinası kullandığını, Suriye yasaları gereği iş makinası vb. aletlerin kullanılmasında ehliyet zorunluluğunun olmadığını, burada da benzer bir iş yapmak istemesine rağmen ehliyet zorunluluğu dolayısı ile mesleğini icra edemediğini anlattı. İnşaat sektöründe günü birlik işler yaptığını fakat yevmiyesinin çoğu zaman ödenmediğini, düzenli bir işinin de olmadığını ve en büyük ihtiya ının iş olduğunu belirtti. Türk vatandaşı olması durumunda hayatının çok daha kolay olacağını, bu sayede kendisine haksızlık yapan bir kişiye karşı hakkını daha kolay savunabileceğini, Suriyeli olması sebebiyle kendisine yaptığını iş sonrası parasını ödemeyen bir kimseden hesap sormadığını, hesap sormak için polise gitmekten korktuğunu ve bu durumu bilen işverenlerinde kendilerini çekinmeden suistimal etiklerini düşündüğünü anlattı. Suriye I  Savaşı'nı baskıci rejiminin halkı aşağılaması ve mezhepci politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir durum olarak gördüğünü, savaşın kısa vadede biteceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi Suriye'de kaostan devam edeceğini bu sebeplerden dolayı Suriye'ye geri dönmeyi konusunda emin olmadığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisine vatandaşlık vermesi durumunda Türkiye'de kalmayı tercih edeceğini ve vatandaşlık verilmesi durumunda hayatının çok daha kolaylaşacağını düşündüğünü ifade etti.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 33: 1980 doğumlu, kadın, medeni durumu evli. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten eşi ve 3 çocuğuyla birlikte giriş yapmış. Türkiye'ye göç etmesi eşinin kararıymış. Gaziantep'e geldikten sonra eşinin telefonla irtibat kurduğu Balıkesir Orhanlı Köyü  rkes Kültür Derneği yetkilileri tarafından, Atk y'de temin edilen kiralık bir köy evine ailesi ile birlikte yerleşmiş. Lise düzeyinde eğitim almış ve ev hanımı.  rkeslerin Abzeh boyuna mensup ve  rkes eyi iyi derecede konuşabiliyor. Göç etmek için Kafkasya'yı hiç düşünmediğini, Türkiye'ye gelmenin eşinin kararı olduğunu fakat kendisinin de bu kararı desteklediğini söyledi. Suriye iç savaşının rejiminin mezhepci ve baskıci politikalarının bir sonucu olduğunu, savaşın kısa vadede biteceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek istemediğini söyledi. Türkiye'de yaşadıkları en büyük problemin eşinin işsiz olması olduğunu, ailelerini geçindirebilecek ekonomik yeterlilikte olmadıklarını, Türkiye'ye gelirken yanlarında getirdikleri bir miktar dövizin geldikten kısa bir süre sonra bittiğini, bir erkek kardeşinin şu an Suriye'de olduğunu, kendilerine bazen düşük meblağlarda para gönderdiğini, fakat bu paranın yeterli olmadığını, zaten Suriye'nin savaş dolayısı ile ekonomisinin çok kötü olduğunu ve kardeşinin de ailesine bakmak zorunda olduğunu anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 34: 1999 doğumlu bayan ve medeni durumu bekar. Türkiye'ye ailesi ile birlikte Gaziantep'ten giriş yapmış ve Balıkesir Orhanlı Köyü  rkes Kültür Derneği tarafından, Atk y'de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Türkiye'ye göç etmek ailesinin kararıymış fakat kendisi de bu kararı desteklemiş. şu an Balıkesir  niversitesinde eğitim görüyor ve iyi düzeyde Türkçe konuşabiliyor.  rkeslerin Abzeh boyundan ve  rkes dilini konuşmada kendisini yeterli seviyede görmüyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak  rkes olması dolayısı ile kendisini aşağılanmış ve dışlanmış hissettiğini, fakat Türkiye'de kendisini daha  zg r bir insan olarak gördüğünü, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek istemediğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini ve Türkiye'de yaşadıkları en büyük problemin babasının işsiz olması olduğunu söyledi.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 35: 1998 doğumlu erkek, medeni durumu bekar. Türkiye'ye ailesi ile birlikte 2013 yılında Gaziantep'ten giriş yapmış. Balıkesir Orhanlı Köyü  rkes Kültür Derneği yardımıyla Atk y'de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Türkiye'ye göç etmek ailesinin kararıymış fakat kendisi de bu kararı desteklemiş. Balıkesir  niversitesi'nde eğitim görmekte ve iyi derecede Türkçe konuşabilmektedir. Suriye'de yaşadığı dönemde  rkes olduğunu gizlemediğini, etnik olarak

Çerkes olduğu için bir baskıya maruz kalmadığını, Suriye rejiminin Çerkes kültürünü kısıtlayan uygulamalarının olmadığını fakat kendisini bir Çerkes olarak sosyal hayattan dışlanmış hissettiğini söyledi. Türkiye’de ise kendisini çok daha özgür ve mutlu hissettiğini, savaşın kısa vadede biteceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi Suriye’ye dönmek istemediğini ve Türk vatandaşı olmak istediğini söyledi. Savaş esnasında Esad rejimi tarafından askere alınma tehdidiyle karşı karşıya kaldığını, bu sebeple ülke dışına çıkma konusunda ailesinin hızlı karar verdiğini, savaşın herhangi bir tarafı desteklemediğini, istediği tek şeyin özgür ve barış içerisinde yaşamak olduğunu belirtti.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 36: 1997 doğumlu, bayan, medeni durumu bekar. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep’ten Türkiye’ye giriş yapmış ve babasının telefonla irtibat kurduğu Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkilileri aracılığı ile Atköy’de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Türkiye’ye gelişi ailesinin karıymış. Çerkeslerin Bijeduğ boyuna mensup. Çerkesçe’yi iyi düzeyde konuşamadığını belirtti. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat Çerkes olduğu için zaman zaman kendisini sosyal hayattan dışlanmış hissettiğini söyledi. Anavatanının Kafkasya olduğunu, Kafkasya’nın bağımsız olmasını çok istediğini fakat Rusya yönetimindeki Kafkasya’da yaşamaktansa Türkiye’de yaşamayı tercih edeceğini söyledi. Şu an Balıkesir üniversitesinde eğitim almakta ve iyi derecede Türkçe konuşabilmektedir.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 37: 2013 yılında Balıkesir Atköy’e gelmiş. Atköy’e gelme sebebi akrabalarının (bacanağı) burada yaşamış olması. Eşi ve bir çocuğuyla Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığıyla Atköy’de kendisine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmiş. Suriye’de mutlu olduğunu fakat köylerinin savaş hattında kalması dolayısı Suriye’yi terk ettiğini söyledi. Türkiye’de mutlu olmasına rağmen işsizlik en büyük problemi. Türk vatandaşı olursa sorunlarının büyük ölçüde çözüleceğini düşünüyor. Suriye iç savaşını ülkeyi diktatörlükle yöneten Esad rejimini mezhepçi ve baskıcı politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir durum olarak gördüğünü, savaşın uzun yıllar devam edebileceğini bu yüzden Suriye’ye dönme gibi bir planının olmadığını, ülkesinde kendisine ait evinin ve işinin olduğunu, Balıkesir’de ise kiralık bir evde oturduğunu ve işsiz olduğunu, bu durumun daha fazla devam edip edemeyeceğinden emin olmadığını, yanında getirdiği bir miktar parayla ailesinin geçimini sağlamaya çalıştığını, fakat parasının da tükenmek üzere olduğunu anlattı. Avrupa’da yaşayan bazı akrabalarından birkaç kez borç para aldığını fakat geri ödeyemediğini ve artık kimseden borç da isteyemediğini anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 38: 1977 doğumlu bayan, medeni durumu evli. 2013 yılında eşi ve oğlu ile Gaziantep’ten Türkiye’ye giriş yapmış. Eşinin telefonla ulaştığı Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkilileri aracılığıyla Atköy’de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. İlkokul düzeyinde eğitimi var ve ev hanımı. Türkiye’ye geliş sebeplerini “Balıkesir’de yaşayan ve daha önce irtibat kurdukları Türk vatandaşı Çerkeslerin kendilerine yardım edeceklerini söylemeleri” sözleriyle ifade etti. Çerkeslerin Bijeduğ boyuna mensup ve Çerkesçeyi iyi düzeyde konuşabiliyor. Savaşın kaçmak için ilk düşündükleri ülkenin Türkiye olduğunu, Kafkasya’ya gitmeyi ise hiç düşünmediklerini söyledi. Suriye’de yaşadıkları dönemde Ayn El-Nasır Köyü’nde ikamet ettiklerini, köyde yaşayan insanların tamamının etnik olarak Çerkes olduğunu, hükümet yetkililerinin kendilerini Çerkes oldukları için hiçbir baskıya tabi tutmadıklarını belirterek, savaşın köylerine de sirayet etmesi ve 20 yaşında bir erkek çocuklarının rejim tarafından askere alınmasından korkmaları dolayısı ile Suriye’yi terk etmeye karar verdiklerini, Türkiye’de yaşamaktan dolayı çok mutlu olduklarını, ileride Türk vatandaşı olmayı çok istediklerini söyledi. En büyük sorunlarının eşinin işsiz olması ve kiralık bir evde oturmaları olduğunu söyledi.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 39: 1997 doğumlu, erkek, medeni durumu bekar. 2013 yılında Türkiye'ye Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılıyla Atk y'de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Suriye'de yaşadığı dönemde üniversitede eğitim gördüğünü, Türkiye'ye ilk geldiğinde babası ile birlikte inşaatlarda çalıştığını, bu s rekte bir miktar Türkçe öğrendiğini, 2015 yılında T MER dil kursuna giderek Türkçesini ilerlettiğini ve 2016 yılından itibaren de Balıkesir  niversitesi'nde eğitimine devam ettiğini belirtti. Çerkeslerin Bijeduğ boyuna mensup ve Çerke e konuşma konusunda kendisini yetersiz görüyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini fakat Çerkes olduğu için kendisini sosyal hayatta ve kamuda dışlanmış hissettiğini söyledi. İleride imkan olursa Kafkasya'da yaşamak istediğini ve Kafkasya'nın bir gün bağımsız olmasını arzuladığını belirtti. Türkiye'yi ise çok sevdiğini, Türk vatandaşlığı konusunda da istekli olduğunu söyledi. Suriye iç savaşının halkın özgürlük talepleri neticesinde ortaya çıktığını, savaşın kısa vadede bitebileceğine inanmadığını ve savaş biterse Suriye'ye dönmeyi istemediğini söyledi. Savaşla ilgili hatırladığı en kötü anısının ailesi ile birlikte çok kötü koşullarda göç etmek zorunda kalmalarını ve rejim g  lerinin kendisini askere almasından korkması olduğunu anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 40: Eşi ve 3 çocuğu ile birlikte 2013 yılında Gaziantep'ten Türkiye'ye giriş yapmış. Kendilerine Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılıyla Atk y'de temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Suriye'de çiftçilik ve inşaat işçiliği yapıyormuş. Türkiye'de yaşamaktan mutlu olduğunu fakat eşi ve 3 çocuğuna bakabilmesi için düzenli bir işe ihtiya ı olduğunu belirtti. Suriye İç Savaşı'nın biteceğini d şunmediğini, gelecekte Türkiye'de yaşamak istediğini, Türkiye'nin Müslüman ve demokratik bir ülke olduğunu, kültürel anlamda Türkiye ile çok fazla ortak noktanın bulunduğunu ve tüm bu sebeplerden dolayı ailesiyle birlikte Türkiye'de gelecek kurmak istediklerini belirtti. Eğer Türk vatandaşi olursa ailesine bakabileceği çok sayıda iş bulabileceğini, Suriyeli biri olarak kendisine yaptığı işlerden sonra ya çok az para teklif edildiğini ya da parasını çoğu zaman alamadığını anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 41: 1972 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep'ten Türkiye'ye giriş yapmışlar. Eşinin telefonla irtibat kurduğu Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkilileri aracılığla, Atk y'de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Lise düzeyinde eğitimi var ve ev hanımı. Çerkeslerin Abzeh sülalesine mensup ve Çerkesçeyi orta seviyede konuşabildiğini ifade etti. Türkiye'ye gelmek eşinin kararımış fakat kendisi de Türkiye'yi çok sevdiğini ve eşinin kararını desteklediğini söyledi. Türkiye'de yaşamaktan dolayı çok mutlu olduğunu fakat eşinin düzenli bir işinin olmaması dolayısı ile maddi anlamda sıkıntı çektiklerini, Suriye'den gelirken yanında bir miktar altın ve döviz getirdiklerini, bu paranın da kısa süre önce bittiğini, bir erkek kardeşinin savaştan kaçarak Almanya'ya gittiğini ve kendilerine bazen para gönderdiğini anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 42: 1998 doğumlu, erkek, medeni durumu bekar. Balıkesir  niversitesi'nde eğitim görüyor ve iyi düzeyde Türkçe konuşabiliyor. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile giriş yapmış ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkilileri aracılığıyla Atk y'de ailesine temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmişler. Suriye'de yaşadıkları dönemde rejim tarafından askere alınma tehdidine karşılık babasının tüm ailesini alarak Suriye'den kendilerini çıkarması neticesinde Türkiye'ye geldiklerini anlattı. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve Çerkes dilini konuşabilme konusunda kendisini yetersiz görüyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olması dolayısı ile kendisini dışlanmış hissettiğini, Türkiye'de ise çok mutlu olduğunu, bundan sonraki hayatından Türkiye'de yaşamak istediğini söyledi. Suriye savaşının ne zaman biteceği hususunda bir öngörüsünün olmadığını, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek konusunda kararsız olduğunu, belki de

Suriye ve Türkiye arasında bir hayat kurabileceğini söyledi. Savaş nedeniyle yaşadığı en kötü şeyin sevdiklerini geride bırakarak göç etmek zorunda kalması olarak ifade etti. Türkiye’de yaşadıkları en önemli sorunun babasının işsiz olması olduğunu söyledi.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 43: 2013 yılında, Gaziantep üzerinden Türkiye’ye giriş yapmış ve köylülerinin kendisine verdiği bir telefon numarasını arayarak Balıkesir Orhanlı köyü sakini İbrahim’e ulaşmış. İbrahim’in kendisini yönlendirdiği Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığıyla, temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmiş. Şu an eşi ve 3 çocuğuyla birlikte Atköy’de ikamet etmektedir. Suriye’deki mesleği çiftçilik ve inşaat işçiliğiymiş. Şu an aynı sektörde çalışmaktadır. Fakat düzenli bir işi yok. Yaptığı günübirlik inşaat işlerinin yevmiyesiyle ve Avrupa’da olan bir kardeşinin kendisine gönderdiği parayla ailesinin geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Suriye iç savaşının çıkış sebebinin mezhepçi ve baskıcı politikalar uygulayan Esad rejiminin halkın özgürlük isteğini engellemek istemesi neticesinde başlayan bir süreç olarak gördüğünü, savaşın bitebileceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi Suriye’ye dönmek istemediğini, kendisini Suriye’ye ait hissetmediğini, Türkiye’de çok mutlu olduğunu, burada yaşayan çok sayıda Çerkesle ve Türk vatandaşlarıyla kültürel anlamda kendisini çok yakın hissettiğini, çocuklarını Türkiye’de büyütmek istediğini, fakat Türk vatandaşı olmaması dolayısı ile hak ettiği işlerde çalışmadığını bu yüzden de ailesinin ihtiyaçlarını yerine getirmekte zorlandığını ifade etti ve en büyük sorununu işsizlik olarak tanımladı. Şu an kendisine Avrupa’da bulunan bir kardeşinin para gönderdiğini ve düzensiz aralıklarla çalıştığı inşaat sektöründen kazandığı işlerle ailesinin geçimini sağlamaya çalıştığını anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 44: 1973 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep’ten Türkiye’ye giriş yapmış ve kendilerinden bir hafta önce Balıkesir’e gelen köylülerinin tavsiyesi ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, karayolu ile geldikleri Balıkesir’de dernek yetkilileri aracılığıyla, temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Lise düzeyinde eğitim almış ve ev hanımı. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup. Çerkesçeyi iyi düzeyde konuşabiliyor. Göç etmek için Kafkasya’yı hiç düşünmediğini, ailesi ile birlikte gidebilecekleri tek ülkenin Türkiye olduğu konusunda mutabık olduklarını, Türkiye’nin kültürel ve dini anlamda kendilerine en uygun ülke olduğunu düşündüklerini söyledi. 2013 yılından buyana yaşadıkları Türkiye’de çok mutlu olduklarını, tek sıkıntılarının eşinin düzenli bir işinin olmaması olduğunu söyledi. Suriye’de yaşadıkları dönemde kendisini Suriye’ye ait hissetmediğini, savaştan önce de Türkiye’ye taşınmak istediklerini ve Türk vatandaşı olmak istediğini anlattı.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atköy'de Yapılan Görüşme

Görüşme 45: 1999 doğumlu, bayan, medeni durumu bekar. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep’ten Türkiye’ye giriş yapmış ve kendilerinden bir hafta önce Balıkesir’e gelen köylülerinin tavsiyesi ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, karayolu ile geldikleri Balıkesir’de dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Şu an Balıkesir Üniversitesi’nde eğitim almakta ve iyi düzeyde Türkçe konuşabilmektedir. Suriye iç savaşının Esad rejiminin özgürlükleri kısıtlaması dolayısı ile ortaya çıkan bir özgürlük hareketi olarak başladığını, fakat savaşın tüm taraflarınca şiddet kullanıldığını, kendisinin ve ailesinin şiddet kullanan tarafların hiçbirisini desteklemediklerini, savaştan daha fazla zarar görmek istemedikleri için de Suriye’yi terk ettiklerini söyledi. Ülkesinde liseden yeni mezun olduğunu, üniversite eğitimi almak istediğini fakat şartların buna elvermediğini, Türkiye’ye geldiklerinde ise Üniversite’ye gidebilme fırsatı yakaladığını, bundan sonraki yaşamında Türkiye’de yaşamak istediğini, fakat Türk vatandaşlığına geçmesinin gerekli olduğunu düşündüğünü söyledi. Savaş dolayısı ile karşılaştıkları en büyük problemin göç etmek zorunda kalmaları olduğunu, Türkiye’de ise en büyük problemlerinin babasının düzenli bir işi olmaması olduğunu ifade etti.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 46: Eşi ve 2 çocuğuyla birlikte 2013 yılında köylülerinin tavsiyesiyle geldiği Balıkesir'de ilk önce Orhanlı Köyü'ne kısa süreliğine yerleşmiş, fakat kendisine köyde tahsis edilecek bir ev olmadığı için Orhanlı Köyüne yaklaşık 5 km. uzaklıktaki  erkes asıllı Türk vatandaşlarının yaşadığı Atk y'de Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmiş. Suriye'de esnaflık yaparak geçimini sağlamaktaymış. Balıkesir'de de inşaat işleri yaparak geçimini sağlamaktadır fakat yaptığı işlerden ya hak ettiğinin çok altında, ya da hiç para alamadığını söyledi. En büyük sorununun işsizlik olduğunu, Türkiye'de düzenli bir işi olması durumunda hayatının çok daha iyi olabileceğini, Türkiye'nin çok güzel ve  zg r bir ülke olduğunu, iş imkanı olduğu takdirde bundan sonraki hayatının burada geçirmek istediğini belirtti. Suriye savaşının Esad rejimi tarafından aşağılanan halkın özgürlük arayışı neticesinde başladığını, savaşın kısa sürede bitebileceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi halk arasında düşmanlığın devam edeceğini düşündüğünü, bu sebeple ailesi için güvenli bir ülke olan Türkiye'de yaşamanın daha doğru olacağını söyledi. Eğer Türk vatandaşı olursa hayatının çok daha kolaylaşacağını ve daha kolay iş bulabileceğini düşünüyor.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 47: 1969 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. Ortaokul düzeyinde eğitim almış ve ev hanımı. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep'ten Türkiye'ye giriş yapmış. Kendilerinden  nce Balıkesir'e ulaşan köylülerinin tavsiyesi ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, karayolu ile geldikleri Balıkesir'de dernek yetkilileri aracılığla, temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi derecede Çerkesçe konuşabiliyor. Türkiye'nin  zg r ve Müslüman bir ülke olduğunu, burada yaşamaktan dolayı çok mutlu olduklarını, ikamet ettikleri köylerinin de etnik olarak  erkes olan Türk vatandaşlarından olduğunu, bu sebeple Türkiye'ye adaptasyonlarında hiçbir zorluk yaşamadıklarını, ileride imkan oluşup da Türk vatandaşlığına geçerse hayatının geri kalanını Türkiye'de devam ettirmek istediğini söyledi. Türkiye ile ilgili yaşadıkları en büyük sıkıntının eşinin işsiz olması olduğunu, düzenli bir işi olmayan eşinin psikolojik olarak zorlandığını, Suriye'de yaşadıkları dönemde kendilerine ait bir evlerinin olduğunu fakat Balıkesir'de kirasını ödemekte zorlandıkları bir evde oturduklarını, Suriye'den gelirken bir miktar dövizlerinin olduğunu fakat o birikiminde geçen yıl bittiğini, abisinin şu anda Avrupa'da olduğunu ve kendilerine bazen para gönderdiğini ve eşinin günübirlik bulabildiği işlerden aldığı yevmiye ile geçindiklerini anlattı. Savaş ile ilgili yaşadıkları en büyük problemin evlerini ve sevdiklerini arkalarında bırakarak göç etmek olduğunu ifade etti.

11.02.2017 Tarihinde Balıkesir/Atk y'de Yapılan Görüşme

Görüşme 48: 1999 doğumlu, bayan, medeni durumu bekar. Balıkesir  niversitesi'nde eğitim görüyor. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep'ten Türkiye'ye giriş yapmışlar. Kendilerinden  nce Balıkesir'e gelen köylülerinin tavsiyesi ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, karayolu ile geldikleri Balıkesir'de dernek yetkilileri aracılığla, temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve  erkes dilini konuşmada kendisini çok yeterli görmüyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak  erkes olduğunu gizlemediğini, rejimin kendilerine  erkes oldukları için bizzat bir ayrımcılıkta bulunmadığını fakat bir  erkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye'ye gelmek ailesinin kararıymış fakat kendisi de bu kararı desteklemiş. Türkiye'yi çok sevdiğini ve Türkçeyi iyi derecede konuşabildiğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini belirtti. Suriye savaşının ne zaman biteceği konusunda bir öngörüsünün olmadığını, Suriye ile ilgili haberleri takip etmediğini, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek istemediğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de yaşadıkları en büyük problemin işsizlik ve maddi yetersizlik olduğunu ifade etti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 49: 1970 doğumlu, kadın, medeni durumu evli. 2013 yılında ailesi ile birlikte Gaziantep'ten Türkiye'ye giriş yapmışlar. Kendilerinden bir süre önce Balıkesir'e gelen köylülerinin tavsiyesi ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, karayolu ile geldikleri Balıkesir'de dernek yetkilileri aracılığıyla, temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve bir miktar Çerkesçe konuşabildiğini söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, rejimin kendilerine Çerkes oldukları için bizzat bir ayrımcılıkta bulunmadığını fakat bir Çerkes olarak kendisini dışlanmış hissettiğini ve kendisini Suriye'ye ait hissetmediğini anlattı. Türkiye'ye gelmek ailesinin kararıymış fakat kendisi de bu kararı desteklemiş. Türkiye'yi çok sevdiğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini belirtti. Suriye savaşının ne zaman biteceği konusunda bir fikrinin olmadığını, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek istemediğini çünkü asıl vatanının Kafkasya olduğunu, fakat Kafkasya'nın da Rus işgali altında olduğunu, Hıristiyan ve yabancı bir ülkede de yaşamaktansa Türkiye'de yaşamayı tercih edeceğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve evini arkalarında bırakmak zorunda kalmalarını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 50: 1968 doğumlu, erkek, medeni durumu evli. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir'e gelmiş ve köylülerinin referansı ile Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmış ve Balıkesir'de dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmiş. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, rejimin kendilerine Çerkes oldukları için bizzat bir ayrımcılıkta bulunmadığını fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye'ye gelme sebebini: "başka bir ülkeye gitme şansım yoktu, Türk hükümetinin açık kapı politikası uyguladığını biliyordum ve Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin bize yardım edebileceğini düşündüm" sözleriyle ifade etti. Türkiye'yi çok sevdiğini ve Türkçe'yi iletişim kurabilecek kadar öğrendiğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini belirtti. Suriye savaşının ne zaman biteceği konusunda bir öngörüsünün olmadığını, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek isteyip istemediğinden emin olmadığını söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını ve tehlikeli bir karayolu yolculuğuyla Türkiye'ye gelmesini savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de yaşadığı en büyük problemin işsizlik olduğunu fakat her şeye rağmen hayatından memnun olduğunu söyledi.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 51: 1950 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. İlkokul seviyesinde eğitim almış. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir'e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir'de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye'ye gelme sebebini: "ailemin kararıydı" sözleriyle ifade etti. Türkiye'yi çok sevdiğini ve ileride Türk vatandaşı olmak istediğini belirtti. Savaş biterse Suriye'ye dönmek istediğini belirtti. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve evini Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de ekonomik olarak zor durumda olduklarını, eşinin düzenli bir iş bulamadığını, ekonomik durumlarının her geçen gün daha da kötüye gittiğini, Suriye'den gelirken yaklaşık 300 gram altın getirip bozdurduğunu fakat bu paranın da bittiğini anlattı.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 52: 1948 doğumlu, erkek ve medeni durumu evli. İlkokul seviyesinde eğitim almış. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Kendilerinde önce Balıkesir'e gelen köylülerinin tavsiyesi üzerine Balıkesir'e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür

Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar. Balıkesir’de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini dışlanmış hissettiğini anlattı. Türkiye’ye gelmeye ailesi adına karar verdiğini ailesinin de kararını desteklediğini, Türkiye’yi çok sevdiğini fakat savaş biterse Suriye’ye dönmek istediğini belirtti. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye’de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye’de en büyük sıkıntılarının işsizlik olduğunu, Suriye’de inşaat ustalığı yaptığını, Balıkesir’de de inşaatlarda çalıştığını, fakat Suriye vatandaşlarının sektörde bir Türk vatandaşına verilen paranın çok altında paraya çalıştırılmak istediklerini, çalıştığı birçok işten parasını alamadığını, parasını istediği takdirde ileriki bir tarihe ertelendiğini fakat aylardır yaptığı birçok işin parasını alamadığını anlattı. Türkiye’ye gelirken yanında bir miktar para getirdiğini, eşinin de bir miktar altını olduğunu, fakat getirdikleri paranın yaklaşık on ay önce bittiğini, bir erkek kardeşinin Avrupa’da olduğunu kendilerine zaman zaman para gönderdiğini ve bu zaman kadar idare edebildikleri belirterek, sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda ailesini nasıl geçindireceğini bilmediğini anlattı.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 53: 1952 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. İlkokul seviyesinde eğitim almış. Türkiye’ye 2013 yılında Gaziantep’ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir’e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir’de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Bijedug boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye’ye gelme sebebini: ‘ailemin kararıydı’ sözleriyle ifade etti. Türkiye’yi çok sevdiğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini, savaş biterse Suriye’ye dönmek istediğine emin olmadığını söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye’de bırakmak zorunda kalmasını ve tehlikeli bir karayolu yolculuğuyla Türkiye’ye gelmesini savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Bir oğlunun Almanya’da olduğunu, kendilerine zaman zaman para gönderdiğini ve bu parayla yaşamlarını devam ettirdiklerini anlattı.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 54: Balıkesir Orhanlı köyünde eşi ile birlikte yaşıyor. Türkiye’ye ilk önce Gaziantep’ten giriş yapmış. Bir hemşerisi vasıtasıyla bulunduğu, Balıkesir Orhanlı köyünde yaşayan ve etnik olarak Çerkes olan İbrahim’e Gaziantep’te olduğunu, Çerkes olduğunu ve kalacak bir yere ihtiyacı olduğunu söyleyince İbrahim otobüsle Balıkesir’e gelmeleri durumunda kendilerine yardımcı olabileceğini söylemiş ve 2013 yılında geldiği Balıkesir Orhanlı köyünde halen yaşamaktadır. Suriye’de Ayn-Nasır köyünde yaşadığını ve savaş öncesinde hayatından çokça memnun olduğunu, rejim güçleriyle köyü arasında hiçbir problemin olmadığını ve tamamının etnik olarak Çerkes olduğu köyde birçok önemli mevkide askerinin bulunduğunu belirtti. Fakat savaşın şiddetlenmesiyle köylerinin de ateş hattına girdiğini ve güvensizliğin arttığı bir ortamda daha fazla yaşamak istemediği için eşi ve yetişkin yaştaki 2 oğlu, gelinleri ve torunları ile birlikte köyünü terk ederek Türkiye’ye geldiğini belirtti. Köylerinde geniş araziler, traktör, döver biçer ev, araba vb. Suriye şartlarında değerli olan birçok mal varlığını geride bırakarak Türkiye’ye sığınmış. Şu an evlerinde Suriye’nin farklı yerleşim birimlerinden gelen kimliği belirsiz sığınmacının yaşadığını öğrenmiş. Türkiye’de yaşamaktan çok mutlu olduğunu fakat kendisini Suriye’deki köyüne ait hissettiğini ve savaş biterse köyüne dönmek istediğini belirtti. İlerlemiş yaşına rağmen iyi derece de akordiyon çalabilmekte ve Çerkes etnik kimliğini ileri derecede önemsemektedir. Çerkesçeyi anadil seviyesinde konuşabilmektedir. Şu anda geliri yok ve ilerlemiş yaşına rağmen inşaatlarda çalışmayı denemesine rağmen düzenli bir iş bulamamaktadır. Geçimini savaştan Avrupa’ya kaçan oğlunun gönderdiği para ile devam ettirebilmektedir.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 55: 1985 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. Lise düzeyinde eğitim almış. Türkiye’ye 2013 yılında Gaziantep’ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir’e gelmişler ve

Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir’de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Bijeduğ boyuna mensup ve Çerkesçe’yi konuşma konusunda yeterli olmadığını ifade etti. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini aşağılanmış hissettiğini anlattı. Türkiye’ye gelme sebebini: ‘‘ailemin kararıydı’’ sözleriyle ifade etti ve kendisinin de bu kararı olumlu karşıladığını belirtti. Türkiye’yi çok sevdiğini ve ileride Türk vatandaşı olmak istediğini, savaş biterse Suriye’ye dönmek istemediğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye’de bırakmak zorunda kalmasını ve tehlikeli bir karayolu yolculuğuyla Türkiye’ye gelmesini savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye’de ki en büyük sıkıntılarının işsizlik olduğunu, eşinin düzenli bir işinin olmadığını, kendisinin ev hanımı olduğunu, eşinin Avrupa’da bulunan kardeşinin kendilerine zaman zaman para gönderdiğini, Suriye’de bulunan ailesinden de çok düşük miktarlarda birkaç kez para gönderildiğini anlattı. İşsizlik probleminin çözüldüğü takdirde gelecekte Türkiye’de yaşamak istediklerini, Türkiye’nin Müslüman ve demokratik bir ülke olması dolayısı ile burada kendilerini özgür ve mutlu hissettiklerini belirtti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 56: 2013 yılında ailesi ile birlikte Türkiye’ye gelmiş. Balıkesir Orhanlı köyünde kendisine Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığıyla temin edilen bir köy evinde eşi ile birlikte yaşamaktadır. Türkiye’de yaşamaktan son derece memnun olduğunu ve Türkçeyi kısa sürede öğrendiğini anlattı. Köyündeki mesleği olan inşaatçılığa burada da devam ettiğini fakat düzenli bir iş bulamadığını söyledi. Savaş bittiği takdirde Suriye’ye geri dönme konusunda kararsız. Bu konudaki sorumuza ‘‘ ben Suriye ve Türkiye arasında bir yaşam kurmak isterim’’ sözleriyle cevap verdi. İyi derecede de İngilizce bilmektedir. Özgürlük ve demokrasinin olmadığı, insanların değersiz olarak görüldüğü bir Suriye’de özgürlük amacıyla yapılan gösterilere rejimin acımasızca bastırmaya çalışması dolayısı ile olayların bir iç savaşa evrildiğini düşündüğünü ifade etti. Savaş bittiğinde ülkenin eski haline dönebileceğinden emin değil. Bu sebeple ailesi için en iyi tercihin Türkiye’de yaşamak olduğunu düşünüyor. En büyük probleminin işsizlik olduğunu ve düzenli bir işinin olması durumunda hayatının çok daha kolaylaşacağını ifade etti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 57: 1997 doğumlu, bayan, medeni durumu bekar. Suriye’de üniversite eğitimi almaktaymış. Türkiye’ye geldikten sonra TÖMER’de dil eğitimi almış ve Balıkesir Üniversitesi’nde eğitimine devam etmektedir. Türkiye’ye 2013 yılında Gaziantep’ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar ve Balıkesir’de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup. Çerkesçeyi iyi derecede konuşamadığını ifade etti. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye’ye gelmek ailesinin kararıymış fakat kendisi de bu kararı desteklemiş. Türkiye’yi çok sevdiğini, Türk vatandaşı olmak istediğini ve savaş bitse dahi Suriye’ye dönmek istemediğini belirtti. Savaş nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye’de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye’de yaşadıkları en büyük sıkıntıları babasının düzenli bir işinin olmaması.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı’da Yapılan Görüşme

Görüşme 58: 1979 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. Suriye’de üniversite eğitimi almış ve öğretmenlik yapıyormuş. Türkiye’ye 2013 yılında Gaziantep’ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir’e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir’de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye’de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini ve kamu da çalışması dolayısı ile Çerkes kimliğini ön plana çıkartmadığını anlattı. Türkiye’ye gelme sebebini: ‘‘Suriye’den kaçabilmek için gidebileceğimiz tek ülke Türkiye idi’’ sözleriyle ifade etti. Türkiye’yi çok sevdiğini, ileride Türk vatandaşı olmak

istediğini ve savaş biterse Suriye'ye dönmek istemediğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de ki en büyük problemlerinin işsizlik olduğunu, Suriye'de eşinin ve kendisinin çalıştığını, gelir düzeylerinin çok iyi olduğunu, kendilerine ait bir den fazla evlerinin olduğunu, Balıkesir'de ise kiralık bir köy evinde oturduklarını, eşinin ve kendisinin iş problemini uzun süredir çözemediklerini, beraberlerinde getirdikleri bir miktar paranın ise uzun süre önce bittiğini söyledi. Suriye'de yaşadıkları dönemde uzun yıllar Şam'da ikamet ettiklerini, şehir yaşantısından sonra bir köyde yaşamının da kendisini tatmin etmediğini ifade etti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 59: 1997 doğumlu, erkek, medeni durumu bekar. Suriye'de liseden yeni mezun olmuş. Türkiye'ye geldikten sonra TÖMER'de dil eğitimi almış ve Türkçe öğrendikten sonra Balıkesir Üniversitesi'nde eğitim almaya başlamış. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir'de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve Çerkesçeyi iyi derecede konuşmadığını ifade etti. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini anlattı. Türkiye'ye gelme sebebini: "ailemin kararıydı" sözleriyle ifade etti ve kendisi de bu kararı desteklemiş. Türkiye'yi çok sevdiğini ve ileride Türk vatandaşı olmak istediğini, savaş bitse dahi Suriye'ye dönmek istemediğini söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve sevdiği arkadaşlarını Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de yaşadıkları en büyük sıkıntı babasının düzenli bir işinin olmaması.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 60: 2013 yılında köylüleri ile birlikte Balıkesir Orhanlı köyüne gelmiş. Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmiş. Bir erkek kardeşi şu an Avrupa'da mülteci. Kardeşinin gönderdiği parayla ve kendisinin düzensiz aralıklarla bulduğu işlerle aylık geçimini sağlamakta. Eşi, bir kız ve bir oğlu ile birlikte Balıkesir'de yaşıyor. Suriye'de yaşadığı dönemde Şam'da ikamet etmekteymiş. Suriye'de orta ölçekte bir marangoz atölyesi olduğunu söyledi. Suriye'de yaşadığı dönemde gelir düzeyinin iyi olduğunu ve kendilerine ait bir evlerinin olduğunu söyledi. Türkiye'de yaşamaktan son derece mutlu olmasına rağmen düzenli bir işinin olmamasını en büyük problemi olarak ifade etti. 2 çocuğu şu an Balıkesir Üniversitesi'nde eğitim görüyor. Savaşın bitmesi durumunda dahi Suriye'de barışın sağlanabileceğini düşünmediğini, bu sebeple gelecekte Türkiye'de yaşamak ve Türk vatandaşı olmak istediğini ifade etti.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 61: 2013 yılında köylüleriyle birlikte Balıkesir Orhanlı köyüne gelmiş ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleşmiş. Suriye'deki mesleği inşaatçılık ve vinç operatörlüğüymiş. Balıkesir'de de gününbirlik inşaat ve tadilat işleriyle geçimini sağlamaya çalışmaktadır. En büyük sıkıntısının işsizlik olduğunu belirtti. Türkiye'de yaşamaktan çok mutlu olduğunu, fakat 3 çocuğu ve eşinin geçimini sağlamakta zorlandığını, bulduğu işlerde işin karşılığını alamadığı gibi verilen paranın da bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına kıyasla 3/1 oranında olduğunu anlattı. İnşaat sektöründe iş bulmanın aslında çok da zor olmadığını fakat iş yaptığı yerlerden parasını çoğu zaman alamadığını, hak ettiği parayı istediği durumlarda kendisini ileri bir tarihe ertelediklerini ve bu durumun defalarca tekrarlandığını anlattı. Suriye savaşının rejimin halkı aşağılaması ve özgürlükleri kısıtlaması neticesinde gerçekleşen bir durum olarak gördüğünü, savaşın kısa bir sürede biteceğini düşünmediğini, savaş bitse dahi ülkenin barışa kavuşmasının çok zor olduğunu ve bundan sonraki hayatını Türkiye'de devam ettirmek istediğini söyledi. Suriye iç savaşının Esad rejiminin özgürlükleri kısıtlaması nedeniyle ortaya çıktığını, uzun yıllardır Suriye halkının mezhepçi politikalarla ezildiğini, savaşın ne zaman biteceği yönünde bir öngörüsünün olmadığını, savaş bitse dahi ülkenin huzur bulamayacağını ve Suriye'ye dönmek istemediğini söyledi. En önemli sorununun işsizlik olduğunu, ailesinin geçimini Suriye'den gelirken getirdiği bir miktar döviz ile karşıladığını, fakat bu dövizin geçen yıl itibarıyla bittiğini, Avrupa'da olan bir erkek

kardeşinin kendisine zaman zaman para gönderdiğini, kendisinin de günü birlik inşaat işlerinde çalıştığını ve bu şekilde ailesinin geçimini karşılamaya çalıştığını anlattı.

12.02.2017 Tarihinde Balıkesir Orhanlı'da Yapılan Görüşme

Görüşme 62: 1980 doğumlu, bayan, medeni durumu evli. Suriye'de Lise düzeyinde eğitim almış. Türkiye'ye 2013 yılında Gaziantep'ten ailesi ile birlikte giriş yapmış. Bir tavsiye üzerine Balıkesir'e gelmişler ve Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği yetkililerine telefonla ulaşmışlar, Balıkesir'de, dernek yetkilileri aracılığıyla temin edilen kiralık bir köy evine yerleştirilmişler. Çerkeslerin Abzeh boyuna mensup ve iyi seviyede Çerkesçe konuşabiliyor. Suriye'de yaşadığı dönemde etnik olarak Çerkes olduğunu gizlemediğini, fakat bir Çerkes olarak kendisini eşit yurttaş olarak hissetmediğini ve Çerkes kimliğini ön plana çıkartmadığını anlattı. Türkiye'ye gelme sebebinin: "eşinin kararı oldu" sözleriyle ifade etti. Türkiye'yi çok sevdiğini, ileride Türk vatandaşı olmak istediğini belirtti ve savaş biterse Suriye'ye dönme konusunda kararsız olduğunu söyledi. Savaşla nedeniyle akrabalarını ve evini Suriye'de bırakmak zorunda kalmasını savaşın kendisine olan en büyük etkisi olarak ifade etti. Türkiye'de ki en büyük problemlerinin işsizlik olduğunu, Balıkesir'de kiralık bir köy evinde oturduklarını, eşinin iş problemini uzun süredir çözemediklerini, beraberlerinde getirdikleri bir miktar dövizin ise uzun süre önce bittiğini ifade etti.

EK 4: KAFFED KRİZ MASASI İSTANBUL BÖLGE SORUMLUSU ERDOĞAN YAŞAR

30.01.2017 Tarihinde Kaffed Kriz Masası İstanbul Bölge Sorumlusu Erdoğan Yaşar ile Yapılan Mülakat

2011 yılında oluşturulan Kaffed Kriz Masası ile koordineli bir şekilde çalışıldı ve ben o dönem kriz masası İstanbul bölge sorumlusu olarak görev yaptım. Krizin başlamasına yakın bir tarihte bizler Suriye Çerkes dernekleri başkanları ve görevlileri ile birlikte çalışmalar yürütmeye başladık. Kendilerine krizin büyüyebileceği, Türkiye ve anavatan Kafkasya'ya dönüş için gerekli olan pasaport, yurt dışı çıkış izinleri ve diğer konularda hazırlıklı olmaları uyarılarında bulunduk fakat kendileri bu krizin büyüyebileceğini düşünemediler. Bizim için en büyük problem krizin büyümesi sonrası Suriye'den kaçmak isteyen Çerkeslerin gerekli evraklardan yoksun olmalarıydı. Yaptığımız çalışmalarda krizin ilk döneminde kara sınırından gelen sığınmacılar yoğunlukta idi. Yani Halep ve yakın bölgelerinde gelen Çerkeslerin büyük bir kısmı Türkiye sınırına Suriye sınır bölgelerinden giriş yaptı. O dönem Adana, Mersin, Gaziantep ve Hatay Reyhanlı bölgelerinden karşılanan sığınmacılar bizlere telefonla irtibata geçip Türkiye'nin değişik şehirlerindeki Çerkes dernekleri ve diğer Diaspora temsilcileri tarafından temin edilen evlere yerleştirildi. Fakat savaşın ilerlemesi ve özellikle Şam bölgesinde yaşayan Çerkeslerin kara yoluyla Türkiye'ye sığınmasının büyük tehlikeler arz ettiği dönemde gelişler havayolu ile gerçekleşti. O dönem Şam'dan Beyrut'a ulaşan Çerkesler bizimle irtibata geçiyor Beyrut'tan sabah 08.00 sularında Sabiha Gökçen Havalimanı'na iniyor ve bizlere telefonla ulaşıyorlardı. Ben bizzat 28 aileyi bu şekilde karşılayarak hem kendi evimde hem de temin ettiğimiz diğer Çerkes kökenli vatandaşların evlerinde önce misafir edip sonra kalıcı olarak temin ettiğimiz evlerde iskân ettik. Örneğin benim Maraş Göksun'daki köyüm Saraycık'a 8 aile toplamda 56 kişiyi bu şekilde iskân edildi. Köyümüzde o dönem sadece 4 aile vardı. Gelenler köyümüze süratle adapte oldu. Bizim Kaffed Kriz Masası olarak asıl amacımız ailelerin Suriye dışına çıkarılmasından ziyade, Çerkes gençlerinin Suriye savaşı içerisinde çekilmesinin engellenmesiydi. Bu hedefle bizler gençlerimizi savaşın dışında tutabilmek için maddi ve manevi elimizden ne geliyorsa yaptık. Örneğin Maraş Göksun'daki köyündeki 2 evimin birinde aileler diğerinde 6 genç kaldı. Maraş Göksun Saraycık köyünde köy sakinlerinden de temin ettiğimiz evlerde 9 aile toplamda 58 kişi iskân edildi. Bu insanlar köyü kalkınmasında da yardımcı oldu. Mesela Eşref isimli bir kardeşimiz köye gelen tüm Suriyeli Çerkeslerin ekmek ihtiyacını uzun bir süre karşıladı. O dönemde Göksun bölgesinde Mehmetbey, Kara Ahmet ve Saraycık köylerinde yaklaşık 28 Suriye Çerkes'i aile barındı. Maraş şehir merkezinin de birçok aileye ev temin edildi. Maraş ve Gaziantep Suriye'nin Halep bölgesine çok yakın bir konumdadır. Bu sebeple ilk dönemdeki göçler Hatay Reyhanlı'ya gerçekleşti, fakat yeterli sayıda ev temin edilmesinde zorlanılınca gelen Çerkes sığınmacılar Göksun bölgesine yönlendirildi.

2011 yılında ilk kabileler gelmeye başladı. Gelen aileler sosyal medya ve diğer iletişim kanallarıyla Suriye’de kalan eş-dost, akrabalarını da bilgilendirdiler ve bu enformasyon sayesinde Türkiye’ye gelen birçok Suriyeli Çerkes bizimle kolayca irtibat kurabildiler. Bu dönem içerisinde Halep-Hanasır üzerinde yaya vaziyette gelişler durdu. Bu arada Şam merkezden gelişler başladı. Bu hattı kullananlar savaşın şiddetinin artması dolayısı ile otobüs ve yaya olarak gelemedi. Lübnan üzerinden 08:10’da Sabiha Gökçen Havalimanı’na inen bir uçak seferi vardı. Gelenlerin büyük çoğunluğu bu hattı kullanarak geliyordu. Sabah erken saatlerinde gelenler bana ulaşırdı arayan kişi konuşabildiği kadar bizimle irtibata geçirdi. Burada diğer bir sorunda farklı Çerkes boylarından gelen kişilerin dil anlamında bazı farklılıklar göstermesiydi. Biz Adige’yiz Suriye’den geldik yardımcı olabilir misiniz? Denildiğinde, Kaffed Kriz Masası olarak kimseyi sorgulamadan yardım ettik. Ben kendi özel aracımınla gelenleri karşıladım veya yetmezse taksi temin eder gelenleri ilk önce kendi evimde veya İstanbul Anadolu yakasındaki İstanbul Kafkas Kültür Derneğinde misafir ederdik. Gelen Çerkes sığınmacıları zaman kaybetmeden temin edebildiğimiz evlere yerleştirdik. Örneğin Balıkesir Demirören köyü, (demirci de olabilir) Balıkesir Karacabey, İzmir, Amasya, Tokat, Samsun, Adapazarı, Düzce vd. şehirlere sevk ederek iskân işlemlerini gerçekleştirdik. Kaffed Kriz Masası İstanbul Bölge Temsilciliği olarak yaklaşık olarak 50 aile (300 kişi) bu şekilde iskân edildi. Ankara Çerkes Derneği’de burada çok büyük sorumluluklar üstlendi. Ankara ve Eskişehir hattından da iskân edilen çok sayıda insan oldu. O dönemde toplamda 320-330 ailenin (yaklaşık 2000 kişi) Kaffed Kriz komitesi olarak iskân işlemleri gerçekleştirildi. Tabi bu iskân edilen aileler bu şekilde kendi hallerine bırakılmadı belirli aralıklarla bizzat gidilip bu ailelerin durumlarıyla ilgili denetimler ve yardım organizasyonları gerçekleştirildi. Yalova Fevziye köyü, Solcap köyü ve İzmir Karacahisar’a kadar bu denetimler ve yardımlar gerçekleştirildi. Bu yardımlar bizlerin şahsi çabalarının yanında bağışçıların yardımlarıyla da gerçekleşti. Bu şekilde evlere iskân edilen kişilerin bu evlere nasıl baktığı ve ne şekilde yaşadıklarıyla ilgili de denetimlerimiz oldu. Örneğin ben bir eve gittim ve evde temizlik ile ilgili gördüğüm bir eksikliğin giderilmesi yönünde verdiğim bir tavsiyeden sonra, aynı gün ve devam eden günlerde haberden edip bu denetimlerin yapıldığını ve ihtiyatlı olunmasını birbirlerine haber veriyorlarmış. Şu anda İstanbul’da 6 aileye bakıyoruz. İstanbul’da yaşayan işyeri sahibi Çerkesler Suriye Çerkeslerini işe alıp birlikte çalışıyorlar. Örneğin oğlumun şantiye şefi olduğu şirkette 150 Çerkes istihdam edildi. Fakat bu yardımlarda bir diğer zorluk da Çerkeslerin gururlu insanlar olması dolayısı ile yaptığımız yardımlardan dolayı onurlarının kırılıyor olmasıydı. Bu sebeple bizler gelen Çerkeslere nakdi yardımlar yapmak yerine iş temin edilmesi için büyük çaba sarfettik ve büyük oranda da başarılı olduk. 2015 yılından itibaren gelişler azaldı. Gelenlerin birçoğu Avrupa ülkelerine ve Amerika birleşik devletlerine gitme hevesinde oldular. Yine Rusya bu insanları Kafkasya’ya kabul etmek istemedi. Bizler özellikle anavatan Kafkasya’ya gitmek isteyenlere büyük teşvikler verdik. Almaya’ya da çok sayıda Suriyeli Çerkes gitti. Almanya’daki Çerkes soydaşlarımız da giden Suriye Çerkeslerine büyük yardımlarda bulundu. Avrupa’ya giden Suriye Çerkesleri hakkında kesin sayılara sahip değiliz. Fakat sayıları binlerle ifade edilen büyüklükte bir Göç’ün gerçekleştiğini biliyoruz. Örneğin benim Kahraman Maraş Saraycık’taki köyüme yerleştirdiğim bir genci bir akrabam Almanya Nürnberg şehrinde şans eseri görmüş. Hannover şehrinde de çok sayıda Suriyeli Çerkes olduğu bilgilerini edindik. Rusya’dan 1.000’in üzerinde kişinin Kiev üzerinden Almanya ve Avrupa’ya gittiklerini biliyoruz.

EK 5: BALIKESİR ORHANLI KÖYÜ ÇERKES KÜLTÜR DERNEĞİ BAŞKANI MEHMEH AYDEMİR

Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği Başkanı MehmeH Aydemir ile 12.02.2017 Tarihinde Yapılan Mülakat

Suriye Savaşının Çerkes yerleşim bölgelerine sıçramasıyla Suriye’deki köylerini terk eden 6 aile’nin 2013 yılı... ayında bizimle irtibata geçmesi sonrası Orhanlı Çerkes Kültür Derneği olarak köyümüz sakinleriyle birlikte bir dizi çalışma yürüttük. Köyde kullanılmayan evler tespit edildi ve evlerde gerekli tadilatlar yapıldı. Tahsis edilen evlere, ev eşyaları, temizlik malzemeleri vb. ihtiyaç malzemeleri tedarik edildi ve Suriye Çerkesi 6 aile Orhanlı Köyüne henüz gelmeden gerekli alt yapı oluşturuldu. İlk aile gurubu Mart 2013’de köyümüze geldi. Kısa sürede köylü ve Suriyeli Çerkesler

kaynaştılar. Zaten Orhanlı Köyünün tamamı etnik anlamda Çerkestir ve gelen Çerkesler Türkçeyi bilmemelerine rağmen ortak dilimiz olan Çerkesçe, iletişimimizi sağladı. Orhanlı Çerkes Kültür Derneği olarak gelen sığınmacı kardeşlerimizin resmi evraklarının hazırlanması, Yabancılara mahsus T.C. Kimliklerinin temini vb. hususlarda gerekli rehberlik yardımı da bu dönemde yapıldı ve her biri yasal anlamda Sığınmacı statüsünü elde etti. Köyümüze gelen Suriye Çerkesleri için Balıkesir Belediyesi Halk Eğitim Merkezi ile koordineli bir şekilde Türkçe kursları ve Kadın sığınmacılar için de yine dikiş-nakiş kursları açıldı. İcra edilen kursların bitiminde Kafkas-Çerkes motiflerinin sergilendiği sergi ve Türkçe kurslarının sertifika töreni Balıkesir valisi, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı ve Garnizon Komutanı'nın da katılımıyla köyümüzde gerçekleştirildi. Yine bu dönemde okul çağındaki çocukların ilkokul, ortaokul ve lise kayıtları yapıldı ve kendilerine Milli Eğitim Bakanlığınca tahsis edilen servisle okullarına devam etmektedirler. Gelen üniversite çağındaki gençlerden 2 öğrenci de Balıkesir Üniversitesi'nde eğitim almaya devam etmektedirler. Suriye Çerkeslerinin Orhanlı Köyüne adaptasyonları kısa bir süre içerisinde gerçekleşti. Zira gelen insanlar etnik olarak Çerkesdiler ve köyümüz sakinleri ile aynı dili konuşmaktaydılar. Bu anlamda köyümüzle kültürel anlamda bir çatışma yaşamadıkları gibi, Çerkes kültürünün gerektirdiği birçok öğeyi köyümüze yeniden kazandırdılar. Gelen Çerkeslerin birçoğu Çerkesçeyi anadil seviyesinde biliyordu ve bu durum günlük hayatta köyümüzde Çerkesçe konuşma alışkanlığını artırdı. Ve yine gelen Çerkesler arasında iyi derecede Çerkes halk danslarını ve müziğini bilen genç-yaşlı kişiler, köyümüze kültürel anlamda değer kattı. Bu dönemde köyümüzün bir sakini ile gelen Suriye Çerkeslerinden bir bayan yine dünya evine girdi ve bir de çocukları dünyaya geldi. 2013 yılından itibaren köyümüze 13 farklı aile ve 50'nin üzerinde insan misafir edilmiştir. Ancak 2017 Şubat ayı itibarıyla gelen 13 Aile'nin sadece 6'sı köyümüzde ikamet etmektedir. Diğer 7 ailenin 5'i köyümüzü 3 km. uzaklıktaki Atköy'e yerleşmiştir. 2'si ise Balıkesir merkez ve izmir'e yerleşmeyi tercih etmişlerdir. 2017 yılı itibarıyla Derneğimiz vasıtasıyla Balıkesir iline yerleşen 6'sı Orhanlı Köyü, 5'i de Atköy'de olmak üzere toplam 11 aile için en önemli sorun iş ihtiyacıdır. Gelen sığınmacılar içerisinde değişik meslek guruplarından insanlar vardır. Daha önce icra ettikleri işlerle alakalı iş kollarında kendilerinin iş bulması için gerekli yardımı da sağlamamıza rağmen, Orhanlı ve Atköy'de ikamet eden Suriye Çerkeslerinin en büyük sorunu işsizlikle mücadeledir.

EK 6: Görüşme 63

23.01.2017 Tarihinde İstanbul/Beykoz'da Yapılan Mülakat

Görüşme 63: Suriye'nin Bir Ajem Kasabası'nda yaşıyor. 70 yaşında ve mesleği çiftçilik. İstanbul'a 2013 yılında ailesi ile birlikte gelmiş. 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesi Golan bölgesinde ikamet ettiklerini, bu bölgenin Mısır Devlet başkanı Cemal Abdunasır tarafından ziyaret edildiği esnada bölgede Çerkeslerin yaşadığını öğrenmesi sonrası Suriye'li yetkililere Golan bölgesinin coğrafi, stratejik ve doğal güzellikleri açısından önem arz ettiğini, bu bölgede Arapların yaşaması gerektiğini, bölgedeki Çerkes nüfusun tahliye edilmesinin doğru bir karar olacağını belirttiğini, fakat Suriye'li yetkililerin bu fikri fiili olarak uygulamadıklarını anlattı. Özellikle BAAS Partilerinin Arap coğrafyasında etkili olduğu dönemlerde etnik ayrımcılığa tabi tutulduklarını anlattı.

**EK 7: EK 13: ORHANLI KÖYÜ VE SURİYE ÇERKESLERİ
FOTOĞRAFLARI**

Fotoğraf-1: Balıkesir Orhanlı Köyü Çerkes Kültür Derneği

Fotoğraf-2: Balıkesir Orhanlı Köyü Tarihi Çerkes Evi (Adiğe Wune)

Fotograf-3: Balıkesir Orhanlı Köyü: Onarılarak Suriye Çerkeslerine Tahsis Edilmiş Eski Bir Köy Evi

Fotograf-4: Balıkesir Orhanlı Köyü Köy Odası: Köy Sakinleri ve Suriyeli Çerkesler

